THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA
LOS ANGELES

ԿՕԼԷՍՏԱՆ

ՍԱԱՏԻ

ԿՕՂԷՍՏԱՆ

ԿԱՄ

ԲՈՒՐԱՍՏԱՆ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ ՊԱՐՍԻԿ ԲՆԱԳՐԷՆ

Յ. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

ՆԻՒ-ԵՈՐՔ
ԱՐՄԷՆԻԱ ՏՊԱՐԱՆ
1920

Armenian Collection

ՋԵԿՈՅՑ

Պարսիկ գերահռչակ բարոյախօս բանաստեղծ Սաատիի հրաշակերտ Կօլէստանի սոյն թարգմանութիւնը՝ ողբացեալ հօրս անտիպ աշխատութիւններէն մէկն է զոր ահա ի լոյս ընծայելով՝ քաղցր եւ նուիրական պարտականութիւն մը կատարած կը համարիմ:

Ըստ ձեռագրին՝ ներկայ թարգմանութիւնը եղած է ի Նիւ Եորք 1910ին, այսինքն տասը տարի առաջ որմէ յետոյ դժբախտաբար առիթ եւ ժամանակ չէր ունեցած զայն հրատարակելու:

Առ ի չգոյէ յառաջաբանի զոր անշուշտ հայրս մըտադրած էր գրել գործին հրատարակման ատեն, կը համարձակիմ խոնարհաբար մի քանի խօսք ըսել աստ՝ ներկայացնելու սոյն երկն ու համառօտիւ ծանօթացնելու Սաատին՝ ընթերցողներուն:

Կօլէստանի հեղինակի կենաց պարագաներուն մասին մեզ հասած կենսագրական տեղեկութիւնները շատ սակաւ եւ հարեւանցի են: Սաատի, որոյ տիտղոսն էր Մուսլահ-ատ-Տին կամ Մուշարրաֆ-ատ-Տին, ծնաւ ի Շիրազ մօտաւորապէս 1184 թուին (Հէջիրի 580), Ֆարս նահանգի Աթաբէգ Սաատ-իպն-Զանկի իշխանի օրով: Փոքր տարիքին, հայրը կորսնցնելէ յետոյ, շնորհիւ Աթաբէգին հովանաւորութեան, ելաւ գնաց Պաղտատ, այնտեղի նշանաւոր Նիզամիյէ Մէտրէսէն ուսանելու, ուր եւ մնաց երկար տարիներ: Այդ միջոցին Սաատի տիրացաւ Արաբական դպրութեան եւ Իսլամ դաւանանքի բոլոր վարդապետութեանց, ունենալով իբր ուսուցիչ երեւելի Շէյխ Շիհապ-ատ-Տին Սօհրավարտին: Իւր գրական համ-

A 1102386

բաւը չուտով սկսաւ տարածուիլ եւ հասաւ մինչեւ Քաշգար, Թուրքեստանի քաղաքը, զոր երիտասարդ բանաստեղծը այցելեց 1210ին։ Մի քանի տարի յետոյ ճամբորդութիւն մը կատարեց դէպ ի Սպահան եւ անտի Դամասկոս, հուսկ ապա վերադարձաւ Շիրազ, երբ Մոնկոլներու արշաւանքի հետեւանքով, իւր բարերարը Սաատը՝ (որուն ի պատիւ կը կարծուի թէ «Սաատի» գրական անունը կամ Բէխէլլօսը առած էր) իշխանութենէ ինկած եւ երկիրը խառնաշփոթ վիճակի մէջ էր, ինչպէս ինքն ալ կը նկարագրէ Կօլէստանի յառաջաբանին մէջ։ Սաատի այդ դէպքերէն վշտաբեկ՝ թողուց իր հայրենիքը եւ սկսաւ իւր բազմամեայ ճամբորդութեանց։

Նախ ուղղուեցաւ դէպի Հնդկաստան եւ անցնելով Բալխէն, Փանճապէն հասաւ Կուճուրատ ուր այցելեց Սումանաթի հռչակաւոր սրբավայրը։

Մի առ ժամանակ Տէլհի մնալէ յետոյ, մեկնեցաւ Եմէն եւ անտի Հապէշիստան ուրկէ վերադարձին՝ գնաց ուխտի Մէքքէ եւ Մէտինէ սրբազան քաղաքները։ Այնուհետեւ քայլերը ուղղեց դէպի Սուրիա ու երկար տարիներ ապրեցաւ Դամասկոս ուր իբր գիտուն եւ ուսեալ Շէյխ մեծ պատիւ եւ համբաւ կը վայելէր։ Սակայն ի վերջոյ ձանձրանալով այդտեղէն, Սաատի քաշուեցաւ Երուսաղէմի անապատները եւ առանձնացած կը շրջէր երբ օրին մէկը Փռանկ (Խաչակիր) զօրաց ձեռքը գերի կ'իյնայ ու կը տարուի Տրիպոլիս ուր ամրոցին խրամներուն մէջ տաժանելի աշխատութեանց կը հարկադրուի։ Բազում տառապանքներէ յետոյ, վերջապէս կ'ազատի Հալէպի հարուստ բարեկամի մը միջոցաւ որ փրկանք վճարելով զանի կ'առնէ եւ ապա իր աղջիկն ալ անոր կընութեան կուտայ։

Սակայն կնոջը դաժան եւ կռուազան վարմունքին պատճառաւ, Սաատի դառնացած՝ տուն տեղ ձգելով նորէն ճամբորդութեանց կ'ելլէ այս անգամ դէպի Հիւսիսային Ափրիկէի եզերքները (Եգիպտոս, Մաւրիտանիայ), յետոյ անցնելով Փոքր Ասիա, ընդ երկար կը դեգերի այն կողմերը մինչեւ վերջապէս 70 տարեկան լեցուն հասակին, կը վերադառնայ կրկին իր ծննդավայրը Շիրազ։

Այս անգամ երկիրը խաղաղած եւ բարգաւաճ կը գտնէ իւր նախկին բարերարին որդւոյ Աբուբէքր-իպն-Զանկիի իմաստուն կառավարութեան ներքեւ: Ծերունի բանաստեղծը կը քաշուի Շիրազի մօտ անկիւն մը ուր անդորր եւ անխռով. կ'անցընէ կեանքին մնացած մասը արտադրելով իր գրական հոյակապ գործերը:

Սաատիի անունը այնքան մեծ հռչակ՝ հանած էր բոլոր արեւելքի մէջ, որ ամէն կողմէ իշխանք, գիտունք, գրագէտք, հաւասարապէս կը դիմէին իրեն, լսելու իր իմաստուն խօսքերը եւ խորհուրդ խրատ ուզելու իրմէ: Բազմարդիւն փիլիսոփան մեռաւ ի Շիրազ հարիւրամեայ խոր ծերութեան մէջ — 1292 թուին: Իր շիրիմը կը գտնուի Շիրազի մօտ իր բնակած տեղւոյն վրայ որ այժմ «Սաատիյէ» կը կոչուի, զոր սիրեցեալ հօրս հետ միասին քանիցս այցելեցինք երբ 1904ին Շիրազ կը գտնուէինք:

Սաատի իւր խոհուն մտքին գերազանց կարողութեամբն ու շնորհիւ իւր ուսմանց եւ երկարատեւ ճամբորդութեանց միջոցին ձեռք բերած ընդարձակ փորձառութեանց, խորապէս թափանցած էր մարդկային բարուց եւ բնութեանց եւ ըստ այնմ գիտցած է կեանքի եւ ընկերական պայմաններու վրայ հեղինակօրէն ճառել իւր գրուածոց մէջ:

Իւր գործերէն ամենէն նշանաւորներն են Բուստան եւ մանաւանդ Կօլէստանը որ իր գլուխ գործոցը կը համարուի: Կարելի է ըսել թէ բովանդակ պարսիկ գրականութեան մէջ չկայ մատեան մը որ այնքան յարգ եւ ժողովրդականութիւն վայելէ, թէ՛ յԱրեւելս եւ թէ յԱրեւմուտս, որքան Կօլէստանը: Եւ իրաւամբ Իրանու այդ մեծ բանաստեղծին սոյն տիեզերահռչակ երկը, իբր իմաստասիրական գնահատելի արտադրութիւն մը միացած ոճի եւ շարադրութեան գեղեցկութեան, ընդհանուր գրականութեան մէջ յոյժ պատուաւոր տեղ մը գրաւած է: Գողտրիկ, համեղ պատմութիւններ, քերթուածներ, զրոյցներ, իմաստալից խօսքեր, նիւթերու այնպիսի ճոխ եւ երփներանգ այլազանութիւն մը կը կազմեն որ արդարեւ Կօլէստան այսինքն 'Բուրաստան կամ Ծաղկաստան մը կը տեսնենք մեր առջեւ: Սաատի ճարտարապէս հիւ-

սած է արձակը ոտանաւորին հետ, արձակին եւս տալով բազում ուրեք յանգաւոր ձեւ ու իրեն յատուկ կուռ եւ հիանալի լեզուով մտքին եւ ականջին միապէս խիստ ախորժելի կ'ընծայէ իւր գրուածը:

Պարսիկը ի մանկութենէ կ'սկսի կարդալ Կօլէստանը իբր դասագիրք եւ ապա կը շարունակէ ամէն առթիւ դիմել Սաադիին, ջանադիր լինելով գոց ընելու Բուրաստանէն շատ մը ընտիր հատուածներ եւ ոտանաւորներ զոր կը սիրէ յարմար պարագային խօսքի մէջ բերել:

Աւելորդ չէ թերեւս անցողակի յիշել թէ գործոյս մէջ թէեւ մուտ գտած են ինչ ինչ զանցառելի մասեր որոնք աւելի արեւելեան (իմա՛ Մահմետական) բարուց եւ ըմբռնումներու կը պատշաճին, սակայն պէտք է նկատի առնել թէ արեւելեան դպրութեան մէջ սովորական են այդ կարգի գրուածներ ու ըստ այնմ դատել զանոնք:

Ինչպէս գիտենք Կօլէստանը բազմիցս թարգմանուած է Եւրոպական գրեթէ բոլոր լեզուներու իսկ Հայերէն ամբողջական թարգմանութիւն մը, թէ որ չեմ սխալիր, ցարդ կը պակսէր: Սոյն երկն ընծայաբերելով Հայ գրականութեան, ահա կուգայ հայրս լրացնել այդ պակասը:

Բնագրին ոտանաւորները նոյնպէս չափեալ եւ յանգաւոր են Հայերէնի մէջ իսկ արաբերէնը՝ յայտնի ընելու համար, գրաբառ թարգմանած է:

Թող ներուի ինձ միայն այսքան ըսել թէ պարսկերէն եւ արաբերէն լեզուներու իւր խոր հմտութեամբ ու արեւելեան գաղափարաց եւ աւանդութեանց լիակատար ծանօթութեամբը, սպասելի է որ ըստ ամենայնի յաջող եւ ճշգրիտ թարգմանութիւն մը կատարած լինի:

Պարտք կը համարիմ նաեւ աւելցնել թէ գրքիս հայերէն անուն մը հօրս ձեռագրին մէջ չգտայ այլ հետեւելով իր թարգմանած Բուրաստան բառին (թէեւ մի քանի տեղ Դարաստան եւս գործածած է) զայն յարմար դատեցի դնել թարգմանաբար առընթեր Կօլէստանի:

Մ. Ց. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ

Նիւ Եորք,
15 Դեկտեմբեր, 1920

ՑԱՆԿ ԳԼԽՈՑ

Յառաջաբան Սաատիի	1
Գլ. Ա. Թագաւորաց վրայ	21
Գլ. Բ. Տէրվիշներու կենցաղէն	66
Գլ. Գ. Ժուժկալութեան վրայ	101
Գլ. Դ. Լռութեան օգուտներուն վրայ	131
Գլ. Ե. Սէր եւ Երիտասարդութիւն	139
Գլ. Զ. Տկարութիւն եւ Ծերութիւն	164
Գլ. Է. Դաստիարակութեան ազդեցութեան վրայ	171
Գլ. Ը. Զրուցատրութեան վայելչութեանց վրայ	194

Saadi Shirazi, at Wikipedia

The Gulistan, at Wikipedia

Sa'di, books and studies, at upenn.edu

ՎՐԻՊԱԿՔ

Էջ	Տող		Սխալ	Ուղիղ
8	Վերէն	16	*Ինչո՞ւ ես։*	*Ինչո՞ւ ես*
12	»	13	*ծըգնութիւն*	*ճգնութիւն*
26	Վարէն	2	*պարսկաահյ*	*պարսկահայ*
36	Վերէն	15	*էր․ ըսաւ։*	*էր, ըսաւ․*
46	Վարէն	10	*ներոողութիւն*	*ներողութիւն*
51	Վերէն	3	*համբուրեց, տղուն,*	*համբուրեց տղուն,*
58	»	17	*ինչ*	*ինձ*
62	»	2	*ըսւա*	*ըսաւ*
94	»	3	*խրատ*	*խըրատ*
127	Վարէն	7	*ը՛սաւ*	*ըսաւ*
128	»	10	*Ազուտի*	*Ազուտի*[4]
145	Վերէն	9	*գղջումի*	*գըղջումի*
147	»	2	*խաթարոաւծ*	*խաթարուած*
153	Վարէն	9	*քերակոն*	*քերական*
155	»	8	*ճնչնալէն*	*ճանչնալէն*
160	»	8	*վըբայ*	*վըրայ*
160	»	1	*ծխածան։*	*ծխածան,*
177	Վերէն	1	*Արաբ մը…*	*Պատմ․ Ը Սւրար մը…*
189	»	16	*աչըք կշտանյ։*	*աչք կշտանայ։*

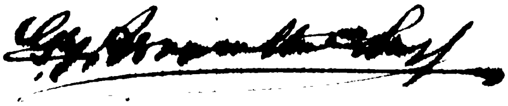

ԿՕԼԻՍՏԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ՍԱԱՏԻԻ

ՍՐԲՈՑՆ եւ փառաւորելոյն Աստուծոյ[1] գոհութիւն։

Զի զԱյն պաշտելը մերձենալ է Անոր եւ զԱյն փառաբանելը յորդումն է բարեաց։ Ամէն մէկ շունչը որ վար կ՚երթայ, կեանքը կ՚երկարէ[2] եւ երբ ետ կուգայ հոգին կը զուարճացնէ[3]։ Ուրեմն ամէն մէկ շնչառութեան մէջ երկու բարիք կան եւ ասոնց իւրաքանչիւրին համար գոհութիւն մը պարտինք։

Որո՞ւ ձեռքէն լեզուէն կուգայ որ Անոր
Տայ փառք ու գոհութիւն Նըմ՚ արժանաւոր։

Որդի՛ք Դաւթի, փառս տո՛ւք, զի սակաւք են ի ծառայից իմոց որ գոհանայցեն։

Լաւ է որ ծառան խոստովանի բաց
Իւր անկարութիւնն Աստուծոյ առաջ.
Եթէ ոչ ինչպէս պարտ է ու պատշաճ
Մարդ չէ կարող տալ փառք Անոր բարեաց։

Անոր անհուն ողորմութեան անձրեւը ամենուն վրայ կը տեղայ եւ Անոր առատազեղ[4] բարեաց սեղանը ամենուրեք դրուած է։ Նա, ծանր մեղքի մը պատճառաւ, իւր ծառայից պատուոյ քօղը չպատռեր, եւ ապերախտութեան համար, իւր սահմանած ռոճիկը[5] չզլանար։

---

1. عز وجل *արաբերէն սովորական ասացուած մ՚է որ բառ առ բառ սուրբ եւ փառաւորեալ լինի ըսել է։*
2. *Բառ առ բառ «երկարիչ է կենաց»։*
3. *Զուարճացուցիչ հոգւոյ կամ բովանդակ էութեան, անձին* (ذات)։
4. *Իսկապէս՝ անարգել* (بيدريغ)։
5. *Բառ առ բառ. Ռոճկաւորաց սահմանեալ աւուր պարէնը։*

Ո՛վ բարերար որ քու գանձէդ մեզ թաքուն
Գաբր[1] ու Խաչուոր[2] զոյգ հաւասար կը տածես ,
Սիրելիներդ ի՛նչ կարելի զըրկես դուն ,
Մինչ ատելեացդ իսկ ողորմած գըթած ես :

Նա է որ առաւօտեան դալարափիռ[3] զեփիւռին ըսաւ գետինը զմրուխտ փռոցներ տարածել եւ գարնանային դայեակ ամպերուն[4] հրամայեց բուսական սերունդները երկրի օրրանին մէջ խնամատածել: Նա, իբր ամանորի խլայ, կանաչագեղ սաղարթներով ծառերը պճնազարդեց եւ դեռարձակ շառաւիղներու գլուխները, նորեկ գարնան շնորհիւ, նորաբողբոջ կոկոններով պսակաւորեց: Նորա ամենակարող զօրութեամբն է որ որթի[5] ճմլած հոյզը գերազանցապէս քաղցր հիւթի կը փոխարկի եւ Անոր խնամածութեան շնորհիւ է որ արմաւի սերմիկ մը երկնաբերձ արմաւենի մը կը դառնայ:

Ամպ՝ հով՝ լուսին՝ արեւ՝ երկինք ,
տե՛ս ի գործ են համօրէն ,
Որ դու պատառ մի հաց ճարես ,
եւ չուտես անշնորհունակ .
Բոլորն ալ քեզ համար ի սպաս
հրամանի կան հըլօրէն .

---

1. Կամ մեր ուղղութեամբ Կէպր, որ է կեավուր, Փարսի ժողովուրդն է Պարսիկ հին Զրադաշտին կրօնքին հետեւող:
2. Քրիստոնեայ ըսելու համար դրինք այս բառը, չափի պահանջէն ստիպեալ:
3. Տառաբար «տուն տեղ չտկող, կահաւորող, յարդարող» ըսել է فراش ը: Եւ որովհետեւ զեփիւռն ալ ծառերուն ծաղիկները թափելով երփնագեղ կը զարդարէ գետինը, այս երկու գործողութեանց մէջ նմանութիւն տեսնելով فراش կը կոչէ Սաատին զեփիւռը, որուն մենք ալ դալարափիռ բառը պատշաճեցուցինք:
4. Նոյնպէս ամպերը դայեկաբար առնելով, բուսոց սերմերը հողին ծոցին մէջ տածել եւ աճեցնել կը հրամայէ երբեմնակի անձրեւելով:
5. Իմա խաղողի:

Իրաւունք չէ որ դու միայն
հրամանն առնես ոտքի տակ :

Աւանդութիւն է որ
Մարգարէն Մուհամմէտ (օրհնութիւն Աստուծոյ ի վերայ իւր եւ համօրէն Տան իւրոյ) որ գերակատարն է արարածոց, պարծանք էից, ողորմութիւն աշխարհաց, ընտրեալն ի մէջ մարդկան, վերջակէտն ժամանակաց[1] :

Բարեխօս մե՛ծ, ընդունելի՛, և մարգարէ՛ կարեկիր,
Գեղատեսիլ, գեղապատշաճ, գեղաժըպիտ[2], դրոշմակիր[3] :

Ի՛նչ հոգ ազգի մ՚պատին երբ դուն ամուր պաշտպան[4] կաս իր կըշտին,
Կամ ի՛նչ երկիւղ կայ անդունդէն երբ Նոյ ինքն է վարող քաշտին :

Եհաս ի բարձունս արդեամբք վաստակոց
Մերժեաց ըզխաւար լուսով իւրաբոց.
Գեղեցիկ որ ինչ նորա՝ ամենայն,
Օրհնեցէք ըզնա եւ զՏուն իւր համայն[5] :

1· *«Լրումն եւ օրհնաց եւ մարգարէից» կը հաւատան Իսլամք զՄարգարէն որմէ ետքը այլ եւս ուրիշը գալիք չունի:*

2· *Բնագրին* قسيم جسيم بسيم وسيم *աչքի եւ ականջի միապէս հըմայիչ կազմուածքը չօշափելու համար մենք ալ դեղ արմատով ճոխացուցինք իմաստները:*

3· *Մարմնոյ ո՛րեւէ մէկ կողմը արեան նիշ ունենալը մարգարէութեան դրոշմ եւ նշան կը համարին մահմետականք: Սոյնպիսի նըշան մը կը կրէր, կ՚ըսուի, Մարգարէն իւր երկու թիկանց մէջ տեղ:*

4· *Գրս.* بشتيبان *ը թէ՛ նոյնութեամբ պահուած է մեր մէջ եւ թէ այլազանեալ ի «պաշտպան» զոր յարմար դատեցանք գործածել հոս:*

5· *Այս արարերէն քառեակը թէ իւր կուռ յօրինուածով եւ թէ ար–*

Ըսուած է․

Ամէն անգամ որ Աստուծոյ[1] մեղաւոր եւ թշուառ ծառաներէն մէկը, ընդունելի լինելու յուսով, իւր ողջահայց ձեռքերը դէպի Բարձրելոյն գահն ամբառնայ, Աստուած նախ անոր երեսը չնայիր։ Կրկին կը հայցէ կը թախանձէ, կրկին կը մերժուի։ Հուսկ ապա վերստին լալով եւ հառաչելով կը պաղատի։ Ցայնժամ բարձրեալն Աստուած կը հրամայէ․

«Ո՛վ դուք, հրեշտակք իմ, ամաչեցի ես ի ծառայէ իմմէ, զի չիք նորա տէր բայց յինէն, ոյր վասն եւ թողի նմա զյանցանս իւր»․ այսինքն է․

«Ընդունեցայ իւր աղաչանքը եւ շնորհեցի իւր խընդիրքը, քանզի ծառայիս ողբ ու կոծէն ես ամօթահար եղայ»։

Ե՛կ Աստուծոյ գութն ու
ողորմը տե՛ս դո՛ւ,
Ծառայն մեղք կը գործէ,
Նայ կայ յամօթու։

Իւր փառաց տաճարին հանապազորդողներն[2] իրենց

ուեստի գերազանց կատարելութեամբը հիանալի օրինակ մ՚է լեզուի եւ ճաշակի, մանաւանդ երբ քաջոլոր روضه خوان (քարոզիչ)ի մը բերնէն լսուի։

1· Աստուած բառին հետ սովորաբար تعالى , تقدس եւ այլ սոցին նման մի քանի ածականներ կ՚ընկերանան որք նոր միտք մը չաւելցընելնուն պատճառաւ զանց ըրինք, մի անգամ եւեթ հոս յիշելը բաւական ըլլայ։

2· Աստուածային ստորոգելեաց բոլորը երկու գլխաւոր յատկութեանց չուրջը կը դառնան, جلال եւ جمال ։ Առաջինով կը հասկցուի կարողութիւն, զօրութիւն եւ բոլոր այն գաղափարներն որք ասոնցմէ կը ծագին։ Իսկ երկրորդով՝ գեղեցկութիւն՝ մեծվայելչութիւն, չքեղութիւն՝ փառք եւ այլ այսպիսիք։ Սովորաբար զուգընթաց են այս բառերը, ինչպէս որ հոս ալ, զի երկուքին բովան-

պաշտաման անբաւականութիւնը կը խոստովանին ըսելով. «Ոչ պաշտեցաք զքեզ, Տէր, որպէս արժանն էր»։ (*Նոյնպէս*) *եւ իւր վեհափառութեան գովասացները՝ հիասքանչ կը գոչեն.* «Ոչ ծանեաք զքեզ, Տէր, որպէս զիարդ պարտն էր»։

Թէ հարցընէ մէկն ինձ
Անոր վըրայ բան,
Աննըշանէն անսիրտն
ի՛նչ տայ պատասխան։
Սիրահարներ սիրոյ
զոհերն են համայն,
Չէ օրէն որ զոհէն
դուրս գայ բընաւ ձայն։

Բարեպաշտներէն մէկը ինք զինք առանձնութեան տուաւ[1] *եւ գլուխը կախելով հայեցողական անդունդներու մէջ խորասուզուեցաւ։ Երբոր սթափեցաւ*[2]*, բարեկամներէն մէկը հարցուց. «Այն բուրաստանէն ուր գացիր, մեզ ի՞նչ նուէր*[3] *բերիր»։ Պատասխանեց.— «Միտքս դրած էի որ երբ վարդի թուփին հասնիմ, գոգ մը ամբողջ լեցնեմ եւ բարեկամաց ընծայ բերեմ. երբոր հասայ, վարդի*

դակութեամբն է անթերի կատարելութիւնը։ Ուստի փառաց տաճարին հանապազորդելը հոս ոչ այնքան մենակեաց ճգնողական կեանքի կ'ակնարկէ որքան այն ներանձնական հայեցողութեան որով ոմանք կը փորձուին Աստուածային جلال*ին վրայ դաղափար կազմել եւ ճառել, ինչպէս վարը* جمال *ին վրայ ըսածն ալ զայս կը հաստատէ, ուղղելով խօսքը ներբողաբաններուն։*

1. *Բառ առ բառ «Գլուխը խորհրդածութեանց գրպանին մէջ խօթեց»։*
2. *Բն. եւ դարձաւ։*
3. *Հայերէնի մէջ «նուէր»ը մի այլազանեալ ձեւն է* Նպար *եւ* Նուպար*ին որ իրենք ալ ամփոփումն են «նորաբեր»ին որ պրսկ.* نوبر *ն է։ Ուրեմն ամենաճիշդ թարգմանութիւնն է մեր* Նուէրը *Սաատին գործածած ար.* تحفه *ին որ նորաւ կամ նախախայրիք կը նշանակէ։*

բոյրը ա՛յնպէս զմայլեցուց զիս որ գողը ձեռքէս գնաց»:

Ո՛վ այգահաւ, Թիթեռնիկէն
գընա՛ ուսի՛ր ի՛նչ է սէր·
Նա հրատոչոր տըւաւ հոգին,
այլ չը հանեց բընաւ ձայն·
Ցաւակնոտներն ոչինչ գիտեն
Նորա մասին թէ ի՛նչ է,
Եւ ան ալ որ բան մը գիտցաւ
մեզ չը յայտնեց բընաւ զայն:

Ո՛վ, որ ի վերդ ես քան ինչ որ
կը կարծենք եւ կ'իմանանք
Եւ քան ինչ որ ըսուեցաւ կամ
կարդացեր կամ լըսեր ենք·
Ահա վախճան առաւ մեր նիստ
Բոլորեցաւ կեանքի ծիր,
Եւ դեռ ըսկիզբն ենք ճառելու
Անճառելւոյդ վըրայ մենք:

Սաատիին անունը որ ամենուն բերանն է եւ իւր պեր-ճախօսութիւնն ընդհանուր աշխարհ տարածուած, մինչեւ անգամ անոր գրիչը չաքարեղէնի պէս կ'ուտեն եւ տա-ղերը ոսկետառ թղթերու պէս ձեռքէ ձեռք կը յափշտա-կեն, այս ամէնը մի միայն անոր կատարելութեան եւ պերճախօսութեան ընծայելի չէ, այլ զի որ Տէրն է տիե-զերաց, սատար եւ զօրավիգն հաւատացելոց, Մեծն Աթա-բէկ, արքայից արքայ դերափառ, հզօր ապաւէն աշխարհի եւ դենի, Աբուբէքր որդի Սաատի որդւոյ Զանկիի, ստուեր Աստուծոյ ի վերայ երկրի, ընդ որ հաճեսցի Տէր եւ կա-տարեսցէ զկամս ըղձից իւրոց, բարեհաճեցաւ բարձրա-գոյն հաւանութեամբ եւ գնահատութեամբ պատուել նո-րա գործերը, անոր համար ալ մարդիկ ամէն կարգէ առ հասարակ մասնաւոր սիրալիր վերաբերում մը կուցու-ցընեն անոր, ըստ այնմ թէ «կրօնիք զնոյն դաւանին մար-դիկ որ ինչ եւ արքայն իւրեանց»:

Երբ նըւաստիս Դու հաշտ ակամբ
հայիս, Տէ՛ր,
Քան զարեգակն է իմ այս երկ՝
գեր ի վեր․
Եթէ եւ բիւր թերութիւնք ալ
լինին հոն,
Թերին իսկ երբ հաւնի Սուլթանն
է գեղօն։

Ախորժաբոյր կաւի կըտոր
մ՚ինձ մի օր
Բաղնիքի մէջ մատոյց սիրուն
մի եակ․
Ըսի․— Մո՞ւշկ ես դու թէ ամպար
ո՛վ դու, որ
Քո հիազմայլ հոտէն ես կամ
ըմբաւակ։
Ըսաւ․— Ես ցեխ մ՚էի չընչին
եւ անարգ,
Վարդի հետ բայց մի ժամանակ
ե՛մ կեցած․
Այն է որ ինձ տուաւ այս շնորհքն
ու այս վարք
Եթէ ոչ ես, հող եմ դարձեալ
անարգ ցած։

Արա՛ Տէր, զի զերկայն աւուրս վայելեսցեն միւսլիմք ի խաղաղութեան ընդ հովանեաւ նորա, կրկնապատկեա՛ զվարձս վաստակոց երախտեաց նորա, եւս քան զեւս բարձրացո՛ զնա, բարի արա՛ սիրելեաց իւրոց, նկուն արա՛ զթշնամիս եւ զնախանձորդս[1] նորա, արդեամբք նշանաց[2]

1․ Այս բառը քիչ մը խախուտ է, կան օրինակներ որ ունին, կան որ ոչ։

2․ Գուրանին ամէն մէկ համարը մէյ մէկ այաթ (آ) կ՚ըսուի, այն է նշան (յերկնից), իւր աստուածային ծագումը յայտնելու համար։

զոր ընթեռնուն հանապազ ի Գուրանէ: Պահեա՛, Տէր, զորդի նորա եւ պահպանեա՛ զաշխարհ նորա:

Բերկրեցաւ աշխարհ նովաւ, բերկրեսցի եւ ինքն յաւէտ
Կացցէ նմա զօրաւիգն Աստուած դրօշիւք յաղթապանծ·
Աճեսցի արմաւենին որ նա ինքն է արմ ու կէտ
Զի ծառն ի քաջ սերմանէ առնու զիւր աճ եւ զածանց:

Թող Բարձրեալն Աստուած, անաչառ դատաւորաց արդարութեամբ եւ առաքինի իմաստնոց շնորհիւ մինչեւ յօրն յարութեան անփորձ եւ անսասան պահէ զսուրբ երկիրն Շիրազու:

Զե՞ս գիտեր դուն,
Տար աշխարհներ,
Ինչո՞ւ ես
Թափառեցայ
Մի ժամանակ
ընդ երկար·
Դուրս ելայ երբ
Տեսայ, Թըրքաց
խուճապէն՝
Խափշիկահեր
Խառնաշըփոթ
կայ աշխարհ:
Թէպէտ ամէնքն
Ալ մարդածին
արարած,
Սակայն գայլեր
Ճիրանասայր
գանասար:
Երբոր դարձայ
Տեսայ աշխարհ
խաղաղած,

Վագրեր իրենց
Վագրի բարքը
Թողած վար․
Ներսը մարդիկ
Հրեշտակի պէս
հեզհամբոյր,
Դուրսը զօրք քաջ,
Առիւծի պէս
ռազմավար․
Այնպէս էր երբ
Մէկ ատեն ես
տեսայ ’ռաջ,
Ամէն ինչ խառն
Ալեկոծ, եւ
վեր ու վար։
Իսկ հիմ՝ հանդարտ,
Ապահով, լուռ
շընորհիւ
Աթաբէկի
Սուլթանին քաջ
եւ արդար։

Ժամանակի ժըխորէն
Փարսի համար չի՛ք վըտանգ,
Քանի որ գըլխուն վերեւ
Քեզի պէս մի տէր կայ Դէտ․
Այսօր ողջ երկրի վըրայ
Մարդ ’չիտար ցոյց տեղ մը ուր՝
Գոհ երջանիկ լինի կեանք
Բացի քո սահմաններէդ։
Քեզ է տկարին տանիլ հոգ,
Մեզ գոհութիւն շնորհապարտ
Եւ Արարչին Աստուծոյ՝
Տալ քո վարձ երջանկաւէտ։
Պահէ՛, ո՛վ Տէր, դաւաչունչ
հողմերէ զՓառս՝ անսասան,

Ցորչափ հաստատ կայ երկիր
եւ կը չընչէ հողմ յաւէտ:

Գիշեր մը, անցած ժամանակներու վրայ կը խորհէի եւ ի կորուստ վատնուած կեանքիս վրայ կը տրտմէի եւ սրտիս պալատին[1] *քարերը արտասուաց ադամանդով կը ծակէի եւ վիճակիս յարմար սա տողերը կ՚ըսէի:*

Ամէն անգամ շունչ
մի պակսէ կեանքէ,
Կը նայիմ որ շատ
չը մընաց անկէ.
Ո՛վ, որ յիսունդ անց,
դու դեռ կը խորդաս,
Իցէ՛ թէ սա հինգ
օրուան մէջ յուշ գաս:
Վա՛յ անոր որ գնաց
ապարդիւն, անբեր
Գոսը հընչեց, ինք
բեռ չը կապեց դեռ,
Երբ ի քուն է դեռ
չուի առաւօտ
Կարաւանէն ետ
կը մնայ հետիոտ:
Ամէն եկող նոր
տուն շինեց իրեն
Թողուց գընաց ինք
ուրիշի նորէն:
Սա ալ նոյն ըղձով
Մի նոր տան հիմ դրաւ
Այսպէսով ոչ մին
աւարտեց բընաւ:

---

1. *Այս բառը գղղ. կրկին թարգմանութեանց մէկուն մէջ* cellule (Defrémery), *մէկուն մէջ* capsule (Semelet) *գրուած է, երկուքն ալ անյարմար զի* سرای سراجه *ին նուազականը փոքրիկ պալատ ըսել է եւ իմաստի ալ շատ պատշաճաւոր:*

Ինչ որ անկայուն՝
մի՛ սիրեր զանի
Սէր կապել չարժեր
մեր այս դաժանի* :
Քանի որ մահ կայ
բարիին չարին
Կեցցեն որ բարեաւ
յաղթանակ տարին :
Թռչակդ առաջուց
խըրկէ քո կայան
Մի յոյս դըներ որ
ետեւէդ գայ ան :
Կեանքը ձիւն , արեւն
Յուլեայ հրաբորբոք
Կեանքէ բան չը մնաց
Աղան դեռ անհոգ :
Ո՛վ , որ գընացիր
շուկան ձեռք դատարկ ,
Վախնամ ես դառնաս
պարապ ձեռք ու պարկ :
Ով որ իր արտին ,
խակ , կ՚ածէ մանգաղ ,
Հունձքի ժամանակ
կը մնայ հասկաքաղ :

Յետ այս խորհրդածութեան , ա՛յնպէս որոշեցի որ քաշուիմ մէկ անկիւն մը , բերանս կղպեմ[1] եւ ունայն խօսակցութիւններէ խոյս տամ[2] :

Պապանձ ու համր ու խուլ քաշուած
մի անկիւն
Լաւ է քան զայն որ չի զըսպեր
իւր լեզուն :

---

* Աշխարհի :

1· Բառ առ բառ խօսք խօսելէ քղանցքս ժողվեմ :

2· Տարապարտ խօսքերէ տոմարը լուամ (մաքրեմ) :

(Մէկ մ՚ալ տեսնեմ) բարեկամներէս մէկը որ միշտ սրտակից եւ ցաւակից եղած էր ինծ[1] դռնէն ներս մտաւ եւ սկսաւ ստիպել որ խօսիմ։ Որչափ ալ թախանձեց կատակաբանեց՝ չպատասխանեցի եւ գլուխս ծունկերէս վեր չառի[2]։ Նա վշտացաւ, նայեցաւ ինծ ու ըսաւ։

Հիմա որ հընար կայ խօսելու քեզ
Խօսէ՛, սիրելիս, անուշ ու գըւարթ,
Քանզի վաղը երբ օրհասը կանգնի,
Ըստիպաւ լեզուդ քեզ քաշել է պարտ։

Ընտանիքներէս մէկը եղելութիւնը ծանօյց անոր թէ այսինչը որոշած է առանձնանալ եւ մնացած կեանքը լըռութեան մէջ անցընել. դուն ալ եթէ կրնաս, գլխուդ ճարը նայէ՛ եւ ճգնութեան ճամբան բռնէ՛։ Յանուն Աստուծոյ, ըսաւ, եւ յանուն մեր վաղեմի մտերմութեան, ձայնս չպիտի կտրեմ եւ ոտքս դուրս չպիտի դնեմ մինչեւ որ չխօսի նոյն մտերմութեամբ եւ ոճով ինչպէս առաջները, զի բարեկամի սիրտ կոտրելը յիմարութիւն է եւ եղած երդումը քաւելը դիւրին։ Խելքի մտքի եւ իմաստուն մարդոց խորհուրդին դէմ է որ Ալիին սուրը պատեանին եւ Սաատիին լեզուն բերնին մէջ մնայ։

Ի՞նչ է լեզուն խելօք մարդու
բերնին մէջ.
Գանձարանի դրան իմաստնոյն
մի կըղպանք.
Քանի որ փակ կը մընայ դուռն,
ո՛վ գիտէ

---

1. Տրտմութեան գահաւորակին մէջ* ինծ ընկեր եւ վշտի խցիկիս մէջ ինծ վշտակից։
2. Խոնարհութեան ծունկէն (այսինքն խոնարհաբար գլուխը դէպի ծունկերը կախած)։

---

* Սա փայտաշէն երկու նստարան է հիւղանման զորս ջորիի մը վրայ կը բառնան, մէկը մէկ կողմ, մէկը միւս կողմ, որոնց մէջ մէյ մէկ հոգի կը նստին ծալամփոփ։

Սին ուլունքնե՞ր կը ծախէ թէ
գոհար թանգ։

Բանիմաց մարդիկ թէպէտ լռութեան
աւելի տան յարգ,
Սակայն երբ պահանջ դընեն պարագայք
լաւ է խօսել միշտ։
Երկու ինչ խելքի դէմ կուգայ, լռել
երբ խօսել է հարկ
Եւ խօսել երբոր ժամանակ պատեհ
լռելոյ է ճիշդ։

Վերջապէս, չդիմացայ չխօսակցելու անոր հետ եւ պատշաճութեան հակառակ տեսայ երես դարձնել անձէ մը որ մտերիմ եւ անկեղծ եղած է միշտ։

Թէ քաջ ես անոր հետ չափուելու
դիր խելք,
Որ չահէդ չըլլաս կամ փախուստի
մնայ ելք։

Ստիպուեցայ ուրեմն բերանս բանալ եւ խօսակցելով դուրս ելանք· եղանակը գարուն էր, ձմրան խստութիւնը մեղմացած եւ վարդի երջանիկ շրջանն սկսած։

Ծառերն են կանանչ
չապիկներ հագեր
Ինչպէս բախտաւորք
տօնական օրեր։

Ըսկիզբն է ամսոյն Արտավահեսդի
Ջալալեան տոմար,
Դալլայլէ սոխակն ի յոստին վերայ
գոգ ի բեմ թառած.
Կարմիր վարդի վրայ շաղի կայլակներ
մարգարիտ գոհար,
Որպէս ոլորունք քըրտնահոս այտից
բարկացայտ դիմաց։

Գիշերը, ուրիշ ընկերի մը հետ, բարեկամի մը այգիին մէջ անցընել հարկ եղաւ: Յոյժ գեղազուարճ էր տեղը եւ չքնաղագեղ ծառեր կատարներով իրար գրկած, գետինը կարծես մանր մանր ուլունքներ էին սփռուած եւ մանեկաձեւ ողկոյզներ որթի ուռերէն կախուած:

Դրախտ ուր կարկաչեն քաղցրահամ ջուրեր,
Ադեն ուր կ'երգեն թըռչունք քաջոլոր,
Հոն երանգ երանգ կակաչներ ի փայլ
Հոս ազգի ազգի պըտուղներ աղուոր:
Զեփիւռը ծառոց հովիկ շուքին տակ
Փռած է գունազեղ օթոց փառաւոր:

Հետեւեալ առտուն որ քաղաք դառնալու որոշումը հոն մնալուն նախադասուեցաւ, բարեկամս տեսայ որ վարդ՝ ռեհան՝ սմբուլ եւ անթառամ ժողվելով փունջ կազմել եւ քաղաք տանիլ կը պատրաստուի: Ըսի, գիտես որ պարտէզի ծաղիկը կեանք չունի եւ ոչ ալ ծաղկի եղանակը մնայուն, ինչպէս որ ըսած են, ինչ որ մնացական չէ անոր սիրտ կապելու չէ:

Ի՞նչ ընենք ուրեմն, ըսաւ:

Ըսի· ընթերցողներու զուարճութեան եւ բանասէրներու շահագրգռութեան համար կարող եմ Դարաստան գիրք մը յօրինել որ ձմրան սաստկաշունչ քամին անոր տերեւներուն չկարենայ վնասել եւ ոչ ալ ժամանակը անոր գարնանագեղ վայելչութիւնը կարենայ յարափոփոխ աշունի փոխարկել:

Ի՛նչ օգուտ քեզ պընակ մի վարդէ, աղէ՛,
Դու իմ բուրաստանէս թերթիկ մը քաղէ·
Վարդի կեանքը հինգ օր կամ վեց անպատճառ,
Մինչդեռ իմ բուրաստան միշտ զըւարթ պայծառ:

Հազիւ թէ ես այս խօսքն ըսի գոգէն ծաղիկները վար թափեց եւ քղանցքիս փակաւ ըսելով՝ «Որ խոստանայն պարտի կատարել, մեծանձնութեան ա՛յս է օրէն»: Երկու գլուխը նոյն օրը գրուեցաւ: Ընկերական պարտականութեանց եւ կենցաղագիտական սկզբանց վրայ, ա՛յնպիսի

ոճով որ ատենախօսներն անկէ օգտուին եւ գրագէտներն իրենց պերճութեանը վրայ բան մ'աւելցնեն։ Համառօտ, այգիի մէջ դեռ վարդ կար երբ վերջացաւ Դարաստանը, բայց ան ատեն վերջացած կը նկատեմ ես երբ հաւանութիւն ստանայ Արքային որ ապաւէնն է տիեզերաց, ընտրուեր Արարչին, Աստուածային շնորհաց ցոլմունք, շտեմարան բարեաց[1], ապաստանարան անդորրութեան, պաշտպանեալն յերկնից, յաղթողն թշնամեաց, հզօր տէրութեան բազուկ, լուսափառ ջահ լուսաւորեալ ժողովրդեան, տիպար մարդկային գեղոյ, պարծանք դարու, Մեծն Աթաբէկ, մեծափառ Արքայն Արքայից, տէր կենաց եւ մահու, ինքնակալ Արաբոց եւ Պարսից, իշխող ծովու եւ ցամաքի, ժառանգ պետութեան Սողոմոնի, թեկն աշխարհի եւ Դենի, Աբուբէքր որդի Սաադի, որդւոյ Ջանկիի, որոյ յերկարեսցէ Տէր զաւուրս յաջողութեան իւրոյ, յաւելցէ ի փառս իւր, յաջողեսցէ նմա զամենայն զկամս իւր բարիս[2]։

Եթէ ինք Արքայն շուք դընել հաճի
յայնժամ իմ այս փորձ
Ջինու Նըկարտուն է կամ Արժանկի[3]
պատկեր ձեռագործ․
Յուսով եմ գըլուխ չըր դարձըներ նա
ասկէ տաղտկաւոր,

1․ ذخر (պաշար)ի տեղ خداوند կը դնեն օրինակք ոմանք, իբր «միահեծան տէր ժամանակի», բայց օրինակաց մեծամասնութիւնը ذخر ունի եւ ըսել կ'ըլլայ ամէն տեսակ բարեաց շտեմարան եւ շնորհաց աղբիւր, زمان ը առնելով իբր պիտոյք ժամանակի։

2․ Այս մաղթանքը օրինակաց ոմանց մէջ երկակի է, հօր եւ որդւոյ միանգամայն ուղղեալ։

3․ ارزنك ը ոմանք Մանիի նկարտունը կ'ըսեն ոմանք պատկերներուն հաւաքածոն, եւն։ Մանի էր հիմնադիր Մանիքեցւոց աղանդին․ կը ծաղկէր Արտաշիր Բաբականի որդւոյն Շահրուրի օրով եւ երեւի նկարիչ էր։

Զի չէ Դարաստան տեղի տաղտկութեան
նա մանաւանդ որ
Ուղերձն իսկ նորա որով կը պարծի
յանուն է Սաա՛տի
Մեծ Աբու—Բաքրի, որդւոյ Սաատի
Որդւոյ մեծ Զանկի:

Ի գովեստ մեծ վէզիրին Ֆախր—էտ—Տին, Աբուբէքրի որդւոյ Աբունասրի:

Նաեւ, այս նոր հարսը որ իմ մտքիս սրսկապանէն կ՚ելլէ, տգեղութենէն գլուխը վեր չկրնար վերցնել եւ իր գարշապարաց վրայ տխրութեամբ խոնարհեցուցած աչքերը չկրնար վեր առնել եւ սրտի եւ մտքի[1] տէր մարդոց կաճառին մէջ չկրնար երեւնալ մինչեւ իւր բարձրագոյն հաւանութեամբը չպատուէ զայն Մեծ՝ գիտնական՝ արդարադատ, Աստուածազօր, յաղթապանծ էմիրը որ սիւնն է Տէութեան, ներկայացուցիչ Արքայական գահու, պետական գերագոյն խորհրդական, ապաւէն կարօտելոց, ապաստանարան պանդխտոց, առաջնորդ իմաստնոց, բարեկամ բարեպաշտից, (պարծանք բովանդակ Ֆարիստանի, աջոյ բազուկ պետութեան, Թագաւոր ազնուականութեան, փառք պետութեան և կրօնից)[2] պաշտպան Իսլամութեան և Իսլամոց, խարիսխ Թագաւորաց եւ Սուլթանաց, Աբիբէքր, որդի Աբի—Նասրի, պարգեւեսցէ նմա Տէր կեանս երկարս, փառաց ի փառս բարձրացուսցէ զնա, տացէ ուրախութիւն սրտի իւրում եւ կրկինս յաւելցէ ի վարձս իւր, զոր ընդհանուր աշխարհի աւագանին կը գովաբանեն եւ որ հաւաքավայրն է բոլոր ընտիր բարեմասնութեանց:

1· صاحب دل ը *բազմադիմի առումներով գործածած է Սաատին: Մենք ալ տեղւոյն եւ պարագային պահանջած յարմարութեամբը թարգմանեցինք:*

2· *Փակագծեալ կտորը ոմանց մէջ չկայ:*

Ով որ անոր շուքին տակն է միանգամ,
Մեղքը վարձք է ու Թըշնամին՝ բարեկամ :

Բոլոր ուրիշ ծառաներու եւ սպասարկուներու համար յատուկ պաշտօն մը կայ որոշուած զոր եթէ փոքր ինչ անտեսեն կամ գործադրութեան մէջ թերանան, խիստ յանդիմանութեանց եւ յատժոց կ'ենթարկուին, բայց տէրվիշ դասակարգէ որ մեծերու հանդէպ գոհացողութիւնը եւ անոնց համար բարի աղօթք ընելը իրեն պարտք սեպած է : Եւ անշուշտ այսպիսի պարտականութիւն մը, լուին եւ ի հեռուստ աւելի բարձր է քան այն որ պաշտօնական եւ ի դէմս է · քանզի սա շինծու բան մ'ունի իր մէջ, մինչդեռ նա ամէն կասկածէ վեր եւ անպատճառ ստուածահաճոյ է :

Երկնի կոր քամակն ուրախութենէն
 կանգնեցաւ շիտակ
Երբ տեսաւ թէ մայր ժամանակ ծընաւ
 քեզ նըման զաւակ ·
Արարչին յատուկ մի շընորհն է երբ
 իւր ծառայից մին
Կարգէ բովանդակ մարդկութեան վերայ
 դիտապետ վերին :
Ով բարի անուամբ ապրեցաւ, անանց
 փառք գըտաւ անի
Չի լաւ յիշատակն է որ կը պահէ
 զանուն կենդանի :
Թող առաքինիք յօրինեն կամ ոչ
 քեզ համար ներբող
Ի բնէ գեղեցկին աւելորդ են զարդք
 պաճուճող պըճնող :

Եթէ ես շատ անգամ կը թերանամ իմ պարտականութեանց մէջ դէպի Ձեր Մեծութիւնը, պատճառն ան է որ Հնդիկ իմաստուններէն ոմանք օր մը Աբուզէրճէմհեր[1]ի բարեմասնութեանց վրայ կը խօսէին, շատ մը դի-

1· Խոսրով Անուշաւանի մեծ խորհրդական եւ իր իմաստութեամբը

տողութիւններէն ետքը վերջապէս հոն յանգեցան որ յուշիկ խօսելէն զատ թերութիւն մը չունի, այսինքն թէ երկա՛ր ատեն կ՚սպասցնէ ունկնդիրը մինչեւ որ բերանը բանայ։ Լսեց Արուզէրճէմհերը ու ըսաւ. «Աւելի լաւ է խորհիլ թէ ի՛նչ պիտի ըսեմ, քան ստրջանալ թէ ինչո՛ւ ըսի»։

Ծերունին ըզգօն, խօսքի փորձ հըմուտ
Զը խորհած նախ քաջ, չը խօսիր ինչ շուտ։
Մի՛ խօսիր երբէք առանց նըկատի,
Թէ ուշ ալ խօսիս, ի՛նչ վընաս անտի։
Նախ խորհէ, ապա ձայնով յօդէ բան
Եւ կըտրէ չըսած քեզ թէ բաւ այդքան։
Բանիւ է մարդ բարձր անբանէն կարգաւ
Բայց նա քեզմէ վեր, թէ չը խօսիս լաւ։

Եւ ի՞նչպէս կարելի է համարձակիլ այնպիսի ատենի մ՚առջեւ որպէս է Ձեր Մեծութիւնը որում զօրաւիգն կացցէ Տէր, ուր ա՛յնչափ բարձր տաղանդներ համախմբուած եւ այնչափ փորձ իմաստուններ կեդրոնացած են ուր անկարգ խօսիլը յանդգնութիւն եւ Ազիզի առջեւ անարգ ոչնչութիւններ բերել պիտի ըլլար իբրեւ արժէքաւոր ինչ։ Քանզի ակնավաճառներու քով հասարակ ուլունքը գարիի մը արժէք չունին եւ Արեգական դիմացն ալ ճրագը լոյս չի տար, ինչպէս որ Էլվէնտ[1] լերան առջեւն ալ Մինարէն որչափ ալ բարձր լինի նշանակութիւն չունի։

Ով որ սոնքալով վեր տընկէ շըլինք
Թըշնամին ամէն կողմէ պատէ զինք։
Սաա՛տին անկեալ մ՚է, սակայն ազատ մարդ,
Անկելոյն հետ չեն դըներ երբէք մարտ,
Նախ խորհուրդ, ապա խօսքի կուգայ կարգ
Ձի նախ հիմ, յետոյ պատերուն է շարք։

Հռչակեալ Վզուրկ—Միհրն է որոյ անունը այսպէս շատ մը աղաւաղութիւններ կրած է։

1. *Համատանի մօտ բարձր լեռ մը։*

Ծաղկաքաղ եմ ես բայց ոչ ի բուրաստան
Գեղեցիկ եմ թէեւ, բայց ոչ ի Քանան :

Լոքման իմաստունին հարցուցին .— Ուրկէ՞ ձեռք բերիր այս հմտութիւնը .— Ըսաւ . կոյրերէն . քանզի մինչեւ որ տեղին վրայ վստահ չըլլան անոնք՝ ոտք չեն կոխեր եւ Արաբը կ'ըսէ . «զեյից հոզա՛ նախ ֆան զմուտն» :

Արութեանդ վըստահ լե՛ր ապա կին ա՛ռ,
Մի՛ տուն բերեր կոյս ու ըներ թըշուառ :

Աքլորն ի մարտի թէպէտ հերոս քաջ,
Ի՛նչ է արոյրճանկ բազէի առաջ,
Կատուն առիւծ է մուկ որսալու մէջ
Սակայն մուկ է երբ վագրի հետ է վէճ :

Բայց այն վստահութեամբ որ մեծերը սովոր են ըստորադասներու թերութեանց աչք գոցել և անոնց պակասութիւնները չխայտառակել, համարձակեցայ քանի մը խօսք ըսել համառօտիւ եւ բաւական միտք եւ կեանք մաչելով շարադրել այս գրքոյկը ուր հաւասարապէս մուտ գտած են ընտիր ընտիր հատուածներ, զրոյցներ, վէպեր, քերթուածներ եւ նախկին թագաւորաց պատմութիւններ :

Թող մընայ երկար տարիներ իմ այս
երկ ու յօրինուած
Երբ մէն մի մասնիկ մեզմէ հող դարձած
իյնայ մէկ անկիւն .
Նըպատակ՝ նըկար մի թողուլ՝ է պարզ
մեզմէ յիշատակ
Զի այս գոյութիւնն ես ամենեւին
չեմ տեսներ կայուն .
Իցէ՛ թէ մի օր բարեսէր մի անձ
շընորհ ընելով՝
Մի պարզ Ողորմիս կարդայ մեր վըրայ,
հէք տէրվիշներուն :

Ներկայ աշխատութեանս յօրինուածոյն եւ գլխոց բաժանման վրայ ակնարկ

Ամէն բանէ առաջ համառօտութեան ուշ դրի որպէսզի ընթերցողներուն ձանձրոյթ չպատճառէ, որով արքայութեան դռներուն հաշուով ութ գլուխներու բաժնեցինք այս երկրաւոր դրախտն ալ.*

1. *Թագաւորներու հանգամանքը*
2. *Տէրվիշներու բարքը*
3. *Սակաւապետութիւն*
4. *Լռութեան օգուտները*
5. *Սէր եւ երիտասարդութիւն*
6. *Տկարութիւն եւ ծերութիւն*
7. *Դաստիարակութեան ազդեցութիւն*
8. *Խօսակցելու շնորհքը:*

Թուական Մատենիս

Երբ ժամանակն էր յաջող եւ պարապոյ
Վեց հարիւր եւ յիսուն եւ վեց թըւագաղթ
Մի քանի խրատ կամեցայ 'սել ափ յափոյ
Ըսի անցայ, Տիրոջ թողլով անոր բաղդ:

---

* *Իրազեկները հանդերձեալ դրախտին (արքայութեան) ութը դուռ դրած են. Սաատին անոր կ'ակնարկէ հոս իր ութպրակեան դրախտին առթիւ, բառախաղ դարձնելով* هشت به *եւ* بهشت *ի մէջ:*

ԳԼՈՒԽ Ա

ԹԱԳԱՒՈՐԱՑ ՎՐԱՅ

Պատմութիւն Ա

Կը պատմեն որ Թագաւոր մը անմեղ մը սպաննելու հրաման ըրած է ։ Խեղճը, յուսահատութեան մէջ, բերանը բացաւ եւ իր լեզուով Թշնամանքներ հայհոյանքներ տեղալ սկսաւ․ ըստ այնմ Թէ «հոգիէն ձեռք քաշողը սրտին մէջ ինչ որ կայ կը Թափէ» ։

Ի թախծել հոգւոյ՝ արձակի լեզու,
Որպէս ի վերայ շան նեղեալ կատու ։

Երբ նեղը մըտնէ եւ փախուստն անմարԹ
Հատու սուսերի սայր կը բըռնէ մարդ ։

Թագաւորը հարցուց Թէ ի՛նչ կ՚ըսէ ։ Վէզիրներէն բարեսիրտ մէկը ըսաւ․ Տէր Արքայ, «Անոնք որ զսպեցին իրենց բարկուԹիւնը եւ ներեցին յանցաւորաց» կ՚ըսէ ։ Թագաւորը գԹաց անոր վրայ եւ գլխատումէն ետ կեցաւ ։*

Ուրիշ վէզիր մը որ առաջնոյն հակառակ էր, ըսաւ․ մեր դասակարգի մարդոց չվայլեր որ ճշմարտուԹենէն զատ բան խօսինք Թագաւորաց առջեւ ։ Այս մարդը Թըշնամանք կուտար Թագաւորին եւ անվայել կը խօսէր ։ Թագաւորը այս խօսքէն (սրտմտելուն) երեսը մէկ դի դարձուց ու ըսաւ․ Ինծի անոր սուտը քու այս յայտնած ճըշմարիտէդ լաւ եկաւ, որովհետեւ ան բարի ելքի մը կ՚առաջնորդէր, մինչ սա պարզապէս չարուԹեան արդիւնք

---

* Գուրանէն آية մը ։

է, եւ իմաստունք ըսած են. «գործ չտկող սուտը աւրող ճշմարիտէն լաւ է»:

Այն որու խօսքով կը շարժի արքայ,
Մեղք է որ անկէ խորհուրդ մի չար գայ:

Այս վերտառութիւնը Ֆէրիտունի մեծ սրահին ճակատը գրուած էր.

Աշխարհ, բա՛րեկամ, չը մընար մարդու
Քու սիրտդ Արարչին կապէ ու տար դու.
Մի՛ աշխարհի սին փառաց դընեն յոյս
Քեզի պէս շատեր սընոյց ու կորոյս.
Երբ հոգին մօտ է թըռչիլ, այն պահու
Նոյն է հողի վրայ լինիս կամ գահու:

Պատմութիւն Բ

Խօրասանի թագաւորներէն մէկը երազին մէջ Սուլթան Մահմուտ Սապուքթակինը տեսաւ, նորա մահուընէն հարիւր տարի վերջը, այնպէս որ բոլոր մարմինը քայքայուած եւ հող դարձած էր բացի աչքերէն որ ակնակապիճներուն մէջ կը դառնար եւ կը նայէր: Երազահաններուն բոլորը տկարացան անոր մեկնութիւնը տալէ, բայց միայն տէրվիշ մը որ խոնարհական յարգանքը մատուցանելէն յետոյ ըսաւ. «Մինչեւ հիմա աչքերը չէ կրցեր դոցել անոր համար որ տէրութիւնը ուրիշին անցած է»:

Շատ անուանիներ դըրին հողին տակ,
Որ երկրի վըրայ չունին մի նըշան.
Եւ այն ծեր դիակն որ հող յանձնեցին,
Հող այնպէս լափեց, ոսկերքն ալ չը կան.
Ցաւերժանուն կայ Նուշիրուան արդար
Թէեւ շատոնց է գընաց Նուշիրուան:
Բարի՛ լեր, ո՛վ դու, օգտուէ կեանքէ
Նախ քան որ ելլէ գոյժը քո մահուան:

Պատմութիւն Գ

Թագաւորազն մը, կ'ըսեն, կարճահասակ էր եւ գըձուձ, մինչ իր եղբայրները երկայնահասակ եւ գեղադէմ։ Օր մը հայրը երբ արհամարհոտ աչքով մը կը չափէր անի, տղան խելացի, իսկոյն նշմարեց հօրը վարմունքը, մօտեցաւ անոր յարգանօք ու ըսաւ․ «Հա՛յր, բարեխրատ կարճուկը յիմար բարձրէն լաւ է, զի բարձր արժէքը բարձըր հասակին կապուած չէ․ զի Սուրբ է ոչխարը եւ գարշ է փիղը»։

«Փոքր է Թուր քան զամենայն լերինս երկրի
Այլ մեծ յաչս Տեառն պատուով եւ փառօք»։

Լըսեցի՞ր ինչ ըսաւ
Նիհար մը ուշիմ
Օր մը մի տըխմարի
գիրուկ, ճարպալիր․
Արագ նըժոյգ թէեւ
վըտիտ ու ճըղճիմ,
Սակայն լաւ քան ախոռ
մ'էշերու ջոլիր։

Ժպտեցաւ հայրը, աւագանին հաւնեցաւ, իսկ եղբայրները խոժոռեցան։

Մինչեւ չը խօսի մարդ, յայտնի չըլլար
Հանճարի՛ տէր է թէ խենէշ յիմար։
Մի՛ ամէն պուրակ կարծեր դատարկ է
Գուցէ թէ վագր հոն բայած կը պառկէ։

Դէպ եղաւ որ, կ'ըսեն, ան նոյն միջոցին հզօր Թըշնամի մը Թագաւորին դէմ պատերազմի ելաւ, երբ երկու կողմէն զօրքը ճակատեցան, առաջին մարտիկը որ ասպարէզ խոյացաւ՝ այն Թագաւորազն եղաւ որ գոռաց։

Ան ես չեմ որ դուն կըռնակը տեսնես
կըռուի մէջ անոր,

Ես այն եմ որ մէջ կը տեսնես գլուխն
Հողի եւ արեան:
Ով որ ի ճակատ մըտնէ՝ իւր արեան
Հետ կը խաղայ նա
Իսկ որ փախուստ տայ, զօրքի բուն արեան
Լինի դաւաճան:

Աս ըսաւ ու արշաւեց Թշնամի շարքերուն վրայ եւ գետին թաւալեց շատ մը քաջեր: Երբ յետոյ հօրը ներկայացաւ, խոնարհութիւն ըրաւ ու ըսաւ:

Ով որ անարգ տեսար դուն զիս
Մի՛ շատ արժէք տար դու ճարպի,
Ուազմի համար նըրբամէջ ձի
Պէտք է ոչ թէ կով հաստամիս:

Կը պատմուի որ Թշնամին յոյժ մեծ էր թուով եւ ասոնք սակաւ, մաս մը ասոնցմէ սկսաւ ի փախուստ փութալ: Տղան յայնժամ բարձրացուց ձայնը ու գոչեց. «Ջանացէք ո՛վ այր մարդիկ որ կնկան հագուստ չհագնիք»: Փախստական հեծեալները այս խօսքէն սիրտ առին եւ միահաղոյն յարձակում գործեցին եւ ինչպէս կը հաւաստեն, նոյն օրն իսկ յաղթութիւնը տարին: Թագաւորը յայնժամ մէկ կողմ քաշեց զայն, գլուխը եւ աչքերը համբուրեց եւ մեծապէս կը փառաւորէր զանի ամէն օր, մինչեւ իւր գահաժառանգն հռչակեց: Եղբայրները նախանձելով անոր կերակուրին մէջ թոյն խառնեցին, քոյրը վերնատունէն տեսաւ, պատուհանէն նշան ըրաւ տղուն, սա իսկոյն հասկցաւ եւ կերակուրէն ձեռք քաշեց ու ըսաւ.— «Դժուար թէ խելացիները մեռնին ու անխելքները անոնց տեղը անցնին»:

Մարդ չիգար բուի հովանւոյն ներքոյ,
Մինչեւ իսկ Հումայն* թէ լինի անգոյ:

---

* Հումա առասպելեալ թռչուն բարձրաթռիչ, թագաւոր թռչնոց որ, կ'ըսեն, կը բնակի Կաֆ լերան վրայ, այն է كوه قاف = كوه كاس

Եղելութիւնը հօրը իմացուցին որ իսկոյն եղբայրները բերել տալով ըստ արժանւոյն յանդիմանեց եւ ամէն մէկը երկրին մէյ մէկ կողմը հեռացուց որով չարը խափանեցաւ եւ վէճը դադրեցաւ. ըստ առածին թէ. Տասը տէրվիշ մէկ կարպետի վրայ կը պառկին, երկու թագաւոր մէկ երկրի մէջ չեն սղմիր:

Կէս հաց թէ ուտէ բարեսէր, անոր
Կէսն ալ աղքատին կը հանէ բաժին.
Եօթ գօտւոյն եթէ տիրէ թագաւոր
Աչքը կը տընկէ մի ութերորդին:

Պատմութիւն Դ

Արաբ աւազակներու հրոսակ մը լերան մը գլուխը ամրացած կարաւանի անցուդարձը կ'արգիլէր: Շուրջի բնակչութիւնը անոնց մեքենայութիւններէն ահաբեկ եւ թագաւորին վաշտերը կորակոր եղած էին այն պատճառաւ որ կարի անառիկ էր լերան վրայ անոնց բռնած դիրքը ուր ապաստանած էին: Տեսնելով որ եթէ ժամանակ մ'ալ թող տրուի որ այս ընթացքը շարունակուի, այլ եւս անոնք զսպել անկարելի պիտի ըլլայ, բանգէտ եւ փորձառու մարդիկ ի մի հաւաքուելով խորհուրդ մը կատարեցին թէ ինչպէս վերջ տան այս աղետին:

Ծառը որ այսօր նոր արմատ առաւ,
Մէկ մարդու ուժով կը խըլուի դիւրաւ:
Եթէ ժամանակ մի թողուս սակայն,
Ճարխով ալ քաշես, չըլ խախտիր ալ այն:
Ջուրն ակէն կըտրել դիւրին է բահով,
Բայց թէ յորդեց՝ փիղն ալ չէ ապահով:

Տրուած որոշման համեմատ լրտես մ'ուղարկեցին եւ յարմար առիթի սպասեցին, մինչեւ որ աւազակները (օր մը խմբովին) ասպատակութեան ելած ըլլալով որջերնին

կամ վերջին ձեւով Կովկաս: همايون ձեւը هما ին մի ածանցն է բարձր նշանակութեամբ:

բոլորովին ղատարկ մնացած էր ։ Ցայնժամ մի քանի փորձ եւ բանիմաց մարդիկ ուղարկելով լերան յարմար կէտերուն վրայ ղարանակալ դրին ։ Գիշերը որ աւազակները իրենց արշաւանքէն դարձան մեծ աւարով եւ յոգնաբեկ, իսկոյն զէնքերնին մէկդի դրին եւ հանուեցան երկնցան ։ Առաջին թշնամին որ իրենց վրայ յարձակեցաւ՝ քունը եղաւ, մինչեւ որ քանի մը պահ գիշերէն անցաւ ։

Նըսեմացաւ արեւու գունտ ․
Ցոմնան ի փոր կիտին, յանդունդ ։

Ցայնժամ քաջերը քմինէն խոյացան աւազակներուն վրայ, մէկիկ մէկիկ ձերբակալեցին եւ հետեւեալ օրը թագաւորին առջեւը հանեցին որ բոլորն ալ գլխատել հըրամայեց ։ Պատահմամբ անոնց մէջը պատանեակ մըն ալ կար ղեռահաս[1] եւ ղեռաբոյս[2] ։ Վէզիրներէն մէկը յառաջ անցաւ եւ խոնարհաբար համբուրելով գահոյից պատուանդանը՝ բարեխօս աղերսարկու ըսաւ ․— «Այս տղան դեռ կեանքի այգիէն պտուղ կերած չէ եւ ոչ ալ իր պատանեկութենէն օգուտ մը քաղած, ուստի կը խնդրեմ ձեր բնատուր մարդասիրութենէն որ այս տղուն արիւնը ինձ շնորհէ» ։ Թագաւորին հաճոյ չթուեցաւ այս խօսքը, խոժոռելով գլուխը մէկ դի դարձուց ու ըսաւ ․

Բարիներուն բարքը չառներ ի բնէ չար,
Ընկուզ է խրատ գըմբեթի վրայ ՚նոր համար ։

Ասոնց չարիքին բուն արմատը կտրել եւ զիրենք բընաջինջ ընելը աւելի լաւ է քանզի կրակը հանգցնել[3] եւ կայ–

1․ Բառ առ բառ․ պատանեկութեան հասակի պտուղը դեռ նոր հասած ։

2․ Բ․ առ բ․ Երեսին ղարաստանին խաւարծին դեռ նոր բուսած ։

3․ Կրակապաշտ ժամանակներէն մնացած շատ հին սովորութիւն մ՚է կրակին համար «նստեցնել» (نشاندن) ըսելը զոր մեր ռուսահայ եւ պարսկահայ եղբարք մինչեւ ցայսօր «հանգցնել» բառով կը բացատրեն, չեմ գիտեր թարգմանաբար թէ ժառանգաբար ։ Ցա–

ծը թողուլ անթեղեայ, կամ իժը սատկեցնել եւ պզտիկ-ները ապրեցնել խոհեմութիւն չէ:

Ամպը թէ կենաց ջուր տեղայ յերկիր,
Պըտուղ չը բերեր քեզ ուռիի ծառ.
Ըստորին մարդու հետ մի՛ կենակցիր,
Քանզի պըրտուէն չեն ուտեր շաքար:

Վէզիրը այս վճիռը լսելով կամայ ակամայ ձայնակ-ցեցաւ Թագաւորին ու ըսաւ. Ինչ որ Վեհափառ Տէրդ[1] ըսաւ ճիշդ է, եթէ անոնց ընկերութեան մէջ մնար եւ ա-նոնց սկզբունքները առինքնէր[2], անոնց բարքերը կ՚առնէր եւ անոնցմէ մին կը դառնար, սակայն նուաստս յուսով եմ որ բարի մարդոց հաղորդակցութեան մէջ հրահանգը-ւելով բարեմոյն բարքեր կ՚ընդունի, զի դեռ մանուկ է եւ ստահակներու չար վարքէն դեռ չէ ազդուած[3] եւ Մար-գարէին խօսքն է թէ. «Ամէն մարդ իւր բնական դրոշմով կը ծնի, յետոյ է որ հրեայ կամ քրիստոնեայ կամ մոգ կ՚ընեն զայն իւր ծնողք[4]»:

մենայն դէպս, հարազատ եւ գեղեցիկ բառ զոր նախադասեցինք հոս մեր «մարել» սովորականին:

1. Ձանց ըրինք բնագրին «որոյ անսասան պահեսցէ Տէր զթագաւո-րութիւն իւր» մաղթողականը: Պարսիկ հաճոյաքծին մատենա-գրութեան մէկ յատկանիշն է մեծերու կամ սուրբերու անուն-ները առանց ուռուցիկ մակդիրներու կամ մաղթականներու չըյի-շել, մինչեւ երբեմն ծաղրելի ըլլալու աստիճան: Այս ինչ (որոյ Տէր պահեսցէ զկեանս իւր) ըսաւ օր մը այն ինչ (որոյ յաւելցէ Տէր ի փառս իւր)ին թէ 12րդ իմամ (որոյ փութացուսցէ Տէր զգալուստ իւր)ին հրամանն է եւն., եւն.:

2. Բ. առ բ. բարեխրատներու բարքը բնոյթը առնէր:

3. Ստահակ չարագործներուն բարքը անոր սրտին մտքին մէջ դեռ չարմատացած:

4. Այս «բնական դրոշմ»ով մահմետականները Իսլամը կ՚իմանան եւ կ՚ըսեն ամէն մարդ միւսիւլման կը ծնի, բայց եւն.:

Նոյի որդին[1] չար ընկերներու հետ
Կորոյս ցեղական մարգարէի փառք
Այրեւորաց[2] շուն մի քանի օր գէթ
Անոնց հետ կալով անցաւ մարդու կարգ։

Աս ըսաւ եւ աւագանին ալ ձայնակցելով իր բարեխօսութեանը՝ Թագաւորը տղուն արիւնէն ետ կեցաւ ըսելով «Շնորհեցի, թէպէտեւ յարմար չտեսայ»։

Գիտե՞ս ինչ ըսաւ Զալը Րոստոմի
Մի՛ փոքր համարեր բընաւ Թըշնամի՝
Շատ ջուրեր տեսանք ակունքին՝ սակաւ,
Ցորդեցին տարին ուղտ ու բեռ տակաւ։

Վերջապէս տղան տունը տարաւ եւ ամէն կերպ հոգածութեամբ խնամարկել ձեռնարկեց, ուսուցիչներ՝ դաստիարակներ կարգեց անոր մինչեւ որ ընտիր խօսուածքներու եւ վայելուչ դարձուածներու մէջ լաւ մը հմտացաւ եւ Թագաւորի առջեւ պահուելիք շնորհքն ու յարգանաց ձեւերը անթերի սորվեցաւ, այն աստիճան որ բոլոր տեսնողներուն հաւանութիւնը կը գրաւէր։ Օր մը Վէզիրը, (պատեհ առնելով) անոր ստացած բարի վարուց եւ բարուց վրայ գովութեամբ խօսիլ սկսաւ Թագաւորին առջեւը թէ առաքինի մարդոց ընկերութիւնը ազդուապէս ներգործեց անոր եւ իր հին յոռեմոյն բարքը բոլորովին փոխուեցաւ։ Թագաւորին ժպիտը եկաւ այս խօսքէն ու ըսաւ։

Գայլէ ծընածը գայլ է անկասկած
Որչափ ալ մարդու հետ լինի նըստած։

Երկու տարի հազիւ անցած էր ասոր վրայ երբ յելուզակներու ջոկատ մը գլուխը ժողուելով ընկերակցութիւն մը հաստատեց, մինչեւ որ յարմար առիթով մը թէ՛

1· Ուրիշ օրինակ بابدان یار گشت همسر لوط (Անզգամաց հետ միաբանեցաւ Ղովտի կինը)։

2· کهف ։ Այր ուր ապաստանեցան եօթն մանկունք Եփեսոսի յերեւաց հալածանաց Դեկոսի կայսեր, ուստի եւ կոչուեցան اصحاب کهف

Վէզիրը եւ թէ իւր որդին սպաննեց եւ անհամար հարըստութիւն ձեռք անցընելով աւազակներու քարայրի մը մէջ հօրը տեղը նստաւ եւ ապստամբեցաւ:

Թագաւորին երբ իմաց տուին, մատը խածաւ զարմանքէն ու ըսաւ:

Վատ երկաթէն ո՛վ կը շինէ ընտիր սուր
Տըմարդը մարդ չը դառնար, խրատն է ի զուր:
Անձրեւը որ բնութեամբ է միշտ բարերար
Այգին կակաչ կը բերէ, չոռ գետին՝ խառ:

Չոռ գետին սըմբուլ չիտար, ունայն է
Սին յուսոյ սերմեր վատնել հոն ի զուր:
Չարերուն բարիք ընել ճիշդ այն է
Թէ լաւերուն չար ընես տըրխուր:

Պատմութիւն Ե

Աղլամըշի պալատան դրան մօտ սպայորդի մը տեսայ շատ ուշիմ, հանճարեղ եւ մտավարժ եւ այն դեռաւթարմ հասակէն ալ ապագայ մեծութեան դրոշմը իւր ճակտին կը փայլէր:

Հանճարէն գըլխուն վերեւ կը ցոլար
Բախտի բարձրութեան աստղը վառ ի վառ:

Կարճ ըսելով Թագաւորին ուշադրութիւնը գրաւեց զի կերպարանքով եւ հմտութիւնով կատարեալ էր, ինչպէս որ ըսած են իմաստունք:

Տաղանդով մարդ կը բարձրանայ ոչ ինչքով
Մեծութիւնը խելքով է ոչ տարիքով:

Իւր պաշտօնակիցները նախանձելով դաւեցին անոր իբր թէ խարդախութիւն ըրած լինի, եւ ամէն հնարք նիւթեցին, բայց ի զուր, սպաննել տալու անի:— Ի՛նչ կրնայ ընել թշնամին երբ քեզ հետ է բարեկամը:

Թագաւորը հարցուց թէ. Քեզի դէմ ասոնց ատելու-

թեան պատճառը ի՞նչ է :— Պատասխանեց . Ձեր Մեծութեան շնորհիւ բոլոր միւս պաշտօնակիցներս կրցայ լըռեցնել , բայց միայն Նախանձոտներէ որք երբէք գոհ ըլլալիք չունին մինչեւ որ իմ քայքայումս եւ Ձեր մեծափառութեան աչքէն իյնալս չտեսնեն :

Անբախտներ ըղձիւ կը ցանկան
Գայթումը դիրքի տէր մարդկան :
Թէ Ջըղջիկ չը տեսներ ցերէկ
Ցանցանքն ի՞նչ արեւու ական .
Ճիշդ կ'ուզե՞ս այնպէս աչք հազար
Կուրնայ քան արեւը խաւար :

Կըրնամ ընել որ չը կոտրեմ սիրտ բընաւ ,
Բայց ի՛նչ ընեմ Նախանձոտին ես , որ նա
Ինք իր անձը կը չարչարէ անխընայ :
Ո՛վ Նախանձոտ , գընա՛ կեանքիդ դիր զըրաւ
Զի այս միայն փըրկութիւն քեզ կը մընայ :

Պատմութիւն Ջ

Պարսից Թագաւորի մը համար կը պատմեն թէ ժողովուրդը չարաչար կը կողոպտէր ու կը կեղեքէր , մինչեւ այն աստիճան որ մարդիկ անոր բռնութենէն ազատելու համար պանդխտութեան նեղութիւններուն յանձնառու ըլլալով սկսան օտար աշխարհներ գաղթել : Երբ բնակչութիւնը (այսպէս) պակսեցաւ եւ երկրին հասոյթը նուազեցաւ եւ գանձը դատարկացաւ . Թշնամին ամէն կողմէն զօրացաւ

Ով որ նեղ օրին կ'ուզէ որ հասնին
օգնութեան իրեն
Ըսէ՛ որ յաջող օրերուն գիտնայ
տալ վեհանձնօրէն .
Օղականջ ծառադ իսկ , եթէ չը տաս
քեզ նա չը փակիր
Սիրտ չահէ սիրտ , որ օտարն ալ ծառայ
գայ քեզ օղակիր :

Օր մը իր առջեւը Շահնամակ գիրքը կը կարդային երբ Դահակի բախտի անկման և Ֆէրիտունի փառաւորութեան հասան: Վէզիրը արքային հարցուց թէ կարելի՞ է երեւակայել որ Ֆէրիտունը որ գանձ ու ստացուածք եւ ծառաներու բազմութիւն չունէր, ի՛նչպէս տէրութիւնը անոր ձեռքն անցաւ:— (Որովհետեւ) Ինչպէս լսեցիր, ըսաւ Թագաւորը, ժողովուրդը խանդավառ միահամուռ անոր շուրջը բոլորուեցան եւ թագաւորութիւնը ոյժ առաւ: Վէզիրը պատասխանեց.— Քանի որ թագաւորութիւնը ժողովրդով է, դուն ինչո՞ւ ցիրուցան կ՚ընես ժողովուրդը, թագաւորելու կամք չունի՞ս միթէ:

Զօրքին հոգւով չափ խընամք ու հոգ տար
Զի զօրքով արքայն կ՚ըլլայ մեծափառ:

Զօրքին եւ ժողովրդին անոր յարելո՛ւն պատճառն ի՛նչ է, հարցուց Թագաւորը:— Վէզիրն ըսաւ. Թագաւորը պէտք է որ առատաձեռն լինի որպէս զի ժողովուրդը անոր շուրջը բոլորուի եւ գթասիրտ որպէս զի անոր շուքին տակ ամէն մարդ իր տեղը ապահով նստի, մինչ դուն ասոնց երկուքն ալ չունիս:

Բռնութիւն արհեստ չըլլա՛յ սուլթանին
Զի գայլէ հովիւ չի գար բընաւին:
Բռնութեան որ հիմ դըրաւ մի Սուլթան
Քանդեց որմերը նա իւր տէրութեան:

Վէզիրին տուած խրատները[1] թագաւորին դուր չեկան, շուռ տուաւ գլուխը եւ բանտ խրկեց անի: Շատ չանցաւ Բեն-ի՛մամ ցեղը[2] վէճ բանալով ոտքի ելաւ, զօրք ժողվեց եւ երկիրը իբրեւ իր հօրմէ իրեն թողուած ժառանգութիւն պահանջեց: Ամէն անոնք որ թագաւորին բռնութեան երեսէն վերջին ծայր նեղուած եւ ցիր ու ցան եղած էին գնացին յարեցան անոնց եւ մեծ ոյժ մը կազ-

1. Բ. առ բ. Խրատատու վէզիրին խրատները:

2. Թագաւորին հօրեղբօրորդիքը:

մեցին մինչեւ որ վերջապէս Թագաւորը ստիպուեցաւ քաշուիլ եւ իշխանութիւնը անոնց անցաւ:

Թագաւոր խիստ որ կը նեղէ զհըպատակ,
Երբ կը հասնի վըտանգի օրն ահաւոր
Կը տեսնէ որ բարեկամներն իսկ համակ
Թըշնամիներ դարձած են յոյժ զօրաւոր:
Հըպատակաց հետ հաշտ ապրէ եւ յայնժամ
Պատերազմէ Թըշնամւոյն կա՛ց ապահով,
Քանզի արդար Թագաւորին բարեխնամ,
Հըպատակն իսկ զօրք կը դառնայ իւր կամով:

Պատմութիւն Է

Թագաւոր մը համբակ սպասաւորի մը հետ նաւ մը մտաւ. Տղան որ ուրիշ անգամ ծով տեսած եւ նաւու նեղութիւն քաշած չէր, սկսաւ լալ ողբալ եւ բոլոր անդամներով դողդղալ: Որչափ ալ սիրտը առնելու աշխատեցան, չհանդարտեցաւ: Թագաւորին վերջին ծայր սիրտը նեղացաւ եւ հնար մը չգտնուեցաւ: Նոյն նաւուն մէջ իմաստուն մըն ալ կար, Թագաւորին ըսաւ. կ'ուզե՞ս որ ես կերպով մը լռեցնեմ անի: —Յանհնարինս շնորհապարտ կը Թողուք զիս, ըսաւ Թագաւորը: Իմաստունը հրամայեց ծովը նետեցին տղան. քանի մ'անգամ խորերը գնաց եկաւ, յետոյ մազերէն բռնեցին եւ նաւուն մօտը բերին: Տղան երկու ձեռքով նաւուն ղեկին փարեցաւ, յետոյ դուրս քաշեցին գնաց անկիւն մը սքլեցաւ: Թագաւորը զարմացաւ Թէ ի՛նչ խորհուրդ կար ասոր մէջ:

Իմաստունն ըսաւ. Որովհետեւ ի սկզբան տղան ընկղմելու վտանգին փորձառու չէր եւ ոչ ալ նաւուն ապահովութեան տեղեակ: Այսպէս է նաեւ առողջութիւնը որոյ յարգը ախտով վարակեալները միայն գիտեն:

Ո՛վ կուշտ, չէ՞ հաճոյ քեզ գարիի հաց,
Սակայն ինձ համար Թանկագին է այն:
Արաֆ դըժոխք է երկնի բնակչաց
Դըժոխցւոց հարցուր, երկինք է սակայն:

Այն որ սիրածն իր մօտ ունի տարբեր է
Քան զոր աչքերն ի դուռն յառած պարբերէ ։

Որմիզդին հարցուցին—Հօրդ վէզիրներուն քով ինչ յանցանք տեսար որ բոլորն ալ բանտը դրիր ․—Պատասխանեց ․ Յանցանք մը չնշմարեցի որ բանտարկութեան տեղի տայ ,բայց տեսայ որ ինէ չափազանց կը սոսկան[1] եւ իմ իշխանութեանս այնչափ ալ վստահ չեն , վախցայ որ իրենց գլխուն վախէն չելլեն ինձ մահ դաւաճանեն ։ Ուստի խոհեմութիւն սեպեցի հետեւիլ իմաստնոց որ կ՚ըսեն ։

Քեզմէ վախցողէն վախցիր , ո՛վ արթուն ,
Հարիւր հատ այնպէս փռած ալ լինիս դուն ․
Ինչո՞ւ կը զարնէ հովուին ոտքը օձ
Քանզի կը վախնայ որ լինի քարկոծ ․
Ծարահատ կատուն տե՛ս ինչ անխըռով
Կը փորէ վագրին աչքը ճանկերով ։

Պատմութիւն Ը

Արաբ թագաւորներէն մէկը հիւանդ էր , խոր ծերութեան մէջ , եւ կեանքէն յոյսը կտրած ։ Յանկարծ ձիաւոր մը[2] ներս մտաւ եւ աւետեց որ այս ինչ ամրոցը Տէրութեանըդ շնորհիւ գրաւեցինք[3] , թշնամին գերի ինկաւ եւ համայն զօրքը եւ այն կողմերու բնակչութիւնը Արքայիդ ձեռքին տակը մտաւ[4] ։ Թագաւորը ցուրտ շունչ մը քաշեց ու ըսաւ ․ Այս աւետիսը ինձ համար չէ այլ իմ թշնամիներուս այսինքն Տէրութեան ժառանգորդներուն համար է ։

Այս յուսով ափսո՛ս , անցաւ իմ բոլոր
    կեանքը թանկագին
Թէ օր մ՚իմ սըրտիս մէջ եղածն արդեօք
    կ՚ելլէ՛ ի կատար ․

1․ Իմ ահս իրենց սրտին մէջ չափազանց է ։

2․ Դռնէն ։

3․ Բացինք ։

4․ Հրամանիդ հնազանդեցան ։

Փափաքիս հասայ սակայն ինչ օգուտ,
որ ահա կեանքին
Վերջ գըտաւ շըրջան, եւ չիք յոյս, բա՛րէ,
որ այլ յետ դառնար:

Երթի գոսը հընչեցուց ձեռքն օրհասի
Օ՜ն, իմ աչքեր գըլխուս հրաժեշտ տուէք դուք,
Ով ափ, դաստակ, բազուկ ու թեւ, մաս մասի
Բաժանման հուսկ յետին ողջոյնն, աղէ՛, տուք.
Մահ կամարդել ինկաւ ահա ինձ բաժին,
Գնացէք ի բաց, ով բարեկամք սիրական,
Իմ ժամանակս անցաւ, ափսո՜ս, խօլագին,
Ես չը գիտցայ, դուք կիր առնել գիտցէք ան:

Պատմութիւն Թ

Դամասկոսի մզկիթին մէջ Եահեայ Մարգարէի գերեզմանին մօտ երկու տարի առանձնացայ ապաշխարելու: Արաբ թագաւորներէն մէկը որ իր անգթութեամբը հռչակ հանած էր, ուխտի եկաւ եւ աղօթք եւ երկրպագութիւն եւ ուխտ կատարեց.

Հարուստ եւ աղքատ այս Դըրան հողին ծառայ են
բոլոր,
Իսկ այն որ հարուստ է նա աւելի պէտք ունի անոր:

Յետոյ ինձ ուղղուելով—Այն բարեսրտութեամբ եւ ազնուութեամբ, ըսաւ, որ տէրվիշներու յատուկ են, (պիտի խնդրէի ձեզմէ որ) ինձ խորհուրդ մը տայիք, վասընզի զօրաւոր թշնամիէ մը կը տագնապիմ:—Ըսի. խեղճ ժողովուրդին հետ գթութեամբ վարուէ որ հզօր թշնամիէ չնեղուիս[1]:

Հըզօր բազկաւ, հուժկու ձեռօք, ծանր է յոյժ
Խորտակել թեւն արարածի մի անզօր.
Ա՛ն թող վախնայ որ չի գըթար անկելոյն

---

1. رحمت *եւ* زحمت *ին վրայ կը դառնայ բառախաղը:*

Ձի երբ ինկաւ, չի տար ոք այլ ձեռք անոր։
Ով բարի բերք յուսալով ժանտ ցանեց սերմ
Բերանն այրեց ի զուր, եղաւ խելացնոր։
Հանէ՛ բամբակն ականջներէդ, լե՛ր արդար,
Թէ ոչ, դատի դատաստանի կայ մի օր։

Աղամածինք միմեանց անդամք են համայն,
Նոյն մի նիւթէ ստեղծագործեալ մի՛անդամայն.
Թէ պատահի որ մի վիշտ գայ մէն միոյն
Միւս ամէնքն ալ իրար կ՚անցնին մի՛ահաղոյն։
Թէ ուրիշին մընաս անգութ դու ցաւին
Չէ պարտ ըզքեզ կոչել իսկ մարդ բընաւին։

Պատմութիւն Ժ

Գաղտատի մէջ տէրվիշ մը երեւցաւ, յոյժ բարեկրօն[1]։
Հիւճաճ Բէն Եուսուֆը իմանալով, կանչեց զայն եւ խնդրեց որ բարի օրհնենք մը տայ իրեն։ Տէրվիշն ըսաւ. «Սորա հոգին ա՛ռ, ով Տէր»։ Հիւճաճը հարցուց, Աստուծոյ սիրոյն, ատ ինչ մաղթանք էր։—Տէրվիշը պատասխանեց. շատ բարի մաղթանք էր այս թէ՛ քեզի եւ թէ՛ միւսիւլմաններու համար։

Ո՛վ հըզօր որ տըկարը միշտ կեղեքես
Մինչեւ ե՞րբ այս խաղը, կարծես, տեւէ քեզ.
Ի՞նչ կը շահիս տէր լինելով աշխարհի,
Լաւ է մեռնիս քան թէ մարդը չարչարի։

Պատմութիւն ԺԱ

Անգութ թագաւորներէն մէկը Աստուածապաշտ մէկու մը հարցուց թէ աղօթքներէն ո՛րն աւելի աստուածահաճոյ է. Պատասխանեց—քեզ համար կէսօրուան քունը որպէսզի գոնէ այն մէկ վայրկենի մէջ ժողովուրդը չտանջես։

Բըռնակալ մը կէսօրին կար խոր ի քուն

---

1. *Որոյ խնդիրքը Աստուծմէ չէր մերժուեր։*

Աւերիչ մ՚է սա ըսի, թող քընանայ.
Այն որոյ քունն աւելի լաւ քան արթուն
Կարճի թող կեանք այնպիսի քան թէ մընայ:

Պատմութիւն ԺԲ

Թագաւորի մը համար կըսեն թէ ամբողջ գիշերը խըրախճանութեան մէջ լուսցուց եւ վերջին հարբածութեան մէջ կըսէր:

Զիք մեզ յաշխարհի
քան ըզ սոյն բոպէ
քաղցրագոյն ու գոհ,
Ոչ չար ու բարին
մըտածել կայ եւ
ոչ ուստեք անդոհ:

Տէրվիշ մը մերկ որ ցուրտ գետնի վրայ տարածուած էր, ըսաւ.

Ով որ հաւասար բախտիդ չը կայ ոք
Դու վիշտ թէ չունիս, մե՞րն ալ չէ քեզ հոգ:

Թագաւորին հաճելի եկաւ այս խօսքը եւ սնտուկէն հազար դենարնոց քսակ մը հանելով—Բեր գոգդ, ըսաւ: Գո՛գ ուրկէ պիտի ունենամ—պատասխանեց տէրվիշը—որ ես հանդերձ ալ չունիմ: Թագաւորին գութը շարժեցաւ անոր վրայ եւ զգեստ մըն ալ վրայ դրաւ ու խրկեց: Տէրվիշը քիչ ժամանակի մէջ եղածը սպառեց ու կրկին դարձաւ եկաւ:

Թոյլ ձեռքերու մէջ ոսկի եւ արծաթ չեն կենար ամուր,
Ոչ ալ սիրահար սըրտերու մէջ ժոյժ, ոչ մաղի մէջ ջուր:

Թագաւորին իմացուցին անոր գալը, սակայն մի այնպիսի պահուն որ նա տրամադիր չէր անոր մտիկ ընելու: Ուստի խոժոռեցաւ եւ երեսը դարձուց մէկ դի: Ասոր

համար է որ խելացի եւ բանիմաց մարդիկ ըսած են թէ թագաւորներու զայրոյթ ու ցասումէն զգուշանալու է · զի անոնց ուշադրութիւնը մեծ մասամբ երկրին վարչական գործերուն դժուարութեանը նուիրած ըլլալով ամբոխի դիմումներուն չեն հանդուրժեր :

Հեռի արքային շընորհք յայնպիսւոյն
Որ չը գիտցաւ ե՛րբ առիթն է յարմար ·
Մինչեւ որ ի ճահ չը տեսնես առաջ,
Մի՛ խօսիր եւ յարգդ ի զուր վըրայ տար :

Ըսաւ · դո՛ւրս ըրէք սա անամօթ գլխու ցաւ մուրացկանը որ այնչափ հարստութիւնը այսչափ քիչ ատենի մէջ հատցուց · չգիտե՞ր որ հասարակաց գանձը կարօտելոց հացի պատառն է, ոչ թէ սատանի ընկերներու պաշարը :

Ցերէկ քափուր վառող յիմար, շատ չի քշեր,
Ճրագի ձէթէն ալ կը մընայ զուրկ, գիշեր :

Բարեխրատ[1] վէզիրներէն մէկը ըսաւ · Վեհափառ Տէր, խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ այսպիսիներուն որոշ բան մը կապէք որ ժամանակ ժամանակ գան առնեն որպէսզի ամէնը մէկ անգամէն չմսխեն : Գալով բոլորովին մերժելու, որ կը հրամայէր Ձեր Մեծութիւնը, թէպէտեւ զգաստացնելու միակ միջոցն է[2], սակայն չարամիտները[3] կծծութեան կը վերագրեն եւ այլուստ բարերարութեան[4] պատշաճութիւններէն չէ մէկը շնորհքներով յուսադրել եւ դարձեալ յուսաբեկ վշտացնել :

Խընայութեան դուռն երեսիդ մի՛ բանար,
Երբ բացիր, ա՛լ խըստիւ փակել չէ հընար :

Մարդ չը տեսներ որ Հիճազի ծարաւիք
Դադար առնեն շոռ ջուրերու բոլորտիք

1· Խրատող :

2· Հրահանգիչ դաս մ՚է :

3· Դաս մը մարդիկ :

4· Բարերարներու մեծանձնութեան չէ վայել :

Այլ ուր համեղ անուշ ջուրի ակեր կան
Մարդ ու թռչուն՝ մըրջիւն ի վազ հոն կուգան :

Պատմութիւն ԺԳ

Նախկին թագաւորներէն մէկը երկրին կառավարու-թեան շատ հոգ չէր տաներ եւ զօրքի հետ խիստ[1] կը վար-ուէր : Անգամ մը որ թշնամիի մը հետ պատերազմի բըռ-նուեցաւ, ամէնքը[2] իրմէ երես դարձուցին :

Եթէ խընայես դու զինուորէն զանձ
Նա ալ սուսերին փարիլ կ'ընէ զանց .
Ի՞նչպէս կըռուի մէջ նա կ'անցնի յառաջ
Երբ ձեռքը դատարկ է գործը հառաչ :

Անոնց[3] մէջ մէկը կար իմ ճանչուորներէս, այպանեցի անի եւ ըսի, ցածութիւն եւ ապերախտութիւն է որ չնչին պատճառով մը իր նախկին բարերարէն երես դարձնէ եւ ա՛յնչափ տարուան երախտիքը ոտքի տակ առնէ : —Ըսաւ, ներողութիւն[4], պատճառն ան էր որ ձիս ուտելու գարի չունէր եւ ասպազէնս[5] ալ գրաւի դրուած էր : Թագաւոր մը որ ոսկին զօրքէն կը խնայէ, անոր անձնուիրաբար ծառայել կարելի չէ :

Ոսկի տուր զօրքին որ գըլուխը տայ
Եթէ ոչ կ'առնէ գըլուխը կ'երթայ :

Քաջի յագեալ դըոյթ տայ °անվեհեր նոյնհետայն,
Այլ ի փախուստ ճեպէ դատարկ որովայն :

Պատմութիւն ԺԴ

Վէզիրներէն մէկը պաշտօնանկ եղաւ . գնաց տէրվիշ-

1· *Գձուձ :*

2· *Զօրքը :*

3· *Դժգոհ դասալիքներուն :*

4· *Եթէ թոյլ տաս :*

5· *Ձիու կազմածք, ծածկոյթ, եւն (زين اسب) :*

ներուն դաստակարգին մէջ մտաւ․ անոնց կենակցութենէն օգտուեցաւ[1] եւ իր սրտի անդորրութիւնը գտաւ։ Յուսկ ապա Թագաւորը վերստին բարի տրամադրուելով պաշտօնի կանչեց զայն, իսկ նա չընդունեց եւ ըսաւ պաշտօնէ հեռի ապրելը լաւագոյն է քան պաշտօնի վրայ լինելը[2]։

Անոնք որ խաղաղ խորշիկ մ'ընտրեցին
եւ առանձնացան
Մարդոց բերանը կապեցին եւ ալ
ժանիքները չան․
Պատռեցին Թուղթերն ու ջախջախեցին
գրիչներն անդէն,
Եւ ճողոպրեցան յաչաղկոտներու
ձեռքէն ու խանդէն։

Թագաւորն ըսաւ, ինձ, յամենայն դէպս, կարող և խոհեմ մէկը պէտք է որ պետութեան գործերը վարէ։ Վէզիրն ըսաւ, Տէր Արքայ, խոհեմութեան նշանը ան է որ այսպիսի գործերու մէջ չմտնայ։

Անոր համար կ'ըսեն Հումայն
Բոլոր Թռչնոց է գերադաս
Զի չոր ոսկոր կ'ուտէ միայն
Շընչաւորի չի տար վընաս։

Պատմութիւն ԺԵ

Նապաստակին (سیاه کوش) *հարցուցին Թէ ի՛նչպէս եղաւ որ դուն առիւծին ընկերութիւնը ընտրեցիր։ Ըսաւ— Անոր համար որ անոր որսին աւելցուքը կ'ուտեմ եւ անոր հովանւոյն ներքեւ խաղաղ կ'ապրիմ։— Ըսին․ Հիմա քանի որ անոր պաշտպանութիւնը կը վայելես եւ ինքզինքդ երախտապարտ կը դաւանիս, ինչո՞ւ աւելի մօտ չես երԹար*

1․ *Անոնց խօսքը վարքը իր վրայ ազդեցութիւն ըրին։*

2․ معزول *եւ* مشغول *բառերը հակադրուած են։*

որ քեզ իր մտերիմներու շրջանակին մէջ առնէ եւ անկեղծ ծառաներուն կարգը անցընէ[1]։ Ըսաւ․ ցասումէն ապահով չեմ։

Թող կըրակ վառէ Կէպր հազար տարի
Մէջը որ ինկաւ՝ իսկոյն կը վառի։

Կ՚ըլլայ որ հանապազ արքային յաճախող գերաստիճան մը[2] ոսկիի մէջ լողայ, կ՚ըլլայ ալ որ գլուխը մէջ խաղայ[3]․ զի իմաստնոց խրատն է թագաւորաց յարափոփոխ բնութենէն զգոյշ կենալու է, քանզի երբեմն բարեւ մը տալով կը սրտմտին, եւ երբեմն ալ թշնամանք տեղաս՝ խլայ կը պարգեւեն․ եւ աս ալ աւելցուցած են որ․ Շատ բարակնալը պալատականներու համար նրբութիւն, այլ փիլիսոփաներու համար թերութիւն մ՚է։

Դու անձիդ կարգիդ պահէ պատկառանք
Պալատականաց թող նազ ու նըրբանք։

Պատմութիւն ԺԶ

Ընկերներէս մէկը օր մը ինձ ժամանակներու խստութենէն գանգատիլ սկսաւ․ հասոյթս սակաւ է ըսաւ եւ ընտանիքս շատուոր, այնպէս որ պահելու անկարող կը գըտնուիմ։ Միտք ունեցայ երբեմն որ օտար երկիր մը երթամ որպէս զի գէշս աղէկս մարդ չգիտնայ թէ ինչ կերպով կ՚ապրիմ։

Շատեր պառկեցան քաղցած,
Թէ ո՛վ են, մարդ չիմացաւ․
Շատեր մեռան վըշտամած
Վըրանին ոչ ոք լացաւ։

Բայց դարձեալ թշնամիներու աղմուկէն կը վախնամ որ մի՛ զուցէ ետեւէս խնդան եւ իմ ընտանիքիս բարօրու

1․ Բնագիր․ Ծառաներէն համարի։

2․ پیدا ին միակ բառ մը չունենալնուս, նկարագրապէս տուինք։

3․ Բնագիր․ ոսկի կը գտնայ, գլուխը կը խաղայ։

թեան համար տարած ջանքս անբարեհոգութեան վերագրեն ու ըսեն.

Տես սա անսիրտն որ բընաւ
Չէ արժանի բախտի լաւ,
Ինքն իր անձին նայի դուր
Տուն ընտանիք առաթուր[1]*:*

Հաշուակալութենէ գիտէք որ քիչ շատ կը հասկնամ, եթէ ձեր շնորհիւ կարենայի պաշտօն մը ձեռք ձգել որ այս մտատանջութենէն զիս ազատէր, մնացած բոլոր կենացս մէջ ձեզ շնորհապարտ պիտի մնամ: Ըսի-Բարե'կամ, արքունի պաշտօնները երկու կողմ ունին, հացի յոյս, հոգւոյ յոյզ[2] *եւ խոհեմ մարդոց խրատին հակառակ է ան յոյսով աս երկիւղին մէջ իյնալը:*

Մարդ չի գար տունը տէրվիշին թէ տո'ւր
Այգիիդ հողիդ տուրքը տէրութեան.
Կամ պիտի տոկաս վիշտ ու նեղութեան
Կամ թէ լերդաբոյթն ագռաւի տա'ս կուր[3]*:*

Ըսաւ, Իմ վիճակիս յարմար չխօսեցար եւ հարցմանս չպատասխանեցիր. լսած չե՞ս որ ըսած են.

Խարդախողին գործի մէջ
Ձեռք կը դողայ փորձի մէջ:

Ուղղութենէն միշտ հաճ ու գոհ կայ Աստուած
Մարդ 'չը տեսայ ուղիղ ճամբով մոլորուած:

Եւ իմաստունք ըսած են թէ չորս կարգի մարդիկ չորս տեսակ մարդոցմէ հոգւով չափ կը վախնան. Հարկատուն

1· *Բն. Կինն ու զաւակները նեղութեան մէջ ձգելով:*

2· *Խաղը* نان *ի ու* جان *ի վրայ է զոր տալ փորձեցինք յոյս եւ յոյզով:*

3· جكربند *(լերդին կապ) զոր մենք լերդաբոյթ ըսինք, ագռաւին նախասիրած մասն է կ'ըսուի:*

թագաւորէն, գողը պահապանէն, չարագործը մատնիչէն, անառակ կինը ոստիկանէն։

Ով որ հաշուին է վըստահ
Փորձէն ինչո՞ւ կըրէ ահ։

Պաշտօնի վրայ դու, մի՛ խրոխտ կերպ առնէր, եթէ կուզես որ
Ինկած ատեն քեզ թըշնամին վընաս տալ մընայ անզօր։
Դու մաքուր կաց ու մի՛ ուստեք երկիւղ երբէք ունենար
Ձի կեղտոտ չորերն է որ կը զարնէ թափիչ քարէ քար։

Ըսի—Քու վիճակիդ յարմար է ճիշդ պատմութիւնը այն աղուէսին որ տեսան թէ իյնալով ելլելով կը փախչէր։ Մէկը հարցուց—Ի՞նչ փորձանք կայ որ այսչափ վախ կը պատճառէ քեզ։ Պատասխանեց—Լսեցի որ ուղտը տարապարհակ կը վարեն։—Ըսին—Ո՛վ անմիտ արարած, ուղտին ու քու մէջ տեղդ ի՛նչ յարաբերութիւն կայ եւ դուն ուղտի հետ ինչ նմանութիւն ունիս։—Լո՛ւռ կացէք, ըսաւ, եթէ նախանձոտները ելլեն ըսեն թէ դա ուղտ է եւ զիս բռնեն, ո՞վ պիտի իմ հոգս քաշէ զիս փրկելու եւ իմ մասիս քննութիւն բանալու։ Մինչեւ որ Իրաքէն թիւրակէն բերեն, օձահարը կը չուէ։

Դուն, իրաւ է, այդ հմտութիւնը ունիս, եւ ուղիղ ես եւ բարեպաշտ եւ աստուածավախ, այլ սակայն չարամիտները դարանակալ են եւ յաչաղկոտներն ի պահոջ[1]։ Եթէ ելլեն քու ուղղութեանդ հակառակ զեկոյց տան եւ թագաւորին յանդիմանութեան եւ պատժոյն ենթակայ լինիս, քու այն դիրքիդ մէջ ո՞վ կը համարձակի քու վրադ խօսք խօսիլ։ Վասն որոյ լաւագոյն ան կը տեսնեմ որ եղածովդ գոհանաս եւ բարձր դիրքերու տենչանքներէ ետ կենաս։

---

1. Բ. Անկիւն մը նստած (կը դիտեն)։

Անհամար է շահ ծովուն մէջը բայց
Եթէ ապահով կ'ուզես ափին կա՛ց։

Ասոր վրայ սաստիկ վշտանալով երեսը մէկդի դարձուց ու կծու յանդիմանականով[1] մ'ըսաւ․ Աս ի՛նչ խելք, ի՛նչ հասկացողութիւն եւ տրամաբանութիւն։ Իրաւ է իմաստնոց ըսածը թէ բարեկամը բանտի մէջ յայտնի կ'ըլլայ[2], զի սեղանի գլուխ թշնամիներն ալ բարեկամ կը ձեւանան։

Դու մի՛ բարեկամ սեպեր անի որ յաջող օրերուդ
Բարեկամութեան ու եղբայրութեան ճառեր կը կարդայ,
Բարեկամ այն է որ բարեկամին բռնէ ձեռքէն շուտ
Երբ կը տեսնէ որ նեղ դըրութեան մէջ շուարած է դա։

Տեսայ որ շատ կը յուզուի եւ իմ խրատներս դուր չեն գար իրեն[3]․ ելայ դիւանապետին գացի եւ մեր մէջ հնուց ի վեր կեցած մտերմութեան համարձակութեամբ բարեկամիս վիճակը յայտնեցի, ինչպէս նաեւ հմտութիւնը եւ արժանաւորութիւնը, այնպէս որ փոքր պաշտօնով մը հոգացուեցաւ։ Ժամանակ մը շարունակելէն վերջը, տեսնելով անոր բնութեան ազնուութիւնը եւ դատումներու խոհականութիւնը, գործը այն վիճակին մէջ չմնաց եւ աւելի բարձր պաշտօններու կոչեցին, եւ այսպէս իւր բախտին աստղը շարունակ բարձրացաւ մինչեւ իւր ցանկալի գագաթնակէտը հասաւ եւ արքային մօտեցաւ եւ աւագանւոյն դասակարգին մէջ մտաւ, գերափառ եւ գերաստիճան։ Ուրախութիւնս յայտնեցի եւ ըսի։

Մի՛ տըրտմիր թէ գործերըդ յոյժ վատ կ'երթան
Զի կենդանի ջըրոյ ակն է ի մըթան։

1․ *Բ․ Վիրաւորիչ խօսքեր ընել սկսաւ։*

2․ *Բանի կուգայ։*

3․ *Խրատներս անբարեմտաբար կը լսէ։*

Մի՛ ի հասանել փորձութեան, ո՛վ մարդ,
լինիր պարտասուն
Զի աստուածային ողորմութեան գանձք
գոն ի մէնջ թաքուն:

Ժամանակի բերմունքէն մի՛ թըթուիր այլ համբերէ՛
Սորա 'րմատ դառն ապաքէն բայց անուշ բեր կը բերէ:

Ու եղաւ որ այն միջոցներուն քանի մը բարեկամաց հետ Հիճազի ճամբորդութիւնը պատահեցաւ: Մէքքէէն վերադարձիս, (յիշեալ բարեկամս) երկու իջեւան ընդ առաջ եկած էր ինձ: Տեսայ խեղճ էր արտաքինը, մտքովս գուշակեցի որ պաշտօնանկ է. քանզի պաշտօնի վրայ եղող բարեկամները իրենց բարեկամաց հետ տեսնուելու ա՛յն ատեն ժամանակ կ'ունենան երբ պաշտօնազուրկ են:

Պաշտօնի գլուխ, դիր ու տարով ըզբաղած
Չեն բերեր միտք հին բարեկամ եւ ծանօթ,
Բայց մի անգամ որ սահեցան եկան ցած
Սըրտի թախիծն ու վիշտ տանին նոցա մօտ:

Որովհետեւ երեւոյթը խեղճ եւ տէրվիչանման էր, հարցուցի թէ ինչ ջուրի վրայ է: Պատասխանեց. Ինչպէս որ դու ըսած էիր, կարգ մը մարդիկ նախանձելով իբրեւ անհաւատարիմ ամբաստանեցին զիս եւ թագաւորը, Աստուած անսասան պահէ, արդարութիւնը երեւան հանելու փոյթ չըրաւ եւ վաղեմի ընկերներ եւ մտերիմ բարեկամներ իրաւունքի բառ մ'անգամ չարտասանեցին եւ անցեալ սիրալիր յարաբերութիւնը բոլորովին մոռցան:

Չե՞ս տեսներ ինչպէս աւագի առջեւ
Գովասան, կապ ձեռք, կը կենան բարեւ,
Իսկ եթէ օր մ'ալ իյնայ պաշտօնէն
Ոտքերնին գըլխուն վըրայ կը դընեն:

Համառօտ, ամէն տեսակ զրկանքներու ենթակայ եղայ, մինչեւ որ վերջապէս այս շաբթու, որ ուխտաւորաց

անվտանգ վերադարձին լուրը հասաւ, բանտէն արձակեցին, հօրմէս ժառանգած տունս յարքունիս գրաւելով։ Ըսի. այն ատեն խորհուրդս չյարգեցիր (երբ կ՚ըսէի թէ) արքունի պաշտօնները ծովային ճամբորդութեան կը նմանին, օգտաշատ եւ վտանգաւոր։

Կամ կը դիզես գանձ
Կամ վրայ կուտաս անձ.

Չուզեցի ասկից աւելի վէրքը քրքրել եւ աղ ցանել վրան։ Սա երկու տողերով վերջ տուի խօսքիս։

Կամ բախտախնդիրն ոսկի կը ժողվէ երկու ձեռքն ալ լի
Կամ թէ իւր դիակն օր մը կը նետեն դէպ եզերք ալիք։

Չը գիտցար որ կապ կ՚անցնի ոտքերուդ
Մըտիկ չընելով խրատ ու խորհուրդ.
Մի՛ այսուհետ մատ խոթեր կարճի ծակ
Եթէ դիմանալ ցաւին չես ատակ։

Պատմութիւն ժէ

Մի քանի տէրվիշներու հետ կը խօսակցէինք, երեւոյթնին շատ բարի էր։ Մեծամեծներէն մէկը ասոնց մասին շատ նպաստաւոր գաղափար մը կազմած ըլլալով, ամսական ռոճիկ մը կապած էր։ Ասոնցմէ մէկը օր մը տէրվիշութեան անվայել գործի մը մէջ գտնուեցաւ, որով բարերարին համարումը կորսուեցաւ եւ ասոնց շահն ալ խափանեցաւ։ Ուզեցի կերպով մը սատարել ասոնց, ելայ չիտակ իշխանին դուռը գացի. դռնապանը թող չտուաւ եւ կոպտաբար վարուեցաւ, ներողամտեցի ու ըսի.

Մեծամեծաց դուռը դուն
Անառաջնորդ մի ժուռ գար.
Թէ՛ դռնապան եւ թէ՛ շուն
Տեսան որ գայ մի օտար,
Ան օձիքէդ կը քաշէ,
Սա քղանցքէդ կը յօշէ։

Մինչեւ որ վերջապէս Նորին Բարձրութեան աւագ պաշտօնեաները իմանալով եկան պատուով զիս ներս առին եւ պատուաւոր տեղ մը հրամցուցին, բայց ես, առ խոնարհութեան, վարի կողմերէն տեղ մը նստայ ու ըսի:

Թող, զի ես ալ մի ծառայ եմ նըւաստ
Ծառաներու կարգ պէտք է նըստիմ աստ:

Ըսաւ. Աստուա՛ծ մեծ, ի՛նչ տեղի կայ այդպէս խօսելու:

Աչքիս ալ վըրան նըստիս դարձեալ ես,
Կը տանիմ նազիդ, զի նազելի ես:

Ուր ուրեմն նստայ եւ ամէն դռնէն խօսք բացի մինչեւ որ կարգը եկաւ բարեկամներուն խեղճութեանը. յանժամ ըսի:

Ի՞նչ յանցանք տեսաւ նախկին բարերար
Որ այսչափ աչքէ ձըգեց ծառան վար.
Աստուած միայն է իրաւ ողորմած
Որ կը տեսնէ մեղք, այլ չը կըտրեր հաց:

Իշխանին դուր եկաւ այս խօսքը եւ հրամայեց որ բարեկամներուս թոշակն ըստ առաջնոյն տրուի, կտրած ժամանակներունն ալ վրայ բարդելով: Անհուն շնորհակալութիւններ մատուցի խորին յարգանօք եւ ներողութիւն խնդրելով համարձակութեանս՝ ըսի մեկնած պահուս—

Քանի ուխտավայր եղած է Քապան
Տար աշխարհներէ կը քաշուին կուգան.
Մեզի պէտներուն դու թոյլ տո՛ւր, համբե՛ր,
Զի քար 'չէն նետեր ծառերուն անբեր:

Պատմութիւն ԺԸ

Արքայորդի մը հօրմէն մեծ հարստութիւն ժառանգեց, բարերար ձեռք մը բացաւ եւ առատ առատ բաշխեց թէ՛ զօրականին եւ թէ ժողովուրդին:

Քիթը չը զգար բան հալուէէն մինչեւ որ
Կրակը նետես տեսնես ամպար հոտն անոր։
Մե՞ծ կը ցանկաս լինել, ձեռքդ աննահանջ բաց,
Չի հատն երբէք չի բուսնիր նախ չի ցանուած։

Աւազանիէն անխորհուրդ մէկը խրատ տուաւ որ նախկին Թագաւորները այս հարստութիւնը հազար աշխատանքով դիզեցին եւ նեղ օրին համար պատրաստեցին. ձեռքդ քեզ քաշէ, քանզի դժուարութիւնք առաջի կան եւ թըշնամին զկնի, կըլլայ որ պէտք եղած ատեն բացը մնաս։

Թէ որ գանձ բաշխես դու ժողովըրդին,
Հազիւ մէկ բըրինձ կ'իյնայ մէն մէկին.
Ինչո՞ւ չես առներ դու գարի մ'արծաթ
Որ ամէն օր մի գանձ գայ անընդհատ։

Արքայորդին դժգոհ մնաց այս խօսքէն որ իր բարձր գաղափարին չէր պատասխաներ, դատապարտեց խորհըրդատուն եւ ըսաւ. Ամենակալն Աստուած զիս այս երկրին տէր եւ իշխան կարգեց որպէսզի թէ՛ վայելեմ եւ թէ շնորհեմ, ոչ թէ պահապան որ ձեռք չդպցնեմ։

Քարունը մեռաւ
Թէպէտեւ ունէր
Գանձերով լեցուն
քառասուն հատ տուներ,
Սակայն միշտ անմահ
մընաց Նուշիրուան
Չի բարի անուն
Թողուց յետ մահուան։

Պատմութիւն ԺԹ

Կը պատմեն որ Արդարն Անուշիրուան որսի ելած ըլլալով էրէ մը կը խորովէր. աղ չկար։ Ծառայ մը գիւղ խրկեց որ աղ բերէ, խստիւ պատուիրելով սակայն որ վըճարէ գինը որպէսզի սովորութիւն չըլլայ եւ գիւղը չկոր-

ծանի։ Ըսին· այսչափիկ բանէն ի՞նչ վնաս կրնայ ծագիլ։ Պատասխանեց· բռնութեան հիմը ի սկզբան ոչինչ բան մ'էր աշխարհի մէջ, ամէն եկողը բան մ'աւելցուց անոր վրայ մինչեւ որ այս աստիճանին հասաւ։

Ժողովըրդին այգիէն խնձոր մ'ուտէ Թագաւոր
Ծառն արմատէն կը խլեն քովի ծառաներն անոր։
Հինգ հատ հաւկիթ թէ բռնի իւրացնէ ինքն ար-
քայն
Իւր զօրականն հազար հատ հաւ կը շամփրէ նոյն
հետայն։

Պատմութիւն Ի

Անխորհուրդ վէզիր մը, կ'ըսեն, ժողովրդին տունը կը կործանէր որ Թագաւորին գանձը աւելցնէ, անգիտակ՝ իմաստնոց այն խօսքին թէ·—Ով որ Աստուծոյ արարածը կը չարչարէ որպէս զի մարդու մը սիրտը ձեռք առնէ, Աստուած նոյն այն մարդուն ձեռքով անոր հոգին կը հանէ։

Կրակը չարտադրեր խունկէն այնքան ծուխ
Որքան վըշտահար սրտէն կ'ելլէ մուխ։

Կ'ըսեն թէ համայն կենդանեաց վեհագոյնն է առիւծ, իսկ անարգագոյնը էշ։ Եւ սակայն միաբան վկայութեամբ բոլոր իմաստնոց բեռ կրող էշը մարդ փարատող առիւծէն լաւ է։

Խոնարհ էշը զուրկ է խելքէ, սակայն
Քանզի բեռկիր է, պատուական է այն։
Կովեր ու էշեր որ բեռ կը քաշեն,
Լաւ են քան մարդիկ որ մարդ կը խաշեն։

Այս վէզիրին ինչ ինչ յոռի կողմերը յայտնուելով Թագաւորին, 'չարաչար տանջանքներով սպաննեց զայն։

Թագաւորին հաճոյ լինել չէ հընար,
Ժողովըրդին բարի թէ չես կամենար·

Կ'ուզե՞ս որ քեզ ներէ Աստուած քո մեղքեր
Դու ալ անոր ծառաներուն բարի լե՛ր։

Ոչ ամէն ով որ բազկի ոյժ կամ դիրք ունի պետական
Կարող է ունել դիւրաւ ուրիշի վաստակ սեփական։
Հընար է կուլ տալ խոշոր մի ոսկոր որկորէն ի վար
Բայց կը պատռէ փոր թէ կայնի յանկարծ աղեաց մէջ գալար։

Կ'անցնի անիրաւ բըռնաւորն անհետ,
Բայց կը մընայ միշտ անէծքը իւր հետ։

Պատմութիւն ԻԱ

Անգութ մեծի մը համար կը պատմեն թէ արդար մարդու մը գլուխը քար մը զարկաւ։ Խեղճը կարողութիւն չունէր անկէ վրէժ լուծելու. պահեց քարը մինչեւ որ օր մը թագաւորը բարկանալով անոր, հրամայեց հորի մը մէջ բանտարկել։ Յայնժամ այն խեղճը ճիշդ նոյն քարը բերաւ ու անոր գլխին իջեցուց։ Սա հորէն պոռաց որ դու ո՞վ ես եւ այս քարը ինչո՞ւ գլխուս կը զարնես։—Միւսը պատասխանեց։—Ես այս ինչն եմ եւ այս քարն ալ այն միեւնոյն քարն է որ այս ինչ թուականին դու իմ գլխիս նետեցիր։— Ըսաւ.—Այսչափ ատեն ո՞ւր էիր։— Բարձր դիրքէդ կ'ակնածէի, պատասխանեց տկարը, եւ հիմա որ հորին[1] մէջ քեզ կը տեսնեմ, առիթէն կ'օգտուիմ, անսալով իմաստնոց խրատին թէ.

Երբ անարժան մէկը տեսնես բախտի տէր,
Լուռ կենալ քեզ կը պատուիրեն խոհեմներ։
Երբ չունիս սուր սուր եղունգներ գիշատիչ,
Լաւ կ'ընես որ չարերու հետ իյնաս քիչ։

---

1. Խաղը جاه (դիրք, բարձր պաշտօն) եւ چاه (հոր)ին մէջ կը դառնայ։

*Ով որ պողպատ բազկի հետ բռամբ կը ճանկի
Իւր արծաթեայ ծըղին կը դնէ վըտանգի․
Կա՛ց որ օր մը իյնայ յայնժամ ե՛լ վըրան
Ջարդէ՛ ուղեղն, որ բարեկամք գոհ մընան ։*

Պատմութիւն ԻԲ

Թագաւորին մէկը վտանգաւոր հիւանդութեան մը բռնուած էր զոր աւելի պատշաճ է լռել ։ Յոյն բժիշկները միաբան յայտարարեցին թէ մի՛ միայն հնար այս հիւանդութեան՝ մաղձն է մարդու մը որ այս ինչ նշաններն ու պայմաններն ունենայ ։ Թագաւորը հրաման ըրաւ, փնտըռեցին եւ գիւղացիի տղայ մը գտան յիշեալ պայմաններով ։ Կանչեցին հայրը մայրը և ծանր ծանր պարգեւներով հաճեցուցին, դատաւորն ալ վճիռ արձակեց որ թագաւորին անձին փրկութեանը համար հպատակի մը արիւնը թափելը արժան է․ յայնժամ դահիճը պատրաստուեցաւ որ զարնէ ։ Նոյն պահուն տղան գլուխը դէպ երկինք վեր առնելով, լեզուին[1] տակէն բաներ մ՚ըսաւ ժպտելով ։ Թագաւորն հարցուց․ Այսպիսի կացութեան մէջ ի՛նչ տեղի կայ խնդալու ։ Տղան պատասխանեց․ Զաւկի մը նազը իր հօրը մօրը կ՚անցնի, դատը դատաստանը՝ դատաւորին կը տանին, արդարութիւնը թագաւորէն կը խնդրեն ։ Արդ հայրս մայրս աշխարհային բարիքներու համար իմ արիւնս թոյլատրեցին, դատաւորը գլխատութեանս վըճիռը տուաւ, եւ թագաւորը իր առողջութիւնը իմ սպանութեանս մէջ կը տեսնէ, որով Աստուծմէ զատ ինձ ապաւէն չմնաց ։

*Որո՞ւ առջեւ տանիմ
    քու ձեռքէդ գանգատ,
Քո առջեւ ես դարձեալ
    կը բերեմ իմ դատ ։*

Թագաւորը յուզուեցաւ այս խօսքէն եւ աչքերը լեց-

1․ *Բ․ չրթանց ։*

ունեցան․ Ըսաւ․ Աւելի լաւ է ես մեռնիմ քան թէ այսպիսի անմեղի մը արիւնը թափեմ։ Գլուխը եւ աչքերը համբուրեց տղուն, քովը նստեցուց եւ անհամար բարիքներով սիրտը առաւ եւ ազատ արձակեց։ Կ՚աւանդեն թէ այն նոյն շաբթուն իսկ թագաւորը առողջացաւ։

Կը յիշեմ այս առթիւ այն ճիշդ խօսքը որ
Նեղոսի մօտ ըսաւ փղպանը մի օր,
Ինչ որ է ոտքիդ տակ մրջիւնի վիճակ
Նոյնն է նաեւ քուկդ ալ փղին ոտքին տակ։

Պատմութիւն ԻԳ

Ամրու Լէյթի[1] ծառաներէն մէկը փախած էր․ մարդ խրկեց ետեւէն եւ բերել տուաւ։ Վէզիրը անոր հետ քէն ունէր որով եւ մահուանը թելադիր եղաւ որպէս զի ուրիշ ծառաներ չիշխեն այսպիսի բան մ՚ընել։ Խեղճ ծառան գլուխը Ամրուին առջեւ խոնարհեցուց ու ըսաւ։

Ինչ որ ալ գլխուս գայ արդար է այն
Քանի որ այն քու կամացդ է ընտիր․
Ի՞նչ կարելի է որ ձայն հանէ ծառայն
Տիրոջն է ամէն հրաման ու վճիռ։

Բայց որովհետեւ քու հացդ կերած եւ շնորհներդ վայելած եմ, չեմ ուզեր որ վաղը դատաստանի օրը քու օճիքէդ բռնեն[2]։ Եւ եթէ անպատճառ կ՚ուզես որ զիս մեռցընես, գոնէ օրինաց տրամադրութեանը յարմարցուր ըսպանութիւնը։— Օրինաց տրամադրութիւնը ո՞րն է, հարցուց թագաւորը։— Այն որ, ըսաւ ծառայն, թոյլ կուտաս որ ես վէզիրը սպաննեմ, դու ալ փոխարէն զիս կը մեռցնես, որով իրաւունքը տեղը տարած կ՚ըլլաս։ Թագաւորին խնդալը բռնեց եւ դարձաւ վէզիրին թէ ի՛նչ

1․ Սաֆարեան թագաւորներէն մին։

2․ Իմ արեանս պատճառաւ փորձանքի մնաս։

է իւր կարծիքը։— Հօրդ հոգին ողորմութեանը համար ըլլայ, ըսաւ վէզիրը, արձակէ՛ սա անզգամը, Վեհափառ Տէր, որ գլուխս փորձանք մը չբերէ։ Յանցանքը իմս է որ չհետեւեցայ իմաստնոց որ կ՚ըսեն։

Պարսաւորի հետ
Թէ պայքար մըտար
Ջարդեցիր գլուխդ
դու յիմարաբար.
Թէ նետ արձակես
Թըշնամւոյն վերայ,
Ըզգոյշ լե՛ր, դուն ալ
Թիրախն ես նորա։

Պատմութիւն ԻԴ

Ջուղան արքայն պաշտօնեայ մ՚ունէր ազնուասիրտ, բարեբարոյ եւ հաճոյադէմ որ ամենուն մեծարանք կը ցուցնէր ներկայութեան եւ բարի կը խօսէր ետեւէն։ Օր մը ընթացքի մը մէջ գտնուեցաւ որ Թագաւորին հաճոյ չեկաւ եւ պատժել հրամայեց։ Գործադիր պաշտօնեայք յիշելով նորա նախկին բարիքները, երախտապարտութեամբ լցուած, խիստ ազնուաբար կը վարուէին անոր հետ եւ երբէք չէին նեղեր։

Թըշնամւոյդ հետ մի կերպ վարուիլ թէ կ՚ուզես,
Ո՛րչափ ալ ան ետեւէդ բան ըսէ քեզ
Դու գովէ՛ զնա երեսին միշտ, զի չէ՞ որ
Բերնովը միշտ կը փորէ քեզ քըսուն հոր։
Ջե՞ս ուզեր խօսք կըծու երբէք, դառն ու բարկ
Գընա՛ բերնին Թըշնամւոյդ քիչ մ՚անուշ զարկ։

Մինչեւ որ եղած ամբաստանութեանց մէկ մասին տակէն ելաւ եւ մնացածին համար բանտը դրուեցաւ։ Կ՚ըսեն թէ շրջակայ Թագաւորներէն մին գաղտնապէս անոր լուր

խրկեց որ քանի որ իր տէրը[1] եւ մեծամեծները իրեն պէս մարդու մը յարգը չգիտնալով անարժանաբար վարուեցան հետը, արդ եթէ ինք այսինչը մեր կողմը գալ յօժարի պատրաստ ենք ամէն կերպով պատուել եւ մեծարել զինքը եւ երկրի աւագանին ալ իր տեսոյն անձկայրեաց կը մնայ եւ ամենեքին իւր պատասխանին ակնկալու: Յիշեալ բարձրաստիճան անձը երբոր այս ամենէն տեղեկութիւն ստացաւ, վտանգը զգաց եւ իսկոյն համառօտ պատասխան մը գրեց եւ ուղարկեց, պատասխան որ եթէ ձեռք ալ իյնար հոգ չէր: Պալատականներէն մէկը եղելութիւնը կռահելով գնաց Թագաւորին իմացուց որ այս ինչ բանտարկեալը օտար իշխաններու հետ թղթակցութիւն կ՚ընէ: Բորբոքեցաւ Թագաւորը, բռնեցին լրաբերը եւ թուղթը քովէն առին կարդացին ուր գրուած էր թէ—Շնորհակալ եմ այն բարձր համարումէն որ նուաստիս մասին կը ցուցնէք եւ որ իմ արժանիքէս վեր է. իսկ հոն գալու առաջարկութեանը գալով անկարելի է ընդունիլ, քանզի մինչեւ ցարդ իմ այս տիրոջս հացովը սնած եւ բարիքներովը լցուած եմ եւ արժան չէ որ փոքր ինչ կշտամբանքի մը համար իմ բարերարէս երես դարձնեմ, ըստ այնմ թէ.

Այն որ եղաւ քեզ բարերար յարաժամ,
Ներէ՛, կենաց մէջ թէ խըստեց մի անգամ:

Թագաւորը վերջին ծայր գոհ մնալով անոր երախտագիտութենէն ընծաներով պարգեւներով պատուեց զայն եւ ներողութիւն խնդրեց անոր սիրտը վշտացուցած ըլլալուն: Սա պատասխանեց.—Ես այդ մասին ձեր քովը յանցանք մը չեմ տեսներ, Տէ՛ր Արքայ, այլ իմ ճակատագիրս էր այս անշուշտ որ ինձ դէշութիւն մը հասնէր. ուրեմն աւելի լաւ էր որ քու ձեռքովդ տնօրինուէր ան, քանզի այսչափ երախտիք ունիս վրաս եւ ես շնորհապարտ եմ քեզ միշտ:

Թէ մարդոցմէ չարիք կըրես՝ մի՛ ցաւիր,

---

1. Բ. այն կողմի Թագաւորները:

Ջի ոչ բարի կուգայ 'նոնցմէ , ոչ ալ չար ·
Դու բարեկամ դըժկամ Աստուծմէ գիտցիր ,
Երկուքին ալ սըրտին Ան է կառավար ։

Իրաւ աղեղէն կը Թըռի նետը ,
Բայց աղեղքարշէն գիտէ վարպետը ։

Պատմութիւն ԻԵ

Արաբ Թագաւորներէն մէկուն համար կ'ըսեն Թէ իւր պաշտօնատարներուն հրամայեց որ այսինչին ամսականը կրկնապատկեն որովհետեւ դրան վաստակաւորներէն է եւ բարւոք պաշտօնավար , մինչդեռ միւս պաշտօնեաները խաղի զբօսանքի ետեւէ են եւ գործերնուն անփոյԹ ։ Բարեպաշտ մէկը այս որ լսեց , սրտին խորերէն հառաչ մը դուրս Թռաւ ։ Հարցուցին Թէ ի'նչ է պատճառը ։—Ըսաւ · Արժանաւոր ծառաներուն ալ յարգ ու աստիճանը ճիշդ այսպէս է Աստուծոյ քով ։

Երկու առտու Թէ կանխէ ոք
ըսպասարկել արքայի ,
Սա երրորդին , անտարակոյս
շընորհ կ'ընէ կը նայի ·
Աստուածապաշտ ծառաներն ալ
կան աներկմիտ յուսակալ ,
Թէ Աստուծոյ դըռնէն անմաս
պիտի չելլեն յուսախաբ ։

Մեծութի'ւնն է գլուխ
ծըռել հրամանի ·
Ըստահակի է
անսաստել բանի ։
Ով որ երեւոյԹն
ունի արդարի ,
Հըլու հընազանդ
գործին կը փարի ։

Պատմութիւն ԻԶ

Անսիրտ մը աղքատին փայտը ոչինչ գնով կ'առնէր եւ մեծ աւելադրութեամբ հարուստին կը ծախէր: Ողորմած մէկը անկէ անցաւ ու ըսաւ.

Օ՜հ ես դու որ տեսածդ իսկոյն կը շանթես
Կամ թէ դու որ, ուր կը նըստիս կը քանդես:

Եթէ ոյժըդ մեզ կը հասնի ծածկագիտին չզօրեր
Մի՛ կեղեքեր մարդ զի ա՛հը օր մը երկինք կ'ելլէ վեր:

Բռնաւորին շատ ծանր եկաւ այս խօսքը, երեսը թըթուեցուց ու անդին դարձաւ առանց ոեւէ քաղաքավարութեան: Եղաւ որ գիշեր մը փայտի ամբարանոցին մէջ կրակ ինկաւ եւ փայտ եւ ամէն ինչ որ ունէր՝ լափեց եւ կակուղիկ բարձերու վրայէն տաք մոխիրի վրայ նստեցուց. Ըստ ասացուածին թէ.

Ած ի վերայ նոցա Տէր զբարկութիւն իւր վասն անըզգամութեան նոցա:

Ցանդիմանիչը[1] դիպուածով անկէ կ'անցնէր, տեսաւ որ բարեկամացը հետ նստած կ'ըսէր:—Չեմ գիտեր ո՛ւրկէց այս կրակը իմ տունս ինկաւ:— Միւսը պատասխանեց— Զրկեալներու սրտին մուխէն:

Ըզգոյշ լե՛ր մուխէն խոցեալ սըրտերու
Զի օր մ'ի ծայր գայ վէրքը որ անդ է:
Սիրտ ցաւցընելէ պահէ՛ զքեզ հեռու
Զի ա՛հ մը երբեմն աշխարհ կը քանդէ:

Քսերքսէսի թագին վրայ սա վերտառութիւնը գըրուած էր:

Ո՛րչափ երկար դարեր ամեր անըսպառ

---

1. *Բ. «Նոյն անձը»: Աւելի որոշելու համար դէմքերը, «յանդիմանիչը» ըսինք:*

Պիտի մարդիկ քալեն անցնին վերայ մեր․
Ինչպէս ձեռքէ ձեռք մեզ հասաւ այս աշխարհ
Վաղն ալ ուրիշ մը կը լինի նորա տէր։

Պատմութիւն Իէ

Մէկը զօտեմարտութեան մէջ շատ վարպետ էր եւ երեք հարիւր վաթսուն ընտիր տեսակը գիտէր եւ ամէն օր մէկ հատը հանդէս կը բերէր։ Իր աշակերտներէն մէկուն որ շատ կը սիրէր 359 կերպը սորվեցուց, բացի մէկէն զոր իրեն վերապահեց[1]*։ Տղան երթալով այնչափ ոյժ առաւ եւ արհեստին մէջ այնչափ զօրացաւ որ մէկը չէր կրնար անոր դէմը ելլել, մինչեւ այն աստիճան որ Թագաւորին առջեւը համարձակեցաւ ըսել թէ վարպետիս իմ վրաս ունեցած առաւելութիւնը ուրիշ բան չէ բայց եթէ իր աստիճանը եւ ուսուցչական իրաւունքը, եթէ ոչ ես ոյժով անկէ պակաս չեմ եւ արհեստով ալ անոր հաւասար։ Թագաւորը չհաւնեցաւ այս անկրթութեան եւ հրամայեց որ ըմբշամարտին։ Մեծ հրապարակ մը տրամադըրբեցին ուր տէրութեան աւագ պաշտօնականներ, աստիճանաւորներ եւ ամէն կողմէն երեւելի ըմբիշներ բոլորը համախմբուեցան։ Տղան (անդիէն) գինւով կատղած փղի մը պէս խոյացաւ այնպիսի թափով մը որ եթէ երկաթէ լեռ մը լինէր պիտի քանդէր։ Վարպետը հասկցաւ որ տղան ուժով իրմէ զօրաւոր է, արհեստի ան նոյն մէկ զարմանալի տեսակով որ անկէ թաքուն պահած էր յարձակեցաւ անոր վրայ։ Տղան չկրցաւ դիմակալել եւ չուարեցաւ․ վարպետը յայնժամ վերցուց անի գետնէն եւ մինչեւ գլուխը բարձրացուց եւ յետոյ զարկաւ գետին։ Ժողովուրդը չոնդալից հաւանութեամբ ողջունեց եւ Թագաւորը հրամայեց խելայով պատուել եւ առատապէս վարձատրել վարպետը․ մինչդեռ խստիւ կշտամբեց տղան թէ ապերախտ գտնուեցաւ իւր բարերարին հանդէպ եւ չը*

1․ *Բ․ «կը մերժէր եւ կը յետաձգէր»։*

կրցաւ արդարացնել իւր յոխորտանքը։ Տղան ըսաւ. Տէ՛ր Արքայ, ուժով չէր որ յաղթեց ինձ վարպետը, այլ խաղի այն մէկ պատկերով, որ ինձ չէր ուզած սորվեցնել եւ այսօր ահա այն նոյն խաղն է որ հանդէս բերաւ։ Վարպետը պատասխանեց—Այսպիսի օրուան համար ինձ վերապահեցի ես այն խաղը, ըստ որում ըսուած է. Այնչափ ոյժ մի՛ տար բարեկամին որ երբ թշնամի դառնայ կարողանայ յաղթել քեզ։

Ամէն խոնարհ որ մեծի հետ կը չափուի
Ա՛յնպէս կ՚իյնայ որ յաւիտեան չը կանգնի։

Եւ յետոյ, չլսեցի՞ր ինչ ըսաւ այն որ իր բարիք ըրածէն չարիք տեսած էր.

Մարզէի զնա հանապազօր յաղեղան,
Ի զօրանալ բազկի՝ նետք իւր յիս հեղան։

Կամ չէ եղած ազնուութիւն յաշխարհի,
Կամ չըկայ °յլ եւս մարդ հիմա ՚նոր ընդունակ.
Ոչ ոք ուսաւ ինէ գաղտնիքը լարի,
Որ չընէ զիս յետոյ իրեն նըպատակ։

Պատմութիւն ԻԸ

Աշխարհաժեշտ տէրվիշ մը անապատը քաշուած մեկուսացած էր։ Թագաւոր մը անկէ անցաւ, տէրվիշը գըլուխն անգամ չվերցուց, չնայեցաւ պէտք մը չզգալով երկրային բարեաց։ Սուլթանը ինք զինքը իւր վեհափառութեան մէջ անարգուած տեսնելով ըսաւ. Այս կապայակիրները անբաններու պէս են որ մարդկութեան շնորհքը չունին։ Վէզիրը տէրվիշին քովը եկաւ ու ըսաւ։ Մեծափառ թագաւոր մըն է քովէդ անցնողը ինչպէ՛ս իսկոյն ոտքը չվազեցիր եւ խոնարհութիւնդ չյայտնեցիր։—Գնա՛ թագաւորին ըսէ՛, ըսաւ տէրվիշը, խոնարհութիւնը թող անկէ պահանջէ որ իրմէ բան մը կ՚սպասէ եւ յետոյ, թագա-

ւորը ժողովրդեան պահպանութեանը համար է, ոչ թէ որ ժողովուրդը զայն պաշտէ։

Արքայն աղքատին պահպանն է միայն,
Թէեւ իրմէ են փառք բարիք համայն.
Ոչխարն հովիւին համար չէ բընաւ,
Այլ հովիւն ի սպաս անոր դըրուեցաւ։

Մէկը բարգաւաճ կը տեսնես այսօր,
Միւսը տաժանքէն սիրտը վիրաւոր,
Համբերէ եւեթ մի քանի օր դուն
Որ ուտէ հող զայն ուղեղ ցնորասուն։
Շահի ծառայի չը մընաց խըտիր
Երբ ի մէջ անցաւ ինք ճակատագիր։
Թէ մեռելի հող բանար ոք դիտէր
Հարուստն աղքատէն չը պիտի զատէր։

Տէրվիշին խօսքը ազդեց Թագաւորին որ ըսաւ. բան մը խնդրէ ինէ։— Ան կ'ուզեմ որ, ըսաւ տէրվիշը, ուրիշ անգամ նեղութիւն չտաս ինձ։ Ինծ խրատ մը տո՛ւր, ըսաւ Թագաւորը։ Տէրվիշն ըսաւ.

Հիմա որ քու ձեռքդ է այս բախտ ու բաստ,
Գիտցի՛ր որ կ'անցնի այսպէս դաստէ դաստ։

Պատմութիւն ԻԹ

Մէկը Եգիպտացի Ջուն–Նունին դիմեց խորհուրդ մ'առնելու, ըսելով որ ես գիշեր ցերէկ Թագաւորին ծառայութեան մէջն եմ, միշտ մեծ բարիք մը անկէ ընդունելու յուսով եւ իւր ցասումէն ալ միշտ զգոյշ։ Ջուն–Նունը արտասուեց ու ըսաւ. Եթէ ես Աստուծմէ այնպէս վախնայի ինչպէս դու Թագաւորէն, իւր ընտրեալներէն կը համարուէի։

Եթէ չըլլար յոյս հանգըստի եւ վըշտի.
Երկինք հասած էր ոտքերը տէրվիշի.

Թէ Աստուծմէ վէզիրն ա՛յնպէս վախենար
Ինչպէս Շահէ, անշուշտ հրեշտակ կը դառնար:

Պատմութիւն Լ

Թագաւոր մը հրաման ըրաւ որ անմեղ մը սպաննուի: Խեղճը ըսաւ, Տէ՛ր Արքայ, ինձ համար բարկանալով դու քու անձդ վտանգի մի՛ դներ․ ինչու որ իմ քաշելիքս մէկ վայրկենի նեղութիւն է իսկ անոր մեղքը յաւիտեան քու վրադ պիտի մնայ:

Անապատի հով մ'էր անցաւ այս կեանք
Դառն ու քաղցրը, գեղ, տըգեղ ամենայն:
Կարծեց անըզգամն ընել թշնամանք
Իւր քովը մընաց մեզմէ անցաւ այն:

Հաճոյ թուեցաւ այս խրատը Թագաւորին որ բախշեց անոր կեանքը եւ պարգեւներ տուաւ:

Պատմութիւն ԼԱ

Նուշիրուանի նախարարները արքունի կարեւոր գործի մը համար կը խորհրդակցէին: Ամէն մէկը իր հասկացողութեանը համեմատ կարծիք մը կը յայտնէր․ Թագաւորն ալ իր կողմէն իւր կարծիքը կուտար: Աբուզուրճ-Միհրը Թագաւորին թեր ելաւ: Յետոյ առանձինն նախարարներն անոր ըսին․—Ի՛նչ առաւելութիւն տեսար Արքային կարծիքին մէջ որ անոր կողմը բռնեցիր:—Պատասխանեց․ Այն պատճառաւ որ գործին ելքը յայտնի չէ․ կարծիքները անհաստատ են, կամ աղէկ կուգայ կամ ոչ: Վասն որոյ Թագաւորին համաձայնիլը սա առաւելութիւնը ունի որ եթէ ձախող վախճանի մը յանգի գործը, գոնէ իր նախատինքէն զերծ կը մնանք:

Թագաւորին կարծիքին դէմ կարծ մը տալ
Ինք իր արեան մէջ գըրեթ՚ է ձեռք լուալ․

Եթէ գիշեր ըսէ օրուան նա լոյսին
Դու °ըսէ ահա մեծ արջ ահա եւ լուսին :

Պատմութիւն ԼԲ

Խայտառակին մէկը մազերը երկնցուց ըսելով որ Ալիեան է, եւ Հիջազի կարաւանին հետ քաղաքը մտաւ իբր թէ Մէքքայի ուխտէն կը վերադառնայ եւ քերթուած մ'ալ ներկայացուց Թագաւորին թէ իր շինածն է : Թագաւորը մեծապէս պատուեց մեծարեց զայն եւ վարձատրեց : Աւազանիէն մէկը որ այն տարին ծովային ճամբորդութենէ մը դարձած էր, ըսաւ . Ես անի Գուրպան-Պայրամի օրը Պասրա տեսայ, ուրեմն ի՛նչպէս հաճի կրնայ ըլլալ : Ուրիշ մ'ըսաւ . Ես անոր հայրը կը ճանչնամ որ Նասրանի (քրիստոնեայ) էր, Մալաթիա, ուրեմն Ալէվի ի՛նչպէս կրնայ ըլլալ : Բերած քերթուածն ալ Էնվէրիի հաւաքածոյին մէջ գտան : Թագաւորն հրամայեց որ լաւ մը ծեծեն եւ արտաքսեն անպիտանը որ այնչափ սուտ ինչու խօսեցաւ : Շնորհք ըրէ, Տէր Արքայ, ըսաւ, որ մէկ խօսք մ'ըսեմ եթէ ճշմարիտ չըլլէ, պատրաստ եմ ինչ պատիժ որ սահմանէք՝ կրելու :

Ըսէ՛ տեսնեմ ի՛նչ է ան, ըսաւ Թագաւորը . Նա պատասխանեց :

Եթէ մածուն քեզ բերէ մի օտար
Երկու մասը ջուր կ'ըլլայ մէկը թան,
Դու փուճ խօսքերէն շատ մի՛ նեղանար
Սուտ շատ կը խօսի շատ եկողը ման :

Խնդաց Թագաւորն ու ըսաւ . Աս միակ ճշմարիտ խօսքն է, կարծեմ, որ ամբողջ կենացդ մէջ խօսած լինիս : Յետոյ հրամայեց որ վերստին իրեն դարձնեն տրուածները եւ գոհ արձակեց :

Պատմութիւն ԼԳ

Նախարարներէն մէկը իւր ստորակարգեալներուն միշտ բարի կը գտնուէր եւ ամենուն խնդիրքը տեղը կը տանէր իւր միջնորդութեամբ։ Դէպ եղաւ որ օր մը թագաւորին աչքէն ինկաւ։ Բարեկամներն ամէն ջանք ի գործ դրին, խստութեան գործադիրները յոյժ քաղցրութեամբ վարուեցան հետը եւ մեծամեծները ամէն տեղ անոր բարութիւնը հռչակեցին մինչեւ որ թագաւորը անոր յանցանքը ներեց։ Բարեսէր ոմն այս դէպքը իմանալով ըսաւ։

Բարեկամաց սիրտ շահելու համար
Հօր թողած այգին վաճառելն է լաւ.
Բարեխոհից սան կ'ուզե՞ս պահել վառ,
Կարասի կազմածն հուր վառելն է լաւ.
Չարերու անգամ դու բարի ՚ի միտ առ
Շան բերանն հացով միշտ կարելն է լաւ։

Պատմութիւն ԼԴ

Հարուն-էր-Րէշիտի տղոց մէկը հօրը եկաւ զայրագին թէ այսինչ սպայորդին իմ մայրս թշնամանեց։ Հարուն ատենակալներուն հարցուց թէ այսպիսի յանցանքի մը ի՞նչ է պատիժը։ Մէկը ըսաւ թէ սպաննելու է, միւսը՝ թէ լեզուն կտրելու է, ուրիշ մը թէ ունեցածը չունեցածը յարքունիս գրաւել եւ զինքն աքսորելու է։ Հարունը ըսաւ. Ո՛րդեակ, մեծանձնութիւնը ներելն է, եւ եթէ չես կարող, դու ալ անոր գնա թշնամանք տուր, բայց ոչ այնքան որ վրէժը սահմանէն անդին անցնի, քանզի յայնժամ բռնութիւնը քու կողմդ կ'անցնի եւ իրաւունքը անոր։

Իմաստնոյն համար այն չէ քաջը որ
Կըռուիլ յանդըգնի փըղի հետ հըզօր
Այլ ճշմարտապէս այն է միայն քաջ
Որ կիրքով մի բան չըսէ անպատշաճ։

Օր մ'անըզգամ մը նախատեց մի անհատ
Սա համբերեց, [illegible] բարի գայ վըրադ:
Ես աւելի վատթար եմ քան դու կարծես
Բայց դու անգէտ ես իմ բարուց որչափ ես:

Պատմութիւն ԼԵ

Մի քանի մեծերու հետ օր մը նաւը նստած էի, երբ նաւակ մը մեր ետեւէն ընկղմեցաւ եւ երկու եղբայրներ (որ մէջն էին) ծովը ինկան: Մեծերէն մէկը նաւազներէն մէկուն ըսաւ, շուտ ազատէ երկուքն ալ, ահա յիսուն դենար իւրաքանչիւրին համար:

Նաւազը ցատքեց ջուրը եւ ազատեց մէկ հատը իսկ միւսը խեղդուեցաւ: Ըսի կեանք չէր մնացած անշուշտ խեղճին որ լուղակը փոյթ չվարուեցաւ: Նաւազը խնդաց ու ըսաւ. Ըսածդ շատ ճիշդ է, սակայն ես այս մէկը ազատելու աւելի յօժարափոյթ էի քան միւսը, քանզի երբ օր մը անապատի մէջ մնացած էի, սա ինծի ուղտի վրայ հեծցուց մինչդեռ միւսին ձեռքէն խարազան կերած եմ: Ըսի, ճշմարիտ է Աստուծոյ խօսքը.

«Որ բարիս գործէ, անձին իւրում առնէ բարի,
Իսկ որ չար առնէ, զանձն իւր տուժէ»:

Որչափ որ կըրնաս մի՛ սիրտ խոցոտեր
Զի այս ճանապարհն է յոյժ փըշաբեր.
Աղքատին գործին հասիր, կ'ըլլայ որ
Դուն ալ ունենաս քո տագնապ մի օր:

Պատմութիւն ԼԶ

Երկու եղբարք կային, մէկը թագաւորին կը ծառայէր, միւսը իր ձեռքով իր հացը կը ճարէր: Օր մը հարուստ եղբայրը միւսին ըսաւ. Ինչո՞ւ թագաւորին ծա-

ռայութեան մէջ չես մտնար որ այս աշխատելու նեղութենէն ազատիս: Միւսը վրայ բերաւ թէ—Դու ինչո՞ւ չես աշխատիր որ ծառայելու ստորնութենէն ազատիս. ինչպէս ըսեր են իմաստունք թէ իւր հացը ուտել եւ չոր գետնի վրայ պառկել աւելի լաւ է քան ոսկի կամար ածել մէջքը եւ մեծի առջեւ բարեւ կայնել:

Լաւ է եռացած կիր շաղուել ձեռքով
Քան ձեռքը կուրծքին բարեւ մեծի քով:

Անգին կեանքն անցաւ մըտածելով որ
Ի՛նչ ուտեմ ամառ, ի՛նչ հագնիմ ձըմեռ.
Հացով ժուժկալէ, ո՛վ ապիրատ փոր
Քան ծառայութեամբ մէջքըդ ըլլայ կեռ:

Պատմութիւն ԼԷ

Մէկը արդարահռչակ Անուշիրուանին աւետիս բերաւ թէ այս ինչ թշնամիդ մէջ տեղէն վերցաւ:—Լըսա՞ծ ես որ, ըսաւ, մեզ պիտի թողու (մահը):

Թըշնամւոյ մահն ուրախութեան չէ աւետ,
Քանզի մեր կեանքն ալ մընայուն չէ յաւէտ:

Պատմութիւն ԼԸ

Մի քանի իմաստուն մարդիկ, տէրութեան մէկ կարեւոր գործին համար Քիւսրային[1] ներկայութեանը կը խորհրդակցէին: Պուզուրճ-Միհր որ անոնց մեծն էր լուռ կը կենար:— Հարցուցին թէ այս մասին դո՞ւ ինչու բան մը չես խօսիր:—Ըսաւ. Մեծերը բժիշկներու կը նըմանին: Բժիշկը մինչեւ որ հիւանդութիւն չտեսնէ դեղ չիտար: Արդ՝ քանի որ կը տեսնեմ թէ ձեր տուած խոր-

---

1. *Քէյ-Խոսրովի ամփոփումն է որ Նուշիրուանի կ՚ակնարկէ:*

Հուրդները լաւ են, իմ խօսքի խառնուիլս խոհեմութիւն չէ։

Երբ առանց ինծի գործը կ՚երթայ լաւ,
Ինձ միջամըտել չէ արժան բընաւ.
Իսկ եթէ մի կոյր եւ փոս կը տեսնես
Եթէ լուռ կենաս, ոճիր է անքաւ։

Պատմութիւն ԼԹ

Երբ Հարուն–էր–Րէշիտ Եգիպտոսը նուաճեց, սաստիկ զայրացած լինելով անոր նախկին ապստամբ տիրողին դէմ որ ինք զինք աստուածացնելու չափ կ՚ամբարտաւանէր, ըսաւ. Այս երկրին տեսչութիւնը անո՛ր միայն պիտի յանձնեմ որ ծառաներու մէջ անարգագոյն ըլլայ կծծութեամբ։ Կ՚ըսեն թէ խափշիկ մը ունէր Խասիպ անուն, Խալիֆան անի արժան տեսաւ այդ պաշտօնին։ Խելքին ու մտքին չափը այն աստիճանի էր որ երբ օր մը երկրագործներու պատուիրակութիւն մը ներկայանալով գանգատ ընել սկսաւ թէ Նեղոսի ափը բամպակ ցանած էինք, տարաժամ անձրեւները փճացուցին. Ըսաւ. բուրդ պէտք էր ցանէիք որ չփճանար։ Գիտնական մը որ այս խօսքը լսեց՝ ըսաւ.

Եթէ գիտութեամբ ռոճիկ աւելնար,
Տըգէտի չափ խեղճ ոչ ոք կը մընար.
Սակայն տըգէտին ա՛յնչափ կուտայ °առատ
Որ հարիւր գիտունն իսկ կը խածնէ մատ։

Ծարպիկութեամբ չէ յաջողուած ու բաստ
Երկնից առանձին տուրքն է անպատճառ.
Քանզի շատ անգամ կը տեսնենք որ աստ
Անմիտն յաջողած, բանգէտը թըշուառ.
Ալքեմիստն հովկուլ անտոհէ տապաստ,
Մինչ յաւերակի գանձ գըտաւ տըխմար։

Պատմութիւն խ

Աղեքսանդր Մակեդոնացւոյն հարցուցին թէ ի՛նչպէս տիրեցիր Արեւելքի եւ Արեւմուտքի, զի նախկին թագաւորներուն հարստութիւնը եւ զօրքը քուկինէդ աւելի էին, սակայն անոնցմէ ոչ մին բախտաւորեցաւ այս յաղթութիւններն ընել: Պատասխանեց—Աստուծոյ յաջողութեամբ ո՛ր երկիրը որ գրաւեցի, մարդիկը չնեղեցի եւ թագաւորներուն անունը բերան չառի բայց եթէ խորին յարգանօք:

Մեծ չի կոչեր զայն խելացի ոչ մի ոք
Որ մեծերու չի տար անունն յարգանօք:

Բոլորն ալ սին քանզի չունի տեւ դադար,
Տախտ ու բախտ ու հրաման, արդելք, դիր ու տար·
Մի մոռնար դու բարի անունն անցելոց
Որ քու անունդ ալ ի բարին յիշուի յար:

ԳԼՈՒԽ Բ

ՏԷՐՎԻՇՆԵՐՈՒ ԿԵՆՑԱՂԷՆ

Պատմութիւն Ա

Մեծերէն մէկը կրօնաւորի մը հարցուց—ի՞նչ կարծիք ունիս այս ինչ տէրվիշին վրայ զոր ոմանք կը պարսաւեն։ Պատասխանեց. արտաքինին մէջ պակասութիւն մը չեմ նշմարեր, իսկ ներքինին ծածկագէտ չեմ։

Ով որ տեսնես կրօնականի հագուստով
Աստուածապաշտ գիտցիր եւ այր բարեմիտ.
Մինչեւ իսկ թէ 'չը գիտնաս ի՞նչ է բարքով
Զ՚ ի՞նչ գործ ունի ոստիկանը տունի հետ։

Պատմութիւն Բ

Տէրվիշ մը տեսայ որ գլուխը Քապայի սեմին վրայ դրած՝ երեսը գետինը կը քսէր, կուլար եւ կ՚ըսէր։

«Ողորմած, բարերար Աստուած, դու գիտես որ անիրաւութեան ու տգիտութեան մէջ ընկղմածներէ ի՞նչ կըրնայ գալ որ քեզ արժանի ըլլայ»։

Զիղջ ու ապաշաւ միայն բերի ես
Զի ծառայութեամբ չեմ իշխեր ժըտել.
Ամբարիշտք զիղջո՛վ կըրնան գալ հանդէս,
Արդարներու է թողութի՛ւն հայցել։

Աստուածապաշտները իրենց ծառայութեան վարձքը կը խնդրեն (ինչպէս) վաճառականներ իրենց ապրանաց

գինը, իսկ ես ծառայս յո՛յս միայն հետս բերի ոչ թէ ըրած ծառայութիւնս եւ ողորմութիւն խնդրելու եկայ, ոչ թէ շահ ու վաստակ ընելու:

Եթէ սպաննես կամ թողուս մեղքս
աՀա ես
Քո սեմիդ վրայ դրած եմ գըլուխս
ու երես.
Ի՞նչ դու արդեօք կը տնօրինես ծառայիդ,
Կը հնազանդիմ ինչ հրաման ալ
արձակես:

Արա ընդ իս
Որպէս արժան է քեզ
Եւ ոչ որպէս
Արժանի եմ ես:

Քապայի դուռը մուրացկան մը կար
Որ ջերմ արտասուօք կուլար ու կ'ըսէր
Քեզ ծառայեցի չեմ ըսեր, ո՛վ Տէր,
Այլ թէ ջընջէ՛ իմ մեղքերուս տոմար:

Պատմութիւն Գ

Քապայի տաճարին մէջ Ապտ-իւլ-Գատէր Գիլանին տեսայ որ երեսը խճաքարերու քսելով կ'ըսէր. Ո՛վ Տէր, թողութիւն տուր մեղքերուս, եւ եթէ պատժապարտ եմ, դատաստանի օրը զիս տեսութենէ զրկէ որ արդարներուն երեսը նայելու ամօթը չկրեմ:

Խեղճ, ապիկար եւ երեսով հողամած
Այգուն այգուն կ'ըսեմ երբոր փըչէ պատ
Ո՛վ, որ երբէք չես դու սըրտէս հեռացած
Դուն ալ արդեօք կը յիշե՞ս այս քու ծառադ:

Պատմութիւն Դ

Կրօնաւորի մը տունը գող մտաւ։ Որչափ ալ փնտռեց՝ ձեռքը բան մը չանցաւ, սիրտը կոտրեցաւ։ Կրօնաւորը երբոր իմացաւ, կապերտը որուն վրայ պառկած էր, առաւ ու անոր ճամբուն վրայ նետեց որպէսզի բոլորովին չզրկուի։

Աստուածասէր մարդիկ, կ՚ըսեն, չեն ուզեր
Թշնամւոյն իսկ սրտին երբէք տալ ցաւ ինչ,
Ե՞րբ յաջողէ քեզ, հասնել այս դիրքի, մինչ
Բարեկամացդ հետ կաս ի վէճ, ի վըսեր։

Իրենց զուարճութիւնը միայն փնտռող մարդոց բարեկամութեանը երբէք մի՛ վստահիր, ետեւէդ կը յօշոտեն քեզ, մինչ առջեւդ հոգի կուտան։

Առջիդ հեզիկ գառնուկներ
Ետեւէդ գայլ մարդակեր։

Այն որ ուրիշը քու քովըդ զարկաւ
Քեզ ալ անոր քով կը զարնէ հարկաւ։

Պատմութիւն Ե

Քանի մը ճամբորդ համաձայնած տեղ մը պիտի երթային, ես ալ ուզեցի որ իրենց ընկերակցիմ, չյօժարեցան։ Ըսի, մեծ մարդոց բնաւորութեան հակառակ է նուաստներէն երես դարձնել եւ թոյլ չտալ որ իրենցմէ օգտուին։ Եւ ես յիս այս ոյժը եւ կարողութիւնը կ՚զգամ որ արի արանց ընկերութեանը մէջ բաւարար ընկեր մը լինիմ եւ ոչ բնաւ բեռ[1]*։*

Եթէ հեծեալ, չէ ինձ լինել ձեզ ընկեր
Գէթ ըզբեռինըս փոյթ կալայց տանել ձեր։

Մէջերնէն մէկը ըսաւ. Ըսածնուս վրայ մի՛ վշտանար,

---

1. *Բառախաղը* یارشاطر *եւ* بارخاطر *ին վրայ է։*

քանզի այս վերջերս աւազակ մը մեզ յարեցաւ եւ մենք ալ մեզ տէրվիշներու յատուկ բարեմտութեամբ, առանց ոեւէ կասկածանքի ընդունեցանք զինքը:

Ի՞նչ գիտեն մարդիկ ո՛վ է զգեստու տակ,
Նամակի մէջին գըրողն է գիտակ:

Տէրվիշներու արտաքինն է պարեգօտ·
Այսչափը բաւ, երեւնալու մարդու մօտ:

Բարեգործ լե՛ր, ւ՜ուզած հագուստըդ հագիր,
Գըլուխըդ թագ ու թեւիդ տակ դըրօշ դիր:
Հագուստով չէ բարեպաշտիկ ու սուրբ վարք
Մաքրակեաց լե՛ր, միանգամայն բեհեզ արկ·
Ոչ տարազ լոկ պարտի փոխել կրօնաւոր
Այլ եւ թողուլ աշխարհ եւ կիրք մարմնաւոր:

Մարդ կ'ուզեմ ես մէջ նըրբահիւս զարդի
Զըրահն ի՛նչ ընէ վատ կընամարդի:

Ամբողջ ցորեկը քալեցինք եւ գիշերը ամրոցի մը պարսպին տակ տեղաւորուեցանք, յայնժամ ապաշնորհ աւազակը Ջրամը վերցնելով մեզմէ հեռացաւ, լուացման պատրուակաւ, մինչդեռ գողութեան կ'երթայ եղեր:

Տե՛ս սա կեղծաւորն ամղան ի քամակ
Իշու ծածք ըրած Քապայի ճամակ:

Երբոր տէրվիշներու աչքէն անհետացաւ աշտարակի մը մէջ մտեր ու սնտուկ մը վերցուցեր փախեր է եւ բաւական ճամբայ առեր մինչեւ լոյս, մինչդեռ ասդին անմեղ տէրվիշները քուն էին: Առտու որ եղաւ ամէնքս մէկ կալանաւորեցին եւ բանտը դրին: Այն թուականէն ի վեր ուխտած ենք մէջերնիս մարդ չառնել եւ առանձնակի լինել ըստ այնմ թէ

յառանձնութեան է խաղաղութիւն
եւ ընդ մէջ երկուց խռովութիւն:

Ուխտի մը մէջ եթէ անկարգ եղաւ մին,

Ալ ոչ մեծի դիրք մընաց ոչ պըզտիկին.
Ձե՞ս դիտեր որ արօտի մէջ մի կով խօթ
Կ՚ախտաւորէ բոլոր միւսներն ալ իր մօտ:

Ըսի, փառք կուտամ Աստուծոյ որ տէրվիշներու շընորհքէն բոլորովին չզըկուեցայ. Թէպէտեւ իրապէս անոնց ընկերութեան մէջ չմտայ, այլ այս խօսքը լսելէս շատ օգտուեցայ, քանզի մեզի պէսներուն շատ օգտակար կրնայ ըլլալ ամբողջ կեանքի մէջ:

Ընկերութեան մէջ անտաշի մ՚պատճառաւ
Բարեկիրթներ կը վըշտանան ոչ սակաւ.
Թէ վարդեջրով լընուն ամբողջ աւազան
Պըղծըւեցաւ, թէ մէջն յանկարծ շուն ինկաւ:

Պատմութիւն Զ

Բարեպաշտ մէկը թագաւորի մը հետ եղաւ: Երբոր սեղան նըստան շատ քիչ բան կերաւ քան ինչ որ իր սովորականն էր, իսկ երբ աղօթքի կայնեցան, շատ աւելի երկարեց քան ինչ որ սովորն էր, որպէսզի աւելի մեծ գաղափար տայ իւր սրբութեանը վրայ:

Վախնամ ո՛վ Արաբ, չը հասնիս Քաբահ
Զի Թըրքաստանի բըռներ ես ճամբայ:

Երբ տուն վերադարձաւ, կերակուր ուզեց որ բերեն: Տղայ մ՚ունէր ուշիմ որ ըսաւ. Հա՛յր, թագաւորին սեղանէն չկշտացա՞ր միթէ: Ըսաւ. Անոնց աչքին առաջը բան մը չկերայ որ ինձ սնունդ ըլլայ: Յայնժամ տղան աւելցուց.— Ուրեմն աղօթքն ալ վերսկսէ, քանզի ան ալ վըստահ եմ որ արդիւնաւոր չեղաւ:

Ո՛վ, որ ձեռքով կը հըռչակես քո ձիրքեր
Մինչ թեւիդ տակ կը ծածկես վատն ու թերին,
Ի՞նչ կուզես գնել, ո՛վ մեծամիտ, այն օրին
Երբ վար ինկար, այս դըրամովդ անվաւեր:

Պատմութիւն Է

Կը յիշեմ որ մանկութեանս շատ ջերմեռանդ էի և սրբակեաց եւ ծոմապահ եւ գիշերները աղօթքի կ'ելլէի։ Այսպէս, գիշեր մը նորէն կը տքնէի եւ Ղուրան կը քաղէի հօրս քով, մինչ տնեցիք ամբողջ կը քնանային, դարձայ ըսի հօրս. Սուոնցմէ մէ'կ հատը գլուխը վեր չառներ եւ երկու ծունկ աղօթքի կայնիր, ա'յնպէս քնացեր են որ կարծես մեռած ըլլին։— Սիրելիս, ըսաւ լաւ էր թէ դուն ալ քնած ըլլայիր, քան թէ ուրիշները մեղադրել։

Ցաւակնոտը իւր անձէն դուրս չի տեսներ
Զի եսութեան քող կայ առջեւ իւր աչաց,
Բայց թէ տային Աստուածատես քեզ աչեր
Քեզմէ նուաստ չէիր տեսներ արարած։

Պատմութիւն Ը

Ակումբի մը մէջ մեծերէն մէկը կը գովաբանէին եւ բարեմասնութիւնները կը չափազանցէին։ Գլուխը վեր առաւ ու ըսաւ. Ես այն եմ որ ես ինքս գիտեմ։

Ըստ աչքս զիս գովէք դուք, այդ իսկ է ցաւ
Այլ ըզներքինն իմ ճանաչէք ոչ բընաւ։

Գեղերեւոյթ եմ ամենուն ես աչքին
Տըգեղ հոգիս սակայն կ'ազդէ ինձ կորանք,
Գեղապաճոյճ է սիրամարգն երփներանգ
Բայց ակընկոր կայ ինքն ի տես իւր ոտքին։

Պատմութիւն Թ

Լիբանանու կողմերէն կրօնաւոր մը որոյ սրբութիւնը եւ սքանչելիքը բոլոր Արաբիոյ մէջ հռչակ առած էր՝ Դամասկոսի մզկիթը եկաւ եւ աւազանին եզերքը կը լըւացուէր։ Ցանկարծ ոտքը սահեցաւ եւ աւազանին մէջ

ինկաւ եւ բազում ճգամբ հազիւ ազատեցաւ։ Երբոր աղօթքը վերջացուց, մտերիմներէն մէկը մօտեցաւ ու ըսաւ. Հարցում մ'ունիմ եթէ թոյլ տաք։ Ըսաւ ի՞նչ է։ Կը յիշեմ որ, ըսաւ, երբ Շէյխը Արեւմտեան ծովի[1] վրայ կը քալէր ոտքերը անթաց կը մնային։ Այսօր ի՛նչ եղաւ որ այս ափ մը ջուրի մէջ քիչ մնաց որ խեղդուէր։ Շէյխը ժամանակ մը խորին մտածութեան մէջ թաղուելէ յետոյ, գլուխը վեր առաւ ու ըսաւ։ Չլսեցի՞ր որ Սրբազան Մարգարէն ըսած է, «ժամանակ կայ որ երբ ես Աստուծոյ հետ եմ, ոչ աստուածամերձ հրեշտակ եւ ոչ առաքեալ մարգարէ կրնան ինձ օգնութեան հասնիլ» չըսաւ թէ միշտ եւ հանապազ։ Ժամանակ կ'ըլլար որ Գաբրիէլի Միքայէլի հետ կը լինէր եւ ժամանակ ալ կ'ըլլար որ իր Հաֆսա եւ Զէյնապ կանանցը հետ կ'անցընէր։ Ընտրեալներու աստուածատեսութիւնը վայրկենական է, կ'երեւի եւ կը թաքչի, ցուցնել եւ քաշելը մէկ կ'ըլլայ։

Դէմքըդ ցոյց կուտաս, կը քաշես կըրկին
Կը սաստկացընես մեր տապն ու քո գին։

Ընդ տեսանելն յանդիման զոր ի վաղուց լինէր իղձ,
Եմուտ ընդ մէջ պատըրուակ, խաւար կալաւ և թա-
խիծ.
խարոյկ լուցեալ եւ անդրէն շիջուցանեն ջըրակուր,
Վասն որոյ զիս տեսանես մերթ ի հուր եւ մերթ ի
ջուր։

Մէկը հարցուց որդեկորոյս այն հէքին[2],
Եգիպտոսէն որ հոտն առիր շապիկին,
Ո՛վ գերըզգօն դու, ծերունիդ լուսաւոր
Է՞ր չը տեսար զինք Քանանու մէջ ի հոր։
Փայլակը մեզ քաջ յարացոյց կայ իրաց
Մերթ կը փայլէ, մերթ եւ անհետ քաջ ի բաց.
Մերթ ի բարձունս կը սաւառնիմ ճախրաւոր

---

1. دریای مغرب կ'ըսեն Արաբք Միջերկրականին։
2. Յակոբ նահապետ։

Մերթ ալ ոտքիս մօտը տեսնել կամ անզօր.
Թէ տէրվիշի վիճակն էր միշտ մի եւ նոյն
Երկու կեանքէն ալ կը զըրկուէր նա իսկոյն:

Պատմութիւն Ժ

Բաալբէկի մզկիթին մէջ օր մը քարոզի ձեւով մի քանի խօսք կ՚ըսէի, սառնասիրտ, անզգայ եւ նիւթապաշտ ժողովրդի մ՚առաջ որ թանձրացեալ աշխարհէ անդին բան մը չէր ըմբռնած: Տեսայ որ ի զուր շունչ կ՚սպառեմ եւ իմ հուրս թաց փայտի վրայ ազդեցութիւն չըներ: Զղջացայ որ անասունները կրթել եմ ձեռնարկեր եւ կոյրերու թաղին մէջ հայելի կը հանդիսադրեմ: Բայց անգամ մը իմաստից դուռը բացուած էր եւ բացատրութեանց շարքը կուռ: Մեկնելու խօսքն էր աստուածային սա պատգամը թէ

«Մեք քան զմերձագոյն երակն արեան
մերձաւոր եմք ձեզ[1]»:

եւ խօսքը այն տեղ հասած էր որ կ՚ըսէի

Բարեկամը ինձմէ մօտ է ինձ, սակայն
Այս է զարմանք որ ես իրմէն ի բաց կամ.
Ի՛նչ ընեմ, ո՛ւմ գանգատիմ որ մինչդեռ այն
Իմ մօտ է, ես անկէ իսպառ հալած կամ:

Մինչդեռ ես խօսքի գինիով զմայլած եւ մնացորդ բաժակը դեռ ի ձեռին, տեսայ որ օտարական մը յանկարծ անտեղէն անցաւ եւ իմ խօսքերուս վերջին մասին ազդեցութեան տակ այնպիսի աղաղակ մը փրցուց որ խամ ունկընդիրներն ալ եփ ելան: Յայնժամ ըսի. Աստուած մեծ, ինչպէս մտառու օտարները ներկայ եւ անմիտ մերձաւորները բացակայ են:

---

1. Ղուրանէն:

Երբոր ունկընդիրն ապիմակ տեսնես,
Ալ մի՛ ըսպասեր խօսողէն կորով,
Ուշիմ լըսողաց բեր դու ինձ հանդէս.
Որ նա թըռցընէ գունտը ճոկանով[1]։

Պատմութիւն ԺԱ

Անապատի մէջ, գիշեր մը, սաստիկ յոգնութենէս այլ եւս քայլափոխելու կարողութիւն չէր մնացած, գըլուխս վար դրի եւ հոգիէս ալ ձանձրացած, ուղտապանին ըսի, ա՛լ ինէ ձեռք քաշէ։

Խեղճ հետիոտին կը շարժի՞ն ոտքեր
Երբ խոնջ ու անժոյժ կայ ուղտն ահագին.
Մինչեւ որ հալի նիհարնայ մի գէր
Նիհարը պէտք է փըչէ իւր հոգին։

Ըսաւ, ե՛ղբայր, սրբավայրը առաջդ է եւ աւազակը ետիդ, եթէ քալեցիր՝ յաղթեցիր, իսկ եթէ մնացիր՝ կորար[2]։

Ջուր գիշերն, յանապատի, փըշոց տակ
Քաղցր է քուն, բայց կեանքի հրաժեշտ պէտք է տաք։

Պատմութիւն ԺԲ

Ծովեզերքը բարեպաշտ մէկը տեսայ որ վագրի վէրք ընդունած էր եւ ոչ մի տեղէ բոյժ գտած։ Բազում ժամանակէ ի վեր էր որ այս վիճակի մէջ էր եւ դարձեալ Աստուծոյ փառք կուտար։ Հարցուցին թէ ի՛նչ տեղի ունէր փա-

---

1· Խաղ մը յորում գետինը դրած գնտիկ մը մականով կը զարնեն եւ որոշեալ տեղ մը կը գլորեն ձիաւորները։

2· Բնագրին մէջ նմանաձայններու իրական պար մը կայ հոս بردی حرم حرامی ، رفتی خفتی ، مردی զոյգերով։

ռատրութեան։ Պատասխանեց. Անոր համար որ փորձանքի մը մէջ եմ ոչ թէ մեղքի[1]։

Թէ սիրելին վրձռեց առնուլ իմ հոգին,
Զը կարծես թէ կեանքի մեծ հոգ կ'ընեմ ես.
Կ'ըսեմ միայն ի՛նչ մեղք ըրի որ այսպէս,
Վըշտացուցի, այս է իմ ցաւ դառնագին։

Պատմութիւն ԺԳ

Տէրվիշ մը նեղութեան մէջ գտնուելով բարեկամի մը տունէն կարպետ մը գողցաւ։ Դատաւորը ձեռքը կտրելու վճիռ տուաւ։ Կարպետին տէրը սկսաւ բարեխօսել թէ ես այս կարպետը անոր բախշեցի։ Քու բարեխօսելուդ համար ես իրաւունքը չեմ կրնար թող տալ, ըսաւ դատաւորը։ Տէրվիշը պատասխանեց. Իրաւ է ըսածդ, բայց հասարակաց (վաքֆ) ստացուածքէն բան վերցնողին ձեռքը չեն կտրեր զի «աղքատին չիք ինչ սեփական» եւ տէրվիշներուն ունեցածը կարօտներու համար է։ Դատաւորը անոր օձիքը ձգեց, բայց խստիւ յանդիմանելով թէ աշխարհ քեզի նե՞ղ եկած էր որ ելար այդպիսի բարեկամի մը տնէն գողցար։ Տէրվիշը ըսաւ, Տէր, չլսեցի՞ր որ ըսուած է «բարեկամի տունը աւլէ՛, եւ թշնամւոյն դուռը մի՛ զարներ»։

Կարօտութեան մէջ, մի՛ մնար անատակ
Թըշնամւոյդ մորթն ա՛ռ, մըտերմիդ մուշտակ։

Պատմութիւն ԺԴ

Արդարին մէկը երազին մէջ տեսաւ որ թագաւոր մը արքայութիւն էր եւ կրօնաւոր մը դժոխք։ Հարցուց որ ինչ է անոր այս աստիճանին եւ աստր այս դատապարտութեան պատճառը, քանզի մարդոց կարծիքը աստր

---

1. مصيبت ը կը հակադրէ معصيت ի։

հակառակին էր։ Ըսին թէ այս թագաւորը վարքով իսկապէս տէրվիշ էր, անոր համար արքայութիւն է, իսկ այն տէրվիշը չարունակ թագաւորներու մօտենալ բան գործ ըրած էր, անոր համար ալ ահա դժոխքն է։

Առ ի՞նչ ամղան, համրի՛չ, կապայ կարկատուն
Զար գործերէ, նայէ՛, հեռու կենաս դուն․
Կաճէ թաղակ կըրելու չատ չը կայ հարկ
Հոգւով տէրվիշ լե՛ր, թաթարի ա՛ծ գըլխարկ։

Պատմութիւն ԺԵ

Հիջազ որ կ'երթայի տեսայ բացգլուխ բոկոտ մէկը մեզ կ'ընկերանայ։ Դիտեցի որ ստակ մը չունի, այսու ամենայնիւ կը ճեմէր ու կ'ըսէր․

Ոչ ուղտ հեծած ոչ իշու պէս բեռնաբարձ
Ոչ գերեաց տէր, ոչ արքայի կամ ի վարձ․
Գոյի չունիմ հոգ չըգոյի ալ ղըրկանք
Ազատ ազատ կը չընչեմ ու վարեմ կեանք։

Ուղտ հեծած մէկը ըսաւ․ Տէրվիշ, ո՛ւր կ'երթաս ե՛տ դարձիր, այս խեղճութիւնով կը մեռնիս, մտիկ չըրաւ ու զարկաւ դէպի անապատ։ Երբոր Բենի–Մահմուտին սահմանը հասանք, հարուստին վախճանը հասած էր մեռաւ․ յայնժամ տէրվիշը սնարին մօտ եկաւ ու ըսաւ․ Մենք նեղութեան չմեռանք այլ դու ուղտադնաց մեռար։

Մէկն ողջ գիշեր հիւանդի սնար եղաւ լաց
Երբ լուսացաւ, հիւանդն ողջ էր, նա մեռած։

Քանի՛ ճեպընթաց ձիեր մեռած կան
Իսկ կաղ իշուկը հասած օթեւան․
Քանի՛ առողջներ թաղուեցան գացին
Մինչ հիւանդոտներ կ'ապրին տակաւին։

Պատմութիւն ԺԶ

Թագաւոր մը կրօնաւորի մը ետեւէն խրկեց որ գայ. կրօնաւորը խորհեցաւ որ դեղ մը խմէ որ նիհարնայ որպէս զի իր վրայ աւելի համարում ունենան։ Կ'ըսեն թէ դեղը մահացու էր, խմելն ու մեռնելը մէկ եղաւ։

Այն որ պիստակ տեսայ երբեմն հիւթայեղց,
Սոխ էր դարձեր, փառ փառի վրայ խաւ ի խաւ.
Խաբեբաներն երբ աղօթքի կենան կեղծ,
Դէմք ի մարդիկ ունին, քամակն ի հարաւ։

Պատմութիւն ԺԷ

Ցունաց երկրին մէջ կարաւան մը զարկին եւ մեծագին կարասի կողոպտեցին տարին։ Վաճառականները որչափ ալ լաց ու կոծ ըրին Աստուած ու Մարգարէ պոռացին օգուտ չըրաւ։

Երբ սեւ ոգի աւազակն է յաղթական,
Ի՛նչ փոյթ անոր կարաւանի ողբ կական։

Լոգման իմաստունը այն կարաւանին մէջն էր, մէկը ըսաւ անոր. գնա՛ սուոնց քիչ մը խրատ ու քարոզ խօսէ, թերեւս առածներուն մէկ մասը դարձնեն, շատ մեղք պիտի ըլլայ որ այսչափ մեծարժէք ապրանքներ կորսուին երթան։ Լոգմանն ալ ըսաւ. շատ մեղք պիտի ըլլայ որ իմաստութիւնը այդպիսեաց առջեւ թափենք։

Երկաթը որ ժանգը կերաւ, չիք հընար
Ցըղկարարով բառնալ անկէ ժանգի հար.
Ի՛նչ շահ ունի քարոզ՝ հոգւոյն լուսաշէջ
Երկաթէ գամ չը թափանցեր քարի մէջ։

Պատմութիւն ԺԸ

Որչափ ալ ինձ կը խրատէր Շէյխ Էճէլ Շէմս–էտ–Տին Էպու–լ–Ֆէրէճ իպնի Ճուզի լուսահոգին որ պարէ ետ կե–

նամ եւ առանձնակեցութիւն սիրեմ, իմ ականջս չէր մտներ եւ երիտասարդութիւնը միշտ վրայ ելլելով դարձեալ մեծաւորիս արգելքին հակառակ քանի մը քայլ կ'առնէի եւ նուագահանդէսէն կ'ախորժէի եւ երբ Շէյխին խրատը միտքս կուգար՝ կ'ըսէի:

Եթէ դատաւորն ալ մեզ հետ նըստէր,
Կը պարզէ'ր անշուշտ նա ալ իւր ձեռքեր:
Ոստիկանն ինք ալ եթէ խըմէր կուշտ,
Խըմողներուն շատ չէր տեսներ անշուշտ:

Այսպէս, օր մը ակումբի մը մէջ գտնուեցայ ուր նուագածու մըն ալ կար ա'յնքան տգեղ ձայնով որ կարծես թէ յատուկ անոր համար ըսուած է

«Ահա տգեղագոյնն ի ձայնս»:

Կարծես թէ հոգւոյ երակ կը պատռէր
իւր քընարին գանջ
Որ հօր մը մահուան գուժէն անախորժ
կը հընչէր ականջ:

Մարդիկ երբեմն ականջնին կը գոցէին մատով որ չլսեն, երբեմն ալ նշան կ'ընէին որ լռէ.

Դառնան անդր ուստի ձայն գայ հեշտալուր,
Այլ դու, նուագածու, լաւ է քեզ կալ լուռ:

Ոչ ումեք ախորժ կ'ազդէ քո նըւագ
Բայց եթէ լըռես, երթի ժամանակ:

Երբ նուագերգուն առաւ ելեւէջ
Տանտիրոջն ըսի.— Աստուածըդ սիրես,
Կամ սընդիկ լեցուր ականջներուս մէջ,
Որ չը լըսեմ, կամ բա'ց որ, ելլեմ ես:

Վերջապէս ստիպուեցայ բարեկամաց խնդրանքին տեղի տալ եւ գիշերը հոն լուսցնել մեծ նեղութեամբ.

Միւէզզինը անժամանակ կարդաց հրաւէր
Զը գիտնալով թէ ո՛րչափ էր անցեր գիշեր·
Դու գիշերուան երկարութիւնն ինծի հարցուր
Զի մէկ պահիկ քուն չը տեսան իմ այս աչեր։

Առտու որ եղաւ գլխէս փաթթոցս ու գրպանէս քըսակս հանեցի եւ Նուագածուին առջեւը դրի եւ զայն մէկ դի առնելով շնորհակալութիւններս յայտնեցի։ Բարեկամներս իմ անոր հանդէպ ցուցցած այս յարգական վարմունքս սովորութեան հակառակ գտնելով իմ թեթեւամտութեանս տուին եւ իրենց մէջ ծիծաղեցան վրաս։ Մէջերնէն մէկը սակայն եկաւ բերանը բացաւ ու զիս զորս դու պատուիրեցիր յանդիմանել սկսաւ թէ այս վարմունքըդ իմաստնոց խրատին հակառակ է, ելար Շէյխական վերարկուն տուիր այնպիսի Նուագածուի մը որ ամբողջ կեանքում ափին մէջ դրամ եւ տափին մէջ ոսկիի կտոր չէ տեսած։

Հեռի սուրբ տեղացս այդ երգիչն ի բաց
Զոր ոչ ոք երկիցս ուրեք է տեսած,
Զայնը որ բերնէն հազիւ ելաւ դեռ
Մազերը փուշ փուշ կը ծառանան վեր։
Թըռչունը թառէն փախաւ սոսկադղորդ,
Մեր ուղը ցըրեց իւր պատռեց կոկորդ։

Ըսի· լեզուդ քեզի քաշէ, աս մարդուն հրաշքը տեսայ ես յայտնապէս։ Ըսաւ, ինծի ալ յայտնէ այդ հրաշքը որ ամենքս ալ երթանք մօտիկութիւն ցուցնենք անոր եւ քեզմէ ալ ներողութիւն խնդրենք վրադ խնդալնուս համար։ Ըսի·— Շէյխ էճէլը ինձ քանիցս խրատած եւ պերճ քարոզներ տուած էր Նուագածութենէն ետ կենալու, ականջս մտած չէր մինչեւ որ այս գիշեր բարեբախտ դիպուածը եւ փրկարար զուգադիպութիւնը ինձ այս ակումբը առաջնորդեց որ այս Նուագածուին ձեռքով ուխտ դնեմ, երդում ընեմ որ ա՛լ այսուհետեւ մնացած կեանքիս մէջ մէյ մ՛ալ Նուագի հետ գործ չունենամ։

Համեղ ձայն որ հոգւով՝ բերնով՝ քաղցըր շըր-
թամբք կ'ոլորտի,
Եղանակէ թէ ոչ, գրաւիչ է սըրտի·
Եթէ Իւշշաք կամ ըՍֆահան կամ Հիջազ իսկ լինի
այն
Փուճ երգիչին բերնէն լըսել չէ սակայն:

Պատմութիւն ԺԹ

Լոքման իմաստունին հարցուցին թէ· Ո՞ւրկէց սորվեցար խրատը (իմաստութիւնը):— Անխրատներէն, ըսաւ քանզի ինչ որ կը տեսնէի անոնց քով որ չէի հաւնէր, անկէ ես ալ կ'զգուշանայի:

Զըսեն մի խօսք, որչափ ալ հեզն ու ճըղճիմ,
Որմէ խըրատ մի չըր հանէ մարդ ուշիմ·
Իմաստութեան հարիւր գըլուխ թէ կարդան,
Բարբանջ կուգայ տըգէտներու ականջն ան:

Պատմութիւն Ի

Հաւատաւոր մը, կ'ըսեն թէ, գիշերը տաս լիտր կերակուր կ'ուտէր ու չէր քնանար, մինչեւ լոյս Ղուրան կը քաղէր: Լրջամիտ մէկը լսեց ու ըսաւ· եթէ կէս հաց ուտէր ու պառկէր, վարձքը ասկէց աւելի կը լինէր:

Կերակուրէ թեթեւ պահէ ներսիդիդ,
Որ գիտութեան լոյսը մինչեւ հոն ազդէ·
Անոր համար թափուր ես դու իմաստէ
Զի լեցուն ես կերակուրով մինչ ի քիթ:

Պատմութիւն ԻԱ

Անառակութեան մէջ կորսուած մէկու մը վրայ աստուածային լոյսը ճառագայթեց եւ եկաւ տէրվիշներուն

մէջը ինկաւ եւ անոնց բարի հրահանգով ու օրինակաւ իւր յոռի բարքն ու վարքը շտկուեցաւ եւ մոլեկան կիրքերէ հրաժարեցաւ: Բայց յաչաղկոտները սկսան լեզունին արձակել անոր մասին ու ըսել թէ նոյնն է ինչ որ էր առաջ եւ իր այս դարձը կեղծիք մ՚է լոկ:

Զըղջմամբ Աստուծոյ պատժէն ազատիլ,
այո՛, հընար է
Բայց չիք ազատում, ինչ որ ալ ընես,
քեզ լեզուագարէ:

Վերջապէս չհանդուրժելով այս բամբասանքներու, գնաց Շէյխին գանգատեցաւ թէ մարդոց լեզուէն դառնացած եմ յոյժ: Շէյխը լացաւ ու ըսաւ. Որչա՛փ փառք տալու ես այս մեծ շնորհքին համար որ մարդոց կարծածէն աւելի լաւ ես դու:

Մինչեւ ե՞րբ կ՚ըսես թէ չարամիտն ու
Նախանձոտը զիս կը նեղեն ուժգին,
Երբեմըն կ՚ելլեն արիւնս թափելու
Երբեմն որոգայթ լարել կը նըստին:
Լաւ է չար ասեն, բայց բարի լե՛ր դու,
Քան բարի տեսնեն եւ դու չար ինքնին:

Մինչ դառնագոյնը ան է որ ինձ համար մարդիկ դըրսէն լաւագոյն գաղափար ունին, մինչդեռ ես իմ աչքիս շատ պակասաւոր եմ: Ուրեմն աւելի ես հոգալու եւ տըխրելու եմ:

Եթէ ինչ որ կ՚ըսէի ես՝ ընէի
Առաքինի, աստուածապաշտ մըն էի:

Ծածկեմ ես զիս յաչաց մարդկան, այլ Աստուած
Տեսանող է գաղտնեաց իմոց եւ յայտնեաց:

Գոցեր եմ դուռն իմ երեսիս որ մարդիկ
Չը տեսնեն մեղքս ու բամբասեն չարաչար.
Բայց ի՛նչ օգուտ գոցելէ դուռն իմ սատիկ,
Ծածկագիտին գաղտնի յայտնի հաւասար:

Պատմութիւն ԻԲ

Օր մը մեծ չէյխերէն մէկուն գացի գանգատեցայ թէ այսինչը իմ մասիս գէշ վկայութիւն տուեր է· ըսաւ· գնա՛ բարի վարքովդ ամօթահար ըրէ զայն·

Դու վարքով փայլէ որ պարսաւագէտ,
Չունենայ ասել ինչ չար ետեւէդ·
Եթէ համաղաշն է կազմած քընար
Ինչո՞ւ ածողին ձեռքը պըրկէ լար։

Պատմութիւն ԻԳ

Շէյխերէն մէկուն հարցուցին թէ խորհրդաւոր ըստուգութիւն ըսուածը ի՛նչ է իրօք·— Պատասխանեց· ժամանակ մը կար որ կարգ մը մարդիկ կային աշխարհի մէջ որ երեւոյթով ցիրուցան բայց հոգւով ամփոփ էին· մինչդեռ այսօր կան որ երեւոյթով ամփոփ բայց հոգւով ցըրիւ են։

Քանի որ հոգիդ ամէն մէկ ժամուն
կը թըռի այլուր,
Դու առանձնական կենաց մէջ հաճոյք
ի զուր կը փընտռես·
Մինչդեռ եթէ ինչք կամ դիրք ունիս կամ
վար ցան, առուտուր,
Քանի որ քո սիրտ Աստուծոյ հետ է
միայնակեաց ես։

Պատմութիւն ԻԴ

Կը յիշեմ որ գիշեր մը կարաւանին հետ մինչեւ լոյս քալած էի եւ լուսաբացին մօտ պուրակի մը եզերքը քունըս տարած։ Մեզի հետ փախուկ մըն ալ կար, ձայն մըն է փըրցուց ու անապատին ճամբան բռնեց, վայրկեան մը դադար չառած գնաց։ Առտու որ եղաւ, ըսի, ի՛նչ էր ատ

ըրածդ։ Ըսաւ․ տեսայ որ ծառերուն վրայ սոխակները հառաչել սկսած էին, սարերուն վրայէն կաքաւները կը ձայնէին, ջրերու մէջ գորտեր եւ անտառներու մէջ չորքոտանիք։ Մտածեցի որ այս ամէնը փառաբանութեան մէջ ըլլան ու ես անտարբեր քուն քաշեմ, արժանի չէ․

Երէկ քաղցրաւաչ կ'երգէր մի Թըռչուն,
Խելք ու միտք ոյժ եւ ուշս առաւ իսկոյն․
Մտերիմներէս մին որ ձայն առաւ,
Չէի կարծեր ես, ըսաւ, որ մի հաւ
Քեզ այսչափ ազդէ։ Ըսի չէ օրէն
Որ հաւն օրհներգու եւ մարդիկ լռեն։

Պատմութիւն Իէ

Անգամ մը Հիջազի ճամբորդութեանս մէջ մի քանի ազնուաբարոյ երիտասարդներ ընկերակից էին, եւ մերթ ընդ մերթ աղօթքներ կը մրմնջէին եւ տաղեր կը կարդային կատարեալ հասկացողութեամբ։ Բարեպաշտ մէկն ալ կար մէջերնիս որ տէրվիշներու վրայ լաւ գաղափար չունէր եւ ոչ ալ անոնց ցաւերուն տեղեակ։ Հասանք Բինի-Հելալին վրանը։ Ցանկարծ արաբ տղեկ մը դուրս եկաւ եւ սկսաւ երգել բայց այնպիսի համեղ եւ քաղցր եղանակով որ Թռչունները օդի մէջ եւ վազող ջուրերը գետնի վրայ կարծես դադար կ'առնէին։ Իսկ մեր բարեպաշտին ուղտը այնչափ ազդուեցաւ որ ցատքրտել սկսաւ եւ վըրայինը գետին նետելն ու անապատին ճամբան բռնելը մէկ ըրաւ։ Ցայնժամ մարդուն ըսի, Ով շէյխ, ինչ զարմանք որ անասնոց վրայ այսչափ կ'ազդէ անուշ ձայնը եւ քո վրայ բնաւ։

Գիտե՞ս ի՛նչ ըսաւ սոխակն այգերգու
Սէրն որ չես գիտեր, ա՛խ, ի՛նչ մարդ ես դու․
Արաբի տաղին ուղտն ի պար կանգուն,
Քեզ Թէ չիգար հեշտ, գազան ես չար դուն։

Երբ ուղտն այնչափ յափրշտակուած կայ ի զմայլ
էջ է այն մարդն որ անազդ կայ անայլայլ:

Յորժամ յերեսս հրակէզ դաշտի շընչէ սիւք
Թեքին սաղարթք պանի[1] այլ ոչ արաստոյք:

Ինչ որ տեսնես՝ փառաբանիչք են համայն
Բայց որ ականջ ունի նա միայն է գիտակ.
Ոչ սոխակ լոկ վարդով արբշիռ՝ կ'օրհնէ զԱյն,
Այլ ամէն փուշ բերան մ'ունի օրհներգակ:

Պատմութիւն ԻԶ

Թագաւոր մը որ գահաժառանգ չունէր, երբոր վախճանը մօտեցաւ կտակեց որ առտուն կանուխ ով որ քաղաքին դռնէն ներս մտնէ, թագը անոր գլուխը դնեն եւ տէրութեան ղէկը անոր յանձնեն: Պատահեցաւ որ առաջին մտնողը աղքատ մը եղաւ որ բոլոր կեանքին մէջ հացի պատառիկներ մուրալով եւ կապերտ կապերտի վրայ կարելով էր ապրած: Աւագանին ու առաջաւորները հանգուցեալ թագաւորին կտակը տեղը տանելով, բոլոր ամրոցներուն ու գանձարանին բանալիները բերին անոր յանձնեցին: Տէրվիշը ժամանակ մը գահակալեց, հուսկ ապա տէրութեան երեւելիներէն մէկ քանին գլուխ քաշեցին ու ապստամբեցան, եւ շրջակայ թագաւորներն ալ ամէն կողմէն ոտքի ելան եւ բանակներ յարդարեցին: Վերջապէս զօրք ու ժողովուրդ իրար անցան եւ շատ մը նահանգներ ձեռքէն ելան: Մինչդեռ ինք այս ամէն հոգերով պաշարուած կը մտատանջուէր, իր վաղեմի տէրվիշ բարեկամներէն մէկը որ աշխարհաշրջութեամբ հոն հասած էր, լսելով իւր այս բարձր աստիճանը, վազեց անոր մօտ ու ըսաւ. օրհնեալ է Աստուած որ բախտը յաջող եկաւ քեզ եւ այս բարձրութեան հասուց որով վար-

1. *Ծառ ինչ:*

դըդ փուշերուն մէջէն եւ փուշն ոտքէդ դուրս հանեց, զի «Զիք ինչ անհնարին առ յԱստուծոյ»:

Կոճակը մերթ կը չորնայ, մերթ կայ փըթթուն
Ծառը երբեմն է մերկ եւ մերթ սաղարթուն:

Ըսաւ.— Սիրելիս, փոխանակ չնորհաւորելու, արգահատէ, քանզի այն ժամանակը որ դուն տեսար հացի՛ հոգ միայն ունէի, իսկ այսօր աշխարհի:

Թ'է չըլլայ աշխարհ՝ կը լինինք տըխուր,
Իսկ եթէ ըլլայ՝ հոգւով անձնատուր.
Այս աշխարհէ մեծ փորձանք հընար չէ,
Զի ըլլայ կամ ոչ, պէտք է որ տանջէ:

Մի՛ ուզեր, թէ մեծ լինել կը ցանկաս,
Բայց միայն գոհ կալ, անվիշտ բաստ է աս.
Այնպէս որ հարուստն եթէ լիագոգ
Ծապաղէ ոսկի, դու կեցիր անհոգ:
Մեծերէն լըսած եմ անգամներ յոյժ
Հարըստի տուրքէն լաւ տէրվիշի ժոյժ:
Եթէ իսկ երէ խորովէ Բահրամ
Զարժեր ան մըրջեան մարախ ոտն անգամ:

Պատմութիւն Իէ

Մէկը բարեկամ մ'ունէր տէրութեան պաշտօնի մէջ: Երկար ժամանակէ ի վեր զայն չէր տեսած: Մէկը դիտել տուաւ որ շատ ժամանակ է այս ինչը տեսած չես:— Ես անի չեմ ուզեր տեսնել, ըսաւ: Այն բարեկամին ծանօթներէն մէկը հոն գտնուելով հարցուց թէ ի՛նչ վնաս տեսար անկէ որ տեսնել չես ուզեր:— Վնաս մը չտեսայ երբէք, ըսաւ. բայց պաշտօնի վրայ եղած բարեկամները ա՛յն ատեն տեսնելու է երբ պաշտօնէ հրաժարին, ես իմ հաճոյքիս համար զանի նեղել չեմ ուզեր:

Դիրքի պաշտօնի մէջ եղած ատեն
Զեն յիշեր երբէք ծանօթ բարեկամ.
Իսկ երբոր իյնան ու յուսահատ են
Ցաւերնին անոնց կը բերեն յայնժամ:

Պատմութիւն ԻԸ

Աբու-Հարիրա ամէն օր Մարգարէն տեսնելու կ'եր-թար: Նորին Սրբութիւն ըսաւ օր մ'անոր: Ո՛վ Աբու-Հարիրա, ո՛րչափ ուշ, այնչափ անուշ, այսինքն ամէն օր մի՛ գար որ սէրը աւելի ըլլայ:

Բանգէտի մը ըսին թէ արեգակը որ այնչափ փառա-ւոր ու հիասքանչ է, չլսեցինք որ մէկը անոր սիրով բոր-բոքած լինի: Ըսաւ. Անոր համար որ ամէն օր կարելի է տեսնել զայն. իսկ ձմեռը որ չտեսնուիր, անոր համար ալ կը փնտռուի:

Այցելութիւն ամօթ չէ բնաւ
Բայց ոչ այնքան որ ասեն բաւ.
Թէ կըշտամբես դու խիստ ինք զինք
Օտարէն չես կրեր նախատինք:

Պատմութիւն ԻԹ

Դամասկոսի բարեկամներու ընկերութենէն սիրտս նեղանալով առի գլուխս, գարկի դէպի Երուսաղէմի անա-պատները եւ վայրի կենդանեաց հետ կենակցիլ սկսայ, մինչեւ որ փռանկներուն ձեռքը գերի իյնկայ եւ Ափրիկ-եան Տրիպոլսոյ խրամներուն մէջ հրեաներուն հետ ա-ղիւսարկութեան գործին հարկադրուեցայ: Հալէպի երե-ւելիներէն մէկը որ իմ վաղածանօթս էր, անկէ կ'անցնէր, տեսաւ զիս. ճանչցաւ ու ըսաւ, Աս ի՛նչ դրութիւն է, Սա'ատի: Ըսի.

Կը փախչէի մարդոց ձեռքէն լեռ ու դաշտ
Ձի Աստուծմէ զատ մէկուն հետ չէի հաշտ.
Մըտածէ դուն դառնութիւնը վիճակիս,
Երբ տըմարդի մ'ախոռին մէջ գըտայ զիս:

Բարեկամաց հետ, շըղթայ ալ ոտքին
Լաւ քան օտարի հետ ի հով այգին:

Գթալով դառն վիճակիս վրայ, տասը դենարով զիս փռանկի կապանքէն ազատեց եւ իրեն հետ Հալէպ տարաւ: Աղջիկ մ'ունէր, զիս անոր հետ ամուսնացուց հարիւր դենար կապէնով: Երբոր ժամանակ մ'անցաւ աղջիկը սկսաւ տգեղ վարմունքներ ցոյց տալ, կռուազան անհընազանդ եւ լեզուագար, այնպէս որ կեանքս անտանելի դարձուց ինձ:

Մի անըզգամ կին բարի մարդու տուն,
Աշխարհը դըժոխք կ'ընէ այն մարդուն,
Ի բաց կաց չարէ, ի բաց, քաջ ի բաց.
Փըրկեա՛ ըզմեզ, Տէ՛ր, ի հրոյ տանջանաց:

Անգամ մը խայթիչ լեզուն երկնցուց ու ըսաւ: «Դուն ան չե՞ս որ հայրս տաս դենարով փռանկի ձեռքէն առաւ»:— Այո՛, ըսի, տաս դենարով անոնց ձեռքէն գընեց ազատեց, հարիւր դենարով քու ձեռքդ ձգելու համար:

Կ'ըսեն ազատեց մարդ մ'ազնըւաբար
Գայլի կըլափէն ճանկէն մի ոչխար,
Գիշերը քըսեց դանակը փողին
Հառաչեց հոգին խեղճ ըսպանողին.
Գայլի ճանկէն դուն փըրցուցիր զիս այլ
Կը տեսնեմ որ ինքդ ինձ կը դառնաս գայլ:

Պատմութիւն Լ

Թագաւորին մէկը օր մը բազմանդամ ընտանիքի տէր այլ նեղ ապրող բարեպաշտ մարդու մը հարցուց թէ ժամանակդ ի՛նչպէս կ'անցընես:—

Գիշերն ողջոյն, ըսաւ, հսկումի, առաւօտուն՝ աղօթքի ու խնդրուածքի, օրը աշխատանքի: Մարդուն ակնարկութիւնը հասկցաւ Թագաւորը եւ հրամայեց որ թուշակ մը կապուի որպէս զի ընտանեկան հոգերէ ազատի:

Ո՛վ, որ հոգերով տան կաս ոտնապիրկ
Ալ դու հանգըստի մի՛ երազեր գիրկ·
Զաւակ՝ հաց՝ հագուստ՝ ապրուստ՝ հոգեր կուռ
Կը խափանեն տեսքդ հայել վերնոյ դուռ:
Ամէն օր կ'ուխտեմ որ այս գիշեր գէթ
Միայնակ լինիմ ես Աստուծոյ հետ:
Գիշերն որ կուգայ եւ կամ ի յաղօթ,
Կ'ըսեմ ի՛նչ ուտեն տըղաքն առաւօտ:

Պատմութիւն ԼԱ

Դամասկոսի կողմերէն ճգնաւոր մը անտառի մը մէջ կը բնակէր եւ ծառի տերեւներ կ'ուտէր: Նահանգին իշխանը օր մը իրեն այցելութեան եկաւ ու ըսաւ: Եթէ կ'ընդունիս քեզ համար քաղաքը բնակարան մը յատկացընեմ ուր աւելի հանդարտ եւ ամփոփ գլխով կրնաս աղօթքիդ ու պաշտամանդ պարապիլ, եւ ուրիշներ ալ քու բարի վարքէդ ու շունչէդ կ'օգտուին եւ քու օրինակիդ կը հետեւին: Ճգնաւորին հաճելի չեկաւ այս հրաւէրը եւ երեսը մէկդի դարձուց: Ցայնժամ նախարարներէն մէկը անոր ըսաւ· Թագաւորին խօսքը տեղը տանելու համար կը վայլէ որ մի քանի օր քաղաք իջնաս եւ որոշեալ տեղը բնակիս, եթէ տեսար որ մարդոց կենակցութիւնը ժամանակիդ եւ պարապմանդ արգելք կը պատճառէ, ազատ ես ետ դառնալու: Կը պատմեն թէ ճգնաւորը բերին քաղաք եւ Թագաւորի գեղազուարճ պալատներէն մին, հանդերձ չուրջի բուրաստանով անոր յատկացուցին·

Վարդը վառ իբրեւ գեղեցկին այտեր
Սըմբուլ նազելւոյ վարսի պէս ցայտեր,

Զըմեռն հազիւ անց, ահա դեռածինք
Առօրեայ մանկան պէս չառած ըստինք:

Ոստք զորոց ծաղկունք նըռան կախեալ կան
Հուր գոգ ի դալար ծառոց բոցանան:

Գեղեցիկ պարմանուհի մ'ալ խրկեց Թագաւորը:

Լոյսի մի կըտոր ճըգնաւորի դամ
Հրեշտակային դէմք, սիրամարգ փարթամ,
Տեսնելէ ետք զայն մի անգամ եւեթ
Ճըգնաւորի ժոյժ կը լինի անհետ:

եւ անոր ետեւէն ալ պատանեակ մը գեղատեսիլ եւ վայելչակազմ զոր տեսնել եւ չհիանալ կարելի չէր·

Մեռանին համայն շուրջ զիւրեւ՝ պաքեալ,
Նա ինքն է ջըրկիր, այլ անխայէ տալ:

Նայելով չէին կըշտանար աչեր
Ինչպէս մի ջըրգող, Եփրատայ ափեր:

Ճգնաւորը սկսաւ ընտիր համադամներ ուտել, նուրբ զգեստներ հագնիլ եւ զոյգ պարմանեաց տեսքով զմայլիլ եւ մեղկանալ, ըստ իմաստնոց առածին թէ գեղեցկին հերը խելքին ոտնակապ շղթայն է եւ զգոյշ թռչունին որոգայթը:

Քեզ համար սիրտ՝ կրօնք՝ գիտութիւն՝
զոհեցի ես բոլորն այդ
Ես եմ այսօր թըռչուն ըզգոյշ
եւ դու լարուած որոգայթ:

Վերջ ի վերջոյ բարեբաստութեան վախճանը հասաւ, ինչպէս որ ըսեր են·

Թէ՛ նորընծայ, թէ՛ տէրվիշ թէ ուխտի Դետ
Թէ մաքրաշունչ պերճաքարոզ, քանի որ
Աշխարհ իջաւ խառնուեցաւ կեանքի հետ
Ճանճի թաթն է մեղրի մէջ գոգ բանտաւոր:

Օր մը Թագաւորը անոր տեսութեան եկաւ, նայեցաւ որ ճգնաւորը առջի կերպարանքը փոխած, կարմիր ճերմակ եւ գեր, դիպակ բարձի վրայ կռթնած հրեշտակադէմ մանկլաւիկ մը գլխուն վերեւը կանգնած սիրամարգի փետրափունջ մ'ի ձեռին, գոհութիւն յայտնեց իւր այս փառաւոր վիճակին վրայ եւ ամէն դռնէն սկսաւ խօսակցիլ։ Ի վերջոյ, Թագաւորն ըսաւ. Ես այս երկու դասակարգ մարդիկը կը սիրեմ, կարդացողները եւ բարեպաշտները։ Աշխարհագէտ, փորձ եւ ներհուն փիլիսոփայ վէզիր մ'ունէր որ հոն ներկայ էր, ըսաւ. Տէր Արքայ, սիրոյ պայմանն ան է որ երկուքին ալ բարիք մ'ընէք։ Կարդացողին ոսկի տուէք որ ինքզինք բոլորովին գիտութեան նուիրէ, ճգնաւորին բան մի՛ տաք որ իւր սրբութեանը մէջ մնայ։

Սրբակրօնին ոչ դրամ է պէտք ոչ դենար
Եթէ առաւ, թող ա՛ն, ուրիշ մը ձեռք առ։

Առանց նըպաստի հանրային գանձի
Եւ առանց մոյրի պատառ մը հացի.
Տէրվիշ է այն որ վարք ունի ընտիր
Եւ Աստուծոյ հետ գաղտ ունի խընդիր։
Գեղեցկին աղուոր է մատն ու բըլթակ
Առանց մատանւոյ, 'ւ օղի փերուզակ։

Երբոր ունիմ եւ ունենալ կ'ուզեմ դեռ
Ա՛լ զիս տէրվիշ կոչել բընաւ չը վայլեր։

Մաքրակենցաղ եւ բարեմոյն տէրվիշին
Վաքֆի հացն ու մոյրի պատառ չըլլայ թող.
Գեղեցկադէմ եւ անսայթաք բամբիշին
Մատնի փերուզ՝ նըկար շըպար չըլլայ թող[1]։

Պատմութիւն ԼԲ

Թագաւոր մը որ կարեւոր գործի մը պատճառաւ կը

---

1. Այսինքն պէտք չունի։

տագնապէր, ըսաւ․ եթէ այս գործը իմ կամացս համաձայն վերջանայ, հազար դրամ բախշեմ սուրբերուն։ Եղաւ որ գործը իւր բաղձացածին պէս վերջացաւ եւ սիրտը հանդարտեցաւ, յայնժամ իւր ուխտը կատարել հարկ եղաւ։ Իւր մտերիմ ծառաներէն մէկը կանչեց քսակ մ'ոսկի տուաւ ձեռքը եւ ըսաւ որ երթայ սուրբերուն բախշէ։ Կ'ըսեն թէ ծառան շատ խելօք եւ արթուն մէկն էր, ամբողջ օրը ժուռ եկաւ եւ իրիկուան դէմ դարձաւ պալատը եւ քսակը համբուրելով Սուլթանին առջեւը դրաւ ըսելով որ որչափ ալ փնտռեցի սուրբ մը չգտայ։ Աս ի՛նչ պատմութիւն է, ըսա՛ւ թագաւորը, իմ գիտնալս չորս հարիւր սուրբ կայ այս քաղաքին մէջ։ Տէր Արքայ, ըսաւ ծառան, այն որ սուրբ է ոսկի չառներ, իսկ այն որ կ'առնէ սուրբ չէ։ Թագաւորը խնդաց ու ըսաւ․ Ես որչափ որ համակիր եմ այս աստուածասէր դասուն, այս անպիտանն ալ այնչափ հակառակ է անոնց։ Եթէ ճիշդն ալ կ'ուզէք, իրաւունքը անոր կողմն է։

Բարեպաշտ որ ոսկի արծաթ առաւ փող
Դու անկէ խիստ որոնէ, զայն ի բաց թող։

Պատմութիւն ԼԳ

Երեւելի դենդէտի մը հարցուցին թէ ի՛նչ կարծիք ունիք վաքֆի հացին համար։ Ըսաւ․ Եթէ մտամփոփութեան եւ աստուածային պաշտաման աւելի ազատ կերպով նուիրուելու համար է՝ արդարեւ իրաւ է․ իսկ եթէ հացի սիրոյն համար թէքէէն կը նստին անիրաւ է։

Մենակեացներն աղօթքի վասն առին հաց,
Ոչ թէ հացի համար եղան մենակեաց։

Պատմութիւն ԼԴ

Տէրվիշ մը թէքէէ մը հիւր եկաւ։ Ուխտին մեծաւորը վեհանձն եւ ազնուաբարոյ մէկն էր։ Գիտութեամբ եւ հմտութեամբ անուն հանած մի քանի հոգիներ հոն ժող–

վըւած կը սրաբանէին կամ քերթուածներ կը կարդային։ Տէրվիշը որ անապատներ ոտքի տակ առած, յոգնած քայքայուած եւ բերանը բան չդրած մտիկ կ՚ընէր, բազմականներէն մէկը զուարճաբանելով ըսաւ անոր։ Դուն ալ բան մ՚ըսելու ես․ Տէրվիշը պատասխանեց․ Ես ուրիշներուն պէս գիտութիւն հմտութիւն չունիմ եւ բան մըն ալ կարդացած չեմ, եթէ մէկ տուն ոտանաւորով գոհ ըլլաք ըսեմ։ Միաբան հաւանութեամբ գոչեցին․ Ըսէ՛, ըսէ՛, Ցայնժամ տէրվիշն ըսաւ։

Ես սովամահ, սեղան առջեւս ահա բաց,
Իբր ամուրի՝ կանանց բաղնեաց դուռ կեցած։

Հանդիսականք խնդացին ու գովեցին անոր նրբամըտութիւնը եւ սեղան պատրաստելու եղան։ Հիւրընկալը տէրվիշին դառնալով ըսաւ․ Ընկեր, մի քիչ համբերէ որ տղաքը տրորած կը պատրաստեն․ հիմա կ՚ըլլայ։ Տէրվիշը գլուխը վեր առաւ ու ըսաւ։

Մեր սեղանին թող չը լինի միս ծեծած
Զի ծեծուածին[1] ծեծած միս է ցամաք հաց։

Պատմութիւն ԼԵ

Միաբան տէրվիշ մը իւր մեծաւորին ըսաւ։ Ի՛նչ ընեմ որ ժողովուրդին ձեռքէն ազատիմ, չարունակ կուգան կը նեղեն զիս եւ պատուական ժամանակս կը կորսընցընեն։ Մեծաւորը ըսաւ․ եթէ աղքատ են, բան մը փոխ տուր, իսկ եթէ հարուստ՝ բան մ՚ուզէ՛ որ այլ եւս քու կողմդ չհանդիպին։

1․ *Խոնջած նշանակութեամբ․ Բնագրին մէջ հիանալի հակադրութիւն մը կը կազմէ* քուփթէ *բառը որ թէ ծանօթ ծեծած միս կլորճիկն է եւ թէ յոգնած խոնջած կը նշանակէ, զոր ծեծուած եւ ծեծած բառերը հակադրելով փորձեցինք տալ մեր լեզուով։*

Իսլամ բանակին եթէ առաջնորդ լինէր մուրացկան,
Անհաւատն անոր ձեռքէն կը փախչէր մինչեւ Զի–
նաստան:

Պատմութիւն ԼԶ

Օրէնսդէտի մը որդին օր մ'ըսաւ հօրը. Քարոզասաց–ներուն պերճ եւ յանկուցիչ խօսքերը իմ վրայ բնաւ տը–պաւորութիւն չեն ըներ, այն պատճառաւ որ չեմ տեսներ երբէք անոնց վարքը խօսքին համաձայն:

Կը պատուիրեն տալ աշխարհի հըրաժար
Իրենք սակայն դիզեն արծաթ ու պաշար.
Գիտնականը որ միայն խօսք ունի փաստ
Ինչ որ ըսէ բնաւ ումեք չըներ ազդ.
Գիտունն ան է որ ինք փախուստ տայ չարէ
Ոչ թէ չընէ ինչ որ այլոց կը ճառէ:

«Զիա՞րդ ուսուցանէք մարդկան բարիս գործել, մինչ դուք անփորձ էք ի բարեաց»:

Ղուրան.

Կարդացող որ կամապաշտ է մարմնաբո՛յծ
Ինք կորուսեալ ո՞ւմ կ'ուզէ կալ ուղեցոյց:

Հայրը ըսաւ, Որդեա՛կ, այս անհիմն վարկածներով բարեխրատ ուսուցչաց հրահանգներէն պէտք չէ երես դարձնել եւ մոլար ճամբաներու հետեւիլ, կրօնից վար–դապետները արհամարհել եւ արդար եւ անբասիրները փնտռելու պատրուակաւ բուն իսկ գիտութեան օգուտ–ներէն զրկուիլ: Ինչպէս որ գիշեր մը կոյրին մէկը ցեխի մէջ իյնալով կը պոռար թէ՝ դութ չունի՞ք, ով միւսիւլ–մաններ, ճրագ մը բռնեցէք ճամբուն վրայ. զոր մեղաւոր կին մը լսելով ըսաւ, դու որ ճրագը չես տեսներ, ճրագով ի՞նչ կուզես տեսնել: Այսպէս ալ է քարոզը: Համարեա՛ թէ չուկայ մ'է[2], մինչեւ որ հետդ փող չտանիս բան մը չես

1. Բն. Պէզզազի խանութ:

կրնար գնել․ նոյնպէս ալ հոս մինչեւ որ բարի կամեցողութիւն չունենաս, չես կարող արդիւնք մը քաղել ։

Հոգւոյ ականջով լո՛ւր գիտնոյ խրատ
Զըլլայ ալ գործը խօսքին համեմատ․
Հակառակորդին սըխալ է վարկած
Թէ ե՛րբ արթընցուց քընած մ՚այլ քընած ։
Մարդ պէտք է որ տայ ականջ խըրատի
Գըրուած իսկ լինի նա վերայ պատի ։

Թէքեէէն մէտրէսէ անցաւ մի տէրվիշ
Խըզելով ուխտ ու կապ եղբարց հետ ուրիշ․
Գիտունին ու ճըգնաւորին մէջ ի՛նչ կար,
Ըսի, որ ան ձըգեցիր ու հոս եկար ։
Ըսաւ ան ի՛ր միայն գորգին ջըրհան է
Իսկ սա ուրիշ ջըրասո՛յզ ալ կը հանէ ։

Պատմութիւն ԼԷ

Գինովին մէկը ճանապարհի վրայ պառկած էր, բանավարութենէ զուրկ ։ Կրօնաւոր մ՚անկէ անցաւ, տեսաւ ու պախարակեց ։ Յայնժամ երիտասարդը արբեցութեան քունէն գլուխը վեր վերցուց ու ըսաւ․

«Ի յոռի իմիք պատահել զճանապարհայն,
Անցանեն գթութեամբ որ մեծ են սրտիւ» ։

Ի տեսանել քո զյանցուցեալ ոք ա՛րկ գըթոյ զնովաւ քօղ
Դու որ դատես զիս չարաչար, Է՞ր անցանես աննե–բող ։

Մի՛ դարձըներ, ո՛վ բարեպաշտ, դու երես
Մեղաւորէ, գոնէ իբրեւ չընորհք տես,
Թէ որ ազնիւ չեղայ ես իմ գործերով
Դու ինձ սակայն ազնուութեան տուր հանդէս ։

Պատմութիւն ԼԸ

Մի քանի թեթեւսօլիկներ տէրվիշին մէկուն հետ կ'իյնային, եւ անչնորհք խօսքերով ու վարմունքներով կը նեղէին զայն: Խեղճը գնաց իւր մեծաւորին գանգատեցաւ: Սա պատասխանեց. Որդեակ, տէրվիշի գրգլեակը համակերպութեան հագուստ է, ով որ այն կերպարանքը ըզգենու եւ իր եսապաշտութեան չյաղթէ, նա վիճաբանող է եւ այս գրգլեակը անոր համար չէ:

Նետուած քարը ծաւալ ծովին չի վնասեր
Նըրբիմացն որ կը բարկանայ՝ լիճ մ'է դեռ:

Եթէ կըճեն մարդիկ ըզքեզ մի՛ ցաւիր,
Մեղքէ ազատ կալու համար լե՛ր ներող,
Քանի որ հող պիտի լինինք ի վերջոյ
Դու հող լե՛ր նախ քան որ ըլլաս իրաւ հող:

Պատմութիւն ԼԹ

Լուր պատմութեանս որ ըսեմ Պաղտատի մէջ
Վարագոյրի դրօշակի մէջ եղաւ վէճ:
Ճանապարհի փոշիներէն վաստակէն
Խոնջած դըրօշն ըսաւ քօղին դառնաքէն,
Թէ՛ ես թէ՛ դուն ծառայակից ընկեր ենք
Որ Սուլթանի դուռն եկեր ու ինկեր ենք:
Ես անաշխատ չառի վայրկեան մի դադար
Ճամբորդելով ժամ տարաժամ անդադար.
Ոչ նեղութիւն ոչ պաշարում տեսար դու
Ոչ բացաստան, ոչ հող ոչ հով մը ազդու:
Ես քեզմէ շատ առաւել եմ վաստակով
Հապա ինչէ՞ն քո յարգ մեծ է մարդոց քով.
Դու լուսնադեղ ծառայից հետ ես ընկեր
Եւ աղախնայք յասմըկաբոյր առընթեր,
Մինչ ես համբակ ձեռքեր ինկած, ոտնապիրկ
Գըլուխս ի ծուփ միշտ ի մարտի, աս իմ դիրք.

Միւսն ըսաւ ես գլուխս Սեմին եմ դըրած
Ոչ քեզի պէս դէպի բարձունս երկնայած,
Ով որ ի վեր կը տընկէ վիզ վայրապար
Թաւալգըլոր կ՚իյնայ գետին գըլխիվար:

Պատմութիւն Խ

Գլխու տէր մարդ մը ըմբիշ մը տեսաւ որ սաստիկ կատղած եւ լորձունք բերնէն կը թափէր: Հարցուց, ըսին թէ այս ի՛նչը զինքը թշնամանեց: Այս փուճ կենդանին ըսաւ, որ հազար լիտր քարը կը վերցնէ, չկրցա՞ւ մէկ խօսքը վերցնել:

Բռունցքի խօսքեր, առնի ձեւեր ձըգէ՛ վայր
Վատը վատ է, թէ կին ըլլայ եւ թէ այր.
Ձեռքէդ որ գայ, անուշցուր դու մի բերան
Այրութիւն ան չէ որ բռունցքով զարնես ան:

Եթէ յօշէ ալ անձամբ փիղ վիթխարի,
Մարդ չէ ան որ բընութենէն չէ արի.
Ադամորդիք հողէ զանգուած են համայն
Թէ հողածին չէ ոք, մարդ չէ՛ բընաւ այն:

Պատմութիւն ԽԱ

Բարձրաստիճան անձի մը հարցուցի թէ ի՛նչ կարծիք ունի «Անկեղծ եղբարց[1]» վրայ: Ըսաւ, Անկեղծ ան է որ իւր բարեկամին շահը իրենին կը նախադասէ, ըստ այնմ թէ

Եղբայր մը որ իր շահը կը փնտռէ սեփական,
Ոչ եղբայր է նա ոչ ազգական:

1· *Տէրվիշներու կարգի մ'անունն է:*

Թէ ռահակիցդ առաջ վազէ՝ չէ ընկեր
Մի՛ սիրեր զայն որու սիրտ քեզ չէ ինկեր·
Ազգական որ չէ բարեպաշտ ու դենասէր
Պէտք է խզել անոր հետ գութ՝ աղերս՝ սէր։

Կը յիշեմ որ ինծի քննադատեցին այս տողերուս համար իբր թէ Սուրբ Գրոց հակառակը պնդած լինիմ ուր Աստուած բացարձակապէս կ'արգիլէ ազգականներէն երես դարձնել եւ ընդ հակառակն կը հրամայէ միշտ սիրով լինել անոնց հետ։ Ըսի· կը սխալիք դուք, ես կատարելապէս համաձայն եմ Ղուրանին որ կ'ըսէ·

«Եթէ ստիպեցին զքեզ ընկեր տալ ինձ[1] յանգէտս, մի՛ հնազանդիր նոցա»։

Հազար ազգական Աստուծմէ հեռի,
Զոհուի Աստուածգէտ մէկ հատ օտարի։

Պատմութիւն ԽԲ

Բաղդատի մէջ ծերուկ մ'ազնիւ ու բարի
Հարս տըւաւ իւր աղջիկը մի կօշկարի,
Փուճ կենդանին ա՛յնպէս ուժով մը խածաւ
Աղջըկան շուրթն որ արիւնեց ոչ սակաւ։
Երբ միւս առտուն հայրը տեսաւ այս վիճակ
Վազեց անկիրթ փեսին վըրայ շիփ շիտակ·
«Ա՛յ անպիտան, ըսաւ, աս ի՛նչ ակռաներ,
Կաշի՞ գիտցար շուրթն որ ասանկ ես ծամեր»։
Ես առ ի խաղ չըսի քեզի այս տողեր,
Կատակ մէկ դի, դու լըրջօրէն հոս ուշ բեր·
Չար սովորոյթ որ բընութեան մէջ մըտաւ
Ալ չունի ելք անտի մինչեւ ի գըրաւ։

1· *Երրորդութեան կ'ակնարկէ։*

Պատմութիւն ԽԳ

Կը պատմեն որ օրէնսգէտ մը աղջիկ մ'ունէր վերջին աստիճան տգեղ եւ չափահաս։ Ձնայելով որ հարուստ էր եւ փարթամ օժիտի տէր, մարդ ձեռքը չէր խնդրած։

Տրգեղ է կերպաս ու դիպակ չըքեղ
Եթէ վըրան է հարսի մը տըգեղ։

Վերջ ի վերջոյ կոյրի մը հետ ամուսնացուցին։

Դէպ եղաւ որ այն միջոցին Սէրէնդիպցի[1] բժիշկ մը երեւցաւ որ կոյրերուն աչքը կը բանար։ Աղջկան հօրը ըսին թէ փեսադ ինչո՞ւ չես ցուցներ այդ բժշկին․ Ըսաւ, վախնամ որ աչքերը բացուին ու աղջիկս արձակէ․ տգեղ կնկան մը էրիկը լաւ է որ կոյր մնայ։

•

Պատմութիւն ԽԴ

Թագաւորին մէկը տէրվիշներուն չատ հաշտ աչքով չէր նայեր։ Անոնցմէ մէկը աս նշմարելով Թագաւորին ըսաւ․ Ո՛վ արքայ, Մենք աս աշխարհի մէջ զօրութեամբ քեզմէ նուազ ենք, վայելքի մէջ քեզմէ աւելի, մահուան ատեն քեզ հաւասար, իսկ անդին քեզմէ վեր։

Թագաւորն իրաւ չունի բընաւ հոգ
Իրաւ տէրվիշն ալ հացի կարօտ ոք,
Սակայն երբոր այս ու այն կը մեռնին
Պատանքէ զատ բան չունին հետերնին։
Երբ աս աշխարհքէ բեռըդ կապես ա՛լ,
Լաւ է տէրվիշ քան թագաւոր երթալ։

Տէրվիշին արտաքինը կը կազմեն հին կապայ մը եւ չկտրած մազեր, իսկ ներքնապէս կենդանի սիրտ մը եւ մեռեալ անձ մը։

1․ *Սէյլան կղզի։*

Տէրվիշ չէ ան որ վէճ սիրէ ու կագ
Եւ նեղանայ երբ խօսին հակառակ·
Թէ երկանաքար ի գիլ գայ սարէն
Տէրվիշ չէ ան որ խուսափի վարէն։

Տէրվիշին գործը պէտք է լինի աղօթք, պաշտօն, փառաբանութիւն, համակերպութիւն, ժուժկալութիւն, միադաւանութիւն, Աստուծոյ վրայ վստահութիւն, անձնուրացութիւն եւ համբերատարութիւն։ Ով որ այս բարեմասնութիւններն ունի, ճշմարտապէս տէրվիշ է որչափ ալ չքեղապէս հագուած լինի։ Իսկ այն որ լեզուագար է, աղօթազանց, կամապաշտ, կրից խաղալիկ, որ ցերեկները չուայտութեամբ եւ գիշերները խոր ի քուն անցընէ, առջեւը ինչ որ բերեն ուտէ, եւ բերանը եկածը զրուցէ, ցոփակեաց անառակ մ'է, թէեւ վանական կապայի մէջ։

Ո՛վ որ մերկ ես սրբութենէ ի ներքուստ
Թէպէտ սուրբի հագուստ ունիս արտաքուստ·
Ե՛կ այս եօթներփ վարագոյրը թո՛ղ ի բաց,
Դուն որ քու տանդ հազիւ խըսիր մ'ունիս փռած։

Պատմութիւն ԽԵ

Մի քանի թարմ վարդի տեսայ պըրակներ
Որ խոտերու խուրձի մը հետ կապուած էր·
Ըսի—«Ի՞նչ է խոտն անպիտան ու անարգ
Որ վարդի հետ ան ալ նըստի ի մի կարգ»։
Լացաւ խոտն ու ըսաւ·— «Լո՛ւռ կաց, զի մեծեր
Ընկերութիւնն անարգներու 'չեն մերժեր·
Թէպէտ չունիմ տեսք ու երանգ եւ ոչ հոտ,
Սակայն անոր պարտէզին չե՞մ միթէ խոտ·
Ես այն ազնիւ բարերարին ծառան եմ
Եւ հինօրեայ չընորհասուն նորան եմ·
Թէ ունենամ թէ չունենամ արժանիք
Յոյս ունիմ որ չը զըլանար իւր բարիք։

Թէպէտ չունիմ ես բան ածել ի հանդէս
Սակայն անոր գէթ անձնըւէրն ալ չե՞մ ես։
Ան գիտէ իւր ծառային միշտ անել ճար
Երբ յուսահատ կը տըւայտի անհընար.
Օրէնք է որ մեծ իշխաններ գըթառատ
Ծեր գերիներն արձակեն միշտ ձերբազատ»։
Տիեզերաց յօրինիչ ո՜վ իմ Աստուած
Դու այս ծերուկ ծառայիդ լե՛ր խընամած.
Սա՚տի հլութեան Քա՛պայի դուռն ճամբան ա՛ռ,
Ա՛յր Աստուծոյ, Աստուծոյ կալ ճանապարհ.
Թըշուառ է այն որ այս դըռնէն դառնայ ետ
Յուսով գըտնել դուռ մ՚աւելի փըրկաւէտ։

Պատմութիւն ԽՁ

Փիլիսոփայի մը հարցուցին թէ առատաձեռնութի՞ւնը լաւ է թէ ոյժը։ Պատասխանեց.— Այն որ առատաձեռն է, ի՞նչ պէտք ունի ուժի։

Շիրմին վըրայ գըրուած էր Բահրամի Գոռ
Բարեբար ձեռք լաւ է բազկէ զօրաւոր.
Հաթէմ Թային անցաւ, բայց կայ մնայ սակայն
Բարեհըռչակ իւր մեծ անունն յաւիտեան։
Կարօտից տո՛ւր զի որթն որչափ այգեպանն
Յօտէ, այնչափ խաղող առատ կուտայ ան։

ԳԼՈՒԽ Գ

ԺՈՒԺԿԱԼՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Մաւրիտանացի մուրացկան մը Հալէպի շուկային մէջ կ՚ըսէր, ո՛վ մեծատուններ, եթէ դուք գութ ունենայիք եւ մենք ժոյժ, մուրացկանութիւնը աշխարհքէ կը վերնար:

Ո՛վ ինքնաբաւ ամփոփում, տո՛ւր ինձ ոյժ
Ձի քեզմէ վեր չիք մըտածել փառք բարիք,
Լոքմանընտիր է խըստամբեր գունձ ու ժոյժ.
Ով չունի ժոյժ, իմաստութիւն նորա չիք:

Պատմութիւն Ա

Երկու ազնուական պատանի կար Եգիպտոս, մէկը ուսման պարապեցաւ, միւսը հարստութիւն դիզեց: Նա դարուն նշանաւոր գիտունը դարձաւ, սա Եգիպտոսի Ցովսէփը՝ հարստութեամբ եւ իշխանութեամբ: Սա միշտ կ՚արհամարհէր օրէնսգէտը եւ կ՚ըսէր: Ես փառքի հասայ, դուն այն խեղճութեան մէջ մնացիր: Նա պատասխանեց. Ես աւելի տեղի ունիմ Աստուծոյ փառք տալու որ մարգարէներուն ժառանգորդ եղայ ուսմամբ, իսկ դու Փարաւոնի եւ Համանայ ժառանգորդ եղար քո հարստութեամբ:

Ես ան մըրջիւնն եմ որ ոտից կամ կոխան,
Ոչ պիծակ որ խայթոցէն սիրտք կը մըխան.
Ի՞նչպէս եըլեմ ես այս շնորհաց տակէն որ
Զունիմ հոգի ցաւցընելու ոյժ ու զօր:

Պատմութիւն Բ

Տէրվիշին մէկը յետին աղքատութեան մէջ կը տառապէր եւ կապերտ կապերտի վրայ կը կարկտէր իւր ամղանը եւ այս տողով կը մխիթարէր ինքզինք․

Գոհ ընդունինք չոր հաց ու կոշտ մի ճամակ
Մեր արդեամբ, քան մընանք այլոց բեռին տակ։

Մէկը անոր ըսաւ․ Ի՛նչ նստեր ես, այս քաղաքին մէջ մէկը կայ յոյժ ազնուաբարոյ եւ առատատուր, որ կարօտելոց միշտ ձեռք կը կարկառէ եւ ամենուն սիրտը կը շահի։ Եթէ վիճակիդ վրայ տեղեկութիւն ունենայ ամենայն սիրով եւ յօժարութեամբ քեզ կ՚օգնէ։ Հերի՛ք, ըսաւ, չքաւորութեան մէջ մեռնիլ աւելի լաւ է քան երթալ շնորհ հայցել ուրիշէն։

Իւր ըզգեստը կարկատելով քաշուած անկիւն մը հեռու
Լաւ է աղերս ուղարկելէ զգեստի համար մեծերու։
Դըրախտն անգամ դըժոխային տանջանաց սոսկալին էր
Եթէ հոն ալ ասոր անոր ոտքին երթալ հարկ լինէր։

Պատմութիւն Գ

Պարսից թագաւորներէն մէկը ճարտար բժիշկ մը խրկեց Մարգարէին։ Բժիշկը ժամանակ մը մնաց հոն, առանց որ մէկը իրեն դիմէ ու դեղ դարման խնդրէ։ Եկաւ գանգատելու Մարգարէին թէ ինծի քո շուրջի մարդոց բժշկութեանը համար խրկեցին․ ե՛կ տես որ մինչեւ հիմա մէ՛կը չդիմեց ինձ որ ես ալ պաշտօնս կատարած լինէի․ Սրբազան Մարգարէն պատասխանեց թէ մեր այս ժողովուրդին մէջ սովորութիւն մը կայ, մինչեւ որ անօթութիւնը չտիրէ բան մը չեն ուտեր եւ կերակուրէ ալ ձեռք կը քաշեն երբ դեռ ախորժակը բոլորովին յագեցած չէ։ Հիմա հասկցայ ըսաւ, բժիշկը, թէ ինչո՛ւ այսչափ

առողջ են այդ մարդիկ եւ խոնարհութիւն ըրաւ եւ մեկնեցաւ.

Ցայնժամ կը խօսի այր բարեխըրատ
Կամ թէ պատառի կ՚երկընցընէ մատ.
Երբ, ա՛լ ուժաթափ, մարի իւր հոգի
Կամ չը խօսելէն վընաս մը ծագի։
Ցայնժամ խօսքը բարձր եւ վեհիմաստ է,
Սընունդն ալ մարմնոյ կազդուրում կ՚ազդէ։

Պատմութիւն Դ

Մարդուն մէկը հանապազ կը զղջար, կ՚ուխտէր եւ դարձեալ ուխտազանց կը լինէր։ Շէյխերէն մէկը ըսաւ. կարծեմ թէ դու շատ ուտել սովոր ես. մինչդեռ ժուժկալութիւնը մազէ մ՚ալ բարակ է, այսինքն անձը զսպելը եւ դու անձդ այնպէս կը պարարես որ շըղթայ ըլլայ կը կոտրէ եւ օր մը կուգայ որ քեզ ալ կը փարատէ։

Մէկը գայլի մը կորիւն կը պահէր
Երբ ի չափ հասաւ, փարատեց իր տէր։

Պատմութիւն Ե

Արտաշիր Բաբականի պատմութեան մէջ գրուած է որ օր մը արաբ բժիշկի մը հարցուց թէ օրը ո՛րչափ ուտելու է, պատասխանեց, հարիւր դրամ բաւական է։ Այսչափէն մարդ ի՛նչ ոյժ կրնայ առնել ըսաւ։ Բժիշկը անդրադարձուց.

Զափ արդար է այս առ ի կրել զբեռն քո
Իսկ եթէ յաւելուցուս, դու զբեռն զայն կրես։

Այսինքն այնքան ուտելու է որ քեզ ոտքի վրայ պա-

հէ, եւ ինչ որ ասոր վրայ աւելցնես, դու անոր բեռնակիրը կը լինիս:

Կ'ուտեն որ ապրին եւ օրհնեն զԱստուած
Ոչ, որպէս կարծես, կ'ապրին ուտել հաց:

Պատմութիւն Զ

Երկու Խորասանցի տէրվիշ խօսք մէկ ըրած կը ճամբորդէին. մէկը նիհար էր եւ երկու գիշերը անգամ մը ծոմը կ'աւրէր. իսկ միւսը հաստաջիղ որ օրը երեք ժում կ'ուտէր: Պատահեցաւ որ երբ քաղաքէ մը կ'անցնէին լրտեսութեան յանցանքով ամբաստանուեցան եւ երկուքըն ալ բանտարկեցին տուն մը եւ դուռը պատ հիւսելով գոցեցին: Շաբաթ մը ետքը յայտնուեցաւ որ անմեղ են, բացին դուռը տեսան որ այն յաղթանդամը մեռած է, իսկ փափկակազմը ողջ առողջ. զարմացան մնացին: Բըժիշկ մ'ըսաւ յայնժամ, եթէ արդիւնքը տարբեր լինէր պիտի զարմանայի, քանզի այն մէկը որ շատակեր էր, չկրցաւ հանդուրժել եւ մեռաւ. մինչ միւսը որ միշտ ժուժկալել սովորած էր, կրցաւ տանիլ զրկանքի եւ ողջ մնաց:

Թէ քիչ ուտել բնութիւն եղաւ մարդուն՝ ալ
Դժուարութեանց կըրնայ դիւրաւ նա տոկալ,
Իսկ թէ յղփած մարմնաբոյծ է շատ պահանջ,
Պէտք է մեռնի թանկ ատեններ սովատանջ:

Փորի հնոցը միշտ պահել արծարծուն
Աղէտ մ'է նահանջ ու նեղ օրերուն:

Պատմութիւն Է

Մարդուն մէկը իւր որդին կ'արգիլէր շատ ուտելէ ըսելով որ շատակերութիւնը նեղութիւն կը պատճառէ:

Որդին ըսաւ, Հա՛յր, անօթութիւնն ալ մարդ կը մեռցընէ․ չլսեցի՞ր իմաստնոց խօսքը որ կ'ըսէ, լաւ է կուշտ մեռնիլ քան սոված ապրիլ։ Չափ դնել գիտնալու է, Ո՛րդեակ, ըսաւ, հայրը, զի Աստուած ինք կը հրամայէ «Կերայք եւ արբէք այլ մի՛ զեղծանիք»։

Ոչ այնչափ կեր որ բերնէդ դուրս գայ պատառ
Ոչ ալ այնչափ ծոմ որ իյնաս ոգեսպառ։

Շատ ուտելու բընաւ երբէք մի՛ տար յարգ
Զի ասկէց է որ էշն ա՛յնչափ է անարգ։

Մարմնոյ ախորժ կը պարգեւէ կերն իրաւ
Բայց կը նեղէ երբ չափէ դուրս որ ելաւ․
Վարդ–շաքար ալ թէ շատ ուտես՝ վընասակար,
Իսկ չոր հացն ալ, թէ ուշ ուտես, վարդ–շաքար։

Պատմութիւն Ը

Ցաւագարի մը հարցուցին թէ սիրտդ ի՞նչ կ'ուզէ․— Պատասխանեց բան մ'ուզելու կարողութենէն ա՛լ զուրկ եմ։

Երբ լի է ստամոքս եւ փորն առաւ խիթ
Ի զուր են բոլոր դեղերն ողջառիթ։

Փորն է մարդուս կենդանութեան տարր ու մոյթ
Եթէ կարգին կ'երթայ, ինչ հոգ ու ինչ փոյթ․
Եթէ կապուի՝ որ ա՛լ բացուիլ չէ հընար,
Ալ այս կեանքէն ձեռք քաշէ, տուր հըրաժար,
Իսկ թէ բացուի ա՛յնպէս որ չընդունի կապ
Աշխարհէ ու կեանքէ ձեռքերդ լըւա՛ շտապ․
Չորս հակառակ բնութիւններ հեստ ու խեռ
Քանի՛ օր սերտ դաշամբ կըրնան գոլ ընկեր․
Երբ ատոնց մին յաղթական գայ երեքին
Կաղպարէն դուրս թըռաւ անուշ քո հոգին։
Այր կատարեալ՝ հանճարի ու խելքի տէր
Աս աշխարհքիս հետ բնաւ սիրտ չը կապեր։

Սա՛տիր խօսքին ականջ դիր հոգւով դու,
Այս է ճամբայ մարդ եղիր ռահ ա՛ռ, ո՛վ դո՛ւ։

Կ՚ըլլայ որ ամբողջ կենաց մէջ ականջ
Զըլլըսէ տափի սրընդի զանգի զանչ՝
Աչքը ժուժկալէ տեսքէն պարտէզի
Եւ քիթը բոյրէն վարդի նարգէսի.
Եւ եթէ չըլլայ բարձ մի փետրալիր
Քար մը դիր գըլխուդ տակն ու քընացիր.
Բայց միայն աղիքս այս ոլոր մոլոր
Չեն հանդուրժեր որ հիւթ պակսի մի օր։

Պատմութիւն Թ

Նպարավաճառ մը տէրվիշներու վրայ քանի մը փող առնելիք ունէր, ամէն օր կ՚երթար կ՚ուզար ու բիրտ բիրտ խօսքերով կը նեղէր։ Խեղճերը վերջին աստիճան դառնացած, այլ ճար չունէին ուրիշ կերպ ընելու բացի համբերելէ։ Խելքը գլուխը մարդ մը աս որ իմացաւ ըսաւ. Աւելի լաւ է փորի պարտապան մնալ հացով քան նպարավաճառի արծաթով։

Լաւ է տէրոջ պարգեւին տալ հըրաժեշտ
Քան դարպանին լըսել նախատն յոռեչեշտ.
Լաւ է մեռնիլ մըսի կարօտն ի փորի
Քան մըսհատի քաշել վարմունքը յոռի։

Պատմութիւն Ժ

Թաթարաց պատերազմին մէջ մարտիկ մը վտանգաւոր վէրք մ՚ստացաւ։ Մէկը ըսաւ. Այսինչը նշդարի[1] ունի, եթէ մի քիչ ուզելու լինիս, գուցէ չմերժէ։ Իսկ այն վաճառականին համար կ՚ըսեն թէ այնպէս ժլատ էր որչափ առատաձեռն էր Հաթէմի–Թայի։

---

1. Դեղ մը։

Թէ արեւ դըրուէր սեղանին վըրայ փոխանակ հացի
Տեսնելիք չունէր մարդ ցերեկ պայծառ երազէ բացի։

Երիտասարդը պատասխանեց, Եթէ ուզելու ըլլամ կամ կուտայ կամ չիտար. եթէ տայ, կամ օգուտ կ'ընէ կամ չըներ. յամենայն դէպս անկէ դեղ ուզել մահացու թոյն ուզելու հաւասար է։

Ինչ որ առիր վատերէն ցած միջոցաւ,
Մարմինիդ շահ, բայց հոգիէդ պակսեցաւ։

եւ իմաստունք ըսած են թէ. Եթէ կենաց ջուրը երեսի ջուրին գնովը ծախեն, պարկեշտ մարդը չառներ, քանզի պատուով մեռնիլը անպատիւ ապրելէ նախադաս է։

Ազնիւ մարդու ձեռքէ դառնին լաւ է քան
Թըթուածի մը ձեռքէն ուտել քաղցըր ման[1]*.*

Պատմութիւն ԺԱ

Գիտուն կրօնականներէն մէկը բազմանդամ ընտանիք մ'ունէր եւ հասոյթը քիչ։ Գնաց հարուստներէն մէկուն որ իր վրայ լաւ գաղափար ունէր, վիճակը յայտնեց։ Սա խոժոռեցաւ եւ բարձր հայեցողութեամբ պարապող մարդու մը կողմէն այսպիսի խնդրուածք մը իրեն անախորժ եկաւ։

Կախ երեսով բախտէ մի' լար ոչ ոքին
Որ անոր ալ չըլ մըթագնես պարզ հոգին.
Բան մ'որ ուզես՝ խընդրում երես, զըւարթ կա'ց,
Ձի չեն մերժեր ինչ որ ուզուի ճակատ բաց։

Բան մ'աւելցուց, կ'ըսեն, անոր կապած թոշակին վրայ, բայց շատ բան պակսեցուց անոր մասին ունեցած համարումէն։ Մի քանի օրէն յետոյ գիտնականը չգտնելով այն առաջուան յարգ ու վարկը ըսաւ։

---

1. *Մանանայ։*

Կորիցեն ինչք որոց պատիւ սակ էարկ
Եռաց կաթսայն, այլ մերժեցաւ ի բաց յարգ:

Հացս աւելցաւ, բայց երեսիս գընաց ջուր,
Լաւ է զըրկանք քան կորանօք ըսել — Տո՛ւր:

Պատմութիւն ԺԲ

Տէրվիշին մէկը նեղը ինկած էր: Մէկը ըսաւ այսինչ մարդը շատ հարուստ է, եթէ անձկութիւնդ գիտնայ, անպատճառ չմերժեր քեզ ձեռք կարկառելու: Ըսաւ. ես անի չեմ ճանաչեր:— Ես քեզ կ՚առաջնորդեմ, ըսաւ միւսը եւ ձեռքէն բռնեց ան մարդուն քովը տարաւ: Տէրվիշը որ ան տեսաւ, շրթունքները կախ եւ սոնք նստած, բերանը չբացած ետ դարձաւ: Հարցուցին թէ ինչո՞ւ բան մը չզրուցեցիր, Ըսաւ. Այն երեսով գալիք շնորհքը թող չըլլայ:

Խոժոռ մարդու պէտք մի յայտներ դու երբէք,
Որ չըլինիս դաժան բարքէն յուսաբեկ.
Թէ որ բանաս, կարիքդ անո՛ր միայն բաց,
Որոյ դէմք քեզ կ՚ապահովէն յաջողուած:

Պատմութիւն ԺԳ

Աղեքսանդրիոյ մէջ տարի մը երաշտ գնաց, այնպէս որ ժողովրդին վիճակը անտանելի դարձած էր, հառաչանք ու հեծեծանք յերկրէ մինչեւ յերկինս կը բարձրանային, այլ երկնից դռները միշ գոց:

Շունչ չը մընաց, գազան՝ հաւ՝ ձուկ ու մըրջիւն
Որոց չելլէ մինչեւ երկինք քըրթմընջիւն.
Զարմանք որ ծուխն, ելած՝ մարդոց սըրտէն վեր
Ամպ չը կազմեց, կամ արտասուքն՝ հեղեղներ:

Քաղաքին մէջ կը գտնուէր մարդ մը որ անբաւ հա–

րըստութիւն ունէր եւ կարօտներուն օգնութեան կը հասնէր եւ անցորդներուն սեղան կը հանէր, սակայն ինք այնպիսի անարժան վարք մ'ունէր որ նկարագրելը համեստականջները կը վիրաւորէ։ Խումբ մը տէրվիշներ որ նեղութեան վերջին ծայրը հասած էին որոշեցին որ անոր դիմեն, բայց իմ ալ ուզեցին նախապէս խորհուրդս առնել։ Արժանապատուութեան զգացումը թող չտուաւ ինձ որ համաձայնիմ անոնց, ուստի գլուխս անոնց դարձուցի եւ ըսի.

Առիւծը չուտեր շան կիսատ պատառ,
Որչափ ալ քաղցէն տանջի չարաչար.
Մարմինդ անօթի՝ գըրկեալ, թող վատի
Միայն թէ դու ձեռք մի՛ բանար վատի։
Եթէ ճոխութեամբ ըլլայ Ֆէրիդուն,
Առ ոչինչ սեպէ անարգ մարդը դուն։
Վատի կրած մետաքս՝ կերպաս արդուզարդ
Նըկար են պատի ոսկի՝ լաժուարդ։

Պատմութիւն ԺԴ

Հաթէմ-ի-Թայիին հարցուցին թէ քեզմէ առատաձեռըն ոք տեսա՞ծ ես աշխարհի մէջ։— Այո՛, ըսաւ. Օր մը քառասուն ուղտ մորթեցի եւ բոլոր արաբ ցեղապետները հրաւիրելով խնջոյք կուտայի, դուրս ելայ քիչ մը անապատին մէկ կողմը ժուռ գալու, փայտատ մը տեսայ որ բեռ մը խառ ու խուիւ չալկած քաղաք կը տանէր։ Ըսի, ծերուկ, ինչո՞ւ Հաթէմ-ի-Թայիին խնջոյքին չես երթար որ աշխարհ հոն ժողվուած է։ Ըսաւ.

Ով որ իր արդեամբ իր հացը կ'ուտէ
Հաթէմի՞ն ինչո՛ւ երթայ ու ժըտէ։

Խղճովս իրաւունք տուի մարդուն եւ առատասրտութեամբ զայն ինէ վեր դասայ։

Պատմութիւն ժե

Մովսէս մարգարէն օր մը տէրվիշ մը տեսաւ որ մերկութենէն աւազին մէջ խրուած էր, ու ըսաւ. ո՛վ Մովսէս, խնդրէ Աստուծմէ որ ինձ ապրուստի միջոց մը շընորհէ որովհետեւ ա՛լ համբերելու կարողութիւն չմնաց: Մովսէս աղօթեց: Մի քանի օր յետոյ, երբ իր ճգնութենէն ետ կը դառնար, տեսաւ որ տէրվիշը կալանաւոր եւ խուռըն ամբոխ մը շուրջը: Հարցուց թէ ի՞նչ ունի այդ մարդը, Ըսին. գինի խմած է աղմուկ հանած եւ մարդ մ՚ալ մեռուցած, հիմա ալ արիւն ընդ արեանի օրինօք զինք գլխատել կը տանին:

Այն որ հաստեց եօթբաժին այս աշխարհ, Ան
Ամէն մարդու տըւաւ ինչ որ էր արժան.
Թէ փուճ կատուն թեւ ունենար, անպատճառ
Թըռչունի կիթ աս աշխարհքէն կը վերնար.
Կովի թէ զոյգ եղջերաց՝ էշն ըլլայ տէր,
Չէր թողուր որ մարդ իրեն մօտն հանդիպէր:

Կ՚ըլլայ որ տըկարն երբոր ատակ է
Տըկարին ելլէ թեւը խորտակէ:

Մովսէս ասով կրկին վերահաստու եղաւ Արարչին Աստուծոյ խորին իմաստութեան եւ արդարութեան եւ թողութիւն հայցեց իւր համարձակութեանը, (յիշելով թէ)

«Եթէ յաւելոյր Աստուած ի շնորհս իւր առաւել քան զոր արժանն է, զեղծանէին արդեւք ծառայք իւր»:

Զի՛նչ տագնապէ զքեզ այնքան
Ո՛վ հըպարտ, մինչ արկանել,
Զանձն ի մահու վտանգ անել·
Իցի՛ւ չըգոյր թեւ մըրջեան:

Չը լըսեցի՞ր Պըղատոնին խօսքը դուն,
Թէ ո՛րչափ լաւ թէ չունենայ թեւ մըրջիւն.
Բարգաւաճ դիրք, ոսկի՝ արծաթ անհարկի,
Մի լաւ ապտակ կ՚ուզէ գըլխուն անարգի:

Հայրը մեղր շատ ունի, բայց (եկ տես որ) տղան տաք է բնութեամբ[1]։

Այն որ չուզեր տալ քեզ ըղունգ ու ճանկ
Քեզմէ լաւ գիտէ թէ քեզ ինչ է անկ։

Պատմութիւն ԺԶ

Արաբ մը տեսայ որ Պասրա ոսկերչաց շուկային մէջ կը պատմէր թէ, անգամ մը անապատէն անցնելուս, ճամբան կորսնցուցի եւ որովհետեւ պաշար ըլլալով ալ բան մնացած չէր քովս, ալ կեանքէ յոյսս կտրած թուլցած մնացած էի երբ քսակ մը տեսայ լեցուն մարգարիտ։ Երբէք չպիտի մոռնամ այն ուրախութիւնը որ զգացի կարծելով թէ խարկած ցորեան է եւ այն յուսահատութիւնս երբ տեսայ որ մարգարիտ է։

Լերկ անապատի եւ աւազի մէջ ծըփուն,
Մարգարի՞տ ի՛նչ, գաղտակո՞ւր ինչ, ծարաւոյն։
Ի՛նչ օգուտ երբ անսըւաղ մ'ինկաւ գետին
Մարգարիտ կամ խեցի պահուած իւր գօտին։

Պատմութիւն ԺԷ

Արաբ մը անապատի մէջ սաստիկ ծարաւէ տանջուած կ'ըսէր։

---

1. Այս իմաստը հասկնալու համար պէտք է գիտնալ որ Պարսից բժշկական դաւանանքը միշտ հին քառատարրեանը լինելով (տաք, պաղ, չոր, խոնաւ) կերակուրներն ալ ըստ այնմ զանազանուած են։ Կան որ տաք են (բորբոքիչ արեան), ինչպէս քաղցրեղէնք, թուզ, ընկոյզ եւայլն, կան որ հով են ինչպէս մեր պարսկահայք կ'ըսեն, զօ. խնձոր, լեմոն, եւայլ զովարարք։ Գործնականին մէջ խոտելի ալ չէ այդ զանազանութիւնը։

Օ՛շ թէ չեւ մեռեալ խոստանէր ինձ օր
Մըտանել ի գէտ մի անդրընդախոր,
Ծուփ ալեաց թանալ մինչեւ ի ծունգս իմ
Եւ ինձ պարապել լընուլ ըզսափոր :

Նոյնպէս ուղեւոր մը ընդարձակ դաշտի մը մէջ ճամբան մոլորած էր եւ ոյժ եւ ուտելիք ալ բոլորովին ըսպառած, միայն թէ քանի մը արծաթ մնացած էր քովը։ Որչափ ալ ասդին անդին դարձաւ, ելք մը չգտաւ, վերջապէս տառապանքէն հոգին աւանդեց։ Յետոյ մի քանի հոգի որ անկէ կ'անցնէին տեսան զայն որ դրամները առջեւը դրած եւ աւազի վրայ գրած էր.

Թէ ամէն ինչ ոսկի լինէր ջաֆարի,
Ձէր իսկ դառնար նայեր սովածն յուսահատ.
Անապատի մէջ տապախարշ թըշուառի
Եփած շողգամն ընտիր է քան զուտ արծաթ։

Պատմութիւն ԺԸ

Երբէք ա՛յնչափ դառնացած չէի ժամանակէն եւ բախտի հոլովմունքէն որչափ երբ միանգամ բոպիկ մնացի եւ կօշիկ առնելու ալ կարողութիւն չունէի։ Քուֆայի մզկիթը մտայ, տխուր, երբ հոն տեսայ մէկը որ ոտք չունէր։ Յայնժամ Աստուծոյ փառք տուի եւ համբերել ջանացի ու ըսի.

Կուշտի աչքին անարգ է հաւ խորոված
Քան ըզ կոտեմ որ խանի վրայ կայ դըրուած.
Իսկ անոր որ միջոց ու հնար չունի բնաւ
Խաշած շողգամն ալ կը դառնայ խորոված հաւ։

Պատմութիւն ԺԹ

Թագաւորին մէկը, մի քանի անձնուէրներով ձմեռ ատեն որսի ելած էր, օրը տարաժամելով, հեռուն գեղջուկ

տուն մը տեսաւ։ Թագաւորը հրամայեց որ գիշերը հոն անցընենք ցուրտէն պահպանուելու համար։ Վէզիրներէն մէկը ըսաւ· Արքայական վեհափառութեան չվայլեր գեղջուկի մը տունը ապաստան փնտռել, հոս եղած տեղերնիս վրան կը հաստատենք եւ կրակ կը վառենք։ Գիւղացին եղելութիւնն իմացաւ, շուտ մը ինչ որ կրնար պատրաստեց, Թագաւորին առջեւը բերաւ, երկրպագութիւն ըրաւ ու ըսաւ· Թագաւորին մեծութենէն բան մը չէր պակսեր խոնարհելով մինչեւ շինականին խրճիթը, բայց չը թողին որ շինականին պատիւը բարձրանայ։ Գեղացւոյն խօսքը շատ հաճելի եկաւ Թագաւորին որ այն գիշերն իսկ հրամայեց փոխադրուեցան շինականին բնակարանը եւ հետեւեալ առտուն պարգեւով եւ խելայով առատ մը վարձատրելով մեկնեցաւ։ Կ'ըսեն թէ գիւղացին կը հետեւէր արքայական շքախումբին, ըսելով։

Բան չը պակսեցաւ փառքէ Սուլթանի
Պատուելով տընակն հէք շինականի·
Մինչ արեւ հասաւ խոյրի ծայր գեղջկան
Շուք տալով գըլխուն քեզ նման Սուլթան։

Պատմութիւն Ի

Աղքատին մէկը, կ'ըսեն, բազում հարստութիւն դիզած էր։ Թագաւորը զայն կանչեց օր մը եւ խստօրէն ըսաւ· կ'երեւայ որ դու շատ հարուստ ես, հիմա մենք գործի մը համար նեղը կը գտնուինք, դու ե՛կ մաս մը բան փոխ տուր, երբ տէրութեան հասոյթները գանձուին, կը վճարուի։ Աղքատը ըսաւ· Թագաւորին մեծափառութեանը արժան չէ որ փոխ ուզէ ինծի պէս մուրացկանէ մը որ հատիկ հատիկ, դուռ դուռ զարնելով ժողվեր եմ ունեցածս։ Վնաս չունի, ըսաւ, Թագաւորը, անհաւատներուն պիտի տամ· պիղծը պիղծին։

Ասեն ·— Չէ մաքուր շաղախն աղբամած·
Ասեմք ·— ըզ ծակտիս խըննումք աղբեւաց ։

Թէեւ պիղծ է քրիստոնէի հորին ջուր
Բայց հրրէի դիակ կը լուամ, վընասն ո՞ւր։

կ'ըսեն չհնազանդեցաւ Թագաւորին, առարկութիւններ բերել ու յոգնեցնել սկսաւ։ Թագաւորն յայնժամ հրամայեց բռնի առնել անկէ պահանջուածը։

Անուշութեամբ թէ ի գլուխ չելաւ գործ
Հարկը խիստով կը պահանջէ ընել փորձ։
Ով որ ինք իւր անձին համար կայ °անշընորհ
Չէ արժանի որ այլք անոր տան շընորհ։

Պատմութիւն ԻԱ

Վաճառական մը տեսայ, հարիւր յիսուն ուղտ բեռ ունէր եւ քառասուն հատ ծառայ եւ սպասաւոր։ Գիշեր մը որ Քիշ[1] կղզին էինք, զիս իւր օթեակը հրաւիրեց եւ ամբողջ գիշերը վայրաբանելէ չդադրեցաւ, թէ այսչափ ապրանք ունիմ Թուրքաստան, այնչափ Հնդկաստան, թէ այս ինչ ապրանքը այս ինչ տեղէ վերցուած է, այն միւսը այսինչին երաշխաւորութեան տակ է։ Երբեմն կ'ըսէր թէ Աղեքսանդրիա երթալու միտք ունիմ որ օդը մեղմ է հոն, երբեմն ալ, ոչ, ոչ, կ'ըսէր, արեւմտեան ծովը գէշ է։ Սաադի, կ'ըսէր, մէկ ճամբորդութիւն մ'ալ միտք ունիմ ընելու, ան ալ որ գլուխ հանեմ, ա'լ մնացած կեանքս պիտի քաշուիմ առանձնանամ անկիւն մը։ Ան ո՞րն է, ըսի.— Ըսաւ, Պարսկաստանի ծծումբը Չինաստան պիտի տանիմ, որ հոն շատ գին կ'ընէ եղեր, անկէց ալ յախճապակի պիտի բերեմ Բիւզանդիոն, անկէց ալ ազնիւ դիպակներ պիտի փոխադրեմ Հնդկաստան եւ Հնդկաստանէն ալ ընտիր պողպատ՝ Հալէպ եւ Հալէպի ապակին ալ Եմէն եւ Եմէնի ձեռագործ ալ Պարսկաստան, ալ այնուհետեւ պիտի դադրիմ ճամբորդելէ, խանութ մը պիտի բանամ նստիմ։ Այս զառանցանքներէն ա'յնչափ

1. *Օմմանի ծոցին մէջ։*

շաղակրատեց որ ա՛լ խօսելու կարողութիւնը չմնաց, դարձաւ ինձ ըսաւ. Սաա՛տի, դուն ալ բան մ՚ըսէ տեսածներէդ լսածներէդ: Ըսի.

Իմ լըսածս ան է որ Ղուրի դաշտին
Սալարի մը բեռն ինկաւ գըրաստէ վար,
Ըսաւ.— ծակ աչերն արծաթապաշտին
Քիչով թէ գոհ չեն, հող կը մընայ ճար:

Պատմութիւն ԻԲ

Հարուստի մը համար կը պատմեն թէ այնչափ կծծի էր որչափ Հաթէմի Թայի առատաձեռն: Դրսի երեւոյթը շատ ճոխ ու շքեղ էր, այլ ներսէն ժլատութիւնը այնպէս բոյն դրած էր բնութեանը մէջ որ հացի կտոր մը որ եւ իցէ մէկուն չէր տար, ոչ Աբու-Հարիրայի կատուին պատառ մը եւ ոչ քարայրի մտերիմներուն շանը ոսկոր մը կը նետէր: Մէկ խօսքով, ոչ ոք անոր դուռը բաց եւ սեղանը հաց տեսած էր երբէք:

Աղքատը չէր առնէր բայց
Հոտը միայն դահամին.
Իսկ ուտելէն վերջը հաց,
Ջէր մընար փըշրանք հաւին:

Իմացայ որ յետոյ Եգիպտոսի ճամբան բռնած է, Միջերկրականով, հարստութեամբ երկրորդ Փարաւոն մ՚ըլլալու տենչով, բայց «ընկլաւ յանդունդս» զի հողմը ա՛յնպէս հակառակ փչեց որ, ինչպէս կ՚ըսեն.

Դաժան բնութեանդ հետ սիրտն ի՛նչպէս հաշտի
Միշտ յաջող հողմով չ՚ընթանար քաշտի:

Ձեռքերը վեր վերցնելով սկսաւ հառաչել պաղատիլ, ըստ բանին Աստուծոյ թէ

«Յորժամ ի նաւ մտանեն, յայնժամ ի միտս եկեալ զԱստուած պաշտեն եւ կարդան յօգնութիւն»:

Նեղ ատեն ձեռք տարածելէն ի՛նչ օգուտ,
Երբ տալու որ գայ կը մընան ընդ անութ։

Ոսկւով արծաթով բարիք տեղացուր
Դուն ալ վայելէ՛ քանի որ մի օր
Զըգել կայ այդ տունն յորում կաս այսօր
Մէկ ոսկի քար ու մէկ արծաթ փըրցո՛ւր։

Կ'ըսեն թէ Եգիպտոսի մէջ աղքատ ազգականներ ունէր որ անոր ժառանգութենէն հարստացան եւ իրենց ցնցոտիները, անոր մահուընէ ետքը, պատռեցին նետեցին, եւ Չինական ազնիւ մետաքսեայ հանդերձեղէններ հագան։ Ան նոյն շաբաթը անոնցմէ մին տեսայ որ օղաչու նժոյգի մը վրայ նստած եւ մի քանի ծառայ ալ ետին ձգած կ'երթար, ըսի․

Ո՛հ թէ ետ դառնար մեռելը կըրկին
Իւր ազգատոհմին ու տանը գըրկին,
Ծանըր պիտի գար ժառանգորդաց նոյն,
Առածնին ետ տալ, քան մահ մեռելոյն։

Որովհետեւ առաջուց ի վեր հետը ծանօթութիւն ունէինք, թեւը[1] բռնեցի ու ըսի․

Կե՛ր, ո՛վ բարի մարդ արժան եւ իրաւ
Քեզ ինչ որ հէքն այն դիզեց, չը կերաւ։

Պատմութիւն ԻԳ

Զկնորսի մը ուռկանին մէջ խոշոր ձուկ մ'ինկաւ, ձկնորսը ուժով մէկը չըլլալուն չկարողացաւ քաշել վեր առնել, ձուկը անկէ զօրաւոր փրթաւ, քաշեց ուռկանը ձեռքէն փրցուց ու անյայտացաւ։

1․ Թեզանիքը։

Ծառայ մը գընաց ջուր բերել գետէն
Ցորդեց յանկարծ ջուրն ու տարաւ ծառան․
Ցանցը կը բերէր ձուկ ամէն ատեն
Թըռաւ ձուկն աս հեղ ցանցըն ալ վըրան։

Միւս ձկնորսները սկսան նախատել զինքը թէ ասանկ որս մը ուռկանդ ինկաւ ու դուն չկրցար պահպանել զայն։ Ի՞նչ կրնայի ընել, ե՛ղբայրներ, ըսաւ, քանի որ այս բախտը ինձ համար գրուած չէ եղեր եւ ձուկը օր ունի եղեր ապրելու, ինչպէս որ ըսեր են․

Տիգրիսի մէջ ձուկ չը բըռներ ձկնորսն անմաս,
Եւ ցամաքի վրայ չը մեռնիր ձուկն՝ անօրհաս։

Պատմութիւն ԻԴ

Ձեռք ու ոտքը կտրած մարդ մը բիւրոտ[1] մը սպաննեց, սրտի մարդ մը որ անկէ կ՚անցնէր՝ ըսաւ․ Տե՛ս Աստուծոյ գործը, իր հազար ոտքովը, աս որդը, որ օրհասը ժամանեց էր, չկրցաւ անձեռն ու անոտի մը առջեւէն փախչիլ։

Եթէ հոգէառ թըշնամին եղաւ քեզի հետամուտ,
Կը կապէ օրհասն արագաթըռիչ ոտքերը ձիուդ․
Իսկ երբ ետեւէդ հասաւ թըշնամին վազն ի վազ,
յայնժամ,
Քէյեան աղեղն իսկ ՚չը զօրեր անոր, մի՛ փորձեր անգամ։

Պատմութիւն ԻԵ

Ցիմար մը տեսայ որ ծանրագին զգեստ մը կռնակը, եգիպտական ընտիր փակեղ մը գլուխը, եւ արաբ նժոյգ մը տակը, կ՚երթար։ Սա՛ատի, ի՛նչպէս կը տեսնես, ըսին, այս ազնիւ դիպակը այս ապիմակ յիմարին վրայ։

1․ هزاریائی, fբբf այագ *ըսուած որդը*։

Նըմանեցաւ յիմարն եզին
Սոսկավիթխար՝ մըսադէզին:

Ըսի. Գէշ գիր մ'է ոսկէդրուագ, ինչպէս որ մեծերն ըսեր են.

Բնականէն գեղեցիկ ստեղծուած մէկ տիպը հազար ծանրագին դիպակներէն բարձր է։

Զըկըրնար ըսուիլ թէ մարդու նըման է այս կենդանին
Բայց թէ չապիկով՝ գըլխանոցով ու տեսքով արտաքին.
Լաւ աչքէ անցուր կահ ու կարասին եւ հարըստութիւն,
Պիտի տեսնես որ չըկայ ինչ ներեալ քան նորա արիւն։

Աղնըւականն եթէ ինկաւ՝ մի՛ կարծեր
Թէ նա իւր բարձր աստիճանէն իջաւ ցած.
Սեմերն արծաթ՝ գամերն ոսկի թէ զարնէր
Մի՛ խաբուիր թէ հրեան ազնիւ է դարձած:

Պատմութիւն ԻԶ

Գողին մէկը մուրացկանի մ'ըսաւ. Զե՞ս ամչնար որ զարեհատ մը ոսկիի համար ամէն անարժանին ձեռք կըբանաս: Մուրացկանը ըսաւ.

Լաւ է ձեռք բանալ մէկ զարեհատի
Քան դանկ ու կէսով ձեռք ձեռահատի։

Պատմութիւն ԻԷ

Կոմփամարտ մը որ յոյժ շատակեր էր, ժամանակի ձախողուածէն կարի անձկութեան մէջ գտնուելով հօրը

եկաւ գանգատելու եւ հրաման խնդրելու որ օտար երկիրներ երթայ բախտ փնտռելու, թերեւս, կ՚ըսէր, յաջողիմ բազկի զօրութեամբ, վիճակս բարւոքել[1]:

> *Արուեստ՝ գիտութիւն, թէ հանդէս չեկան՝ համարեա՛ կորան,*
> *Մուշկի չուփ պէտք է, իսկ հալուէն դընել կըրակի վըրան:*

Գլխէդ հանէ՛ այդ անիրական ցնորքները, ըսաւ հայրը, եւ եղածովը գոհ ըլլալու նայէ[2], *ինչպէս որ խելացի մարդիկ ըսեր են.*

> *Բախտը ետեւէն իյնալով չիգար,*
> *Քիչ հոգ տանելն է միակ անոր ճար:*

> *Չէ կարելի բախտը բըռնի կապել քեզ*
> *Անօգուտ ջանք, կոյրի յօնքեր սընգուրես:*

> *Եթէ գըլխուդ ամէն մի մազն ունենար*
> *Երկու հարիւր տաղանդ՝ արուեստ կամ հընար.*
> *Փուճ՝ ապարդիւն պիտի մընար բոլորն ալ*
> *Եթէ բախտը քեզ ձեռընտու չըլ կենար:*

> *Ի՛նչ կըրնայ ընել հուժկուն բախտայեղ,*
> *Լաւ է բախտի թեւ քան բազուկն ուժեղ:*

Տղան ըսաւ.— Հա՛յր, ճանապարհորդութեան օգուտները շատ են, մարդուն սիրտը կը բացուի, կը շահի, ըսքանչելի բաներ կը տեսնէ եւ կը լսէ, տեղեր կը ճանչնայ, մարդերու հետ կը ծանօթանայ, դիրքով եւ մըտքով կը բարձրանայ, կը հարստանայ, բարեկամներ կը վաստկի, փորձառութիւն կ՚ստանայ, ինչպէս որ աշխարհ պտտողները ըսեր են.

---

1. *Բաղձանքիս քղանցքը ժողվել, գամադիտ լինել:*
2. *Զափաւորութեան ոտքը անվրդովութեան դոգն ամփոփէ:*

Քանի խանութէն տունէն դուրս չի գաս,
Ըլլալիք չունիս դու մարդ, ո՛վ տըհաս․
Դուրս ե՛լ աշխարհք տես, մինչդեռ եկած չէ
Այն օրը որ ինքդ աշխարհէ ելլաս։

Հայրն ըսաւ․ Իրա՛ւ է, որդեակ, ճանապարհորդութեան օգուտները, ինչպէս կ՚ըսես, անհամար են, բայց հինգ կարգի մարդոց համար են, նախ վաճառականի որ իւր կարողութեան շնորհիւ ընտիր ընտիր ծառայներ եւ աղախիններ կ՚ունենայ եւ ամէն օր քաղաք մը կը մտնէ, եւ ամէն գիշեր հանգիստ տեղ կ՚իջեւանի եւ ամէն անգամ զբօսավայր մը երթալով կեանքը կը վայելէ։

Օտար չէ հարուստն յանապատ՝ լեռ՝ դաշտ,
Կը կազմէ իսկոյն վըրան ու խորան․
Իսկ այն որու հետ աշխարհը չէ հաշտ,
Իւր բընիկ տեղն իսկ անծանօթ է ան։

Երկրորդ՝ գիտնականի որ իւր համոզկեր տրամաբանութեամբ, պերճախօս լեզուով եւ սրտագրաւ զրուցատրութեամբ ուր որ ալ երթայ պատուոյ եւ յարգանաց առարկայ կը դառնայ։

Գիտուն մարդու անձն ոսկի է մաքուր
Ուր որ ալ երթայ, կուտան յարգ սատար․
Պայզատ յիմարն է սեկ փող[1] առաթուր
Զոր օտար տեղեր չեն առներ ու տար։

Երրորդ՝ գեղեցիկ եւ վայելուչ կազմ ունեցողին որ տեսնողին սիրտը կը գրաւէ, ամէն մարդ անոր ընկերութիւնը կը փնտռէ եւ պատուել յարգել կը փութայ, ըստ այնմ թէ, քիչ մը գեղեցկութիւն շատ մը հարստութենէն

1․ Սուլթան Մահմուտ Սէպուքթէկինի օրով հնարած փող մ՚էր սա, տեսակ մը քայիմէ որոյ նիւթն էր սեկը, վրան թագաւորի դրոշմով, որ գինուորական աշխարհի մէջ միայն ընթացք ունէր եւ քաղաքէն դուրս արժէք չունէր։

յարգի է, եւ թէ, գեղեցկին դէմքը վիրաւոր սրտերու սպեղանին է եւ գոց դռներու բանալին:

Ուր որ երթայ գեղադէմ,
Ցարգ ու պատիւ հետ է իւր,
Թէեւ ծընողքն անոր դէմ
Գոցեն, դըժգոհ իրենց դուռ:

Սիրամարգի մի փետուր
Մուսհաֆի մէջ կար զետեղ
Ըսի.— Աս քեզ ուրկէ՞ց ուր,
Արժէքէդ վեր է այդ տեղ:
Ըսաւ.— Լո՛ւռ կաց, գեղանին
Ուր որ ալ իր դընէ ոտ,
Ամէն խընամք կը տանին
Զըր քաշեր բանի կարօտ:

Երբ սիրուն ըլլայ զաւակն ու աղուոր,
Փոյթ չէ թէ խեթիւ նայի հայրն անոր,
Գոհար է որ պէտք չունի սատափին.
Որբ մարգարտի վրայ գընողք կը թափին:

Չորրորդ՝ գեղեցիկ ձայն ունեցողի որ իր քաջակազմ որկրալարին[1] շնորհիւ ջուրերն իրենց ընթացքէն եւ թռչուններն իրենց վազքէն կը կասեցնէ եւ իր այս ձիրքով բոլոր զմայլողաց սիրտը իրեն կը գրաւէ եւ ամէն անոնք որ ականջ եւ հասկացողութիւն ունին կը փութան յարգ պատիւ ընծայել եւ սպաս մատուցանել անոր:

Լո՛ւր, ունկն իմ, աղէ՛, զնըւագ հոգէհան,
Ո՛վ արդեօք իցէ աղերախն այն քաջ:

---

1. Դաւիթ Մարգարէին այսպիսի ձայն կը վերագրուի, ուստի սովորութիւն եղած է լեցուն եւ տարածուն ձայները صدوا (Դաւըթեան) յորջորջել:

Ո՜հ, ի՛նչ գողտրիկ հընչէ աւաչ մելանոյշ
Գինեզմայլից ականջին, դէպ յարշալոյշ.
Լաւ է համեղ ձայնը քան դէմք հազուագիւտ
Զի սա մարմնոյն ախորժ տայ, նա հոգւոյն՝ բուռ։

Հինգերորդ՝ արհեստաւորին որ իւր ձեռաց աշխատութեամբ իւր ապրուստը կը ճարէ եւ հացի պատճառաւ երեսին ջուրը չկորսնցներ, ինչպէս որ ըսեր են.

Եթէ իր քաղքէն երթայ տեղ օտար
Զը նեղուիր երբէք ուրեք կօշկակար.
Իսկ թէ վար իյնայ Նիմրուզի արքայն
Պէտք է անօթի քընէ գիշերայն։

Այս բարեմասնութիւնները որ թուեցի ճամբորդի մը սրտին անդորրութեանը եւ յաջողութեանը համար մեծ առաւելութիւններ են. իսկ այն որ ասոնցմէ զուրկ է, ցնորքներով կ՚օրօրուի պարզապէս եւ մարդ երեսը չնայիր։

Այն որուն դէմ հակ առ հակ վարուի երկինք
Կ՚երթայ ընդ քարշ ուր չէր ուզեր բընաւ ինք.
Երբ աղաւնին չունի բոյնին դարձի բաղդ
Դէպ ի հատ ու դամ մըղէ զինք յօժ մը զաղտ։

Տղան ըսաւ. Հա՛յր, ես ի՛նչպէս հակառակիմ իմաստնոց խօսքին որ ըսեր են. կենաց պարէնը թէեւ որոշուած է, սակայն աշխատութեամբ ձեռք բերուիլն ալ պայման է, եւ փորձանքն ալ թէեւ նոյնպէս նախասահմանեալ է, բայց այն դռներէն որ ան պիտի մտնէ, զգուշանալը պարտք է։

Ռոճիկդ ի հարկէ կը հասնի վերէն
Սակայն ամէն դուռ զարնել է օրէն.
Անօրհաս թէեւ չըկայ մահէ վախ,
Վիշապի ալ բայց մի՛ նետուիր երախ։

Ուստի պատրաստ եմ թէ՛ հսկայ փղի հետ մարտընչելու եւ թէ ամեհի առիւծի հետ չափուելու, միայն թէ

պէտք է որ ճանապարհորդեմ, զի ասկէց աւելի կարողութիւն չունիմ տանելու այս չքաւորութիւնը։

Իր տեղէն դիրքէն զրրկըւած մարդուն
Ի՛նչ հող, տիեզերք համայն է իր տուն.
Գիշերը հարուստն իր պալատ կ՚երթայ
Աղքատն ուր հասաւ, հւր պալատն է դա։

Աս ըսաւ ու հօրը օրհնութիւնը խնդրելով հրաժեշտ առաւ ու ճամբայ ինկաւ, ինքնիրեն ըսելով.

Տաղանդաւորն որու դէմ բախտն է դաժան
Տեղ մը երթայ որ անունն իսկ չը գիտնան։

մինչեւ որ հասաւ եզերքը գետի մը որոյ ահեղասաստ թռնութենէն քարերը իրար կը բաղխէին եւ մռնչիւնը ֆարսախներով հեռուն կը լսուէր։

Ցորձանազայր գետ ուր կարապն համարձակ
Չէր ըզզար զինք յապահովի բացարձակ
Որոյ դոյզըն ալիքն անգամ բաւ էր յաղթ
Երկանաքարն ափէն խըլել տանիլ զաղթ։

Խումբ մը մարդիկ տեսաւ որ ամէն մէկը իր նաւողչէքը վճարելով նաւակ մը նստած դիմաց պիտի անցնէին։ Երիտասարդը դրամ չունէր վճարելու. սկսաւ աղաչել պաղատել, բայց մտիկ ընող չեղաւ. ըսին.

Անփող, ուժով ոչ ոքին
Ձես կարող դու բռնանալ
Իսկ թէ ունիս անցագին
Ոյժի պէտք չի մընար ալ։

Անգութ նաւավարը ծիծաղեցաւ ու ըսաւ.

Փող որ չունիս ոյժի յուսով մի՛ դուրս գար.
Տաս մարդու ոյժն ի՛նչ է, մէ՛կին բեր վըճար։

Նաւավարին հեգնանքներէն տղուն գլուխը դարձաւ ուզեց վրէժ առնել, նաւակը բացուած էր, պոռաց որ եթէ

այս հագած զգեստովս գոհանաս, ահա քեզի թող ըլլայ։ Նաւավարին ագահութիւնը շարժելով, ետ դարձուց նաւը։

Ընչի քաղցը կը կարէ աչքն իմաստնոյն
Անյագութեամբ կ'իյնայ ցանց ձուկն ու թռչուն։

Տղուն ձեռքը հազիւ թէ նաւավարին մօրուքին ու օձիքին կրնար հասնիլ, քաշեց ուժով մը ու սկսաւ տըփել։

Զա՛րկ ուղեղը թըշնամւոյդ երբ ուժդ հասաւ,
Որ առիթը սըրբէ սըրտիդ փոշին թաւ։

Ընկերը նաւէն ցատկեց եկաւ որ օգնէ, ինք ալ ծեծ կերաւ ու ետ կեցաւ, նայեցան որ հաշտուելէ զատ ճար չկայ, բախշեցին նաւողչէքը իրեն։

Ընդդիմութի՞ւն տեսար, ժոյժով դու դէմ տուր,
Զի մեղմ ընթացք կը փակեն միշտ կըռուի դուռ.
Անուշ լեզուով վեհանձն ազնիւ վարուելով
Կըրնաս փիղն ալ քաշել տանիլ մէկ թելով։
Խըստութեան դէմ դու լեր քաղցր ու մարդասէր
Թոյլ մետաքսին բընաւ չազդեր սուր սուսեր։

Անցածին վրայ թողութիւն խնդրել կեղծելով ոտքը ինկան, երեսը գլուխը համբուրեցին եւ նաւին մէջ առին եւ բացուեցան, մինչեւ որ հասան սիւնի մ'առջեւ որ Յունաց ժամանակէն հոն ջրին մէջ մնացած էր։

Յայնժամ նաւավարն ըսաւ, նաւը վտանգեցաւ, պէտք է որ մէջերնիդ ամենէն ուժովը ով որ է երթայ պարանը ան սիւնին կապէ որ նաւը կարկատեմ։ Տղան, այն յոխորտանօք որ ունէր իր ուժին վրայ եւ առանց իսկ միտքը բերելու սրտաբեկի քէնը, եւ իմաստնոց խօսքը թէ, եթէ մէկուն սիրտը ցաւցուցիր, յետոյ հարիւր անգամ ալ եթէ սիրտը շինած ըլլաս, դարձեալ այն մէկ կոտրումէն ապահով մի՛ լինիր, զի փքինը վէրքէն կ'ելլէ, բայց վիշտը սրտի մէջ կը մնայ։

Պէքթաշ Խիլթաշին տե՛ս ինչ լաւ ասաց,
Թշնամւոյն սիրտն որ ծակես՝ ըզգոյշ կա՛ց։

Մի՛ կարծեր թէ քու սիրտըդ վիշտ չունենար
Երբ քու ձեռքէդ ուրիշ սիրտ կայ վըշտահար.
Մի՛ նետեր քար ժեռոտներու պարըսպի
Գուցէ գըլխուդ պարիսպէն քար իյնայ վար։

Երբոր նաւին պարանը թեւը անցուց ու սիւնին գլուխը ելաւ, նաւավարը կտրեց պարանը եւ քշեց նաւը։ Խեղճը շուարած մնաց եւ երկու օր տագնապներ անցուց, երրորդ օրը քունը օձիքը փակաւ եւ ջուրը ինկաւ ուր գիշեր մը եւ ցերեկ մը տատանելէն յետոյ եզերքը նետուեցաւ մահամերձ։ Սկսաւ ծառի տերեւներ եւ խոտեր արմատներ ուտել մինչեւ որ քիչ մը հոգի առաւ եւ առաւ գլուխը, բացուեցաւ դէպի անապատ։ Անօթութենէն ու ծարաւէն վրան ուժ չէր մնացած, երբ հասաւ ջրհորի մը գլուխ ուր տեսաւ որ խել մը մարդիկ շուրջ բոլորուած մէյ մէկ փող վճարելով բաժակ մը ջուր կը խմեն։ Տղան փող չունէր, ջուր ուզեց՝ չտուին, խեղճ կերպարանք ցցուց, չգթացին, ձեռքերը պարզեց թախանձեց խնդրեց, ականջ 'չկախեցին, յայնժամ ստիպեալ մի քանին գետինը զարկաւ տրորեց, իսկոյն մարդիկը վրան վազեցին անխընայ զարկին ու վիրաւոր ձգեցին։

Երբ շատցաւ՝ փիղն ալ կը զարնէ մըժեղ
Որչափ փիղն ըլլայ հըսկայ եւ ուժեղ.
Եթէ մըրջիւններն առիթ մը գըտնեն
Կը քերթեն կաշին առիւծուն ահեղ։

Ստիպեալ, կարաւանին հետեւեցաւ ու ճամբայ ինկաւ։ Գիշերը հասան տեղ մը որ աւազակներու կայան ըլլալով շատ վտանգաւոր էր։ Տեսաւ որ մարդիկ ահուդողի, իրարանցումի մէջ են, ըսաւ. Ամենեւին հոգ մ'ընէք, մէջերնիդ մէկը ես եմ ահա որ յիսուն մարդու կընամ պատասխան տալ, միւս կտրիճներն ալ հարկաւ կ'օգնեն ինծի եւ մարդ չկրնար դպչիլ մեզ։ Կարաւանցիք սըր-

տապնդեցան եւ ուրախացան անոր խօսքերէն եւ հաց ու ջուր տուին: Տղան անօթութենէն մեռնելու վիճակին էր հասեր եւ դէմ տալու այլ եւս ոյժ չէր մնացեր վրան: Քանի մը պատառ կերաւ, մի քանի ումպ ջուր խմեց, ներսի դեւը հանդչեցաւ, յետոյ երկնցաւ ու քունը տարաւ: Այն կարաւանին մէջ փորձ ծերունի մը կար, ըսաւ. Ը՛նկերներ, ես ձեր այս ապաւէնէն աւելի մտատանջ եմ քան աւազակներէ, ինչպէս որ կը պատմեն թէ Արաբի մը ձեռք քանի մը փող անցեր էր, գողէ վախնալուն, գիշերները տունը միայնակ քունը չէր տաներ: Բարեկամներէն մէկը քովը կանչեց որ միայնութեան վախը փարատի: Այսպէս մի քանի գիշեր մէկ տեղ անցուցին մինչեւ որ հիւրը փողին հոտը առաւ, գտաւ, վերցուց եւ քաղաքէն դուրս ելաւ: Միւս օրը Արաբը տեսան վրայ գլուխ չկայ, կ՚ուլայ ու կ՚ողբայ, Ըսին. Ի՞նչ է պատահեր, մի՛ գուցէ այն մէկ քանի դրամը որ ունէիր գողը տարած լինի, Ո՛չ, ըսաւ, գողը չտարաւ, այլ պահապան ընկերը տարաւ:

Օձէն երբէք չեղայ °նկասկած ու անխէթ
Գիտնալով իւր բարուց բերումն նենգաժետ.
Վատթար է վէրքն ատամներու թշնամւոյն
Որ բարեկամ կը ձեւանայ քեզի հետ:

Ի՞նչ գիտէք, ո՛վ ընկերներ, որ այս տղան ինք ալ աւազակներու խումբէն չէ որ մեզի յարած է, պատեհ ժամանակին իւր ընկերներուն նշան ընելու համար:

Արդ խոհեմութիւնը կը պահանջէ որ, մինչդեռ նա քուն է, մենք իսկոյն բեռներնիս կապենք ու ճամբայ իյնանք: Ծերունւոյն խօսքը իրաւացի գտան երիտասարդները, դառնացած ըլլալով արդէն անոր դէմ, կապեցին իսկոյն բեռները եւ հեռացան, քնած ձգելով միւսը: Սա երբոր արթնցաւ արեգակը արդէն վրան ծագած էր, գլլուխը վեր առաւ նայեցաւ որ կարաւանը գացած է, խեղճը շատ մը աստին անդին վազվզեց ճամբայ մը չգտաւ. անօթի ծարաւ եւ ամէն օգնութենէ զուրկ, յուսահատու-

թենէն փռուեցաւ գետինը եւ վերջին շունչին ապաստան կը հեծէր ու կ՚ըսէր ։

Ընդ ո՞ւմ խօսեցայց, արք ահա չոքան,
Ո՜ օտարի ընկեր բայց օտարական ։

Ան միայն խիստ է օտարականի
Որ չէ պանդըխտած ըստ բաւականի ։

Մինչ այս հեծեծանաց մէջ էր, այն միջոցին թագաւորին տղան որ որսի ելեր եւ ընկերներէն հեռացեր էր, եկեր տղուն գլխուն վերեւը կայներ մտիկ կ՚ընէր ։ Տեսքը լաւ եւ մաքուր էր բայց վիճակը վատ ։ Հարցուց թէ ո՞ւրկից ես եւ հոս ի՞նչպէս ինկար ։ Տղան իր գլխուն եկածները փոքր ինչ պատմեց ։ Արքայորդին գթաց անոր վրայ, պատմուճան մը եւ առատ պարգեւներ շնորհեց եւ հաւատարիմ ծառայի մ՚առաջնորդութեամբ իւր քաղաքը խրկեց ։ Հայրը մեծ ուրախութեամբ ընդունեց զանի եւ ողջ առողջ դառնալուն փառք տուաւ ։ Գիշերը տղան մի առ մի պատմեց թէ ինչ անցաւ նաւին եւ նաւավարին հետ, ի՛նչպէս բռնուեցաւ ջրհորին գլուխը գեղջկականներու հետ, ինչպէս կարաւանը զինք ձգելով առած քալած էր ։— Որդեա՛կ, ըսաւ հայրը, քեզ չըսի՞ մեկնած ատենդ թէ դատարկ ձեռքերը ուժ չեն ունենար եւ առիւծազօր բազուկները կոտրած կը մնան ։

Ի՛նչ լաւ ասաց դատարկձեռն ըսպառազէն
Գարի մ՚ոսկի[1]՝ լաւ է եօթսուն լիտր ուժէն ։

Տղան ըսաւ, Հա՛յր, մինչեւ որ նեղութիւն չքաշես գանձի չես տիրանար եւ մինչեւ որ կեանքդ վտանգի չը դնես՝ թշնամւոյն չես կարող յաղթել եւ մինչեւ որ հատը չցանես չես կալեր ։ Զե՞ս տեսներ որ այն փոքր նեղութեան փոխարէն որ կրեցի, ինչե՜ր շահեցայ եւ մէկ խայթոցի հարուածին դէմ որքան մեղր հաւաքեցի ։

1. Բն. գարիի մը չափ ։

Սահմանուածէն դուրս չիք ուտել, խրատ
Բայց ճարելու ալ մի՛ հեղգար բընաւ։

Լուղորդն որ կըրեց վախը նըհանգին
Զը ճանկեր[1] երբէք մարգարիտ անգին։

Երկանաքարին տակի մասը չարժուն չէ, ան է որ ամէն ծանրութիւն պարտաւորաբար կը տանի։

Երբ դու նըստած որս կ՚ուզես որ կարթի,
Պէտք է ունենաս ձեռք ու ոտք սարդի։

Հայրն ըսաւ. Ո՛րդեակ, այս անգամ երկինք քեզ նըպաստեցին եւ բախտը առաջնորդ եղաւ որ վարդ փուչերու մէջէն եւ փուշը ոտքէդ դուրս ելաւ[2], ողորմած մարդ մը դէմդ ելաւ որ վրադ գթաց եւ քեզ անտանելի դրութենէ մ՚ազատեց։ Այսպիսի պատահումները հազուադէպ են եւ ինչ որ հազուադէպ է անի չէ կարելի կանոն բռնել։

Որսորդը միշտ որս չըներ, կ՚ըլլայ որ
Վագրը փարատէ զինքըն ալ մի օր։

Ինչպէս որ կը պատմեն թէ Փարսի թագաւորներէն մէկը ծանրագին մատնի մ՚ունէր մատը։ Օր մը իր մէկ քանի մտերիմներուն հետ Շիրազէն դուրս Մուսալլա[3] ըզբօսանքի կ՚ելլէ եւ հրաման կ՚ընէ որ իր մատանին Ազուտի[4] կմբեթին վերեւը հաստատեն եւ նշան առնեն. ով որ նետը մատնիին օղին մէջէն անցընէ, մատնին անոր ըլլայ։ Եղաւ որ չորս հարիւր հոգի որ հոն իր սպասին էին, փորձեցին եւ ոչ մին յաջողեցաւ, բացի տղեկէ մը որ

---

1. *Ծովին յատակէն փրցնել։*
2. *Գործածական ոճ մ՚է ըսելու համար թէ դժուարութիւններու յաղթեցիր եւ նեղութենէ ազատեցար։*
3. *Շիրազին մօտերը զուարճալի վայր մ՚է, Հաֆըզի տողերով անմահացած ուր եւ մենք քանիցս այցելեցինք։*
4. *Հոյակապ իջեւան մը (քարվանսէրայ)։*

հիւրանոցի տանիքներէն մէկուն վրայ ելած աջ ձախ նետ կ՚արձակէր ։ Յանկարծ քամին թռուց անոր նետերէն մին եւ բերաւ անցուց ճիշտ օղակին մէջէն ։ Իսկոյն առատապէս վարձատրուեցաւ եւ մատնին ալ իրենը եղաւ ։ Կ՚ըսեն թէ տղեկը անմիջապէս աղեղն ու նետը կրակը դրաւ ու այրեց ։ Երբոր հարցուցին թէ ինչո՛ւ, պատասխանեց.— Որպէս զի նախկին փայլը տեղը մնայ ։

Կը պատահի որ իմաստուն խելահաս
Զը յաջողի տալ ուղիղ ելք գործի միշտ.
Մինչ սըխալմամբ տըղեկ մ՚անփորձ ու տըհաս
Հանդիպցընէ նըպատակին նետը ճիշդ ։

Պատմութիւն ԻԸ

Տէրվիշ մը տեսայ որ քարայրի մը մէջ նստած եւ աշխարհային զբաղանքէ ձեռք քաշած էր եւ թագաւոր եւ աւագանի եւայլն, իր աչքին, կորսնցուցած էին իրենց նշանակութիւնը ։

Մոյրի դըռնէն որ մէկը մըտաւ ներս
Ալ գործը կ՚ըլլայ, մինչ ի մահ աղերս ։
Թող անյագութիւնդ, թագաւոր լե՛ր դու,
Բարձր է պարանոցն անագահ մարդու ։

Այն կողմի իշխաններէն մէկը մի անգամ տէրվիշէն խնդրեց որ բարեհաճի օր մը վար իջնալ եւ իւր աղ ու հացը պատուել ։ Շէյխը ընդունեց, ըստ պատգամին թէ Մարգարէին ընթացքին հետեւել է չմերժել կոչը ։ Ուրիշ օր մ՚ալ իշխանը ինքը անոր այցելութեան եկաւ ։ Տէրվիշը իսկոյն տեղէն վեր կեցաւ եւ ընդ առաջ ելլելով իշխանը պատուով ընդունեց եւ վայելուչ մեծարանօք նստեցուց եւ պատուասիրեց ։ Երբ իշխնաը մեկնեցաւ, միաբան տէրվիշներէն մէկը չէյխին ըսաւ. Այս օրուան թագաւորին ցուցցած այս պատիւդ ու մեծարանքդ սովորութեան հա-

կառակ էր ։ Շէյխը պատասխանեց · Ձե՞ս յիշեր ըսուածը ։

Մեծի՝ վէզիրի առջեւ որ ելար,
Ծըռէ քամակդ ու լանջքըդ ուղիղ կա՛ց ։
Մէկուն որ ճաշի տըւիր հըրաւէր
Պարտիս ըսպասին լինել հոգատար ·
Քանզի փոխարէն չիք տալ արժանեաց
Անկարողութեան ներումն առաջ բեր ։

ԳԼՈՒԽ Դ

ԼՌՈՒԹԵԱՆ ՕԳՈՒՏՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Պատմութիւն Ա

Բարեկամներէս մէկուն ըսի. Իմ խօսելէ քաշուելուս պատճառը ան է որ կը տեսնեմ թէ բարի ու չար չատ անգամ խօսելէն յառաջ կուգայ եւ թշնամին ալ միշտ չար կողմը կը բռնէ: Ըսաւ, բա՛րեկամ, լաւ այն է որ թշնամին բարի կողմը չտեսնէ:

Զարդարոյն ասէ նախանձոտն առ խէթ
Ահա սըտախօս եւ այր չարադէտ:

Յաչս ոսոխի մեծ այպ[1] է տաղանդ՝ ուչ.
Վարդ է Սա՛տի, բայց թըշնամւոյն է փուշ:

Տիեզերարծարծ արեգական լոյս
Կոյր Ջըղջկան աչքին գէշ անտարակոյս:

Պատմութիւն Բ

Վաճառական մը հազար դենար վնաս կրեց, որդւոյն

1. *Եթէ մեր այպ-ին ծագմանը խելամուտ եղած ըլլայինք թէ բուն* عيب *ն է, պէտք եղած տեղեր չէինք այսչափ նեղուիր եւ «թերութիւն» եւ «պակասութիւն»ի պէս կանգնաչափ բառերու դիմեր: «Թերոյթ»ն ալ որ վերջերս մէկը գործածեր էր, չունի այն կարճութիւնը եւ այն սաստկութիւնը եւ այն երանգը որ* այպը *կուտայ: Սա միակ ճիշդ բառն է հայերէնի մէջ որ* قصور *եւ* عيب *ին ճշդիւ պատասխանէ, յորմէ այպանել եւայլն:*

պատուիրեց որ մարդու բան չըսէ ։ Տղան ըսաւ․ Շատ լաւ, հրամանիդ համեմատ կը շարժիմ, սակայն կ'ուզէի գիտնալ, հա՛յր, թէ ի՛նչ է ձայն չհանելուն օգուտը։— Ոչ պէս գի, ըսաւ հայրը, չարիքը երկու չըլլայ, մէկը մեր կորուստը, միւսը դրացւոյն աղմուկը։

Մի՛ յայտներ ցաւդ թըշնամւոյդ որ
Ձըսէ ընդ հէգն։— «Աստուած հըզօր»[1] ։

Պատմութիւն Գ

Երիտասարդ մը հմուտ եւ բարեբարոյ, որչափ ալ բարձր էր կրթութեամբ եւ կարողութեամբ, երբ գիտնոց ժողովին մէջ կը գտնուէր, բերան չէր բանար ։ Օր մը հայրը հարցուց թէ, Ո՛րդի, ինչո՞ւ բան մըն ալ դուն չես խօսիր գիտցածներէդ։ Հա՛յր, ըսաւ տղան, կը վախնամ որ բան մը հարցնեն չգիտցածներէս որ ամօթահար ըլլամ ։

Ան լըսեցի՞ր որ մի քանի հատ գամ
Կը զարնէր դըպիր մը իւր մոյկին տակ,
Բըռնեց ըսպայ մը իւր թեւէն չիտակ
Ըսաւ․— Ե՛կ իմ ձիս պայտէ՛, բա՛րեկամ ։

Մարդ հետըդ, չունի գործ, թէ չը խօսիս,
Իսկ թէ խօսեցար, հաստատել պարտիս ։

Պատմութիւն Դ

Գերիմաստ գիտնական մը օր մը անհաւատի մը հետ վէճի բռնուեցաւ․ Նայեցաւ որ համաձայնութիւն կարելի

1․ *Սա Ղուրանի ասացուածներէն մին է․*

لا حول ولا قوة الا بالله العلى العظيم

«Չիք զօրութիւն եւ կարողութիւն բայց միայն յԱստուծոյ բարձրելոյ» զոր սովոր են մահմետականք ամէն յարմար առթիւ կըրկնել, թէ երկիւղի, թէ զարմացման եւ թէ այլ պարագաներուն ։

չէ, լռեց։ Մէկը հարցուց թէ ի՞նչպէս եղաւ որ դուն ա՛յսչափ ծովացեալ գիտութեամբդ սա անհաւատին հետ դըլուխ չկրցար ելլել։

Ըսաւ. Իմ գիտութիւնս Ղուրան է եւ պատգամ (حديث) եւ աւանդութիւն, մինչդեռ նա ասոնց եւ ոչ մին կ'ընդունի, այս պարագային ինծ կենալ ու անոր հայհոյանքը լսելէ ի՛նչ օգուտ։

Այն մարդէն որ զերծում չունիս
Կոչելով զրոյց եւ Ղուրան,
Անոր միակ պատասխանն է
Որ չը փորձես պատասխան։

Պատմութիւն Ե

Գալիանոս իմաստունը տղէտ մը տեսաւ որ գիտնականի մը ձեռքէն ու օձիքէն բռնած կը քաշկրտէր եւ կոշտ կոպիտ խօսքեր կ'ըսէր։ Եթէ այդ դիմացինը, ըսաւ, իսկապէս գիտնական լինէր, այսպիսի արարածի մը հետ գործ չէր ունենար։

Երկու խելօք մարդ չունենար քէն ու վէճ
Ոչ ալ գիտունն անմըտի հետ ելեւէջ։
Թէ որ տըգէտն անճարացած վարուի բիրտ,
Գիտունին է անուշութեամբ շինել սիրտ։
Երկու խելօք կը պահեն մազ մի անբեկ
Մինչեւ իսկ թէ մէկն է սարքաշ միւսը հէք.
Իսկ թէ երկուքն ալ յիմար են ու անճար
Շըղթայ ըլլայ՝ կը խորտակեն անպատճառ։

Անպիտան մը թըշնամանեց մէկն, ու սա
Համբերեց ու ըսաւ — Վերջըդ բարի դայ.
Ես աւելի վատթար եմ քան դու կ'ըսես,
Իմ պակասներ չես գիտեր դուն որչափ ես։

Պատմութիւն Զ

Սէհպանը–Վաիլը[1] պերճախօսութեան մէջ եզական համարուած էր, այնպէս որ եթէ տարի մ'ամբողջ ատենաբանէր, մի անգամ ըսածը երկրորդ անգամ չէր կրկներ եւ եթէ միեւնոյն իմաստը պատահէր որ յայտնէր, ուրիշ դարձուածներով կուտար, տաղանդ մը որ մեծապէս գնահատուած է Թագաւորներէն, պատուուած բարձր դասու գիտնականաց մէջ։

Խօսքը ո՛րչափ լինի անուշ, սըրտագրաւ
Եւ քաջընտիր եւ գեղեցիկ, համոզկեր,
Երբ մի անգամ ըսիր այլ եւս մի՛ կըրկներ
Քանզի խորխսին ալ որ ուտուի մի հեղ, բաւ։

Պատմութիւն Է

Իմաստուններէն մէկը լսեցի որ կ'ըսէր· Մարդ չկայ որ խոստովանի թէ ինք տգէտ է, բացի այն մարդէն որ ուրիշը խօսք խօսած ատեն, երբ դեռ չէ վերջացուցած, մէջը իյնայ ու անոր խօսքը կտրէ։

Ըսկիզբ ունի խօսք, եւ վախճան եւ բուն,
Խօսքի մէջ, ը՛նկեր, խօսք մի՛ բերեր դուն·
Խոհեմ՝ ուշիմ մարդ չը խօսիր ի զուր
Մինչեւ չը տեսնէ ունկընդիրը լուռ։

Պատմութիւն Ը

Սուլթան Մահմուտի գլխաւոր պաշտօնակալներէն մի քանիին Հասան–Մէյմէնտիի հարցուցին թէ, երէկ այսինչ գործի համար Թագաւորն ի՛նչ ըսաւ քեզի։ Պատասխանեց· Հարկաւ ձեզ ալ ըսած ըլլալու է։— Ոչ, ըսին, դու տէրութեան աւագ պաշտօնեայն ես, քեզ ըսածները մեզի պէ-

---

1· *Արար բանաստեղծ մը, երեւելի։*

ներուն չըսեր։— Անոր համար որ, ըսաւ, նախարարապետը, գիտէ թէ ես մարդու չեմ ըսեր, ուրեմն ինչո՞ւ կը հարցնէք։

Ամէն գիտցածը չըսէր այր ըզգոյշ
Որ չը տայ գըլուխն յետոյ անոր տոյժ։

Պատմութիւն Թ

Տուն մը գնելու վրայ էի, կը վարանէի։ Հրեայ մը անդիէն ըսաւ։ Ա՛ռ, ա՛ռ, մի՛ վարանիր, ես այս թաղին հին բնակիչներէն եմ, ինծմէ հարցուր դուն, պակասութիւն մը չունի տունը։ Այո՛, ըսի, բացի քու դրացնութենէդ։

Տուն մը որ քեզ պէս դըրացի ունի
Տաս տըրամ արծաթ պակաս կ՚արժէ նա․
Իսկ երբոր չուես դու, յայնժամ անի
Հազար տըրամ իսկ արժէք կ՚ունենայ։

Պատմութիւն Ժ

Բանաստեղծներէն մէկը աւազակներու պետի մ՚առջեւ ելաւ եւ ներբող մը կարդաց։ Սա հրամայեց որ վրան գլուխը ինչ որ ունէր առնեն, գեղէն դուրս ընեն։ Թըշուառը ցուրտէն դողդղալով կ՚երթար, շուները ետեւէն ինկան, ծռեցաւ որ քար մ՚առնէ, գետինը սառած էր։ Յուսահատած գոչեց․— Աս ի՛նչ մարդիկ են ասոնք որ քարը կը կապեն ու շունը կ՚արձակեն[1]։ Աւազակապետը որ պատուհանէն կը նայէր, լսեց ու խնդաց եւ հրաման ըրաւ որ իր քովը բերեն մարդը։ Երբ սա ներկայացաւ, ըսաւ․ Բան մը խնդրէ ինծմէ։— Իմ զգեստս կը խնդրեմ, ըսաւ, եթէ բարեհաճիք։

1․ *Բնագրի մէջ քար եւ շուն նմանաձայնութեամբ կը հակադրուին* (سك , سنك)։

«Այս շնորհ ինձ առ ի քէն զի վաղ գնացից աստի»։

Յոյս կը դնեն բարի՛ մարդուն եւ արդար,
Չի յոյս չունիմ քեզմէ, գէթ չարդ ի բաց տար։

Աւազակապետը գթաց անոր եւ իր զգեստը ետ տը-ւաւ, վրան աւելցնելով կապայ մը եւ մուշտակ մը եւ քանի հատ ալ փող։

Պատմութիւն ԺԱ

Աստղագէտ մը օր մը տունը մտաւ տեսաւ որ օտարա-կան մը կնկանը հետ նստած է, սկսաւ հայհոյանք լու-տանք տեղալ, եւ կռիւ եւ աղմուկ աղաղակ մըն է փրթաւ երկուքին մէջ։ Խելքը գլուխը մարդ մը որ աս իմացաւ՝ ըսաւ։

Դու ի՛նչ գիտես, ի՛նչ կայ երկնից խորն ի վեր
Քանի որ տունդ ով կայ վարը չես գիտեր։

Պատմութիւն ԺԲ

Մզկիթի աղօթասաց մը շատ տգեղ ձայն ունէր բայց ինք շատ բարձր գաղափար ունէր իր ձայնին վրայ եւ զուր տեղ կը պատռտէր։ Երբ բերանը բանար, կարծես թէ բա-ժանման ագռաւն է որ կը կրկռար եւ թէ յատուկ անոր համար ըսուած է։ «Չիք ձայն տգեղագոյն քան զիշոյ[1]»։

«Յորժամ զռայ կոչողն Աբուլ Ֆաւարիս
Սասանի պալատն ի Ստահր, ի Փարիս[2]»։

Այն գեղի մարդիկը, իւր կրօնական հանգամանքէն պատկառելով ձայն չէին հաներ եւ չէին ուզեր վշտացը-

1· Ղուրան։

2· Գերսեպօլեայ պալատին կ'ակնարկէ որ ի Ստահր է, ի Ֆար-սիստան։

նել։ Օր մը, այն կողմի աղօթասացներէն մէկը որ անոր հետ գաղտնապէս թշնամութիւն ունէր, զինքը տեսնելու եկաւ ու ըսաւ. գիտե՞ս քու վրադ երազ մը տեսայ։ Բարին ըլլայ ըսաւ միւսը, ի՞նչպէս տեսար։ Տեսայ որ, ըսաւ, դու հիանալի ձայն մ'ունէիր եւ մարդիկ շատ գոհ էին քեզմէ։

Աղօթասացը ժամանակ մը մտածելէն վերջը ըսաւ. Ինչ օրհնեալ երազ է որ տեսեր ես որ զիս թերութեանս վրայ կ'արթնցնէ։ Յայտնի եղաւ որ շատ տգեղ ձայն ունիմ եւ ժողովուրդը իմ բարձր կարդալէս չախորժիր։ Երդում ըլլայ որ այսուհետեւ հրապարակային աղօթքը բարձր ձայնով չկարդամ, այլ թիւ։

Կը ցաւիմ խօսքէն բարեկամին որ
Իմ յոռի բարքս ինձ ցոյց կուտայ աղուոր.
Հընարագէտ եմ ու տաղանդաւոր,
Փուշըս վարդ յասմիկ կ'երեւայ անոր։
Ո՞ւր է թըշնամին չարակն ու փութկոտ
Որ իմ պակասներս այպանէ իմ մօտ։
Երբոր երեսին չեն տար իւր թերին,
Տաղանդ կը կարծէ տըգէտն իւր յոռին։

Պատմութիւն ԺԳ

Սանջարի մզկիթին մէջ հաւատաւորներէն մէկը ջերմ եռանդով աղօթքի կոչը կը կարդար, բայց այնպիսի ձայնով մը որ լսողներուն զզուանք կ'ազդէր։ Սակայն մըզկիթին մեծաւորը, բարի եւ առաքինի մարդ, չէր ուզեր անոր սիրտը կոտրել։ (Օր մը կանչեց ըսաւ), Սիրելիս, ես այս մզկիթին մէջ հին աղօթակոչներ ունիմ որոնց իւրաքանչիւրին հինգ հինգ դենար կուտամ. քեզ ահա տասը, եթէ ասկէց ուրիշ տեղ մը փոխադրուիս։ Համաձայնեցաւ մարդը եւ մեկնեցաւ։ Ժամանակ մը ետքը վերստին դարձաւ եկաւ ու մեծաւորին ըսաւ. Տէր իմ, դու զիս ասկէ տաս դենարով ճամբելով ինձ վնաս հասցուցիր,

քանի որ ան գացած տեղս քսան ալ կ'առաջարկեն որ ուրիշ տեղ երթամ, բայց ես ընդունելու կողմը չեմ։ Մեծաւո–րը խնդաց ու ըսաւ, չըլլայ որ ընդունիս, անոնք յիսունի ալ կ'ելլեն։

Երկաթն այնպէս չը քերեր քարն որպէս դու
Տրգեղ ձայնով կը քերթես սիրտը մարդու։

Պատմութիւն ԺԴ

Վատաւաչին մէկը, կ'ըսեն, Ղուրան կը կարդար ձայնաւոր։ Ջգայուն մէկը որ անկէ կ'անցնէր, հարցուց թէ ամիսը ի՛նչ կը վճարեն իրեն։— Ըսաւ. Ոչինչ. Ուրեմն ինչո՞ւ այսչափ կը չարչարես դուն քեզի։

— Աստուծոյ սիրոյն։

— Եկ, Աստուծոյ սիրոյն մի՛ կարդար։

Այս եղանակով որ Ղուրան կարդաս,
Միւսիւլմանութեան փայլը կը բառնաս։

ԳԼՈՒԽ Ե

ՍԷՐ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆ

Պատմութիւն Ա

Հասան Մէյմէնտիին հարցուցին թէ Սուլթան Մահմուտը այսքան գեղեցիկ ծառաներ ունենալով որոնց ամէն մէկը մէյ մէկ չնաշխարհիկ տիպարներ են, ի՛նչպէս կ՚ըլլայ որ անոնց եւ ոչ մէկուն այնչափ սէր կը ցուցնէ որչափ Այազին որ բաղդատաբար այնչափ ալ սիրուն չէ։ Ըսաւ. Սրտին սիրածը աչքին գեղեցիկ կ՚երեւայ։

Այն որուն Սուլթանն հաւնած է՝ անոր
Գէշ ըրածներն ալ լաւ կ՚ըլլան բոլոր,
Եւ այն որ արքայն ձըգեց երեսէն
Իր տանը մէջ իսկ զինք կ՚աներեսեն։

Եթէ անհաւան աչքով հայի ոք
Յովսէփի դէմքն ալ տգեղ կ՚երեւնայ.
Իսկ թէ ճիւաղն ալ տեսնէ հաշտ աչօք
Քերովբէատիպ հրեշտակ է նա։

Պատմութիւն Բ

Ազնուականին մէկը ծառայ մ՚ունէր չքնաղագեղ որուն շատ մեծ սէր եւ համակրութիւն կը ցուցնէր։ Օր մը իր բարեկամներէն մէկուն կ՚ըսէր։ Մե՛ղք որ այս տղան այնչափ գեղեցկութեամբը հանդերձ շատ լեզուանի եւ անկիրթ է։— Բարեկամը պատասխանեց. Որովհետեւ այնչափ երես տուիր, ալ անկէ ծառայութիւն մի՛ սպասեր,

քանզի ուր որ լռջութիւնը մէջտեղէն վերցաւ, ա՛լ այն տեղ տէր ու ծառայ զանազանութիւն չմնաց ։

Տէրն որ ծառային հետ վայելչատես
Խաղայ ու խընդայ, ի՛նչ զարմանք որ սա
Երես եղէ ու վարուի տիրոջ պէս
Եւ տէրն համբերէ, որպէս իր ծառայ ։

Ծառան ջըրկիր պէտք է եւ ձեռք ի գործ յար
Փափուկ պահուած ծառան կ՚ըլլայ կըռփահար ։

Պատմութիւն Գ

Կրօնաւոր մը տեսայ գեղուհւոյ մը սիրով այնպէս կապուած որ ոչ ժոյժ էր մնացեր վրան եւ ոչ խօսելու ոյժ ։ Վերջապէս գաղտնիքը դուրս ելաւ, որչափ ալ յան-դիմանեցին, յորդորեցին, չկրցաւ զատուիլ, այլ կ՚ըսէր ։

Ձեմ վերցըներ ձեռք քըղանցէդ երբէք
Եթէ սուր սըրով դու զիս զարնես ալ ․
Քեզմէ զատ չունիմ ապաստան ուստեք
Փախչիմ ալ ուրեք, քեզ կուգամ դարձեալ ։

Օր մը կշտամբելով զինքը ըսի ․ Ի՛նչ ըրիր այն գերի-մաց խելքդ որ անձդ անոր յաղթական ելաւ ։ Քիչ մը մը-տածելէն վերջը ըսաւ ․

Սիրոյ սուլթանն ուր որ եկաւ, չը մնաց ալ
Բազկի ոյժին տեղի անոր դէմ տոկալ ․
Ինչպէս կըրնայ սուրբ պահել զինք խեղճը որ
Մինչեւ իր վիզ ցեխերու մէջ կայ թաւալ ։

Պատմութիւն Դ

Սիրոյ հետեւանօք մէկը այն աստիճան ինք զինքը կորուսած էր որ ա՛լ կեանքն ալ աչքին չէր երեւնար ։ (Ենկ տես որ) աչք տնկած տեղը այնպիսի վտանգաւոր տեղ մ՚էր

որ ոչ ախը քաշած պատառը ձեռք բերել եւ ոչ Թռչունը դամը ձգելու յոյս կար։

Երբ Նազելույդ քով յարդ չունի ոսկի, փող,
Ա՛լ ի՛նչ փոյթ քեզ ոսկի լինի կամ թէ հող։

Անգամ մը բարեկամները խրատ տուին որ ե՛կ դու այս ցնորքէդ ետ կեցիր, բազումք քեզի պէս մոլորեցան որք հիմա բանտերու մէջ շղթայակապ կը հեծեն։ Ա՛խ մը քաշեց ու ըսաւ։

Թող չը յոգնին բարեկամք ինձ խըրատ տալ
Զի ես անոր ակնարկին եմ ակընկալ։
Ռազմիկը իւր բազկին ուժով թըշնամին,
Մինչ բարեկամ կը մեռցընէ գեղանին։

Սիրոյ պայմաններէն դուրս է իւր անձը միայն հոգալով սիրածէն ձեռք քաշել։

Երբոր դուն անձիդ միայն ունիս հոգ
Սուտ է քու սիրոյդ այս բոց ու բորբոք.
Եթէ չէ հընար հասնիլ սիրելույն
Անձդ անոր զոհել՝ օրէնն է սիրոյն։

Կ'ելլեմ երբ ճար չը մընաց այլ ինձ համար
Սըրախոց ալ ընեն զիս կամ նետահար,
Թէ ձեռքս հասաւ քըղանցքներուն կը փակչիմ,
Թէ ոչ, դըրան սեմին կ'երթամ կ'իյնամ վար։

Իւր մերձաւորները որոնց հանապազ հոգածութեան առարկայ էր, խորհուրդ խրատ, կապանք ամէն բան փորձեցին, բայց ի զուր։

Բըժիշկն հալուէ կը պատուիրէ, մինչ շաքար
Կ'ուզէ, բա՛րէ, բնութիւնն անյագ՝ ցաւագար։

Ան լըսեցի՞ր, տարփաւորին ի՛նչ կ'ըսէր
Որ մ'առանձին իւր Նազելին բողոքարկ,
Քանի որ դուն անձիդ միայն գիտես յարգ
Ա՛լ չունիմ ես քո առջիդ յարգ՝ պատիւ՝ սէր։

Կը պատմեն որ իր սիրած իշխանուհւոյն օր մը իմացուցին թէ երիտասարդ մը կը յաճախէ հանապազօր սա հրապարակին գլուխը, բարեբարոյ եւ անուշ լեզու մէկն է, հանճարեղ եւ նրբիմաստ խօսքեր կը լսուին բերնէն, այնպէս կ'երեւի որ խելքին քիչ մը դպած է եւ ներքին վիշտ մ'ունի, ինչ որ իւր վրդոված կերպարանքէն ալ յայտնի է։ Իշխանուհին հասկցաւ որ իր պատճառաւն է երիտասարդին բոլոր այս քաշած վիշտը, հեծաւ եւ դէպ անոր կողմը քշեց։ Տղան երբ տեսաւ որ բամբիշը դէպ իրեն կուգայ, լացաւ ու ըսաւ։

Այն որ ըսպաննեց զիս՝ կըրկին եկաւ
Խըղճահարելով իւր զոհին հարկաւ։

Իշխանուհին որչափ ալ քաղցրութեամբ հետը խօսեցաւ, հարցուփորձ ըրաւ թէ ո՛վ է, ի՛նչ է, ո՛ւրկից է, անոր արհեստը ի՛նչ է եւն., միւսը սիրոյ ովկէանին մէջ ա՛յնպէս ընկղմած էր որ բերան բանալու կարողութիւն չունէր։

Եօթ գըլուխն ալ գոց թէ կարդաս
զուր է դեռ
Քանի հով կայ գըլուխդ՝ այբն իսկ
չես գիտեր։

Իշխանուհին ըսաւ. Ինչո՞ւ հետս չես խօսիր որ ես ինքս ալ կերպով մը տէրվիշ եմ եւ պատրաստ միշտ անոնց օգնելու։

Այն ընտանութեան շնորհիւ տղան սիրտ առնելով սիրոյ ալեծուփ յորձանաց մէջէն գլուխը վեր առաւ ու ըսաւ։

Զարմանք որ այստեղ դու լինիս ներկայ
Եւ իմ վըրաս շունչ կենդանի դեռ կայ,
Դու մըտերմաբար ինծի խօսք ուղղես
Եւ խօսելու դեռ ոյժ ունենամ ես։

Աս ըսաւ, հառաչ մ'արձակեց ու հոգին աւանդեց։

Մեռնի սիրող իր սիրելւոյն վրանին առջեւ
չէ զարմանք,
Զարմանք այն է որ ողջ մընայ եւ տակաւին
չընչէ կեանք։

Պատմութիւն Ե

Դպրոցի սանուհիներէն մէկը շատ գեղեցիկ էր տեսքով, եւ վարժապետը մարդկօրէն տկարութեամբ մասնաւոր ուշադրութեամբ կը նայէր անոր եւ պատիժ ու յանդիմանութիւն չէր տար անոր ինչպէս սովոր էր ընել ուրիշներուն, եւ ամէն անգամ որ առանձին կը գտնուէր կ՛ըսէր։

Այնչափ եմ քեզմով տարուած, ո՛վ հուրի,
Որ չեմ յիշեր թէ իմ անձըս ալ կա՞յ.
Չեմ կարող տանիլ քեզմէ աչքս հեռի
Մինչեւ իսկ տեսնեմ թէ նետ մը կուգայ։

Անգամ մը օրիորդը ըսաւ. Խնդրեմ, ինչպէս որ ուշադիր ես դասերուս, նոյնպէս ալ վարք ու բարքիս հսկէ որ եթէ չհաւնուելիք կողմեր ունի որ ես նշմարած չըլլամ, ինձ իմացնես որ ուղղեմ։

Սիրելիս, ըսաւ վարժապետը, դու այս խօսքը ուրիշին ուղղէ, քանզի ան աչքով որ ես քեզ կը նայիմ, շնորհալի առաւելութիւններէ զատ բան մը չեմ կարող տեսնել։

Ըլլելիք աչքերն որ չարի են բաց
Տաղանդդ այպի պէս ցոյց կուտան աչաց.
Թէ եօթնասուն այպ, մի տաղանդ ըլլայ,
Զը տեսներ սիրողն այն տաղանդէ բաց։

Պատմութիւն Զ

Կը յիշեմ որ գիշեր մը յանկարծ սիրելիս սենեկէս ներս մտաւ։ Այնպէս շտապաւ տեղէս թռայ որ ճրագս թեւին դպաւ ու մարեցաւ։

«Ի տեսլեան գիշերի երեւեցաւ ինձ այն որ լուսով իւրով փարատէ զխաւար»։

զարմացած մնացի թէ ուրկէց է ինձ այս բախտաւորութիւնը։ Նստաւ եւ սկսաւ զիս կշտամբել թէ ինձ տեսած չտեսած ինչո՞ւ մարեցիր ճրագդ։ Ըսի, երկու պատճառի համար, մին որ տեսայ թէ արեգակը ծագեցաւ, երկրորդ որ սա տողը յիշեցի։

Երբ մի անճոռնի մըռայլ գայ լոյսի խափան
Ե՛լ բազմութեան մէջ ետ հըրէ արագ,
Իսկ թէ քաղցրաժպիտ, մեղրաշուրթ է ան
Բըռնէ թեւէն ու շուտ մարէ ճըրագ։

Պատմութիւն է

Մէկը շատ ժամանակէ ի վեր իւր բարեկամը տեսած չէր, ըսաւ, ո՞ւր ես, շա՛տ շա՛տ կարօտցեր եմ քեզ։ Աւելի լաւ կարօտով մնալ քան կշտանալ, ըսաւ միւսը։

Շատ ուշ եկար, ո՛վ իմ չըքնաղ, սիրազմայլ,
Այնչափ ալ շուտ չեմ թողուր ես քըղանցդ այլ։
Սիրական որ ուշ ուշ կուգայ երեւան,
Լաւ է քան որ ցըյադ քեզ միշտ կ՚երեւան։

Սիրականը որ ընկերներով կուգայ քեզ չարչարելու կուգայ, անոր համար որ նախանձ ու հակառակութեան մէջ կը մտնան։

Քանզի ընկերf գոն ընդ fեզ յայց գալ ինձ fո,
Եթէ յողջոյն իսկ եկեր, մարտ ի մէջ գոյ։

Մէկ րոպէ որ ուրիշի հետ տեսայ °նի
Ջեմ տոկար ալ, նախանձը զիս կը տանի.
Ժըպտեց, ըսաւ.— Ես ճըրագ մ՚եմ, Սա՛տի, վառ
Ինծի ի՛նչ երբ թիթեռն այրի խօլաբար։

Պատմութիւն

Կը յիշեմ, պատենօք բարեկամ մ'ունէի որու հետ այնպէս էինք որպէս երկու միջուկ կճեպի մը մէջ: Եղաւ որ ժամանակ մը իրարմէ հեռու մնացինք, երբ ցը վերադարձաւ, զանգատեցաւ ըսելով թէ ինչու այս չափ ժամանակուան մէջ մարդ մը չխրկեցիր որ տեղեկութիւն առնէիր: Ըսի, ափսոս պիտի ըլլար որ օտարը քու պայծառ տեսքդ վայելէր ու ես զուրկ մնայի:

Ե՛կ, նազելիս, զգլխումի խօսքն ի բաց թող,
Զի [illegible]
[illegible]
[illegible]

Պատմութիւն

Երեւելի գիտնական մը [illegible] սէր տուած էր: [illegible] դիւթիչ խօսուածքէն հմայուելով, այնպէս որ ինչ նեղութիւն որ կրէր եւ ինչ անկրթութիւն որ տեսնէր, համբերութեամբ կը տանէր: Օր մը մեղմով դիտել տուին իրեն թէ գիտեմ որ այս մտերմութեան [illegible] եւ այնպէս [illegible] սինլքորներու հետ մտերմութիւն ունենալ եւ ինքզինքդ հասարակաց բերանը ձգել:

Զուր տեղ մի՛ [illegible], քանի [illegible] վրայ, բայց տեսայ որ անոր տուած նեղութեանց համբերելը աւելի դիւրին է քան զայն չտեսնելու տանջանքը, ինչպէս իմաստունք ալ ըսած են թէ. Աւելի հեշտ է մտօք տանջուիլ [illegible]:

Այն որուն սիրտը սիրելւոյն է քով
[illegible] է ինքը մօրոքով,
Այծեամիկը որ վիզն է կապ անցած
Չը կրնար չարժիլ վազել ըստ կամաց.
Անկէ որ հընար չէ քեզ ի բաց զալ

Նեղութիւն ալ տայ, պէտք է քեզ տոկալ,
Մէկ օր մը միայն քաշուելու եղայ
Բայց քանիցս յետոյ կըրկնեցի— «Մեղայ»,
Չուզեր ձեռք քաշել երբէք սիրապիրկ
Այն է որ գացի դարձեալ ինկայ գիրկ։
Թէ՛ չընորհք ընէ կանչէ զիս իրեն
Թէ՛ վանէ ցասմամբ, ազատ է նորէն։

Պատմութիւն Ժ

Երիտասարդութեանս, ինչպէս գիտես որ կը պատահի միշտ, տղու մը հետ սիրով կապուած էի անոր համար որ հիանալի ձայն մ'ունէր եւ տեսքով ալ լիալուսին մը։

Այն որոյ ծիլք այտերուն նոր
        կենաց ջուրով կ'ոռոգին
Անոր չըրթանց նայի ով որ
        անուշ կ'ուզէ իւր հոգին։

Օր մը մէկ պակասութեան մը մէջ գտնուեցաւ որ ինձ հաճելի չեկաւ, ան եղաւ պաղեցայ իրմէն եւ ըսի։

Գընա ըրէ ա՛լ ինչպէս որ դու գիտես
Իմինս ազատ, դուն քու գըլխուդ ճարը տես։

Ետեւէն կը լսէի որ կ'երթար ու կ'ըսէր։

Եթէ ջըղջիկն արեգակէն կուտայ խոյս
Մի՛ կարծեր թէ արեւն իր փայլը կորոյս։

Աս ըսաւ ու գլուխը առաւ գնաց, անոր աս խեղճութեանը վրայ, իմ ալ սիրտս խշխշաց։

Ոչ գիտէ մարդ զաւուրց փառաց իւրոց գին
Մինչչեւ եկեալ աւուրց ժամուց դառնագին։

Դարձ վերըստին, զա՛րկ, առ հոգիս, լաւ է մահ
Քու առջիդ քան առանց քեզ այս կեանքի պահ։

Փա՛ռք որ ժամանակ մը ետքը ետ դարձաւ եկաւ,

բայց ո՛ւր է այն սքանչելի ձայնը, ո՛ւր այն Յովսեփատիպ գեղեցկութիւնը, այս ամէնը խանգարուած, խաթարուած, եւ խնձորագեղ ծնօտին վրայ սերկեւիլի պէս խաւ բուսած, վերջապէս աւրուած ու տգեղցած։ Այն յուսով էր որ վերըստին առաջուան մտերմութիւնը կը ցուցնեմ իրեն բայց ես մերժեցի ու ըսի։

Երբ դեռաբոյս եւ դեռածիլ էիր դեռ
Ի բաց ի բաց կը վանէիր նայողներ․
Այսօր եկեր հաշտութեան կաս ի խընդիր ·
Երբոր ֆէթհա զամմէ[1] երեսդ է ծածկեր։

Ո՛վ գարուն նոր, քո տերեւներ դեղնեցան․
Շիջաւ մեր հուրն, ա՛լ մի դըներ վըրան սան,
Քանի՛ մէկ այս խըրոխտ վարմունք, հըպարտ՝ վէս,
Անցեալ տարուան փառքի մէ՞ջ քեզ կը կարծես․
Անո՛ր գընա դուն որ տեսոյդ է կարօտ
Եւ նազերդ ալ գնորդներուդ տա՛ր դու մօտ։

Կ՚ըսեն թէ լաւ է պարտէզի մէջ սէզ
Հարկաւ գիտէ այն որ կ՚ըսէ այս քեզ․
Դեռաբոյս ծիլեր դէմքերու սիրուն
Աւելի յարգի են սիրողներուն․
Բայց քո բուրաստան կոտեմի արտ է
Որչափ ալ քաղես՝ կուգայ, խաւարտ է։

Հերու մի այծեամ գացիր սըրավազ
Այսօր կը դառնաս կուգաս մի յովազ․
Սա՚տիին ուզածն է դալար սիրուն
Ոչ թէ անճոռնի մախաթ ու հերիւն։

Թէ համբերես կամ ոչ մազոտ բըլթակին
Օր մը կուգայ վերջը այս թարմ հասակին,

1․ Երեսի վրայ բուսած աղուամազերուն կ՚ակնարկէ արաբական տառերու ձայնադիր նշաններուն նմանցնելով։

Թէ՛ չես հոգւոյդ իշխեր, ի՞նչպէս դու մօրուաւոր
Մօրուքն չէր աճեր մինչ վերջին Աղ:
Հարցուցի՛ ի՞նչ է [illegible]
[illegible]
Խընդաց ըսաւ — Չեմ գիտեր դեռ ես ինքզինքս
Թերեւս անցած փառքիս համար սուգ ու սեւ:

Պատմութիւն ԺԱ

Արաբախօսի մը հարցուցին Պաղտատ թէ «Զի՞նչ ասես վասն դերվիշաց», [illegible] «Զիք ինչ բարի ի նոսա, զի յորժամ գեղեցիկն են՝ վայելեն զնա, եւ յորժամ թերեւսնան, յայնժամ ի խաղաղ զանս», *որ ըսել է [illegible] գեղեցիկ եւ վայելուչ են, [illegible] բըրտացան ու կոշտացան, [illegible] կը փնտռեն:*

Դեռաբոյսն երբոր չըքնաղատես է
Դառնախօս եւ Թունդ կ'ըլլայ բընաւորեամբ
Երբ մօրուքն աճեց՝ ինկաւ երեսէ
Ընտել է յայնժամ, մեղմ ու նըրաջամբ:

Պատմութիւն ԺԲ

Կարդացողին[1] մէկուն հարցուցին, թէ [illegible] գեղուհւոյ մը հետ առանձին տեղ մը գտնուիլ, [illegible] գոց եւ դիտողներ քուն, եւ զգայարանք [illegible] վրայ,

---

1· *Որչափ ալ ռամկական ըլլայ այս բառը, սակայն բուն ճիշդ բառն է մահմետական մոլլա եւ իւլէմայի համար որ մեր [illegible] եւ եւրոպական առմամբ գործածուած գիտունը եւ իմաստունը չէ, փիլիսոփան չէ, այլ պարզապէս կրօնական բանին մէջ հմտացած անձ մը որուն ժողովուրդը շատ գեղեցիկ յարմարցուցեր է «կարդացող»ը:*

ինչպէս որ կ'ըսէ Արաբը «Արմաւ հասուն եւ պարտիզպան Թոյլատու»․ արդ այսպիսի պարագայի մը մէջ միթէ հը-նա՞ր է որ մարդ ճողոպրի ժուժկալութեամբ։— Պատաս-խանեց։— Եթէ փորձիչին ձեռքէն ազատի ա՛լ յաչաղկո-տին լեզուէն չկրնար ազատիլ։

Մարթ է [illegible]
Այլ ոչ բերանոյ չար լեզուագարի։
Ուրիշ քու [illegible]
Բայց մարդոց լեզուէն [illegible]

Ջիղջով Աստուծոյ նպատիժէն կայ խոյս
Բայց մարդոց լեզուէն զերծի չը կայ յոյս։

Թութակ եւ ագռաւ երկուքը մէկ վանդակի մէջ դը-րած էին։ Թութակը կը տանջուէր ագռաւին ներկայու-թենէն ու կ'ըսէր․ Ա՜հ, աս ինչ զարշելի տեսք, ի՛նչ ահռելի կերպարանք, ինչ սոսկալի տգեղութիւն եւ տը-ձեւութիւն։ Ո՞վ տայր ինձ, որ անիծեալ ագռաւին պա-տկերէն հեռանայի [illegible] արեւելք [illegible]։

Անաւասիկ ով որ եղէ քու դիմաց,
Պայծառ երեսն այդպէս կ'ըլլայ միգամած.
Քեզ քեզի պէս մի վատախառն ըսէր գէթ
Բայց ո՛ւր գտնել աշխարհի մէջ քեզ հանգէտ։

Զարմանալին այն է որ ագռաւն ալ իր կողմէն Թու-թակի հետ մէկտեղ գտնուելուն հոգւով չափ դառնա-ցած, «Չիք զօրութիւն, չիք կարողութիւն, բաց ի քէն եւ քեւ, Տէր» ըսելով բախտի հակառակ կարգադրութեա-նը վրայ կուլար եւ կը փղձկէր եւ թաթերն իրար չփչփե-լով կ'ըսէր։ Աս ինչ անիծեալ բախտ, ինչ չարաչուք նը-

սիհ, եւ ինչ Գամելլիական[1] փոփոխութիւն ժամանակի, ա՛ս կը վայելէր ինծի, ինչո՞ւ հիմա ագռաւի մը հետ պարտէզի մը պատին վրայ աղուոր աղուոր տեսակցելով չըճեմէինք։

Արդարոյն այն իսկ է բանտ դառն ու դաժան
Որ բընակից ունենայ ընկեր անարժան։

Ինչ մեղք գործած եմ արդեօք որ ապաշխարանք ըլլալու համար դատապարտուած եմ այս յիմար ինքնահաւան տարասեռին կենակցութեանը։

Այն պատին չեն մօտը գար
Ուր քու դէմքդ հոն կայ նըկար
Դու երկինք թէ լինիս վեր
Դըժոխք կ՚իջնան ուրիշներ։

Այս օրինակը անոր համար բերի որ գիտնաս թէ ո՛րչափ գիտունը կը խուսէ կ՚ատէ տգէտը, սա անոր հարիւրապատիկը կը խորշի անկէ։

Ցոփ պարի մը մէջ կար մի խըստակրօն
Մանուկ մը Բալխի մօտեցաւ ըսաւ,
Մի՛ խոժոռ նըստիր թէ դըժգոհ ես, հոն
Դուն ալ մեզ համար դառն ես ոչ սակաւ։

Մենք կակաչ վարդ կապուած ենք տե՛ս սերտ իրար
Դուն մի չոր փայտ եկար մեր մէջ կանգնեցար։
Ընդդիմաչունչ հողմի պէս կամ ցուրտ ու բուք
Կամ թէ ձիւն կամ բիւրեղ դարձած կըտոր սառ։

Պատմութիւն ԺԴ

Բարեկամ մ՚ունէի որուն հետ երկար ատեն ճանապարհորդութիւններ ըրած աղ ու հաց կերած եւ միասին

---

1. Քամէլէօն بوقلمون կենդանի յարափոփոխ որ մօտը գտնուած առարկային գոյնը կ՚առնէ։

ինկած եղած էինք խիստ մտերմաբար։ Օր մը փոքրիկ չահու մը պատճառաւ սիրտս կոտրեց եւ բարեկամութիւնը պաղեցաւ, այսուամենայնիւ երկու կողմէն ալ սրտերը բոլորովին ուծացած չէին։ Ուստի եւ օր մը, իմացայ որ, իմ քերթուածներէս հետեւեալը ակումբի մը մէջ կարդացեր է։

Աղու ժպիտով երբ երեւնայ իմ նըկար[1]
Աղ կը դընէ սըրտերու մէջ վիրահար.
Ի՛նչ կ՚ըլլար, ա՜հ, թէ ձեռքս իյնար ներա հերք
Ինչպէս քըղանցք ողորմածի խեղճի ձեռք։

եւ ներկայք ալ ոչ այնքան արտասանուած կտորին գեղեցկութեան որքան իւր սրտին ազնուութեան հիանալով անշուշտ մեծապէս դրուատեր փառաբաներ են եւ բարեկամս ալ չափազանցելով իմ կարողութիւնս ցաւ յայտներ է մեր յարաբերութեան պաղելուն, յայտարարելով միանգամայն թէ ինքն է յանցաւորը։ Յայտնի եղաւ ուրեմն որ իր կողմանէ ալ բարեյօժարութիւն կայ մերձեցման, յայնժամ սա տողերը խրկեցի իրեն։

Չէ՞ որ ուխտած էինք մենք կալ սիրով միշտ
Դըրժեցիր դու եւ իմ սըրտիս տըւիր վիշտ.
Ամէն բանէ վեր քո սիրոյդ էի կապ,
Չէի կարծեր որ դառնայիր հապըշտապ.
Թէ հաշտութեան դեռ իղձ ունիս դու երբէք
Ա՛լ աւելի կը սիրուիս, օ՜ն փութա՛ ե՛կ։

Պատմութիւն ԺԵ

Մէկը շատ գեղեցիկ կին մ՚ունէր որ մեռաւ, եւ կնոջ մայրը, պառաւ, ամուսնութեան առեն պայմանադրուած կապէնի պատճառաւ մարդուն տունը մնաց։ Օր մը բարեկամներէն ոմանք տեսութեան գալով հարցուցին թէ.

---

1. Սիրականին փաղաքշական յորջորջումներուն մէջն է նաեւ «նըկար»ը որպէս թէ ըսեր գեղատեսիլ պատկեր։

Այնպիսի գեղովն ... [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

> Փափաքեցի՛ն վարդն ինձ մընաց փուշ եւեթ, աւա՜ղ,
> Վերցուցին զանձն ինձ մնաց մար զանձամփոփ[illegible]
> Լաւ է [illegible]
> Քան [illegible]
> Առաւել է [illegible]
> Քան [illegible]

Պատմութիւն ԺԶ

Անգամ մը, ղենարոյի պատանի դեռ, տեղէ մը կ'անցնէր, աչքն ալ գեղուհւոյ մը վրայ, յուշիկ տանոյ մէջ։ Այնպէս էր տօթը որ մարդուն լորձունքը բերնին մէջ կը չորնար եւ փշող Օձմունն ալ ոսկորները ծուծը եփ կը հանէր։ Բնութիւնը արեգական այս կիզիչ տաքութեան չը կրնալ [illegible] սպասելով [illegible] ջրով պապակս [illegible] դաշլիճէն [illegible] գեղեցկութեամբ [illegible] չէ կարող նկարագրել [illegible] մէկէն առաւօտ ծագած լինի կամ աղջամուղջի աշխարհէն կենաց ջուր բղխած։ Բաժակ մը ջուր ցուրտ ձեռքը, մէջն ալ շաքար դրուած [illegible] ջուրո՛վ ալ համեմուած էր Թէ իւր [illegible] կայլակներով։ Առեալ բաժակը ձեռքէն, խմեց եւ կենդանացաւ։

Ծարաւն որ զիմ կոչքրէ զինքդ ոչ չեմանի ջրոյ միայն
Եթէ յորդորմն իսկ տայիցն ինձ զանձայրպացիրն ոսկիաց։

Երանի՜ այն թախտաւորին որու աչք
Այս գեղեցկութիւնը կը հանդիպին յար աւուր
Ինչու այրեցայ կ'ընթանին կէս գիշերին
Իսկ սիրտ [illegible] առաջ:

[illegible]

Այն [illegible] Մեծ [illegible] Տայ [illegible] խնդիր մը [illegible] Քաչղարի մզկիթին մէջ տղեկի մը հանդիպե- ցայ [illegible] [illegible]

Վարդենւոյ քեզ տրվեցուց [illegible]
[illegible]
Քե տեսան այլուր համակ բարք [illegible]
[illegible] քեզ անի:
Եւ [illegible] չուզեր երթալ [illegible]
Այն որ այս տեղ քեզ գըրաւ սոտ մ[illegible]:

Զամախշարիի քերականութեան տարերքը կար ձեռ- քը եւ չարչարանք կը կարդար. [illegible] Ամրու [illegible] Ամրու [illegible] հաշտուեցան [illegible] են: [illegible] Սաատիի [illegible]

Տեսի [illegible] ի [illegible] յոյժ
Ցարձակեալ յանկարծ յիմ վերայ՝ անձուկ.
Որպէս նման Զէյտ[1] անհեդագոռ
Ամրուի ընդդէմ ի մարտ ի յոգոր:
Ցիս [illegible]
Ոչ [illegible]

1. *Զէյտ [illegible] մէջ կը գործածուին այս ինչ կամ այն ինչ մարդ ըսելու տեղ անո- րոշաբար:*

Քիչ մը մտածեց ու ըսաւ. Անոր քերթուածները մեծ մասամբ պարսկերէն են, եթէ անոնցմէ բան մ'ըսէիք աւելի կը հաւնայի, ինչպէս որ առածը կ'ըսէ թէ «Ըստ տանել լսելեաց նոցա խօսեսջիր ընդ մարդկան»։ Ըսի.

Ցորմէ հետէ բայի բառի ինկար դուն
Խելքի մըտքի հետք չը մընաց մեր գըլխուն,
Դու որ սիրտերն ունիս կարթիդ մէջ յամրի,
Մենք քեզի հետ ըզբաղած ենք, դու Ամրի։

Հետեւեալ օրը որ պիտի մեկնէինք, ճամբու ընկերներէն մէկը իրեն իմացուցած ըլլալով թէ այսինչը Սաատին ինքն է, վազեց եկաւ եւ սկսաւ փաղաքշական ձեւերով ցաւ յայտնել թէ ի՛նչպէս չիմացուցի իրեն ո՛վ ըլլալս որ ըստ այնմ իր հիացումը եւ մեծարանքը յայտնէր ինձ։ Ըսի. Քու ներկայութիւնդ արգիլեց զիս խօսելէ։ Ըսաւ. Ի՛նչ կ'ըլլար որ մի քանի օր եւս հոս կենայիր որ մենք ալ օգտուէինք։ Ըսի. Անկարելի է, հետեւեալ պատմութենէն կ'իմանաս թէ ինչու։

Ցայտնի մարդ մը աշխարհէ ձեռք քաշած եւ
Լերան մը կողն, այրի մը մէջ կայր վերեւ։
Ըսի—Ինչո՞ւ քաղաք բընաւ չես իջնար
Որ մի քիչ սիրտդ ազատ բացուէր զուարճանար։
Ըսաւ—Այն տեղ հուրի շատ կայ որ կ'աչէ
Երբ շատ եղաւ ցեխը փիղն իսկ դանդաչէ։

Աս ըսի ու իրարու հետ ողջագուրուեցանք ու մեկնեցայ։

Աղուորէն համբոյր քաղելէն ի՞նչ օգուտ
Երբ բաժանումն ետեւէն գայ հասնի շուտ,
Խընձոր էր կարծես թէ երբ մենք զատուեցանք
Այտերուն մին կարմիր ու միւս՝ դեղներանգ։

Թէ առ վըշտի բաժանման ոչ մեռայ ես
Ապա ընդունայն են իմ սիրոյ ցոյցք առ քեզ:

Պատմութիւն ԺԲ

Հիջազ որ ուխտի կ'երթայինք տէրվիշ մը մեզ ընկերացաւ։ Արաբ ցեղապետներէն մէկը հարիւր ղենար հանեց տուաւ անոր որ ընտանիքը թշուառ չձգէ։ Մէյ մ'ալ յանկարծ աւազակներ կարաւանին վրայ յարձակեցան եւ եղածը չեղածը սրբեցին տարին եւ ուխտաւորները ըսկըսան վայրապար լալ ու կոծել։

Որչափ պաղատիս ու լաս սըրտակէզ
Գողը ետ չիտար առած ոսկին քեզ։

Միայն տէրվիշն էր որ անտարբեր ու անայլայլ կը դիտէր։ Ըսի. Քու փողդ չտարի՞ն։ Ըսաւ. Այո՛, տարին, բայց իմ սիրտս այնչափ ալ կապուած չէր փողի հետ որ անոր կորուստէն զգածուէի։

Բանի մը պէտք չէ կապել սիրտ բընաւ
Զի յետոյ զատուիլն է յոյժ դըժուարաւ։

Ըսի, ճիշդ ինծի համար կարծես ըսուած է այս տողը։ Ատեն մը, անփորձ տարիքիս մէջ, գեղանիի մը սիրտ տուած էի, ան աստիճան որ ինչպէս մագնիսացեալ սլաքը բեւեռին, նոյնպէս ալ իմ աչքերս անվրէպ անոր հիասքանչ գեղոյն ուղղուած էին շարունակ եւ կ'ապրէի մի միայն զայն տեսնելու համար։

Հրեշտակ ըսենք երկնային, զի չէ հընար
Որ գըտնուի յերկրի անոր պէս տիպար.
Զայն ճնչնալէն ետք ա՛լ ուրիշ կապ ու սէր
Չէ ներեալ, զի նըմանն աշխարհք չէ եկեր։

Յանկարծ անագորոյն մահը եկաւ կապտեց տարաւ զայն մեզմէ, ի խոր սուգ համակելով իւր համայն գերդաստանը։ Ամբողջ օրեր կ'երթայի իւր շիրմին շուրջը կը դեգերէի եւ կ'ողբերգէի։ Ահա մի քանին այն տողերէն որ անոր յիշատակին ըսած եմ.

---

1. *Բառ առ բառ. Իւր ոտքը անէութեան խրամին մէջ սահեցաւ։*

Օ՛չ, թէ այն օրն որ խըրեց մահ փուշ ոտքիդ
Իմ ալ գըլխուս դիպէր իւր նետ մահաւիթ,
Զի տեսնէի [illegible] խմբաչօք
Հաջը [illegible], հողիդ վերեւ ծընկաչոք:
Այն որ սուտանց նախ [illegible] փառքը ծաղիկ
Զէր ճաչակեր [illegible] հանդիստ խաղաղիկ,
Թօթափեց մահն իր [illegible]
Եւ հողին վրայ բուսաւ դառնակ ու դըժնիկ:

Անկէ բաժնուելէս վերջը միտքս դըրի որ ալ այնուհետեւ, քանի կեանք ունիմ, մէկու մը հետ սրտակից չըլլա-[illegible]

Շատ էր ծովուն չահը [illegible]
Հըլլար ալեաց վախն ալ հետ,
Կենակցութիւն վարդի քաղցր էր
Թէ չըլ ըլլէր փըշալէտ:

[illegible]

Պատմութիւն ԺԹ.

Արաբ [illegible] Մէջնունի [illegible] լեզուով ու ընտիր ընտիր տաղանդներովը, ինք զինքը բոլորովին մոռցած եւ առած գլուխը անապատներ քաշուած էր: Հրաման ըրաւ որ երթան բռնեն բերեն: Երբոր առջեւը հանեցին, սկսաւ էմիրը խրատել յանդիմանել թէ մարդու պէս ապրելու մէջ ի՞նչ վնաս տեսար որ անասնոց կենցաղը նախընտրեցիր եւ մարդոց կենակցութենէն խոյս տուիր: Մէջնունը հառաչեց ու ըսաւ.

Բազումf յորոց ճախարանձայ
ար մոյնզին սիրոյ խս,
Իրալուսն ինձ տային արդեօf
սիրոցելոյն իմ ի տխս;

Ա՛հ, ո՛ւր էր թէ այպանողներ զիս, մի՛ հեղ
Տեսնէին քո դէմքըդ, ո՛վ իմ հրաշալեց.
Վըստահ եմ որ քու պատկերովդ հըմայուած
Պիտ' կըրենց ձեռք կըտրէին պարզ նուռի[1] տեղ:

Այն [illegible] ունիմ եղեր [illegible] եղեց- կութիւն [illegible] առոր խելքը [illegible] Բոլոր արար ցեղերն [illegible] ու ա- ռին էմիրին առջեւը բերին: Էմիրը նայեցաւ տեսաւ որ նիհար ու [illegible] կանա- նոցին [illegible] Թուե- ցաւ իրեն [illegible]: Ու- շիմ Մէջնունին [illegible] ու ը- սաւ: Մէջնունին աչքովը նայելու է Լէյլային ո՛վ Իշխան որ իր սրտեր գրաւելու գաղտնիքը քեզ յայտնի լինի:

Չէր լըսել ինձ ուր նէ հանգչէր
Եւ չը հոգալ արտօսր յոյժ
Մինչ տառապակաց եւ սաղարթ-ուց
Ծանոց ողջոյն իւրոյ տանն
Եթէ իրնար փոյր տեսանել
զեռ, չունիմ իմ կրկնուսն.

1· *Բնագիրը «Թուրինճ» է, [illegible] ձայնը անախորժ կերպով առկախ ձգելուն [illegible] աւելի յարմար բառով մը փոխանակել, արուեստը անխաթար պահելու համար, [illegible] որ [illegible] նուռ եղաւ:*

Զի եւ նոքա ողբակցէին
առ չը բերել կարի ժոյժ:
Օ՜ն, բարեկամք ազդ արարէք
դուք անվըշտից, առ յինէն,
Թէ զի՛նչ կըրի ի վըշտահար
սըրտի նոքա ոչ գիտեն:

Առողջներ չեն գիտեր ի՛նչ է վէրքի ցաւ,
Դուն անոր գնա՛ որ ըզգաց ու իմացաւ.
Գիծակի վրայ խօսիլն անճահ է եւ սին
Անոր որ համն առած չէ սուր խայթոցին.
Մինչեւ որ դուն ալ չունենաս իմ վիճակ
Քեզ առասպել կուգան ասոնք կամ առակ:
Մի՛ բաղդատեր ուրիշներուն հետ իմ վէրք,
Նոցա ձեռքն է աղը, մինչ իմ խոր ի ներք:

Դու չես կըրնար գութ ունենալ իմ ցաւոց
Իմ ընկերն է ինձ համավիշտ, համախոց,
Որու հետ մեր սըրտեր իրար կը փարին
Զի երկու փայտ միացած լաւ կը վառին:

Պատմութիւն Ի

Համատանի դատաւորին համար կը պատմեն թէ պայտառի մը տղուն վրայ աչք ունէր եւ սիրտը հրաշէկ պայտ մը դարձած էր. չարունակ տղուն ետեւէն էր ին-կած եւ առիթներ կ՚ստեղծէր հանդիպելու:

Աչքիս առաջն եկաւ ուղղորդն այն նոճին
Խըլեց սիրտս ու նետեց ոտքին տակ գետին.
Փոկով սիրտեր կը կարթէ այն աչարոց,
Զե՞ս ուզեր սիրտ տալ ումեք, աչք պահէ՛ զոց:

Օր մը կ՚ըսեն, ճանապարհին, տղան դէմը ելաւ, եւ որովհետեւ Ղատիին տրամադրութիւնը ականջը հասած եւ սաստիկ լեցուած էր, սկսաւ վերէն ի վար լուալ զայն

եւ քար մըն ալ արձակեց, վերջապէս պակաս բան մը չթողուց: Բարձր օրէնսգէտ մը Ղատիին կ'ընկերանար, սա դարձաւ անոր ու ըսաւ:

Տե՛ս սա աղուորիկն ու զայրոյթն անժոյժ
Եւ այն նիշն ալ վեր յօնից թըթուանոյշ:

Արաբը կ'ըսէ.

«Քաղցր է հարուած սիրելւոյ»:

Քու ձեռքով քըթիս բերնիս մի հարուած
Լաւ է քան ուտել իմ իսկ ձեռօք հաց:

Ոչ մէկ կերպով չէ հընար ինձ,
մոռնալ ըզքեզ, ըսեմ մերկ.
Ե՛ս գըլուխը ճըզմած օձ մ'եմ
Հը գալարիլ չէ իմ ձեռք:

Կարծես թէ լրբութեանը մէջ ալ վսեմի հոտ մը կայ, ինչպէս որ թագաւորներն անգամ հրապարակաւ կը գոռան կը փոթորկին շատ անգամ, մինչ առանձնութեան մէջ հեզ եւ դիւրամատչելի են:

Տըհաս խաղող թըթուահամ է ճաշակաւ
Մի քանի օր թո՛ղ, անուշնայ առ տակաւ:

Աս ըսաւ ու վերստին դատարանը դարձաւ: Մի քանի պարկեշտ եւ ուղղամիտ անձինք որ իր օգնականներն էին, ներկայացան ու խոնարհաբար խնդրեցին որ թոյլ տայ մի քանի խօսք ընեն, որչափ ալ պատշաճից դէմ լինի, ըստ ասացուածին թէ.

Ամէն բան հարկ չէ խօսիլ պարզօրէն
Մեծերուն յանցանք գըտնալ չէ օրէն:

Այլ որովհետեւ այսչափ ժամանակ քու շնորհքներդ վայելած ենք, ապերախտութիւն կ'ըլլար եթէ քո իսկ օգտիդ մեզ բարի երեւցածը չյայտնէինք: Ուստի պիտի առաջարկենք որ դադրէ սա տղուն եւեւէն իյնալէ, զի քու գտնուած դիրքդ շատ բարձր է եւ չվայլեր որ անարժան

գործով մը արտատուրեմ զայն։ Ահա այս էր ինչ որ կ'ու-զէինք ըսել ու հասկցնել կատարեալ անկեղծութեամբ։

Մէկուն եթէ պատիւն իրմէ վրտարի,
Ալ ինչ փոյթ է անոր պատիւն օտարի։
Ցիսուն տարուան ջանքով եղած մի համբաւ
Մի վատ անուամբ ահա ոտից տակն ինկաւ։

Ղատին բարեկամներուն այս [illegible] խորհրդին հաւանեցաւ եւ անոնց ցուցցած մտերմութեան ալ շնոր-հակալ եղաւ ու ըսաւ։ Սիրելի բարեկամներ, իմ մասին ձեր ըրած դիտողութիւնը շատ ճիշդ է եւ պատասխան չվերցներ, սակայն․

Սէր որ մեկնանի ի կըշտամբանաց
Չէ սէր, այլ կեղծիք կամ ցոյց պատրանաց։

Ցանդիմանէ զիս որչափ կ'ուզես դուն
Լըւալով չերթար խափշիկի սեւ գոյն։

[illegible] ծանրագին ընծաներով, քանզի [illegible] կշռորդի մէջ ոսկի կը դնէ, բազուկը զօրաւոր կը լինի, իսկ ով որ դենարի ձեռնհաս չէ, աշխարհի մէջ մարդ չունի։

Ոսկին ով որ [illegible] գըլուխ կը ծռէ
[illegible] կ'ընէ։

Վերջապէս գիշեր մը յաջողեցաւ [illegible] ձեռք ձգել եւ նոյն գիշերն իսկ ստրկանուութիւնը [illegible] հետքին [illegible]-քայ ինկաւ։ Ղատին գիշերն ամբողջ կը խմէր, կը զուար-ճանար ու կ'ըսէր․

Ինչո՞ւ տարաժամ կը խօսի գիշերս
այս փունճ աքաղաղ
Դեռ սիրահարներն իրար չէր տեսած
վայրկեան մը խաղաղ․
Դեռ [illegible] դանդուրներ նազելանայ դէմքին
չուրջը ծիածան,

Կարծես փըղոսկրէ գընտակ եբենոս ճոկանի բերան:
Պահ մը քանի որ խանդարող աչեր քընով են խըփած
Մե՜ղք է, մի՛ վատներ ժամանակն անգին, ելի՛ր, արթուն կա՛ց.
Մինչեւ չը լըսես մըզկիթէն ուրբաթ առաւօտու կոչ
Կամ Աթաբէգի պալատէն գոսի թըմբուկի պոռոչ,
Անմիտ է զատել աքլորի աչաց պէս բոսորագեղ
Շըր՛թներէն չըրթներ, խաբուելով ձայնէն աքլորի զուր տեղ:

Ղատին այս ջուրի վրայ էր երբ իրեններէն մէկը դռնէն ներս մտաւ ու ըսաւ. Ե՛լ, ինչ նստեր ես, ե՛լ, կծիկը դիր, կրցածիդ չափ փախիր, որ նախանձոտները քեզ մատնած են եւ ամէն բան տեղն ու տեղը պատմած: Գուցէ, քանի որ դեռ ժամանակ կայ, բորբոքած կրակը ջանքով յաջողինք մարել, որպէսզի չըլլայ թէ վաղը գործը մեծնալով աշխարհ տարածուի: Ղատին ժպտելով անոր նայեցաւ ու ըսաւ:

Ան որ առիւծուն ճանկերուն մէջ է,
Ի՛նչ օգուտ անոր, թէ չունը հաջէ.
Երեսդ երեսին դիր սիրականին
Թող իր ձեռքերը խածնէ թըշնամին:

Իշխանին ալ իմաց տուած էին թէ քու մայրաքաղաքիդ մէջ ասանկ ապիրատ մը երեւցաւ: Իշխանը պնդեց որ Ես անի գիտութեամբ եւ զգօնութեամբ ժամանակին ամենէն ծայրացեալը համարած եմ, մի՛ գուցէ թշնամիները զինքը չքաշելուն համար այսպիսի զրպարտութիւն մը յերիւրած ըլլան: Ուստի ձեր խօսքին չեմ կրնար հաւատալ մինչեւ որ իրողութիւնը չստուգուի:

Կիրքով ձեռքը սուր առնող անըզգոյշ
Կը խածնէ յետոյ ձեռքը, բայց շատ ուշ:

Առաւօտուն դէմ իշխանը անձամբ իւր մէկ քանի մը–

տերիմներով Ղատիին սընարին վերեւը եկաւ. Տեսաւ ճըրագը վառած, մանկլաւիկը նստած, գինին թափած, գաւաթը կոտրած, Ղատին հարբած զգայազիրկ կը խոռթայ: Կամացուկ մը արթնցուց զանի, եւ ըսաւ ե՛լ, արեգակը ծագած է: Ղատին իսկոյն հասկցաւ գլուխը եկած ձիւնը եւ հարցուց.— Ո՞ր կողմէն: Իշխանը պատասխանեց. Արեւելքէն, ըստ սովորականի: Օրհնեալ է Աստուած, ըսաւ Ղատին, որ զղջման դուռը դեռ բաց է, ըստ այնմ թէ.

«Մի փակեսցին դրունք ապաշխարութեան առաջի ժողովրդեան իմոյ մինչեւ ի ծագել արեգական յարեւմըտից» Քաւեա՛ զիս, Տէր, զի մեղայ առաջի քո:

Երկու բանով դատուեցայ ես յանցաւոր
Բախտ անաջող եւ անկատար իմ այս խելք,
Եթէ պատժես, արժանի եմ, չունիմ ելք,
Իսկ թէ ներես, սա քան ըզվըրէժ փառաւոր:

Իշխանը ըսաւ: Այսպիսի զղջումը օգուտ չունի, որովհետեւ մահուան երկիւղով է, ըստ այնմ թէ.

«Ոչինչ օգնէ ձեզ ապաշաւ բոնի եւ առ երկիւղէ»:

Գողութենէ ի՛նչ օգուտ զիղջ վայրապար,
Երբ պալատի վրայ չես կարող նետել լար.
Բարձրհասակին ըսէ՛, ծառին մի՛ հըպիր,
Քանզի կարճին ձեռքը արդէն չը դըպիր:

Յետ այս խայտառակութեան ու ապերախտութեան այլ եւս փրկութեան յոյս չկայ քեզ համար: Աս ըսաւ ու ակնարկեց դահճապետին որ կատարէ իւր պաշտօնը:

Մէկ վերջին խօսք մ՚ալ ունիմ, աղերսեց Ղատին: Ի՞նչ է ան, ըսաւ իշխանը:

Ցասմամբ թեւերով զիս հըրելով ետ
Մի՛ կարծեր թէ ձեռք քաշեմ քըղանցքէդ.
Եթէ փըրկութիւն չիք ինձ իմ մեղքէս
Սակայն դըթութեանդ յոյս ունիմ դեռ ես:

Շատ նուրբ, շատ հանճարեղ կերպով կը խօսիս, ը-

սաւ իշխանը, սակայն խելքի եւ արդարութեան դէմ է որ քու հանճարդ ու պերճախօսութիւնդ կարենան քեզ արժանահաս պատիժէդ փրկել։ Պէտք է քեզ ամրոցին տանիքէն վար նետել տամ որ օրինակ ըլլայ ուրիշներուն։

Բարձրապատիւ Տէր, ըսաւ Ղատին, ես քո իշխանական Տան հացով սնած մի ծառայ եմ, եւ ես մինակս չը գործեցի այս մեղքը, հրաման ըրէք ան միւսը թող ամրոցէն վար նետեն որ ես օրինակ առնեմ։

Այս պատրաստաբանութիւնը իշխանին ծիծաղը շարժեց, եւ կեանքը շնորհեց Ղատիին եւ դառնալով այն խիստ խրատտուներուն որ մեռցնել կը թելադրէին՝ ըսաւ։

Ամէն մարդ կրէ իւր յանցանաց բեռ
Մի՛ այնչափ խըստիւ դատէք ուրիշներ։

Պատմութիւն ԻԱ

Երիտասարդ մը կար համեստ, ըզգոյշ
Որ մի գեղեցկին սէր տըւած էր յոյժ։
Կարդացի որ ծովն անցնելով մի հեղ
Երկուքն ալ ինկան խոր անդունդն ահեղ։
Երբ նաւազն հասաւ որ ձեռք տայ մէկուն,
Որ այն նեղ պահուն, չը լինի նըկուն,
Նա ալեաց մէջէն ձայնեց լուղակին
«Թո՛ղ զիս, ընկերիս փըրկէ՛ դուն հոգին»։
Մինչ կ՚ըսէր, յորձանք զինք պարաւանդէր,
Իսկ նա կ՚ըսէր երբ հոգին կ՚աւանդէր․
«Սիրոյ դասը այն կըտրիճէն մ՚առնէր
Որ վըտանգի մէջ մոռնայ իւր ընկեր»։
Այսպէս վարուեցան անկեղծ սիրահարք
Գըլխէն անցածէն սորվէ դուն այս բարք։
Զի Սա՚տին այնչափ հըմուտ է սիրոյ
Որչափ Պաղտատցին արաբ բարբառոյ։
Ունի՞ս մի ընկեր աղուոր ու սիրուն
Ալ աչքըդ գոցէ աշխարհի սիրուն։
Լէյլա ու Մէջնուն թէ գային յերկիր
Սիրոյ ճառն այսպէս կ՚առնէին ի գիր։

ԳԼՈՒԽ Զ

ՏԿԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԾԵՐՈՒԹԻՒՆ

Պատմութիւն Ա

Դամասկոսի մզկիթին մէջ մի քանի գիտնականներու հետ կը զրուցատրէինք, յանկարծ երիտասարդ մը ներս մտաւ ու ըսաւ. Ձեր մէջ պարսկերէն իմացող կա՞յ։— Ինծի ցուցցին։ Ըսաւ. Ծերուկ մը կայ հարիւր յիսուն տարեկան, հոգեվարքի վրայ է, պարսկերէն բաներ մը կ՚ըսէ որ չենք հասկնար, եթէ նեղութիւն առնէիք գալ՝ մեծ վարձք է, կարելի է կտակ մը կ՚ընէ։ Ելայ գացի հիւանդին գլուխը որ կ՚ըսէր.

Ըսի մի քիչ վայելեմ կեանքն ըստ հաճոյս
Գոցուեցաւ շունչս, ափսո՜ս, ահա չը կայ յոյս.
Հազիւ կեանքի խանէն ուր լիքն են բարիք
Երկու պատառ կերանք, կ՚ըսեն, ա՛լ հերի՛ք։

Բացատրեցի ըսածը ներկաներուն որ ապշեցան մընացին թէ այսչափ երկար ապրելով հանդերձ ի՞նչպէս ա՛յսչափ ծանր կուգայ աշխարհէ ձեռք քաշելը։ Հիւանդին հարցուցի թէ — Ի՛նչպէս կ՚զգաս ինքզինքդ այս դրութեան մէջ. Ըսաւ.

Տեսած չե՞ս երբէք ի՛նչ տագնապ է ան
Երբ մէկուն բերնէն հանեն մի ակռան.
Խորհէ ինչ կ՚ըլլայ վիճակն այն ատեն
Երբ անոր հոգին մարմինէն զատեն։

Ըսի մահուան խորհուրդները գլխէդ հանէ եւ երկիւղի

տեղի մի՛ տար. փիլիսոփայք ըսած են որ բնութիւնը որչափ ալ առողջ լինի յարատեւ չէ, եւ հիւանդութիւնը որչափ ալ սաստիկ լինի՝ անպատճառ մահուան չտանիր։ Թէ որ կուզես բժիշկ մը կանչուի որ դեղ դարման ընէ։ Աչքերը բացաւ, խնդաց ու ըսաւ։

Դու ինձ չէմքին կը խօսիս արդ ու զարդէն
Մինչ տունը իւր հիմէն խարխուլ է արդէն.
Ձեռքերն իրար շըփէ բըժիշկը ներհուն
Երբ կը տեսնէ խեցի մ՚ինկած գըլորուն։

Հոգեւարքէն կը տագնապէր մի ծերուկ
Իւր ոտքերն ալ կը մարցէր իւր պառաւուկ.
Երբ բընութեան խանգարեցաւ կըշռոյ մէտ
Ալ ի՛նչ գործ կայ աղօթքի ու դեղի հետ։

Պատմութիւն Բ

Կը պատմուի որ ծերուկ մը աղջկան մը սիրահարելով հետը ամուսնացած էր։ Երկար գիշերներ չէր քընանար, այլ սենեկին մէջ նստած զոր վարդերով զարդերով չտկած էր, պատմութիւններով զուարճալիքներով աղջկան գլուխը կը տանէր, անոր աչքը մտնալու եւ սիրտը գրաւելու համար։ Գիշեր մը ըսաւ։ Բախտդ բաց եւ աստղդ բարձր է եղեր որ ինծի պէս տարիքոտ մարդու մը ինկար, փորձ եւ եփուն, գլխէն տաք պաղ անցած, չարն ու բարին տեսած, վարուիլ գիտցող, սէր ու մտերմութիւն ճանչցող, ամէն կերպով անձնուէր ու ազնիւ եւ անուշլեզու։

Պիտի ջանամ կըրցածիս չափ գրաւել քեզ
Պիտի տանիմ, որչափ ալ գլխս դու տանջես։
Թութակի նման եթէ շաքար է քո կեր
Անուշ հոգիս դրած եմ առջեւդ, ահա կե՛ր։

Փառք տուր որ ձեռքը չինկար երիտասարդի մը անմիտ, խոժոռադէմ, կռուազան ու հայհոյիչ որ ամէն

վայրկեան ախորժակ ու գաղափար կը փոխէ, ամէն գիշեր մէյ մէկ տեղ կը պառկի եւ ամէն օր նոր սիրական մը կը գտնէ։

Երիտասարդներն աղուոր են իրաւ
Բայց հաւատարիմ չեն մընար բընաւ։
Հաստատուն սիրոյ տիպ չէ քեզ սոխակ
Որ ամէն օր նոր վարդի կայ երգակ։

Մինչդեռ ընդ հակառակն ծերերը միշտ խոհեմ ու ըզգուշաւոր կ'ըլլան, ոչ թէ տգէտ ու խակ։

Քեզմէ լաւեր փընտռէ, նայէ որ տակաւ
Քեզ նըմանից հետ տեսնըւիս շատ սակաւ։

Այս եւ ասոր նման դատարկաբանութիւններ ա՛յնքան ըրի որ ըսաւ, կարծեցի պահ մը թէ սիրտը կրցայ ինձ որսալ, մէյ մ'ալ յանկարծ ցուրտ շունչ մը քաշեց ու ըսաւ.— Աս բոլոր քու խօսքերդ ոչ մի արժէք ունին իմ աչքիս, բաղդատելով այն խօսքին հետ որ լսեցի անգամ մը մերիններուն բերնէն որ կ'ըսէին. Դեռատի աղջկան մը համար աւելի լաւ է նետ մը խրուի կողքին քան ծերուկի մը կողքին նստի։ Վերջապէս տեսնելով որ չպիտի ըլլայ, զատուեցանք։ Օրինական ժամանակը լրացածին պէս ամուսնացուցին երիտասարդի մը հետ խստաբարոյ, դաժան, անգործ, ինքնապաշտ որմէ նեղութիւն չմնաց որ չքաշէ, այլ սակայն փառք կուտար ու կըսէր։ Օրհնեալ է Աստուած որ դժոխային տանջանքէ ազատեցայ եւ այս արքայութեան հասայ։

✓ Քեզ հետ կ'ընդունիմ դըժոխքի տանջանք
Քան արքայութիւն ուրիշի մը ճանկ.
Լաւ է սոխի հոտն աղուորի բերնէ
Քան այն վարդը որ տըգեղը բըռնէ։
Թէեւ շատ թունդ ես ու խիստ, սակայն ես
Կը քաշեմ նազերդ զի գեղեցիկ ես։

Գեղեցիկ դէմք, ճոխ ու շքեղ պաճուճանք
Հընար, քընար, երանգ ու բոյր ու նազանք
Այս ամէնը կանանց բաժինն է զարդու
Այրութիւն լոկ բաւական է այր մարդու։

Պատմութիւն Գ

Անգամ մը Տիարպէքիր ծերուկի մը տունը հիւր եղայ։ Շատ հարուստ մարդ մ'էր եւ մէկ հատիկ տղայ մը ունէր։ Գիշեր մը ինձ պատմեց որ այս միակ զաւակէ զատ չունիմ։ Այս շրջակայքը ծառ մը կայ, ըսաւ, որ մարդիկ հոն ուխտի կ'երթան. ես ալ երկար գիշերներ կ'աղաչէի կը պաղատէի Աստուծոյ եւ այն ծառին ու հողին երեսներս կը քսէի, վերջապէս Աստուած խնդիրքս կատարեց ու այս զաւակը պարգեւեց ինձ։ Միւս կողմէն ալ իմացայ որ տղան իր ընկերներուն առանձինն կ'ըսէր. Ա՜հ, ո՜ւր էր թէ գիտնայի սա ծառին տեղը որ ուխտի երթայի եւ խնդրէի որ հայրս մեռնէր։ Հայրը երջանիկ ուրախ որ խելացի տղայ ունի, տղան նեղսիրտ ու դժգոհ որ զառամ հայր ունի։

Շատ տարիներ դեռ պիտի հոլովին
Որ ոտք չը կոխես դու հօրըդ հողին.
Դու ինչ խեր ըրիր քու հօրդ որ ելեր
Քու զաւակէդ լաւ կը սպասես օրեր։

Պատմութիւն Դ

Օր մը անփորձ հասակի յատուկ ինքնավստահութեամբ ա'յնչափ թունդ ու արագ քալած էի որ վերջապէս ուժասպառ ինկայ բլրակի մ'ստորոտը։ Ծերուկ մը որ կարաւանին կը հետեւէր մօտեցաւ ու ըսաւ. ի'նչ կը քնանաս, ե'լ որ աս տեղ քնանալու տեղ չէ։ Ըսի. ի'նչպէս քալեմ որ քալելու ոտք չմնաց։ Ըսաւ. չե՞ս իմացած ինչ են ըսած խելացի մարդիկ. պահ ընդ պահ նստելով քա-

լելը լաւ է քան թունդ թունդ վազել ու ի սպառ քայ-քայլել:

Ո՛վ, որ ընդ փոյթ կ'ուզես հասնիլ օթեւան,
Խօսքիս ականջ դիր, մի՛ վազեր շուտ այնքան.
Արագ նըժոյգն երկու հեղ վազ կուտայ, այլ
Ուղտը գիշեր ցերէկ կ'երթայ յամրաքայլ:

Պատմութիւն Ե

Մէկ ատեն մը երիտասարդ մը մեր ընկերութեան մէջ մտաւ, շատ զուարթ էր բնութեամբ, անուշ լեզու, ազնիւ ու բարեկիրթ, հոգ եւ տրտմութիւն ինչ է չէր գիտեր եւ ժպիտը միշտ շրթանցը վրայ։ Միջոց մը անհետացաւ, յետոյ երբ պատահմամբ իրար հանդիպեցանք, իմացայ որ կին առած եւ զաւակներու տէր եղած է։ Տեսայ որ այն հին զուարթութենէն բան մը չէ մնացած վրան եւ բոլոր այն գեղեցիկ երազանքներու ծաղիկները թառամած։ Հարցուցի ի՛նչպէս ես հիմա։ Ըսաւ. երբ տղաներ ունեցայ, այլ եւս տղայութիւն չըրի։

Գարունն է անց, ձըմեռն ի գլուխ իմ ած ձիւն
Հարկ դընէ այժմ ինձ ժամանակ՝ լըռջութիւն:

Ծերացա՞ր, ա՛լ մանկութենէ ձեռք վեր ա՛ռ,
Խաղ ու պըշրանք մանկութեան թո՛ղ խանդավառ:

Պարմանուոյ ձեւեր մի՛ սպասեր ծերէն,
Գացած ջուրն ի գետ չը դառնար նորէն.
Որայն երբ առոք, հունձքի հասաւ կէտ
Ալ նոր բոյսի պէս չը ճօճար վէտ վէտ։

Պառաւ մը ներկած էր մազերն ի սեւ
Ըսի—մա՛միկ ջան, հին օր ու արեւ,
Մազերդ ըսենք թէ սեւի կը միտի
Կըռնակիդ կուզը ի՛նչ ընես պիտի:

Մանկութեան շրջանն ելաւ ձեռքէ ալ
Ո՜ւր են գեղեցիկ այն օրերն անցեալ.
Գընաց բազկի այն ուժն առիւծազօր
Զառամած՝ եղայ մի յովազ այսօր։

Պատմութիւն Զ

Տգիտութեամբ ու անփորձութեամբ, անգամ մը կոշտ վարմունքով մը մօրս սիրտը ցաւցուցի։ Անկիւն մը քաշուեցաւ լալով ու ըսաւ. Մոռցա՞ր ուրեմն թէ պզտիկ տըղայ մ'էիր երբեմն եւ ես մեծցուցի քեզ, որ այժմ այսպէս խիստ կը վարուիս։

Ի՛նչ աղուոր ըսաւ որդւոյն մի պառաւ,
Երբ զայն վագրայաղթ՝ փրղերան տեսաւ.
Եթէ յիշէիր դու քո խեղճ հասակ
Երբ կը հանգչէիր գիրկըս անճարակ,
Չէիր այսօր.գլխս տանջեր, հիմա որ
Դու առիւծ ես եւ ես պառաւ անզօր։

Պատմութիւն Է

Ժլատ հարուստի մը զաւակը հիւանդ էր։ Բարեկամներ խորհուրդ տուին որ Ղուրան կարդացնէ կամ ոչխար մը մորթէ, թերեւս Աստուած ողորմի եւ բժշկուի մանուկը։ Ժամանակ մը մտածելէ վերջը ըսաւ. Ղուրանը լաւ է, քանզի հօտը հեռու է։ Զինք ճանչցողին մէկը երբոր լսեց, ըսաւ. Անշուշտ, քանզի Ղուրանը լեզուին ծայրն է մինչ ոսկին հոգւոյն մէջ։

Ափսոսներու մաղթանքներու հետ թէ որ
Փողի ալ ձեռք զարնել լինէր հարկաւոր,
Ցեխի մէջ էշ կը դառնային խեռ՝ յամառ
Բայց թէ աղօթք կ'ուզես, մէկին հարիւր առ։

Պատմութիւն Ը

Ծերուկի մը ըսին ինչո՞ւ կին չես առներ։ Ըսաւ պառաւներու հետ գլուխ չունիմ։ Ըսին, դեռատի մը ա՛ռ։ Ըսաւ, ես որ ծեր եմ ու պառաւ չեմ սիրեր, ի՛նչպէս դեռատին ինծի հետ գլուխ կը դնէ։

Ոչ այնչափ ոսկի, որչափ Թարմ տարիք
Պէտք է որ լըծորդք լինին երջանիկ։

ԳԼՈՒԽ Է

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

Պատմութիւն Ա

Աւագանիէն մէկը որդի մ'ունէր տխմար։ Գիտնականի մը յանձնեց որ դաստիարակէ մարդ ընէ։ Վարժապետը որչափ ալ աշխատեցաւ արդիւնք մը չունեցաւ, հուսկ ապա հօրը մարդ մ'ուղարկեց ըսելու որ այս տղայէն բան մը դուրս չի գար, ինծի ալ հետը խենդեցուց։

Երբ բընականէն գոհարն է ազնիւ
Կըրթութիւնն յայնժամ կ'ըլլայ բարերար,
Տեսակը վարնոց երկաթը որչափ
Ցըղկես ողորկես, նա չազնըւանար։
Եօթը ծովերու մէջ լըւա չումը
Քանի կը թըրջի, կը լինի վատթար։
Ցիսուսին էշը Մէքքէ ալ տանին
Դարձեալ ան նոյն էշն է խեռ ու յիմար։

Պատմութիւն Բ

Իմաստուն հայր մը իւր որդւոց խրատ կուտար որ ուսմունք եւ արհեստ սորվին։ Ջաւակներս, կ'ըսէր, գիտցէք որ աշխարհի բախտին ու յաջողուածին վրայ յոյս չէ կարելի դնել եւ փառք, ինչք ըսածդ դոնէդ դուրս կարեւորութիւն չունի, ոսկին արծաթն ալ վտանգէ զերծ չէ, կամ գողը մէկ անգամէն կը տանի կամ տէրը չռայլաբար կ'սպառէ։ Իսկ արուեստ գիտութիւն կենդանութեան

աղբիւր են եւ հարստութիւն անկորուստ, այնպէս որ եթէ օր մը արուեստագէտը իյնայ ալ հոգը չըներ, քանզի տաղանդը իւր հոգւոյն մէջ է, ուր որ երթայ յարգ պատիւ կը գտնէ եւ բարձր կը բազմի, մինչդեռ տգէտը պէտք է որ սոված մնայ ու չարչարուի։

Բարձրէն իյնալով ծանր է հպատակ կալ
Նազելու սովոր, նազերու տոկալ։
Ատեն մ'արմուկ մեծ փըրթաւ Շամի մէջ
Մարդիկ վեր կացին, շատցաւ յուզում վէճ.
Գիւղացի տըղաք գիտուն ու ճարտար
Դարձան արժանեօք մէյ մէկ նախարար։
Իսկ վէզիրազատք, տըգէտ անճարակ
Գիւղեր թափեցան որ մուրան ճարակ։

Կ'ուզե՞ս ժառանգել, հօր ձիրքն ունեցիր
Թէ ոչ տասն օրէն ժառանգածդ է ցիր։

Պատմութիւն Գ

Արքայորդի մը՝ իւր գիտութեամբ եւ առաքինութեամբ հռչակ հանած գիտնականի մը քով դրուեցաւ ուսմունք առնելու։ Վարժապետը շատ խիստ կը վարուէր, պատիժ, ծեծ, յանդիմանութիւն բան մը չէր խընայեր։ Տղան այլ եւս չդիմանալով օր մը հօրը գանգատեցաւ եւ սա չափազանց վշտանալով կանչել տուաւ ուսուցիչը եւ ըսաւ. Իմացածս ժողովրդի զաւակներուն այնչափ խիստ չես որչափ իմինիս, պատճառը ի՞նչ է։ Պատճառը այն է որ, ըսաւ, թէեւ մտածելով խօսիլ եւ ընտիր ձեւեր ու կերպեր ունենալ ամէն մարդու առ հասարակ պէտք է, բայց թագաւորներուն մասնաւորաբար անհրաժեշտ է անոր համար որ անոնց բերնէն եւ ձեռքէն ինչ որ ելլէ, եթէ խօսք ըլլայ եթէ գործ, իսկոյն ընդհանուրէն կ'ընդօրինակուի, մինչդեռ հասարակ մարդոց ըսածին ըրածին ոչ ոք կարեւորութիւն կուտայ։

Եթէ պարզ մարդն հարիւր անգամ թերանայ
Հարիւրէն մին չեն իմանար ընկերներ,
Իսկ թէ սուլթանն ընէ սխալ մի անգամ
Կը տարածուի երկրէ երկիր հեռուներ։

Վասն որոյ ուսուցչին պարտքն է որ արքայազուններու թարքը ուղղելու մասին աւելի խիստ եւ աչալուրջ ըլլայ, ըստ այնմ թէ.

Պըզտիկութեանն ով որ չառաւ կըրթութիւն
Մեծնալուն, շատ դըժուար է գործն այն մարդուն.
Ուզածիդ չափ ծըռէ փայտը երբ է թաց,
Չորցա՞ւ, ալ ճար չըկայ ուղղել, կրակէ բաց։

Ուսուցչին տուած բացատրութեանը համոզուելով թագաւորը, պարգեւներով ընծաներով պատուեց եւ դիրք ու կարգն ալ բարձրացուց։

Պատմութիւն Դ

Մաղրըպի կողմերը վարժապետ մը ճանչցայ դաժան թէ՛ լեզուով թէ դէմքով, չարաբարոյ, անգութ, գձուձ եւ անժուժկալ, այնպէս որ երեսը տեսնող միւսիւլմանը զզուանք կ'զգար եւ Ղուրան կարդալը լսողին սիրտը կը մթագնէր։ Խել մը անմեղ մանչ ու աղջիկ մանկիկներ յանձներ էին այսպիսի հրէշի մը որուն ոչ երեսին վրայ ժպիտ կը նկարուէր երբէք եւ ոչ բերնէն անուշ խօսք մը կը լսուէր։ Մէկուն արծաթաջինջ երեսին ապտակ մը կ'իջնար, միւսին բիւրեղափայլ թեւին կը զարնէր։ Վերջապէս օր մըն ալ ծուռ մէկ գործը իմացուելով լաւ մը կը ծեծեն ու դուրս կ'ընեն, եւ դպրոցը կը յանձնեն հեզաբարոյ, բարեպաշտ, ուղղամիտ եւ բարի մարդու մը որ պէտք չեղած տեղ բերան չէր բանար խօսելու եւ մարդու սիրտ չէր ցաւցներ։ Նախկին ուսուցչին ահ ու սարսափը կամաց կամաց տղոց սրտէն փարատեցաւ եւ այս երկրորդը հրեշտակ տեսնելով իրենք դեւեր դարձան

եւ անոր թուլութենէն օգտուելով դասի ալ շատ գլուխ չկախել սկսան: Ժամանակի մեծ մասը կ'անցնէր խաղով ու անգործութեամբ կամ դեռ չլմնցած գրատախտակները իրարու գլխուն զարնել խորտակելով:

Երբոր ուսուցիչն է չափազանց թոյլ
Քարմուղ կը խաղան տըղաքը ծոյլ. ծոյլ:

Երկու շաբաթ վերջ նորէն նոյն մզկիթէն կ'անցնէի, տեսայ որ այն հին վարժապետին սիրտը առնելով բերեր կրկին նստեցուցեր էին, ցաւեցայ շիտակը եւ ըսի Սատանան ինչո՞ւ նորէն հրեշտակաց վրայ ուսուցիչ են կարգեր: Ծերուկ մը փորձ եւ զգօն, լսելով ըսաւ. Ձե՞ս յիշեր իմաստնոց խրատը թէ.

Թագաւոր մը դպրոց դըրաւ իւր որդին
Արծաթ տախտակ մ'ալ կախելով իւր պորտին,
Տախտակի վրայ ոսկի տառով գըրուած էր
Վարժապետին սաստը լաւ քան հօր մը սէր:

Պատմութիւն Ե

Բարեպաշտ մարդու մը տղան իւր հօրեղբայրներէն բազում հարստութիւն ժառանգած էր եւ ցոփ եւ շռայլ կեանք մը կը վարէր, այնպէս որ անառակութեան եւ արբեցութեան տեսակը չէր մնացած որ չգիտնար: Օր մը խրատեցի զինքը ըսելով, Ո՛րդեակ, հասոյթ ըսածդ վազուկ ջուր մ'է, իսկ ծախքը ջրաղացք: Ըսել կ'ուզեմ որ շատ շատ ծախքեր ընել այն մարդուն կը վայլէ որ որոշ եւ բաւական եկամուտ ունենայ:

Հասոյթ քի՞չ ունիս, ծախք ալ շատ մ'ըներ,
Երգ մ'ունին, կ'ըսեն միշտ նաւաստիներ,
Եթէ լեռնաստան չը գայ °անձրեւ առատ
Տարի մը չանցած կը չորնայ Դըկլաթ:

Խելքդ գլուխդ ժողվէ, վարքդ փոխէ, ձգէ՛ ատ խաղ ու խնճոյքները, վաղը երբ ունեցածդ հատնի նեղութեան

մէջ կ՚իյնաս եւ կը զղջաս ։ Տղան մէյ մը խաղի խումի համը առած ըլլալով ըսածներս ականջը չմտաւ և հակառակը պնդելով ըսաւ ։

Բախտաւորեալ երջանիկներն աշխարհի
Ինչ՞ու նեղուին նեղ օրերու վախով լոկ ,
Գընա զբօսի՛ր , սիրունս , ուրախ լե՛ր , արի՛ ,
Չէ պարտ քաշել հիմակուընէ վաղուան հոգ ։

Ի՛նչպէս կարելի է այդ , ես որ ունեւորութեան մէջ այսչափ գերագահ եմ եւ բարերարութեան մէջ գերահըռչակ եւ անունս համբաւս ժողովրդին բերանը ինկած ․

Այն որու անունն ելաւ սըրտի տէր
Ա՛լ կապանքի տակ փողը չը բանտեր ․
Բարի հըռչակդ որ ելաւ հրապարակ
Չես կըրնար պահել ա՛լ դըռներըդ փակ ։

Տեսայ որ խրատ օգուտ չըներ եւ իմ տաք շունչս անոր պաղ երկաթին վրայ ազդեցութիւն մը չունի , բերանս գոցեցի մէկ դի քաշուեցայ , հետեւելով իմաստնոց խրատին թէ ․

«Ասա՛ զոր ինչ պարտիսդ , իսկ եթէ ոչ լուիցեն , մեղ ինչ ոչ գոյ քեզ» ։

Թէպէտեւ գիտնաս որ ականջ չեն տար ,
Դուն տուր քու գիտցած խըրատդ օգտակար ․
Շուտով կը տեսնես որ այն վէս՝ հըպարտ
Իր երկու ոտքով ինկած է թակարդ ․
Ձեռք ձեռքի զարկած , ափսոսալով շատ
Թէ մըտիկ չըրի խելացի խըրատ ։

Մինչեւ որ , ժամանակ մը վերջը , տեսայ ինչ որ գուշակած էի իրականացած է , կարկատուն ցնցոտիներու մէջ փաթթուած , պատառ մը հացը ճարելու զբաղած ։ Սիրտս խշխշաց իր այս ղառն վիճակին վրայ եւ ազնուութիւն չհամարելով յանդիմանութիւններով սրտին վէրքը քրքրել եւ վրան աղ ցանել , ինքնիրենս ըսի ։

Ըստորին մարդ, յաջողութեան մէջ գինով
Զը մըտածեր նեղ օրերուն վըրայով,
Գարունը որ ծիլ ու ծաղիկ կուտայ ծառ
Տերեւաթափ կ'ըլլայ ձըմեռն անպատճառ։

Պատմութիւն Զ

Թագաւոր մը իւր որդին ուսուցչի մը յանձնեց ու ըսաւ. Ա՛ռ սա իմ որդիս եւ ա՛յնպէս հրահանգէ որպէս քուկիններդ ճի՛շդ։ Առաւ տարաւ, տարի մ'աշխատեցաւ, բայց արդիւնք մը չերեւցաւ, մինչդեռ իր բուն զաւակները ուսմունքնին մեծ յաջողութեամբ աւարտեցին։ Թագաւորը սկսաւ նախատել գիտնականը թէ խոստմունքիդ դրժեցիր եւ յանձնառութեանդ հակառակը գործեցիր։ Ուսուցիչը յայնժամ ըսաւ, Տէ՛ր Արքայ, հրահանգը մէկ է, այլ ընդունակութիւնները տարբեր։

Ոսկի արծաթ թէպէտեւ են քարահատ
Բայց ամէն քար չի տար ոսկի եւ արծաթ,
Թէպէտ ամէն տեղ կը սփռէ լոյս Սոհայլ
Հոս սակայն սեկ կուգայ ու հոն կաշի այլ։

Պատմութիւն Է

Կրօնաւորական Ուխտի մը մեծաւորը լսեցի որ վանականի մը կ'ըսէր. Եթէ մարդիկ բուն հացը պարգեւողին ետեւէն իյնային ինչպէս հացի ետեւէն կ'իյնան, երկնից հրեշտակներն ալ կը գերազանցէին աստիճանով։

Քեզ չը մոռցաւ Արարիչն երբ դու անկար
Հիւթոյ կայլակ մ'էիր անկերպ աննըկար.
Նա արձակեց տաս չառաւիղ քու ափէդ
Նա կողդ ի վար կախեց կըրկին թեւ ուսէդ
Նա տըւաւ քեզ հոգի եւ միտ եւ հանճար
Նա կերպարան ու կամք եւ ուշ բանավար։
Կը կարծե՞ս այժմ, ով ապաշնորհ, թէ նոյն Նա
Քո պարէնը քեզ հասցընել կը մոռնայ։

Արաբ մը խրատ կուտար որդւոյն թէ, «Ո՛րդեակ դու ինձի համար տալոց ես յաւուր դատաստանի վասն անձին քոյ, զի ոչ հարցանեն քեզ թէ ո՞յր ես որդի, այլ թէ զի՞նչ գործեցեր»:

Քապայի ճամակն որ կը համբուրեն,
Նիւթէն չէ որ այն եղաւ անուանի.
Այլ մի քանի օր սուրբի հետ նըստաւ
Այն է որ այնչափ յարգ առաւ անի:

Պատմութիւն Թ

Գիտունք կ'աւանդեն թէ կարիճի ծնունդը ուրիշ կենդանիներու պէս չէ, այլ երբ ծնելու ժամը կը հասնի, կ'ըսեն, կը կրծէ մօրը արգանդը, կը փարատէ աղիքը եւ դուրս կուգայ եւ ելածին պէս ալ սահարայի ճամբան կը բռնէ: Անկէց է որ, կ'ըսեն, կարճի որջին այդ մաշկի կըտորուանքը կը տեսնուին: Անգամ մը մեծի մը քով այս աւանդութիւնը կը պատմէի, ըսաւ որ հոգիս կը վկայէ որ ճիշդ ըլլայ այդ, քանզի եթէ պզտիկ ատեննին մօրերնուն հետ այնպէս վարուած չըլլային, մեծցած ատեննին այսչափ անարգ եւ ատելի չէին ըլլար մարդոց առջեւ:

Հայր մը իւր որդւոյն ըսաւ, վերջ կէտին
«Պա՛տանի, յուշ ա՛ծ խըրատս այս յետին.
Ով որ անչահ է դէպ իր ընտանիք
Զը սիրուիր երբէք, չապրիր երջանիկ»:

Պատմութիւն Ժ

Կարիճի մը հարցուցին թէ ինչո՞ւ ձմեռը չ'ես երեւնար, ըսաւ. Ամառը ի՛նչ յարգ ունիմ որ ձմեռն ալ երեւնամ:

Պատմութիւն ԺԱ

Տէրվիշի մը կինը յղի էր, երբ ծնանելոյ ժամանակը

հասաւ, Տէրվիշը որ կենացը մէջ զաւակ ունեցած չէր, ըսաւ. Եթէ Ամենակարողն Աստուած ինձ մանչ զաւակ մը պարգեւէ, աս վրաս կրածներէս զատ ինչ որ ունիմ, ուխտ կ՚ընեմ որ տէրվիշներու տամ: Եղաւ որ մանչ մը ունեցաւ, շատ շատ ուրախացաւ եւ խնջոյքներ սեղաններ տուաւ, ինչպէս որ օրէն էր: Մի քանի տարի յետոյ, երբ Դամասկոսի ճամբորդութենէս վերադարձայ, ան նոյն տէրվիշին փողոցէն անցայ եւ ուզեցի տեղեկութիւն առնել վրան. Ըսին բանտն է: Պատճառն ի՛նչ է ըսի: Ըսին տղան գինովցաւ, աղմուկ հանեց եւ մարդ մ՚ալ մեռուց եւ քաղաքէն փախաւ. Հիմա հայրը բռնեցին տեղը, վիզը անուր, ոտքերը շղթայ նետեցին բանտը: Ըսի. Այս փորձանքը ինքը Աստուծմէ խնդրած էր:

Բեռտար[1] կանայքն, ո՛վ այր ուշիմ,
Թէ բերէին օձ աշխարհ,
Ցաւս իմաստնոց լաւագոյն էր
քան բերէին զաւակ չար:

Պատմութիւն ԺԲ

Փոքր էի, օր մը մեծ մարդու մը հարցուցի թէ չափահասութեան նշանները որո՞նք են: Ըսաւ. Օրինականները երեք նշան զանազաններ են. առաջին, տասնուչորս տարին լրացուցած ըլլալ. երկրորդ, գիշերը խաբուիլ. երրորդ, մազ բուսնիլը: Բայց եթէ ստոյգը կ՚ուզես մէկ հատ է, այն է իւր կամաց հետեւելէն աւելի Աստուծոյ կամաց հըպատակիլ: Ով որ այս բարեմասնութիւնները չունի, զայն չափահաս համարելու չէ:

Մարդ նըկարեցաւ, տե՛ս, Ջըրոյ մի պուտ,
Քառասուն օր արգանդ մընալով ի բուտ.
Քառասուն տարեկան ալ մէկը լինի
Մարդ չը կոչուիր խելք ու վարք թէ չունի:

1. Բնագիրն ալ ճիշդ այս կազմութիւնը ունի بار دار ։

Վեհ նըկարագիրն ու բարձր հոգին է
Մարդը մարդ ընող, ոչ արտաքինն է։
Կարմիր կանանչով ալ պատի վըրան
Կը գըծէ արհեստ մարդու կերպարան։
Ուրեմն ինչո՞վ մարդ կը զանազանի
Թէ չունի վե՛հ սիրտ ու վարք արժանի։
Աշխարհ նըւաճել չէ ինչ քաջութիւն
Նայէ որ մարդու մը սիրտ չահիս դուն։

Պատմութիւն ԺԳ

Տարի մը Մէքքէի հետիոտ ուխտաւորներուն մէջ վէճ մը ծագեցաւ. ես ալ մէջերնին էի։ Բանը այնչափ սաստկացաւ որ իրար ծեծելու փետտելու ելանք։ Քէջավէ նստող մը լսեցի որ իր բազմակցին կ՚ըսէր. Շատ տարօրինակ է աս տեսարանը։ Շաթրինջի (ճատրակ) մէջ փղոսկր[1] հետեւակը որ ասպարէզը կտրեց անցաւ՝ Թագուհի (فرزين) կը դառնայ, այսինքն լաւագոյն քան ինչ որ էր, այս ուխտաւոր հետեւակները ահագին անապատները կտրեցին անցան ու առաջուընէ վատթար եղան։

Ըսէ՛ իմ կողմէս Հաջի կըծանին
Զարչարող, մուշտակ պատռող գազանին.
Հաջին դուն չես այլ ուղտըն է որ նա
Փուշ տատասկ կ՚ուտէ եւ բեռ կը բառնայ։

Պատմութիւն ԺԴ

Հնդիկ մը Նաւթախաղ[2] կը սորվէր։ Խելացի մը ըսաւ.

---

1. *Քարին փղոսկրէ ըլլալը անհրաժեշտ պայման մը չէ փայտէ ալ կրնայ ըլլալ, բայց* عاج *(փղոսկր) բառը պէտք էր Սաատիին* حاج *(ուխտաւոր)ին հակադրելու համար։*
2. *Ցուպի մը երկու ծայրը չուան կը կապեն, կրակ կուտան եւ ցուպը մէջտեղէն երկու մատով բռնելով կը դարձնեն, որով հրեղէն շրջանակ մը կ՚երեւայ։*

քո խաղդ չէ աս քանի որ քու տունդ եղածին պէս եղէգ ու պրտու է։

Մի՛ խօսիր երբ չէ պատեհ խօսելոյ
Ոչ ալ պատասխան առանց կըշռելոյ[1]*։*

Պատմութիւն ԺԵ

Մարդուկին մէկուն աչքը կը ցաւէր, դիմեց պայտառի մը, սա ալ ինչ որ սովոր էր չորքոտանիներուն ընել, անոր ալ աչքին նոյն դեղը դրաւ եւ իսկոյն կուրցուց։ Վէճը դատաւորին տարին որ անպարտ արձակեց ամբաստանեալը ըսելով. եթէ դատախազը անբան չը լինէր՝ պայտառի մը չէր դիմեր։ Աս խօսքով նպատակս հասկցնել է որ անփորձին մեծ գործ յանձնողը վերջ ի վերջոյ կը զղջայ եւ խելացի մարդոց քով յիմարի տեղ կ՚անցնի։

Ջիտար խելացի մարդ՝ ուշիմ եւ փորձ
Անպիտաններուն վըտանգաւոր գործ.
Խըսիր հիւսողն ալ վարպետ է, սակայն
Մետաքսի կարկահն, ո՛վ կը տանի զայն։

Պատմութիւն ԺԶ

Մեծ դենպետներէն մէկուն որդին մեռաւ. եկան հարցուցին թէ տապանին վրայ ինչ գրենք։ Ըսաւ. Սբ. Գիրքին յարգը այնչափ բարձր է որ արժան չեմ տեսներ որ անկէ բան գրուի որ ժամանակաւ ջնջուի եւ ոտից կոխան լինի։ Եթէ անպատճառ բան մը գրել հարկ է, սա երկու տողը բաւական է։

Ո՜հ, ի՛նչ ախորժ կ՚ըզգայի ես
Երբ իմ այգիս կ՚ուռճանար,
Անց, բա՛րեկամ, մինչեւ տեսնես
Գարնան իմ հողս ալ դալար։

---

1. *Այս տողը հոս իր յարմար տեղը չերեւիր։*

Պատմութիւն ԺԷ

Ունեւոր մարդուն մէկը իւր ծառային ձեռքը ոտքը կապած կը չարչարէր։ Աստուածավախ մարդ մը անկէ կ՚անցնէր, տեսաւ ու ըսաւ։ Տղա՛յ, տե՛ս Աստուած իր արարածներէն մէկը քու ձեռքդ գերի ձգեր է եւ քեզ անոր վրայ առաւելութիւն է տուեր, փառք տուր եւ ձեռքդ քեզի քաշէ, կրնայ ըլլալ որ դատաստանի օրը ան քեզմէ բարձրը ըլլայ եւ դուն ամօթով մնաս։

Մի՛ շատ ցասմամբ վարեր ծառան,
Մի՛ չարչարեր, մի նեղեր ան
Տաս արծաթով գնեցիր, իրաւ
Բայց քո ստեղծած չէ նա բընաւ·
Մինչեւ ե՞րբ այս խըրոխտ կերպեր
Քեզմէ ալ մեծ Աստուած կայ վեր։
Ով Արսլանի Աղուշի տէր,
Քու տէրդ ալ դուն քու միտքըդ բեր։

Մեր ամենասուրբ մարգարէն, ընտրեալն ի մարդկանէ եւ գերագոյն վարդապետն տիեզերաց որ է օրհնեալ ինքն եւ ամենեքին որ ի նմանէ˙եւ ընդ նմա, հրամայած է որ չարչարանքներուն ամենէն մեծը դատաստանի օրը, այն է որ արդար ծառան տանին արքայութիւն եւ անոր չար տէրը դժոխ։

Ծառային որ քեզ կը տանի ըսպաս
Մի՛ խիստ վարուիր հետն ու մի՛ ցասնուր շատ·
Զի դատաստանին մեծ ամօթ կ՚ըզգաս
Երբ դու դըժոխքն ես եւ ծառան ազատ։

Պատմութիւն ԺԸ

Տարի մը Բալխէն Շամ կ՚երթայինք, ճամբաները շատ վտանգաւոր էին աւազակներու պատճառաւ։ Երիտասարդ մըն ալ կար մեզ հետ, քաջ աղեղնաձիգ, քաջ ասպարախաղ, փղի պէս զօրաւոր, կուռ սպարազէն որ տաս

մարդ անոր նետը լարի չէր կրնար անցընել եւ ամենէն ուժովներն անգամ անոր կռնակը գետինը չէին կրնար զարնել, բայց հարուստի զաւակ ըլլալով փափուկ մեծցած էր եւ աշխարհ տեսած ու ճամբորդութիւն ըրած չէր եւ մարտի գոռ ու գոչ լսած չէր եւ ոչ ալ հեծելագունդի փայլակնացայտ սուսերոյ շողիւնը տեսած։

Չէր ինկած դեռ թըշնամւոյ ափ
Չէր տեսած շուրջ նետի տարափ։

Այնպէս պատահեցաւ որ ես ու ան տղան ի միասին եւ իրարու ետեւէն կը վազէինք, ուր որ հին խարխլած պատ մ՚ընդ առաջ կ՚ելլէր, բազկի զօրութիւնով վար կ՚առնէր, եւ ամէն անգամ որ հաստատուն ծառի մը կը հանդիպէինք, առիւծազօր ուժովը կը քաշէր արմատէն կը խլէր, եւ պարծենալով կ՚ըսէր․

Ըսէ՛ փըղին, թող գայ տեսնէ
թեւ ու բազուկ զօրամարտ,
Ըսէ՛ թող գայ տեսնէ առիւծն
ահեղ ճիրան գոռամարտ։

Մէյ մ՚ալ յանկարծ քարի մը ետեւէն երկու հնդիկ յայտնուեցան եւ մեր վրայ յարձակում գործեցին, մէկուն ձեռքը լախտ մը, միւսին ալ՝ մուրճ մը։ Ընկերիս ըսի, չերեւնա՞ս։

Բե՛ր ինչ որ ունիս ուժ ու զօր քու քով
Թըշնամին ահա փոս ինկաւ ոտքով։

Տեսայ որ նետ ու աղեղ տղուն ձեռքէն ինկան եւ դող մըն է առաւ․

Ոչ ամէն այն որ կը ճեղքէ
մազ իր նետով գըրահանց
Կըրնայ դէմ տալ յարձակման օրն
ահեղ թափին քաջ արանց։

Նայեցանք որ պարկ, զէնք, զգեստ, ունեցածնիս ձըգել ու հոգինիս ազատելէն զատ ճար չկայ։

Մեծ գործերը փորձ մարդոց ձեռք յանձնէ որ
Կեռով կարթեն առիւծն անգամ գոռհըզօր:
Երիտասարդ, թէեւ կարշնեղ, փըղալանջ,
Մարտի պահուն յօղալոյծ կայ դողատանջ:
Ռազմի գործին ռազմագէտն է խելամուտ
Ինչպէս դատի օրէնըսգէտն է հըմուտ:

Պատմութիւն ԺԹ

Հարուստի մը զաւակը իւր հօրը գերեզմանաքարին վրայ նստած աղքատի տղու մը հետ կը խօսակցէր ու կ՚ըսէր. Տե՛ս ինչպէս իմ հօրս տապանը ծանր է եւ տապանագիրը զարդարուն եւ երփներանգ, փերուզակներով ընդելուզեալ կճեայ յատակի մը վրայ, մինչդեռ քու հօրդ տապանին վրայ ի՛նչ կայ, մի քանի կղմինտր եւ ափ մըն ալ հող:

Լո՛ւռ կաց, ըսաւ միւսը, մինչեւ որ քու հայրդ չարժի այս ահագին ծանրութեան տակ, իմ հայրս շատոնց արքայութիւն հասած կ՚ըլլայ, ըստ այնմ թէ «Մահ տընանկի հանգիստ, իսկ մեծատան՝ զիղջ»:

Էշն որու վըրայ նըւազ բեռ բառնան,
Ի հարկէ հանգիստ կը քալէ ճամբան:
Աղքատը որ միշտ նեղ կեանք է ապրեր
Թեթեւ կը վազէ մահուան դուռն ի վեր:
Եւ այն որ հանգիստ՝ ճոխ՝ առատ ու կուշտ՝
Ձըրկըւիլ դըժուար կուգայ °նոր անշուշտ.
Հարկաւ գերին որ արձակեն կապէն
Երջանիկ է քան տէրը որ կապեն:

Պատմութիւն Ի

Գիտնականի մը հարցուցի թէ ի՛նչպէս կ՚իմանայ Մարգարէին սա խօսքը.

«Թշնամի մեծ զանձն քո համարեսցիր»:

Ըսաւ. Ամէն այն Թշնամին որուն բարիք մը կ՚ընես, բարեկամ կը դառնայ, բացի մարմինէն որ որչափ գոհացընես այնչափ կը խստանայ:

Հրեշտակ կը դառնայ մարդ սակաւակեր
Մինչ անասնակեանցն՝ իշու է ընկեր.
Ով որ գոհ ըրիր հըլու եղաւ, տե՛ս,
Բացի անձէդ որ միշտ խեռ է ու վէս:

ՀԱԿԱՃԱՌՈՒԹԻՒՆ ՍԱԱՏԻԻ

Մէկը տեսայ, տէրվիշի կերպարանքով բայց ոչ հոգւով, զեղծ բարուք, որ ընկերութեան մը մէջ նստած կատաղի կերպով կը գոռար հարուստներու դէմ եւ հոն հասուցած էր խօսքը թէ Տէրվիշին կարողութիւն կը պակսի, հարուստին կամք:

Առատասիրտք դըրամ չունին ի ձեռին,
Ունեցողներն ալ գութ չունին ընկերին:

Ես որ մեծամեծներէն այնչափ բարիքներ տեսեր եմ այս խօսքը ինձ ծանր եկաւ ու ըսի. Բա՛րեկամ, մեծատուններն աղքատներուն եկամուտներն են, միայնակեացներու ամբարները, դիմողներու ապաստանարանը, անցորդներու օթեւանը, անոնք ամէն տեսակ նեղութիւն տանող են ուրիշներու հանգստութեանը համար, ձեռքերնին պատառի չեն երկնցներ առանց իրենց մերձաւորները եւ շուրջիններն մասնակից ընելու եւ իրենց սեղանէն աւելցածներն ալ աղքատներու, ծերերու, մօտիններու, դըրացիներու կը հասնին:

Հարուստն ունի կըտակ, տուրք, տեղ, սեղան բաց,
Ողորմութիւն, հարկ ու փըրկանք իւր գերեաց:
Դու ե՞րբ կըրնաս հասնիլ այն բարձր աստիճան
Երկու ծունկ չոր աղօթքով, միտք ցիր ու ցան:

Եթէ բարեբարելու առաքինութեան եւ երկրպագելու առաւելութեան վրայ է խօսքդ, ունեւորները այս մասին ալ քու վրադ գերազանցութիւն ունին, անոր համար որ իրենց տաճարները վճարած են, զգեստնին մաքուր, պատիւնին անարատ, գլուխնին ամփոփ։ Խելացի մարդիկ գիտեն որ աստուածպաշտութիւնն ալ կուշտ փորով կ՚ըլլայ եւ երկրպագութիւն ալ մաքուր հագուելով։ Պարապ ստամոքսէն ի՛նչ ոյժ կ՚առնուի կամ դատարկ ձեռքէն ի՛նչ շնորհք կ՚ելլէ կամ բոպիկ ոտքէն ի՛նչ գնացք, կամ անօթի փորէն ի՛նչ օգուտ։

Գիշերն անհանգիստ կը ննջէ այն որ
Զունի ճարելու իւր հացը միւս օր։
Մըրջիւնը ամրան կը ժողվէ պաշար
Որ ձըմեռն հանգիստ ընէ փառաւոր։

Յայտնի է որ աղքատութիւնը չէ որ սրտի անդորրութիւն պիտի տայ եւ ոչ ալ միտքը հանդարտ կրնայ ըլլալ երբ ձեռքը նեղն է։ Մէկը ճաշը լմնցուցած, գոհութիւնը կը կարդայ, միւսը կուչ եկած դեռ ճաշի կ՚սպասէ։ Ե՞րբ աս անոր հաւասար կրնայ բռնուիլ։

Հարուստն Աստուծոյ հետ է լուրջ հոգւով
Աղքատը չուար կայ հացի հոգով։

Ասոնց աղօթքը՝ երկրպագութիւնը հարկաւ անոնցինէն աւելի ընդունելի է քանզի ամփոփ մտօք եւ անզբաղ սրտով է, ոչ թէ, անոնց պէս, թռած եւ ցանուցիր խելքով։ Եւ որովհետեւ գործերնին կարգի դրուած եւ ապրուստնին ապահովուած է, կրնան սրտի կատարեալ անդորրութեամբ աստուածպաշտութեամբ պարապիլ, Առաքին ըսածին պէս թէ․

«Պա՛հեա զիս, Տէր, յաղքատութենէ որ ապականէ զիս եւ ի մերձաւորութենէ այնոցիկ զորս ոչն սիրեմ», *եւ Մարգարէին պատգամն է թէ․*

«Աղքատութիւն սեաւ առնէ զերեսս թէ՛ աստ եւ թէ՛ ի հանդերձելումն»։

Ըսաւ․ Չլսեցի՞ր Մարգարէին խօսքը թէ «Պանծալի է աղքատութիւն» ։

Ըսի․ Այո՛, բայց այն կարգի աղքատներուն համար ըսաւ որ իրենց վիճակին դառնութիւնը կը տանին առանց տրտնջելու եւ նախախնամութեան արձակած նետը կ՚ընդունին առանց դժգոհելու, ոչ թէ անոնց համար որ սուրբերու հագուստ կը հագնին եւ թռչակներով կը պարարտանան ։

Ո՛վ, դու տաւիղ որոտագոչ, սընափոր
Ի՛նչ թռչակ հետ պիտի բառնաս կռչման օր․
Ագահութիւնդ թո՛ղ, թէ մարդ ես միանգամ
Հազար հատեայ համրիչ ա՛ռ ձեռքըդ յայնժամ ։

Տէրվիշ մը որ գործնական ծանօթութիւններէ զուրկ է, աղքատութիւնը օր մը անպատճառ կ՚ապականէ զանի, ըստ այնմ թէ «Անձուկ տառապանաց ի մոլորութիւն տանի» ։ Եւ մերկ զգեստաւորել եւ նեղեալին օգնութեան հասնիլ առանց հարստութեան կարելի չէ ։ Ինչո՞վ մեզի պէսները կրնան անոնց աստիճանին հասնիլ երազել եւ ե՞րբ կարող ձեռքերը ապիկարներուն հաւասար եղեր են ։ Չե՞ս տեսներ որ նոյն ինքն ամենաբարձրեալն Աստուած իւր պատգամներուն մէջ արքայութեան վայելքներուն ակնարկելով կը հրամայէ․

«Անդ պատրաստեալ են վասն ընտրելոց ամենայն ինչ որոց պէտս ունիցին» ։

որպէս զի գիտնաս թէ ան որ հացը ճարելու զբաղեալ է բարձրագոյն բաներու ետեւէ ըլլալու ժամանակ չունենար եւ մտքի անվրդով խաղաղութիւնը որոշ եւ բաւական ապրուստով միայն կարելի է ։

Ծարաւատանջ մարդ գիտե՞ս ինչ կ՚երազէ
Բոլոր աշխարհ աղբիւր եղած կը վազէ ։

Չքաւորութեան դառնութիւնը ճաշակող եւ ազգի ազգի նեղութեանց մէջ տառապող թշուառներն են սովորա–

բար որ չկրնալ ժուժալով վտանգաւոր արարքներու մէջ կ՚իյնան, առանց հետեւանքներէն սոսկալու եւ օրինաւորի եւ ապօրինաւորի մէջ խտրութիւն չեն դներ եւ ոչ ալ հանդերձեալէն երկիւղ կը կրեն։

Թէ մի կըղմինտր իյնայ գըլխուն չան վերէն
Գոհ կը վազէ թէ ոսկոր մ՚է սա իրեն,
Եւ թէ երկու մարդ կը տանին մի դիակ
Սովատանջը կարծէ թէ խամ է խորակ։

Իսկ բարեսիրտ հարուստը միշտ Աստուծոյ շնորհաց մէջ է եւ արդարը[1] մեղապարտի[2] հետ չշփոթեր։ Ըսէ՛, խնդրեմ, երբէք տեսած ունի՞ս ձեռքը ոտքը չղթայուած յանցապարտ մը կամ բանտը նստած չարագործ մը կամ երեսին քօղը պատռած լիրբ մը կամ ձեռքը կտրուած աւազակ մը որոյ չարժառիթը աղքատութիւն չլինի։ Ընդհանրապէս դատարկապորտներն են որ ամօթ եւ պարկեշտութիւն ոտքի տակ կ՚առնեն եւ անօթիներն են որ հաց կը գողնան։

Գազան չուն որ միս գըտաւ
Ձը հարցըներ ա՛լ բընաւ,
Թէ Սալիհի՞ ուղտն է սա
Կամ Դէջջալի իշուն մաս։

Քա՛նի քանի պարկեշտ կիներ չքաւորութեան պատճառաւ գէշ ճամբաներու հետեւեցան եւ իրենց անգին պատիւը ոտնակոխ ընելով անուանարկուեցան։

Ոյժ չը մընար ծոմ պահելու սովանկին
Սըրբութեան սանձն ափէն կ՚իյնայ սընանկին։

Երբոր ես ասոնք ըսի տէրվիշին համբերութիւնը ձեռքէն գնաց, լեզուին սուրը քաշեց, պերճախօսութեան ձին ասպարէզը քշեց եւ չիտակ խոյացաւ իմ վրաս ու ըսաւ.

---

1. حلال

2. حرام

Ա՛յնչափ չափազանցեցիր Հարուստներուն առաքինութիւնը եւ ա՛յնչափ ունայնաբանեցիր որ իբր թէ դեղթափ ըլլային ասոնք աղքատութեան թոյնին դէմ կամ ուտեստի ամբարներուն բանալին։ Բուռ մը հպարտ, սէգ, անձնապաշտ եւ արհամարհոտներ որ խելքերնին մտքերնին հարստութիւն դիզելու եւ բարձր բարձր պաշտօններ ձեռք ձգելու են տուեր, որք անմիտ յիմար խօսքերու համար միայն բերան կը բանան եւ արհամարհելու համար միայն կը նային, կարդացող դասը մուրացկանի տեղ են դրեր եւ տէրվիչները անոր անգլուխներու կարգն են դասեր եւ շնորհիւ իրենց հարստութեան եւ դիրքին կ'ուզեն որ ամենէն վեր վեր նստին եւ իրենք զիրենք ամենէն վեր եւ բարձր կը համարին եւ մէկու մը գլուխ ծռել չեն զիջանիր, անգէտ իմաստնոց խօսքին թէ. Ով որ Աստուածպաշտութեամբ ուրիշներէ պակաս է եւ հարստութեամբ աւելի, արտաքուստ կարող եւ մեծ է, այո՛, բայց ի ներքուստ աղքատ։

Անմիտն իմաստնոյն թէ խրոխտայ ինչքով
Իշու մորթ սեպէ լինի ալ մուշկ-կով։

Ըսի մի՛ այնչափ չարախօսեր, անոնք միշտ կը բարեբարեն։ Ըսաւ. Սխալ ես, անոնք դենարի դրամի ստրուկներ են, անոնցմէ ի՞նչ օգուտ կ'ելլէ որ կապոյտ կամարի վրայ ամպեր են եւ չեն անձրեւեր եւ արեգ-ակն են եւ չեն լուսաւորեր եւ կարողութեան ձիուն վրայ նստած են եւ չեն վազեր հասնիր, Աստուծոյ ճանապարհին քայլ մը չեն առներ եւ լումայիկ մը առանց նուաստացնել եւ ճըզմելու չեն տար։ Հազար նեղութեամբ կը ժողվեն, կծծիութեամբ կը պահեն եւ չկրնալ զատուելով ալ կը ձգեն կ'երթան, ըստ այնմ թէ. Ագահին արծաթը հողէն դուրս չելլեր մինչեւ որ ինք հողին մէջ մտնայ։

Մէկն հազար ջանքով կը ճանկէ մի հաց,
Միւսն անճիգ անկէ կը կորզէ ի բաց։

Ըսի. Հարուստներուն վրայ քեզ կծծութեան գաղա-

փարը տուողը քու մուրացկութիւնդ է եթէ ոչ ով որ ագահութիւնը մէկ դի ձգէ անոր համար կծծի ու առատ մէկ է․ փորձաքարն է որ կը յայտնէ ոսկին, եւ կծծին է որ կը ճանչնայ աղքատը եւ աղքատն ալ գիտէ թէ ո՛ւր է կծծին։

Ըսաւ փորձով կը զրուցեմ, իրենց յատուկ մարդերը ունին դրան առջեւ, կոշտ ու տմարդի արարածներ, որպէս զի մէկը նեղութիւն չտայ իրենց պաշտելւոյն, եկող խեղճը բրտաբար հրմշտկելով կը պոռան ներսը մարդ չկայ, եւ իրաւ ալ է։

Ան որ չունի խելք, միտք, իմաստութիւն
Լաւ ասաց դարպան թէ մարդ չկայ տուն։

Ըսի պատճառն ան է որ խնդրարկուներէն՝ աղերսարկուներէն հոգինին բերաննին եկած է, եւ միւս կողմէն ալ խելքի դէմ է որ անապատի աւազը եթէ մարգարիտ կտրի մուրացկանին ~~աչքը կշտանայ~~։ աչքը կշտանայ։

Ինչպէս չը լենար ջրհորը ցօղով
Նոյնպէս ալ աչքերն ագահի՝ փողով։

Տնանկներուն երեսը դուռերնին գոցելու գալով կ՚ըսեմ որ եթէ Հաթէմի Թայի որ անապատաբնակ էր քաղաքը հաստատուած ըլլար, աղքատներու յարձակումէն ըզգեստները կը պատռէր։

Մի՛ նայիր դուռս որ չը համարձակին
ուրիշ աչքեր ալ
Քանզի աղքատաց ձեռքէն անհընար
է մարդու բան տալ։

Ըսաւ․ Ես կը նախանձիմ անոնց վիճակին։ Ըսի․ Ո՛չ, անոնց վիճակին չէ այլ ունեցածին կը նախանձիս։ Այսպէս չարունակեցինք վէճը, երկուստեք բորբոքելով եւ ընդդիմաբանելով։ Ամէն զինուորը որ քշէր առաջ, ետ կը մղէի, ամէն անգամ որ շահ մը կը հանէր դիմացս, ֆարզինով (Թագուհի) մը կը ծածկէի, մինչեւ որ ունե-

ցածներուն բոլորը խաղաց եւ կթուեցաւ եւ ապացուցութեանց կապարճին մէջ նետ չմնաց։

Ծոռոմ խոյանքէ մ'ըլլար ասպարթափ
Փոխառիկ պաշար մ'է նա, չունի յարգ․
Բոլոր այս արձակ պերճ ու յանգաչափ
Դըրան քով զէնք են, պարիսպն է դատարկ։

Վերջապէս փաստէ բոլորովին տկարացաւ, խայտառակ ըրի զինք, յայնժամ սկսաւ ցնդաբանել ինչպէս սովորական է տգէտներուն որ երբ փաստաբանելու մէջ հակառակորդէն վար մնան կ'սկսին թշնամանքներ տեղալ, նման կռակոփ Ազարին որ երբ որդւոյն հետ գլուխ չը կրցաւ ելլել ըսաւ․

«Քարկոծեսցիս եթէ ոչ անսայցես»։

Այսպէս նա ալ սկսաւ թշնամանել զիս, ես ալ փոխարինեցի, օձիքէս բռնեց, կզակը ափս առի․

Ան ինծի ես ալ անոր փաթաթուած,
Ետեւնուս քըրքիչ ամբոխ վազն ի վազ,
Աշխարհ տեսնելով ու լսելով մեզ
Մատ կը խածնէր ու կը մընար ապշած։

Վերջապէս գործը դատաւորին առեանը հանել եւ արդարութեան վճռոյն հպատակիլ որոշեցինք որպէսզի Իսլամի պատգամատուն, գործը քննելով հարուստի եւ աղքատի մէջ կեցած տարբերութիւնը որոշէ։

Դատաւորը մեր կերպարանքը տեսնելէ եւ տրամաբանութիւնը լսելէ յետոյ ժամու մը չափ գլուխը կախ խորհրդածել սկսաւ, հուսկ ապա շտկուեցաւ ու ըսաւ․

Ո՛վ դուն որ հարուստներուն կողմը բռնեցիր ու աղքատները անարգեցիր, գիտցիր որ ամէն ուր որ վարդ կայ փուշ ալ կայ, գինին իր թմրութիւնը ունի, գանձը իր օձ պահապանը, եւ ուր որ ընտիր մարգարիտ կայ մարդակեր նհանգն ալ առընթեր է, աշխարհի զուարճութիւնք ալ օրհասն ունին իրենց ետեւը, ինչպէս որ

արքայութեան վայելքն ալ ղաւաճան դեւը ունին յառաջոյ։

Բարեկամի սիրոյն ի՛նչ ելք ուրիշ քան
Թըշնամւոյն ալ լուռ համբերել նեղութեան,
Լըծորդ կ՚երթան իրարու հետ քանզի միշտ
Գանձ ու մար ու վարդ ու խառ ու ցինծ ու վիշտ։

Ձե՞ս տեսներ որ այգիին մէջ թէ հոտաւէտ ուռի կայ թէ չոր փայտ, նոյնպէս հարուստներուն մէջ թէ Աստուածամերձ կայ թէ ամբարիշտ եւ տէրվիշներու դասակարգին մէջ, թէ համակերպող եւ թէ ըմբոստներ։

Թէ մէն մի շիթ ցօղոյ լինէր մի գոհար
Ուլունքներու պէս շուկաներ կը լողար։

Բարձրելոյն Աստուծոյ աթոռոյն մօտ եղողները տէրվիշաբարոյ հարուստներն են եւ սրտով հարուստ տէրվիշներ, եւ հարուստներու մէջ վեհագոյններն անոնք են որ տէրվիշները կը մտածեն եւ տէրվիշներուն մէջ անոնք նախամեծար են որ հարուստներուն շուրջը չեն դառնար ըստ այնմ թէ.

«Որ յուսայ առ Աստուած ոչ մերժեսցի»։

Ցետոյ խօսքը ինէ տէրվիշին դարձնելով ըսաւ.

Դո՛ւն որ հարուստներուն համար կ՚ըսես թէ Աստուծոյ դրած արգելքներուն ականջ չեն կախեր, իրենք գիրենք ցոփութեան եւ արբեցութեան տուած են, այո՛, կան մէկ մաս մը որ ըսածիդ պէս են, անբարեխիղճ եւ երախտուրաց որոց բանը գործը կորզել դիզել է եւ ոչ երբէք վայելել եւ տալ. այնպէս որ եթէ անձրեւ չգայ ու երաշտութիւն տիրէ կամ հեղեղներն յորդին ու աշխարհ ողողեն, որովհետեւ իրենք ամէն պէտք եղածն ունին ու հանգիստ են, չեն հարցներ իսկ բնաւ թէ աղքատն ինչ կ՚ընէ եւ ոչ ալ Աստուծոյ երկիւղը կը կրեն, այլ կ՚ըսեն.

Բամբիշք որ անփոյթ ի գահաւորակս
անցանեն ընդ գետ,
Ոչ ինչ իմանան զորոց գետամոյն
կորընչին անհետ:

Ծառերն երբ իրենց կապերտն յաջողին ջրէ դուրս հանել
Կ'ըսեն մեզ ինչ փոյթ, թող աշխարհ ողջոյն ընկղմի անել.
Եթէ մի ուրիշն, ելք չունենալով կորեր է անհետ,
Ես ունիմ, ի՛նչ վախ բադին խաղալու փոթորիկին հետ:

Այսպէս է մէկ մասը, ինչպէս որ լսեցիր, այլ կայ մաս մըն ալ որ բարութեանց սեղանը միշտ դրած, ձեռքերնին միշտ բաց, ուրիշներուն բարիք ընելու միշտ գոտեպինդ, խոնարհ, պատուաճանաչ, Աստուծոյ ողորմութեան ապաստան եւ անոր շնորհները վայելող թէ հոս եւ թէ հանդերձեալին ինչպէս է մեր մեծազօր արքայն Աթաբէկ—Աբուբէքր, որդի Սաատի, որդւոյ Զանկիի, արդարադատն, միշտ յաղթողն, Աստուածազօրն, միահեծան տէրն ամենեցուն, արթուն պահապանն իսլամական սահմաններու, ժառանգն Սողոմոնեան հարստութեան, արդարագոյնն ի մէջ թագաւորաց, ապաւէն աշխարհի եւ կրօնից, որոյ երկարեսցէ Տէր զկեանս իւր եւ զօրաւիգն լիցի նմա յամենայն ի գործս իւր եւ վարձս բարեաց շնորհեսցէ:

Հայր մը չըներ իւր զաւակին երբէք ա՛ն
Ինչ որ ըրիր դու Ադամազն մարդկութեան,
Կամելով մեզ բաղդաւորել ի բարի,
Քեզ թագաւոր կացոյց Աստուած աշխարհի:

Երբ դատաւորը խօսքը հոս հասուց, տեսնելով որ չափազանցութեան ձին մեր յուսացածէն աւելի կը քշէ, օրէնքին վճռին առջեւ խոնարհեցանք եւ եղած անցածին վրայ իրարմէ ներողութիւն խնդրելով գրկուեցանք համ—

թուրուեցանք եւ հաշտուեցանք, վերջաբանը կապելով սա երկու տողով.

Ժամանակէն, ո՛վ հէք, գանգատ մի՛ բառնար,
Թէ անբախտ ես, եթէ խեղճ ալ մեռանիս,
Հա՛րուստ, դու որ կամքով ձեռքով հզօր ես,
Թէ՛ կե՛ր, թէ՛ տո՛ւր որ երկու կեանքն ալ տանիս:

ԳԼՈՒԽ Ը

ՁՐՈՒՑԱՏՐՈՒԹԵԱՆ ՎԱՑԵԼՉՈՒԹԵԱՆՑ ՎՐԱՑ

Անդարձ Ա

Հարստութիւնը դիւրակեցութեան համար է, կեանքը հարստութիւն դիզելու համար չէ։ Խելացի մարդու մը հարցուցին թէ բարեբախտը ո՞վ է եւ դժբախտութիւնը ի՛նչ։ Պատասխանեց. Բարեբախտը այն է որ վայելեց ու գնաց, դժբախտ այն որ մեռաւ ու ձգեց։

Մի՛ պաշտեր այն ոչինչը որ ինչ չըրաւ,
Դիզեց դիզեց ու ինք ոչինչ չը կերաւ։

Խրատ Բ

Մովսէս Քարունը խրատեց որ «Տո՛ւր որպէս տուեալ է քեզ Աստուծոյ», *մտիկ չըրաւ եւ յետոյ գիտես որ ինչ եղաւ վախճանը։*

Ոսկւով արծաթով բարիք մը չընող
Օր մը իր գլխով կը տուժէ այն փող։
Կ'ուզե՞ս երջանիկ լինել աստ ու անդ
Տո՛ւր, ինչպէս տըւաւ քեզ Աստուած աւանդ։

Արաբը կ'ըսէ.

«Բարիս գործեա՛, այլ մի՛ ամաչեցուցանէր, զի բարի եղիցի քեզ»։

Ուր որ արմատ ձըգեց տուրքի շնորհքի ծառ
Բունն ու ոստերն եղան երկնից հաւասար.
Եթէ կ'ուզես պըտուղ ուտել անկէ դուն
Քամահրելով մի՛ սըղոցեր նորա բուն։

Փառք տուր որ կ՚ըրնաս ընել բարիք, տուրք,
Որ Աստուած չըրաւ քեզ չընորհագուրկ.
Մի՛ արքայամերձ դիրքով յոխորտար
Շընորհք համարէ՛ որ պատիւ գըտար։

Խրատ Գ

Երկու կարգ մարդիկ ի զուր վաստակեցան եւ պարապ տեղ յոգնեցան տքնեցան, մէկը այն որ դիզեց չկերաւ, մէկն ալ այն որ ուսաւ ու չգործադրեց։

Որչափ աւելի կարդաս հըմտանաս,
Տըգէտ ես թէ որ վարքով ես պակաս.
Ոչ հայեցող ոչ գիտուն կը դառնայ
Զորքոտանին որ գիրքեր կը բառնայ.
Այն դատարկ ուղեղն ի՛նչ գիտէ թէ այդ
Կըրածը ի՛նչ է, գի՞րք է թէ ոչ փայտ։

Ցորդորակ Դ

Ուսմունքը կրօնքը պահպանելու համար է ոչ թէ աշխարհ վայելելու։

Ով որ խաղաց ու վրայ տըւաւ կեանքն ի զուր
Նետեց ոսկին եւ չը բերաւ բան մը բուռ։

Խրատ Ե

Տէրութիւնը իմաստուններով կը բարգաւաճի ինչպէս որ կրօնքն ալ պատուիրանապահութեամբ կը կազդուրուի եւ թագաւորները աւելի պէտք ունին իմաստնոց խորհրդին քան սոքա թագաւորին պաշտօններուն։

Եթէ կ՚ընդունիս խրատ, ո՛վ թագաւոր
Զը կայ °աշխարհիս մէջ ասկէ մեծ խըրատ,
Մի՛ քաշեր առաջ բայց զարժանաւոր
Թէպէտեւ նոքա չեն հետամուտ շատ։

Խրատ Զ.

Երեք բան կայ որ առանց երեք պայմանի չկրնար հաստատուն կալ. հարստութիւն առանց գործածութեան, գիտութիւն առանց արտայայտութեան եւ տէրութիւն առանց քաղաքականութեան։

Երբեմն անոյշ խօսէ, ըզգոյշ ու չափով
Ինչ՝ թէ սիրտ մի վաստըկիս սանկով,
Երբեմն ալ խիստ, քանզի հարիւր չիչ անոյշ
Քիչ քանակով մի դառնինճի չունի ոյժ։

Խրատ Է

Զարերուն ողորմիլը բարիներուն անիրաւել է եւ բռնաւորներուն ներելը զրկանք է հարստահարեալներուն։

Եթէ պատուես ու երես տաս ցածին,
Ընկեր կարծէ զինք քու ունեցածին։

Անդարձ Ը

Ոչ թագաւորներուն բարեացակամութեանը կարելի է վստահիլ եւ ոչ ալ մանկանց գեղեցիկ ձայնին տեւականութեանը, քանզի մին փոքր կասկածի մը կը նայի որ փոխուի, եւ միւսը մէկ երազի մը որ խանգարի։

Սիրտ մի՛ տար հազար տարփատէր անձին
Եթէ ոչ լըքեալ կը մնաս առանձին։

Իմաստ Թ

Ամէն ունեցած գաղտնիքդ բարեկամիդ մի՛ յայտներ, քանզի ի՛նչ գիտես որ օր մը թշնամի չըլլայ դառնայ, եւ ամէն ձեռքէդ եկած չարիքը թշնամւոյդ մի՛ հասցներ, քանզի կրնայ ըլլալ որ օր մը բարեկամդ դառնայ եւ այն խորհուրդը որ կ՚ուզես գաղտնի պահել, բարեկամիդ ալ մի՛ յայտներ, քանզի սա ալ իր բարեկամը կրնայ ունենալ։

Լաւ է լուռ քան մարդու բանալ իւր հոգին
Պատուիրելով որ չը խօսի ոչ ոքին·
Նայէ որ ջուրն ակէն կըտրես, բարի մարդ,
Զի երբ յորդեց եւ գետացաւ ա՛լ չէ մարթ։

Պէտքը չէ խօսիլ ոչինչ առանձնակ
Որ ուրիշի քով չըսուի համարձակ։

Խրատ Ժ

Տկար թշնամի մը որ մօտիկութիւն կը ցուցնէ եւ բարեկամի ձեւեր կ'առնէ ուրիշ միտք չունի բայց եթէ զօրաւոր դառնալ· իրաւամբ ըսեր են որ բարեկամին բարեկամութեանը վստահութիւն չկայ ուր մնաց թշնամւոյն հեթեթանքը եւ ո՛վ որ տկար թշնամին բանի տեղ չդնելով կ'անտեսէ, կը նմանի անոր որ կայծը ոչինչ համարելով չմարեր։

Այսօր ըսպաննէ, երբ առիթն ափ է
Երբ վեր ելաւ հուրն՝ աշխարհ կը լափէ·
Մի՛ թողուր պընդել թըշնամւոյն իր լար
Քանի որ կըրնաս փըռել նետահար։

Խրատ ԺԱ

Երկու թշնամւոյն միջեւ այնպէս խօսէ որ եթէ օր մը բարեկամանան չամաչես։

Երկու հոգւոյ մէջ կռիւն է որպէս հուր
Բանսարկուն անդին փայտ նետողն է փուռ·
Կը հաշտուին անոնք օր մը մի կերպով
Խառնողը սակայն կը մնայ ամօթով։
Խելք չէ երկուքի մէջ կալ բոցավառ
Եւ զինք մէջ նետել այրել չարաչար։

Բարեկամաց հետ շատ ըզգոյշ խօսէ
Որ արիւնարբու թըշնամիդ չը լսէ·

Պատին առջեւ ինչ որ խօսիս, ուշ տար
Որ պատին ետին չըլլայ մի գուշտար։

Իմաստ ԺԲ

Ով որ բարեկամի թշնամիներուն հետ լաւ կ'երթայ, բարեկամին չարիք կը նիւթէ·

Ձեռք լը՛ւա, ը՛նկեր, այն բարեկամէ
Որ քու թըշնամւոյդ հետ բարեկամ է։

Խրատ ԺԳ

Եթէ գործի մը որոշողութեան մէջ վարանում ունիս, այն կողմին հակիր որ անվնասագոյն լինի եւ եթէ գործը ոսկիով գլուխ ելլելիք է, հոգին վտանգի դնել խելք չէ։ Արաբը կ'ըսէ·

«Հնարից վերջինն է սուր»։

Մեղմ խօսողին դէմ մի՛ խըստիւ զայրանար,
Հաշտութեան դուռ զարնողին ռազմ մի բանար։

Երբ ամէն հընար փորձեցիր ի զուր
Յայնժամ իրաւունք է ձեռք առնել սուր։

Անդարձ ԺԴ

Թշնամւոյն տկարութեանը մի՛ ողորմիր, քանզի ուժովցածին պէս նա քեզ չներեր։

Երբ կը տեսնես քո թըշնամին նըկուն
Մի՛ գովաբաներ դուն քո քաջութիւն.
Զի ամէն ոսկոր ծուծ մ'ունի իւր մէջ
Եւ ամէն շապկի մէջ մի մարդ թաքուն։

Խրատ ԺԶ

Ով որ չարը սպաննէ, ժողովուրդը անոր փորձանքէն եւ ան ալ Աստուծոյ պատիժէն կ՚ազատէ։

Ներել լաւ է, սակայն տըմարդ գազանի
Վէրքին վըրայ մի՛ դընեք դու սպեղանի.
Այն որ օձին գըթայ, կեանքի շնորհ ըրաւ
Մարդոց հանդէպ եղաւ յանդէտս անիրաւ։

Խրատ ԺԷ

Թշնամիէն խրատ ընդունիլը յանցանք է, բայց լը-սելը լաւ է որ հակառակը գործես ու օգտուիս։

Մ՚ըներ ինչ որ թըշնամին ՚սաւ որ ընես
Որ չըր ծեծես յետոյ ծունկերդ ղառնապէս.
Եթէ ան քեզ աջը ցոյց տայ նետ—դիտակ
Դու ան ձըգէ ձախը բըռնէ շիփ շիտակ։

Խրատ ԺԸ

Բարկութիւն մը որ սահմանը կ՚անցնի՝ ահ եւ երկիւղ կը ծնանի եւ քաղցրութիւն որ անպատեհ է պատկառան-քը կը տանի։ Ոչ այնչափ մեղմացիր որ չսեպեն քեզ եւ ոչ ալ այնչափ խիստ որ զարշին քեզմէ։

Խիստ ու նարմ մէկ տեղ լինին՝ լաւ, որպէս այն
Երակհատն որ կըտրէ բուժէ մի՚անգամայն.
Խիստ չըր վարուիր մարդ բարեխրատ խոհական
Ոչ ալ թոյլ որ պատկառանքէն պակսի բան,
Ոչ իր անձին չափը բարձրէն կը դիտէ
Ոչ ալ այնչափ խոնարհ ու նուաստամիտ է։

Հովիւ մը իւր հօրն ըսաւ—Արի՛, օ՛ն,
Ինձ մի խըրատ տուր, ո՛վ դու գերըզգօն.
Հայրն ըսաւ—Բարի լե՛ր, բայց ոչ այնքան
Որ նըկուն լինիս գայլի սըրաժան։

Խրատ ԺԸ

Երկու կարգ մարդիկ երկրի եւ պետութեան թշնամիներն են, թագաւորը որ գիտութիւն չունի եւ կրօնաւորը որ բարեխառնութիւն չունի։

Թագաւորն արժան չէ իշխել ազգաց
Եթէ հըլօրէն չը պաշտեր զԱստուած։

Խրատ ԺԹ

Թագաւորը ան աստիճան բարկացոտ ըլլալու չէ որ չուրջիններուն վրայ այլեւս հաւատ ու վստահութիւն չմնայ․ բարկութեան բոցը նախ բարկացողը կ՚այրէ եւ յետոյ ուրիշներուն վրայ անոր կայծը կ՚իյնայ կամ չ՚իյնար։

Հողազանգուած Ադամածնին չէ արժան
Սոնք ու փըքոտ լինել ու թունդ ու դաժան․
Այս հուր ու բոց վարքով այսպէս խեռ ու զեղծ
Քեզ հողէ չեմ համարեր այլ հըրաստեղծ։

Կրօնաւոր մը տեսայ երբեմն ի Բելքան՝
Ըսի—կըրթէ զիս խաւարէ ի լոյս հան․
Ըսաւ—Գընա՛ հողի պէս լե՛ր համբերող․
Թէ ոչ ինչ որ կարդացեր ես դի՛ր ի հող։

Խրատ Ի

Զարաբարոյ մարդը այնպիսի թշնամիի մը ձեռքը ինկած է որ ո՛ր կողմ ալ երթայ անոր ճանկերէն ազատում չունի։

Եթէ անփորձ մինչեւ երկինք ելլէ չար,
Իւր իսկ չար վարքն իրեն փորձանք բաւ է յար։

Երբ կը տեսնես որ թշնամիի բանակին մէջ երկպառակութիւն ինկաւ, դու ապահով կաց, իսկ երբ միաբան են, յայնժամ կացութեանդ վրայ մտախոհ լե՛ր։

Ե՛րթ բարեկամացդ հետ նըստէ հանդարտ
Երբոր կը տեսնես թըշնամեաց մէջ մարտ,
Իսկ երբ կը տեսնես միաբան ու հոծ
Լարէ՛ աղեղդ ու քար չարէ մարտկոց:

Խրատ ԻԱ

Թշնամին երբ ամէն հնարաւոր միջոցներէ ձեռնթափ ըլլայ՝ բարեկամութիւն կը կեղծէ եւ յայնժամ բաներ կ՚ընէ որ թշնամին չէ կարող ընել: Օձին գլուխը թշնամիի ձեռքով ճզմէ, քանզի բարի ելքերէն մին կրնայ պատահիլ, կամ այն է որ թշնամին յաղթական կ՚ելլէ, յայնժամ օձը սպաննած կ՚ըլլաս, կամ օձը վրայ կ՚ելլէ, յայնժամ թշնամիէդ ազատած կ՚ըլլաս:

Մի՛ արհամարհեր տըկար թըշնամին
պատերազմի օր
Կը թափէ ուղեղն, հոգիէն անցնողն,
առիւծին հըզօր:

Խրատ ԻԲ

Լուր մը որ գիտես թէ սիրտ պիտի ցաւցնէ, դուն մի՛ տար, ուրիշներուն թող որ իմացնեն:

Գարնան աւետիս դու բե՛ր, ո՛վ սոխակ
Բուի թող գուժել լուր չարագուշակ:

Խրատ ԻԳ

Թագաւորին առջեւ մէկը դաւաճանութեան յանցանքով մի՛ ամբաստաներ մինչեւ որ չգիտնաս թէ առ հասարակ ամենուն համոզումն է այդ, եթէ ոչ գլուխդ վրայ տալու աշխատած կ՚ըլլաս:

Յա՛յնժամ խօսելու պատրաստութիւն տես,
Երբ ազդեցութիւնն առաջուց գիտես:

Ով որ ինքնահաւանին խրատ կուտայ, ինք խրատի կարօտ է։

Խրատ ԻԴ

Թշնամւոյն պատրանքէն մի՛ խաբուիր եւ շողոքորթին քծինքը մի՛ գներ, զի ան թակարդ լարած է, եւ աս քաշել կ՚ուզէ։ Գովաբանութիւնը տխմարին ախորժելի կուգայ, ինչպէս դիակ մը որ փչուելով գեր կ՚երեւայ։

Ականջ մի՛ կախեր դու խօսքին անոր
Որ սակաւ ինչ շահ ունի քեզմէ հաս.
Թէ չըր կատարես ուզածը մի օր
Երկու հարիւր քեզ կը գըտնէ պակաս։

Իմաստ ԻԵ

Ատենախօսի մը մինչեւ որ թերութիւնները չյայտնեն խօսքը իր կատարելութիւնը չգտներ։

Պերճախօսի հովեր մ՚առներ քու խելքով,
Կամ լըսելով տըգէտներու պարապ գով։

Խրատ ԻԶ

Ամէն մարդ իր խելքը կատարեալ եւ իր զաւակը գեղեցիկ կը գտնէ։

Կը վիճէին միւսիւլման մը եւ հրեայ
Այն կերպով որ ես ծիծաղել ըսկսայ.
Միւսիւլմանը կ՚ըսէր. Եթէ չէ շիտակ
Ըսածս, ո՛վ Տէր, հըրեայ դնեն զիս հողի տակ։
Հըրեայն կ՚ըսէր. Թէ ես սուտ եմ, քեզ նըման,
Ես ալ կ՚ըլլամ, Թօրայ վըկայ, միւսիւլման։
Եթէ օր մը վերնայ երկրէ խելք ու ուշ
Մարդ չըր կայ որ կարծէ թէ ինք է ապուշ։

Խրատ ԻԷ

Տասը մարդ սեղանի մը վրայ կ'ուտեն, իսկ երկու շուն մէկ սատակը չեն կրնար մէջերնին բաժնել։ Ագահը աշխարհ ալ ուտէ անօթի է, իսկ չափակեացը մէկ հացով ալ կուշտ։

Պատառ մը հաց բաւ է աղեաց լընուլ քաղց
Աշխարհ ալ տաս գոհ չէ նեղ աչք ընչաքաղց։

Երբ ի վախճան տեսաւ հայրս իր օր արեւ
Այս խըրատ ինձ տըւաւ ու ինք թըռաւ վեր.
Հեշտական կիրքն հուր է գիտցիր, կա՛ց ըզգոյշ
Որ քու անձովըդ դըժոխքի չը տաս ոյժ։
Զի չես կարող ժուժալ դու այն հընոցին
Համբերութեամբ ջուր ա՛ծ այսօր այս բոցին։

Խրատ ԻԸ

Ով որ յաջողութեան ժամանակ բարիք չգործեր, ձախողութեան ատեն թշուառութիւն կը քաշէ։

Վատախտար չիք քան կեղեքիչ մարդը որ
Նեղ օրին ոչ ոք ձեռընտու կայ անոր։

Անդարձ ԻԹ

Կեանքը պահպանողը մէկ շունչն է եւ աշխարհս գոյացութիւն մ'է երկու անէութեան մէջ տեղ։ Ցիմար են անոնք որ աշխարհի համար կրօնքը ձեռքէ կուտան։ Ցովսէփը կը ծախեն, իրաւ, բայց ի՞նչ կ'առնեն տեղը։ Ասէ Աստուած. «Ո՞չ պատուիրեցի ձեզ, ո՛րդի մարդոյ, չպաշտել զսատանայ»։

Թըշնամւոյ խօսքով բարեկամիդ դէմ
եղար ուխտացիր
Տե՛ս սակայն որմէ՛ խըզուեցար, որի՞
գիրկը դու գացիր։

Օրինակ Լ

Սատանան մեծահաւատի եւ թագաւորն ալ սնանկի հետ գլուխ չեն կրնար ելլել։

Անբարեպաշտին փոխ մի՛ բըռնաւ տար
Թէեւ բերան բաց մընայ քաղցրահար.
Զի որ Աստուծոյ պարտքին կայ անփոյթ
Հոգ չըներ նաեւ քուկինիդ համար։

Պատուէր ԼԱ

Ինչ որ շուտ ձեռք կ՚անցնի շուտ ալ կ՚երթայ։

Ծայր Արեւելք, կ՚ըսեն, հատ մի սկաւառակ
Քառսուն տարուայ մէջ կը շինեն հազիւ ձենք
Օրը հարիւր հատ է մինչ Պաղտատի չէնք
Սակայն գինն ալ գիտես ինչպէս խայտառակ։

Ձուէն հազիւ ելած կերի զհետ է հաւ
Մինչ երեխայն չունի խելք միտք ուշ բըռնաւ։
Այն որ յանկարծ բան մ՚էր, ապա մընաց ետ
Մինչ իւր խելքով զարգացաւ միւսն հետ ըզ հետ։
Ապակին որ ամէն տեղ կայ չունի գին
Մինչ հազուագիւտ է սուտակն ու մեծագին։

Խրատ ԼԲ

Գործ մը համբերութեամբ է որ կը յաջողի, մինչ շտապելով կը վիժէ։

Ես իմ աչքով, անապատին, դիտեցի
Որ ետ մընաց յամրաքայլէն՝ ճեպատանջ.
Վազքէ մընաց հողմափայիկ նըժոյգ ձի
Մինչ ուղտապանն յուշիկ կ՚երթար աննահանջ։

Պատուէր ԼԳ

Տգէտին համար լռելէ աղէկ բան չկայ, եթէ աս խօս-քիս զօրութիւնը հասկնայիր, տգէտ չէիր ըլլար։

Քանի որ չունիս շնորհք ձիրք բարակ
Լեզուդ բերնիդ մէջ զուսպ պահել գիտցիր.
Ան է որ կ'ընէ մարդը խայտառակ
Ինչպէս սին ընկոյզն իւր թեթեւ կըշիռ։

Ցիմարին մէկն էշը մարզել կը ջանար.
Զոհելով իւր բովանդակ կեանքն, ուշ ուրուշ,
Լուրջ մէկն ըսաւ. Է՞ր այս տանջանք, խելագար,
Գոնէ մարդոց դատապարտանէն, կա'ց ըզգոյշ,
Անասունը խօսք չը սորվիր քեզմէ, այլ
Դուն նայէ որ անկէ սորվիս լուռ կենալ։

Ով որ անխորհուրդ կը պատասխանէ
Շատ անգամներ շատ սըխալներ կ'անէ.
Կա'մ խօսէ ուշիմ մարդոց պէս դուն ալ
Կամ անասնոց պէս սորվէ' լուռ կենալ։

Խրատ ԼԴ

Ով որ իրմէ բարձր գիտուններու հետ չափուիլ կը փորձէ ցուցնելու համար թէ ինք ալ գիտուն է, ատով կը յայտնէ թէ տգէտ է։

Երբ խօսք առաւ հըմտագոյն ոք քան ըզքեզ,
Որչափ գիտնաս, դու մի նետուիր ասպարէզ։

Պատուէր ԼԵ

Չարերու հետ նստողը բարի չկրնար տեսնել։

Եթէ դեւի հետ կենակցի հրեշտակ
Կը դառնայ անգութ, նենգ ու դըժընդակ
Չարերէն բարի չէ հընար սորվիլ
Գայլն չէ կարել դերձակել մուշտակ։

Խրատ ԼԶ

Մարդոց գաղտնի թերութիւնները աշկարա մ'ըներ որ զանոնք անուանարկես եւ դուն ալ անվստահելի լինիս։ Ով որ ուսում առաւ եւ վարկ չունեցաւ, լուծ վարեց ու սերմ չցանեց։ Սիրտ չկրող մարմինէ մը աստուածպաշտութիւն չսպասուիր, ինչպէս որ դատարկ կճեպն ալ առուծախի չիգար։ Վիճաբանութեան մէջ քաջ հանդիսացողները չեն միշտ որ գործի մէջ ալ ուղղութեամբ կը փայլին։

Քօղի տակ քանի նուրբ հասակներ կան
Որ եթէ բացուին, մամեր դուրս կուգան։

Իմաստ ԼԷ

Եթէ ամէն գիշեր քատր լինէր, քատրը իր յարգէն կ'իյնար։

Թէ Բաթախշան լալ լինէր ամէն քար
Լա՛լ ու քարի մէջ խըտիր չէր ըլլար։

Խրատ ԼԸ

Տեսքի վայելչութիւնը հոգւոյ ազնուութեան նշանակ չէ․ ներսի հիւթին նայելու է, ոչ թէ կեղեւին։

Մէ՛կ օր բաւ է հասկնալու թէ ո՛րքան
Կը բարձրանայ մարդու մը չափն հըմտութեան,
Այլ բուն հոգւոյն մասին անխէթ մի՛ կենար
Բնութեան յոռին տարիներով յայտ չի գար։

Խրատ ԼԹ

Ով որ հզօրներու հետ կ'ոգորի, իր կեանքին հետ կը խաղայ։

Դուն քեզի մեծ կը տեսնես, ո՛րքան ըստոյգ
Ըսեր են շիլն առարկայ մին տեսնէ զոյգ։
Ծուռ կը տեսնես ճակատըդ ջարդ ու կոտոր
Դու որ խոյի հետ խիզախես գալ յոգոր։

Իմաստ Խ

Առիւծի հետ ըմբշամարտիլ եւ սուրի հետ բռնցիլը խելացիի գործ չէ։

Գինովին դէմ մի՛ փորձեր ոյժ, ճակատամարտ,
Բռունցքին դէմ ձեռք ընդ անութ, կա՛ց հանդարտ։

Խրատ ԽԱ

Տկարը որ զօրաւորին հետ չափուիլ կ'ուզէ, իր կորըստեան համար թշնամւոյն օգնած կ'ըլլայ։

Ըստուերի մէջ մեծցածին ո՛ւր ժոյժ ու ոյժ
Որ հզօրաց հետ յանդըգնի գալ ի խազմ,
Բազուկն անզօր կը խորտակի, յանըզգոյշ,
Թէ երկաթկեռ մարդու հետ տայ պատերազմ։

Անդարձ ԽԲ

Ով որ խրատ չընդունիր կշտամբանք լսել կը սիրէ։

Քանի որ ականջդ հեստէ խըրատիս
Լուռ կեցիր գոնէ, երբ յանդիմանուիս։

Խրատ ԽԳ

Անճարակները հնարամիտները չեն ուզեր տեսնել ինչպէս որ հրապարակի շուները երբ որսի բարակներ տեսնեն՝ աղմուկ կը հանեն բայց չեն իշխեր մօտենալ։

Ստորին մարդիկ երբ կը տեսնեն որ չեն կարող արժանիքով մրցիլ խելքի տաղանդի տէր մարդոց հետ, կը ջանան բամբասել անուանարկել:

Եպերանքի կ'ապաստանի
երբ չը զօրեր նախանձոտ,
Բանիւ փաստիւ փոխանակել
եւ կը մընայ պապանձոտ:

Իմաստ ԽԴ

Եթէ փորի հարկադրութիւնը չըլինէր ոչ մի թռչուն ծուղակը կ'իյնար, ոչ ալ որսորդը որոգայթ կը լարէր:

Պատուէր ԽԵ

Իմաստունները ուշ ուշ կ'ուտեն, աստուածպաշտները կէս կուշ կէս անօթի, ճգնաւորները չմեռնելու չափ, երիտասարդները՝ մինչեւ որ պնակը առջեւնէն վերցնեն, ցոփակեացները մինչեւ որ շունչ քաշելու տեղ չմնայ եւ ոչ ալ ուտելու բան ուրիշներու:

Որկրամոլը երկու գիշեր չունի քուն
Մին երբ դատարկ է փորն եւ միւսն՝ երբ լեցուն:

Անդարձ ԽԶ

Կանանց հետ խորհրդակցիլը անզգուշութիւն է եւ չարագործի մը բարերարելը՝ մեղք:

Անհեղաժեռ վագրի գութ
Ոչխարի դէմ մեղք է զուտ:

Խրատ ԽԷ

Ով որ թշնամին առջեւն ունի, եթէ չմեռցնէ, ինք իրեն թշնամի եղած կ'ըլլայ:

Ժայռի վերայ կը սողայ օձ, ձեռքդ ալ քար,
Անմըտութի՛ւն թէ վարանիս տաս դադար։

Սակայն իմաստնոց մէկ մասը հակառակը կը ջատագովեն, կ'ըսեն թէ մտածելը նախապատիւ է, անոր համար որ մեռցնել կամ չմեռցնելու միշտ ազատ ես, մինչդեռ եթէ անխորհրդաբար մեռցնելու ըլլաս, հաւանական է որ սխալ մը գործես, որ դարմանելն անհնարին ըլլայ։

Շատ դիւրին է մեռցընել մարդ մը, սակայն
Կենդանացնելն անհընար է զմեռածն այն։
Աղեղնաձիգն յամել խելք է մատն ի լար
Զի որ թըռաւ նետ, միւս անգամ չը դառնար։

Իմաստ ԽԸ

Արջամիտ մարդ մը որ տգէտներու հետ կ'իյնայ, կը ցուցնէ որ արժանապատուութեան զգացում չունի եւ տըգէտ մը որ լեզուին տալով իմաստունին կը յաղթէ, զարմանք չէ բնաւ· քանզի կոշտ քար մ'է որ գոհարը կը խորտակէ։

Ի՛նչ զարմանք եթէ լուռ լինի սոխակ
Երբ ագռաւին հետ ըլնեն մի վանդակ։

Սինըքորէ մ' թէ նախատուի հանճարեղ,
Չը պարտի զգալ վիշտ ու ընել սիրտը նեղ.
Ոսկի բաժակ թէ փըշրէ քար մի անարգ
Չաւելնար գինն եւ ոչ ոսկւոյն պակսի յարգ։

Իմաստ ԽԹ

Ստորին մարդոց քով եթէ իմաստնոյն խօսքը ազդեցութիւն չունենար, մի զարմանար, քանզի տաւիղի թընդիւնին մէջ քնարի ձայնը չլսուիր եւ ամպարի նուրբ բոյրը սխտորի կծու հոտին քով կը նսեմանայ։

Պոռոտ տըգէտն յոխորտալով կը սոնքար
Թէ գիտուն մը յաղթահարեց լըրբաբար,
Չը գիտեր խեղճն որ Հիճազն* իսկ մելանոյշ
Տեղի կուտայ զոռ տաւիղի ռազմագոյժ։

Խրատ Ծ

Գոհարը եթէ աղբի մէջ ալ իյնայ դարձեալ ազնիւ է եւ հողամաղը երկինք ալ բարձրանայ՝ նոյն անարգ փոշի է կրկին։ Ընդունակութիւն առանց դաստիարակութեան ոչինչ է, եւ դաստիարակութիւն առանց ընդունակութեան՝ զուտ կորուստ։

Աճիւնը, թէեւ տարերաց մէջ ազնուագունին, կրակին, հետ աղերս ունի, սակայն քանի որ ինքն ըստ ինքեան արժանիք մը չունի, դարձեալ հողի հաւասար է։ Շաքարի քաղցրութիւնը ոչ թէ եղեգէն է, այլ սա մի ներքին յատկութիւն է իրեն։

Քանզի Քանան զուրկ էր ի բնէ հանճարէ
Զաւելցաւ յարգն, թէեւ հայրն էր մարգարէ։
Արժանիք ցո՛յց, եթէ ունիս, ոչ գոհար,
Վարդ փուշէն է, Աբրամու հայրն ալ Ազար։

Խրատ ԾԱ

Մուշկը ան է որ բոյր ունի եւ ոչ թէ ան որ մշկավաճառը կը յանձնարարէ։ Գիտունը դեղավաճառին գոց տուփին պէս է, լուռ. իսկ տգէտ ցուցամոլը ռազմական տաւիղ մ՚է որոտագոչ այլ մէջը դատարկ։

Տըգէտներու մէջ ա՛յնպէս է գիտուն,
Ինչպէս քաջ ըսին իմաստունք ներհուն,
Որպէս կոյրերու մէջ մի գեղանի
Կամ անհաւատից մէջ Գիրք Ղուրանի։

---

* Արեւելեան եղանակներէն մին որ հռչակեալ է իւր հոգեյոյզ ազդեցութեամբ։

Խրատ ԾԲ

Ամբողջ կեանքի մէջ ձեռք բերած բարեկամ մը պէտք չէ որ մէկ վայրկենի մէջ վշտացնես:

Սուտակ շինուելու պէտք է շատ տարի
Դու մէկ անգամէն մի զարներ քարի:

Իմաստ ԾԳ

Բանականութիւն ա՛յնպէս բռնուած է կիրքերու ճանկին մէջ որպէս տկար մարդ մը հնարամիտ կնկան մը ձեռքը:

Ուրախութեան դուռը գոցէ տան վրայ,
Երբ մի տունէն կին լըսես որ կը պոռայ:

Անդարձ ԾԴ

Խորհուրդ առանց ոյժի կեղծիք եւ խարդաւանանք են եւ ոյժ առանց խորհրդի՝ տգիտութիւն եւ յիմարութիւն:

Խելք հընարք խորհուրդ առաջ,
իշխանութիւն հուսկ յետին,
Զ՚իշխանութիւն տըգէտի ձեռք,
զէնք մ՚է ուղղեալ իւր պետին:

Խրատ ԾԵ

Ցոփ երիտասարդը որ կ՚ուտէ ու կուտայ աւելի լաւ է քան այն պահեցողը որ ծոմ կը կենայ եւ կը դիզէ եւ ով որ աշխարհէ հրաժարած է աշխարհը աւելի իրեն քաշելու համար, ՝երեալ ցանկութեան հրաժեշտ տալով արգիլեալին մէջ ինկած է:

---

* *Այսինքն մի կարծեր թէ ուրախութիւն կայ այս տանը մէջ:*

Մենակեացը որ Աստուծոյ սիրոյն
չէ մեկուսացած
Ի՛նչ կը տեսնէ մութ հայելւոյն մէջ այդ
խեղճուկ արարած։

Խրատ ԾԶ

Քիչ քիչէն կը գոյանայ շատ եւ կաթիլ կաթիլէն հեղեղ, այսինքն անոնք որ ուժերնին չհասնիր փոխարինելու, իրենց գլխուն նետած քարը կը պահեն մինչեւ որ առիթը գայ եւ անզգամին հոգին հանեն։

Եւ շիթ առ շիթ եւ ահա գետ ի թաւալ
Եւ գետ առ գետ եւ ահա ծով ի ծաւալ։

Քիչ ու քիչ մէկ տեղ գալով կ՚ընեն շատ
Ցորենն ամբարի մէջ կայ հատ առ հատ։

Պատուէր ԾԷ

Իմաստունը պէտք չէ որ հանդուրժէ ռամիկին յիմարութեանցը ինչ որ երկու կողմին ալ վնասակար է, զի տով մէկուն պատկառանքը վրայ կ՚երթայ, իսկ միւսը իւր յիմարութեան մէջ աւելի կը հաստատուի։

Ցածերու հետ ո՛րչափ անուշ դու վարուիս,
Այնչափ անոնք վեր կը տընկեն իրենց վիզ։

Խրատ ԾԸ

Անիրաւութիւնը ո՛ր կողմէն ալ գայ պախարակելի է մանաւանդ եթէ գիտնականին կողմէն է՝ դարովելի եւս է, քանզի գիտութիւնը պատերազմի զէնք մ՚է սատանային ձեռքը, երբոր այս զէնքը կրող գիտունը գերի տարաւ, ամօթը եւ խայտառակութիւնը աւելի է։

Ռամիկ տըգէտն անբարեբախտ լաւ է քան
Եղկաբարոյ եւ անժուժկալ գիտնական.
Նա կուրութեամբ գըլթեց ի վայր թաւալգլոր
Սա երկու աչք ունենալով ինկաւ հոր։

Խրատ ԾԹ

Այն որոց կենդանութեանը՝ հացը չեն ուտեր, մահուանէն վերջն ալ անունը չեն յիշեր։ Ցովսէփ Եգիպտոսի սովին ատեն կուշտ կերակուր չկերաւ որպէսզի անօթիները մտքէն չհանէ։ Խաղողին համը այրի կնոջ հարցուր, ոչ խաղողին տիրոջը։

Այն որ յըղփութեան մէջ կը յօրանայ
Ի՛նչ գիտէ վիճակն անօթիի նա,
Խեղճի վիճակն ա՛ն գիտէ անպատճառ
Որ ինք ալ երբեմն եղած է թըշուառ։

Ո՛վ որ ճեպընթաց ձիով կը սուրաս,
աղէ՛ մի յուշ ած
Որ անդին խառքաշ մի էշ կայ ջուրի
տիղմի մէջ խըրած։
Դըրկից տընանկին տունէն մի՛ ուզեր
կըրակ, զի այն ծուխ
Որ կ՚ելլէ անոր ծըխանէն՝ նորա
բոց սըրտին է մուխ։

Խրատ Կ

Թանկութեան ատեն աղքատին մի՛ հարցներ թէ ինչպէս ես, միայն թէ այն պայմանաւ որ վէրքին վրայ ըսպեղանի մը դնես եւ ափին մէջ արծաթ։

Երբ կը տեսնես գետին ինկած էշ ու բեռ
Գըթա՛ սըրտով, բայց մի՛ երթար կըշտամբեր։
Երբ գացիր հարց փորձ մ՚ըրիր հեղ մ՚իշպանին
Գընա °առնաբար պոչէն վեր ա՛ռ կենդանին։

Խրատ ԿԱ

Երկու բան խելքի դէմ է, ուտել սահմանուած բաժինէն աւելի եւ մեռնիլ սահմանուած օրէն առաջ։

Գիր չը փոխուիր հազար ալ գոչ ու հառաչ
Հանես բերնէդ թէ գոհ եւ թէ տրտմառաչ։
Ի՛նչ հոգ հողմոց իշխող հրեշտակ Սալարի
Թէ պառաւու ճըրագն հանգչի խաւարի։

Խրատ ԿԲ

Ով որ դու հաց ճարելու ետեւէ ես, նստէ որ հացդ գայ, եւ դու ով որ մահը նշանակած է, մի՛ փախչիր ի զուր որ չիք ազատում։

Աշխատիս թէ ոչ հայթայթել քո հաց,
Կը հասցընէ քեզ բարերարն Աստուած։
Իսկ եթէ վագրի առիւծի բերան
Նետուիս՝ չեն ուտեր, չը հասած վախճան։

Խրատ ԿԳ

Զսահմանուածին ձեռք չհասնիր, մինչ սահմանուածը ուր ալ ըլլաս կուգայ քեզ կը գտնէ։

Լըսեցիր ինչպէս գընաց Աղեքսանդր
աշխարհ մըթակուռ
Բիւր արկածներով, բայց չեղաւ խըմել
անմահութեան ջուր։

Խրատ ԿԴ

Զկնորսը, եթէ վերէն տնօրինուած չէ, Դիկլաթին մէջ ձուկ չըռներ, եւ ձուկը, եթէ ժամը հասած չէ, ցամաքի վրայ չմեռնիր։

Ընչաքաղց Թըշուառն աշխարհ կը յածի,
Մահն իր ետեւէն ու ինք ալ հացի:

Խրատ ԿԵ

Ամբարիշտ հարուստը ոսկեզօծ խեցի է, իսկ արդար աղքատը չքնաղագեղ հողագանգուած մը: Աս Մովսէսի վերարկուն է կարկտուած, իսկ ան Փարաւոնի մօրուքն է ոսկեյարդար: Բարիներուն նեղութիւնը երես դէպի յաջողած ունի դարձած, իսկ չարերուն յաջողութիւնը գըլուխ դէպի վայր հակած:

Ով որ ինչք ու բախտ ու դիրքի է տէր
Բայց չուզեր ճանչնալ վըշտաբեկ սըրտեր.
Իմաց տուր անոր թէ այս բախտը նա
Միւս աշխարհին մէջ չը պիտի գըտնայ:

Իմաստ ԿԶ

Նախանձոտը Աստուծոյ պարգեւած բարիքն ալ կը խնայէ եւ անմեղներու թշնամի է:

Մարդուկ մը տեսայ չորուղեղ որուն
Լեզուն էր սըրուած ընդդէմ մեծերուն
Ըսի, մա՛րդ, եթէ քամբախտ եղար դու,
Ցանցա՞նքն ուր է հոս բարեբախտ մարդու:

Դու մի՛ ցանկար նախանձոտին բընաւ չար
Զի այն չուռբախտն արդէն ինքնին է թըշուառ.
Քեզ ի՛նչ հարկ կայ հալածել զայն քանի որ
Թըշնամին կայ զինք հալածող չարաչար:

Խրատ ԿԷ

Անյօժար աշակերտ մը անարծաթ սիրահար մ՚է, տեղ չճանչցող ուղեւոր մը անփետուր թռչուն, վարք չունեցող

գիտունը անպտուղ ծառ, եւ անուսում բարեպաշտ մը տուն անդուռ եւ Ղուրանին երկինքէն իջնալուն նպատակը այն է որ մարդիկ բարի եւ առաքինի վարք ստանան եւ ոչ թէ գրուած պատգամները գեղգեղելով կարդան։ Ռամիկ աստուածապաշտը հետիոտ իր ճամբան քալեց, իսկ արհամարհոտ ամբարտաւանը իւր գրաստին վրայ քնացաւ։ Ձեռքերը դէպ Աստուած տարածող մեղաւորը լաւագոյն է քան կրօնաւորը որ հպարտութեամբ գլուխ ի վեր կ'ամբառնայ։

Իշխան ազնիւ բարեբարոյ լաւ է քան
Օրէնըսգէտ որ կեղեքիչ է մարդկան։

Պատուէր ԿԸ

Մէկուն հարցուցին թէ վարք չունեցող գիտունը ինչի՞ կը նմանի։ Պատասխանեց. Մեղր չունեցող պիծակի։

Վայրագ անշահ բուին ըսէ
մեղր եթէ չես հայթայթեր,
Շիթոցըդ քեզ գոնէ քաշէ,
մարդ արարած մի՛ խայթեր։

Անգութ մարդը կին է եւ ագահ կրօնաւորը յուղկահար աւազակ մը։*

Ով որ ի զգեստ ըսպիտակ կաս առ ի տես,
Մինչ համակ սեւ գըրուած ես վերն ի քարտէս.
Աշխարհէ ձեռք քաշել պէտք է նախ, ուստի
Փոյթ չէ երկար թէ կարճ է թեւն հագուստի։

Խրատ ԿԹ

Երկու տեսակ մարդոց սրտէն կարօտը չելլեր, ոչ

---

* *Այս տեղ ճշմարտութիւնը յանգին զոհած կ'երեւի Սաադին* زن *ու* راهزن *ի սիրոյն համար։*

ալ ոտքերնին տիղմէն, մէկը նաւաբեկ վաճառականը, միւսը հօրմէն ինկած հարստութիւնը անառակ ընկերներու հետ կերած ժառանգը:

Մահարժան ես թըշուառներու առաջ դու
Եթէ բարիք չըրիր երբէք դու մարդու:

Խըրատ Հ

Սուլթանէն շնորհուած զգեստը թէեւ մեծարգի է, սակայն մարդուն իր հնոտին աւելի պատուական է, նոյնպէս մեծերու սեղանը թէեւ ախորժահամ է, բայց իւր պայուսակին հացը աւելի համեղ է:

Լաւ է իմ ձեռքով քացախ ու կոտեմ
Քան մեծատունին գառն ու հացն ուտեմ:

Խրատ ՀԱ

Ուղիղ բանավարութեան եւ բոլոր իմաստնոց միաբան խորհրդին հակառակ է կասկածանքով դեղ ուտել, չտեսած ճամբան առանց կարաւանի երթալ: Երեւելի իմամ Մուհամմէտ Ղազալիին հարցուցին թէ գիտութեան այս գերագոյն աստիճանին ի՛նչպէս հասար: Ըսաւ. Զը գիտցածս հարցնելէ երբէք չամչնալով:

Առողջութեան յոյսն է յայնժամ խելքի մօտ
Երբ բազկերակդ յանձնես անձի բանիմաց.
Հարցուր ինչ որ չես գիտեր զի այս ամօթ
Քեզ կը հորդէ ուահ գիտութեան եւ փառաց:

Խրատ ՀԲ

Այն բանը որ օր մը չէ օր մը պիտի գիտնաս, մի՛ չտապեր հարցնելու որ վրադ եղած համարումը չպակսի:

Դուլթի ձեռաց մէջ երբ տեսաւ Լոքման
Երկաթն հըրաշքով մոմ եղած յանկարծ
Չըր հարցուց թէ ի՛նչ կը շինէ, զի՛ ան
Գիտէր որ ի յայտ պիտի գայ անհարց։

Խրատ ՀԳ

Կենցաղագիտութեան պահանջներէն մէկն ալ այն է որ կամ առանձին տունդ ունենաս, եւ կամ տանտիրոջ հետ համաձայնիս։

Քեզ լըստղին սըրտին յարմար գաս պիտի
Երբ գիտես որ խօսքերուդ կայ ուշադիր,
Նըրբամիտն երբ Մէջնունի հետ կը նըստի
Լէյլայէն զատ մարդու վըրայ չը խօսիր։

Խրատ ՀԴ

Չարերու հետ նստող ելլողը, անոնց բնութենէն եթէ չառնէ ալ, իբր անոնց հետեւող կը մեղադրուի. ինչպէս որ մէկն ալ, եթէ աղօթք ընելու համար աւերակի մէջ քաշուի, խմելու համար կարծուելով կը բամբասուի։

Դուն ալ եղար տըգէտներու հետ տըգէտ
Մըշակելով մըտերմութիւն նոցա հետ։
Խրատ մ՚ուզեցի իմաստունէ մ՚ ինձ ասաց.
Տըգէտի հետ տեսնուելէ հեռի կալ,
Որչափ գիտնաս, յիմարի ես ի համար
Յիմարագոյն՝ եթէ արդէն ես յիմար։

Իմաստ ՀԵ

Ուղտի հլութիւնը յայտնի է, եթէ տղեկ մ՚ալ իր պախուրցէն բռնէ ու հարիւրաւոր ֆարսախ տանի, գլուխ չդարձներ, բայց եթէ ձոր մ՚ընդառաջ ելլէ որ դահավի-

ժելու վտանգ լինի, եւ տղեկը տգիտութեամբ ուզէ դէպի հոն տանիլ, իսկոյն կը քաշէ անոր ձեռքէն իր պախուրցը եւ կը խզէ եւ այլեւս չհնազանդիր: Ցիրաւի, խստութիւն պէտք եղած տեղ անուշութիւնը խելք չէ, եւ իրաւամբ ըսած են. անուշութիւնով թշնամին բարեկամ չդառնար, գուցէ աւելի եւս համարձակի:

Քեզ հետ անուշ վարուողին լեր հող ոտից,
Թէ հակառակ, երկու աչքին տար հող լի՛ց.
Կոշտերու հետ մեղմ մի՛ վարուիր, քանզի նուրբ
Խարտոցի գործ չէ ժանգ — երկաթն ընել սուրբ:

Անդարձ ՀԶ

Ով որ ուրիշի խօսքին մէջը կ'իյնայ, իւր բարձր կարողութիւնը ցուցնելու համար, իւր տգիտութիւնը միայն կը յայտնէ:

Խոհեմ մարդ չի տար երբէք պատասխան
Մինչեւ որ իրմէ չը հարցընեն բան,
Որչափ ալ յօժար ու պատրաստ լինիս
Ըշտապել սակայն չէ վայել այնքան:

Խրատ ՀԷ

Մարմնոյն վրայ վէրք մ'ունէի. Ողորմած հոգի Շէյխս ամէն օր կը հարցնէր թէ վէրքդ ի՞նչպէս է, եւ երբէք չէր ըսեր թէ ո՞ւր է: Զգացի որ դիտմամբ է այս զգուշութիւնը, քանզի մարմնոյ ամէն մասը համարձակ յիշատակելը պատշաճութեան դէմ է եւ իմաստունք իրաւամբ ըսած են թէ ով որ իր խօսքը չկշռեր, վշտաւիթ պատասխանին պատրաստ ըլլալու է:

Մինչեւ չը գիտնաս խօսիլն օգտակար
Խօսելու իղձով բերան մի՛ բանար.
Եթէ բանտ է տեղդ ուղիղ խօսելով
Լաւ է բանտ քան այն սուտն ազատարար:

Իմաստ ՀԸ

Սուտը խորունկ վէրքի մը կը նմանի, որուն չարաւը թէեւ կը ցամքի, այլ նշանը կը մնայ, ինչպէս որ Ցովսէփին եղբարքը ստախօս ճանչցուած ըլլալովնին, մարդ իրենց չէր հաւատար։

Մարդ մը որ շիտակ խօսել է սովոր
Սըխալ մ'ալ ընէ, կը ներեն անոր,
Իսկ եթէ սուտով անունը ելաւ
Շիտակ ալ խօսի, չեն հաւտար ընաւ։

Այն մարդուն որ միշտ խօսած է ճըշմարիտ,
Զը կասկածիր խօսքէն ոչ ոք ողջամիտ.
Եթէ սակայն հըռչակեցաւ ըստասաց
Ճըշմարիտ ալ խօսի կ'ըսեն սուտ ասաց։

Իմաստ ՀԹ

Արարածոց գերագոյնը, ըստ երեւութին, մարդն է, եւ ստորնագոյնը՝ շուն, եւ սակայն, ինչպէս միաբան կը հռչակեն իմաստունք, բարիքը չմոռցող շունը ապերախտ մարդէ լաւ է։

Զը մոռնար շունն երբէք հացի այն պատառ
Եթէ հարիւր հեղ ալ զարնես իրեն քար.
Մինչ ցածոգին որ ամբողջ իւր կենաց մէջ
Բարիք տեսաւ, ոչինչով քեզ բանայ վէճ։

Խրատ Ջ

Անձնապաշտէն հանճարի բան մը չյուսացուիր, եւ անհանճարն ալ բարձր դիրքերու անարժան է։

Մի' ողորմիր դու շատակեր կովին
Զի յարգ չեն ի տար խիստ շատ ուտողին։
Եթէ կովի պէս կ'ուզես լինել գեր
Իշու պէս կ'ըլլաս յետոյ գանակեր։

Իմաստ ՁԱ

Աւետարանի մէջ ըսուած է թէ. «Որդի՛ մարդոյ, եթէ հարստութիւն տամ քեզ, սիրտդ ինէ կը հեռացնես եւ ինչ-քի հետ կը կապես. եթէ աղքատութիւն տամ, սիրտդ կը կոտրի։ Ե՞րբ ուրեմն զիս յիշելը քաղցր պիտի գայ քեզ եւ զիս պաշտել պիտի փութաս»։

Առատութեան մէջ հըպարտ ու անփոյթ
Նեղութեան ատեն վըշտաբեկ խոնջած։
Յաջող ձախող մինչ այս է քո բընոյթ,
Չեմ գիտեր ե՛րբ քո միտք կուգայ Աստուած։

Խրատ ՁԲ

Անհասանելի կամքը մէկը գահէն վար կ'առնէ միւ-սը ձկան փորին մէջ կը պահպանէ։

Քաղցր ու երջանիկ կ'անցնի կեանքն անոր
որ քեզ հետ է միշտ
Եթէ լինի ալ կէտի փորին մէջ
որպէս Յովնան ճիշդ։

Իմաստ ՁԳ

Եթէ բարկութեան սուրը քաշէ Նա, մարգարէ և սուրբ բոլորը կը դողան, իսկ եթէ քաղցր ակամբ ակնարկ մը նետէ, չարերն ալ կը հասցնէ բարիներուն։

Եթէ խըստիւ վարել ուզէ դատաստան
Մարգարէներն ո՛ւր կը գտնեն պատասխան.
Բա՛ց մեզ, ո՛վ Տէր, ըսէ՛, շնորհաց քօղը դուն
Զի ստահակներն իսկ կը յուսան թողութիւն։

Հրահանգ ՁԴ

Ով որ սա աշխարհի փորձութիւններէն խրատուելով

փրկութեան ճամբան չգտներ, հանդերձեալին տանջանա-ցը ենթակայ կ'ըլլայ, ինչպէս կ'ըսէ Աստուած։

«Փորձեմք զնոսա աստ ի թեթեւ տանջանս զի մի՛ ի մեծամեծս անկանիցին ի հանդերձելումն»։

Մեծերու խօսքն յոյժ օգտակար խրատ է քեզ
Կը նետեն բանտ սակայն երբոր չը լըսես։

Խրատ ՁԵ·

Բարեմոյն մարդիկ հիներուն վէպերէն եւ օրինակնե-րէն խրատ կ'առնեն նախ քան իրենց դէպքերն ալ յետա-գայից ծառայեն յառակ եւ յօրինակ։ Եւ գողերն ալ գո-ղութենէ ձեռք չեն քաշեր մինչեւ չկտրեն ձեռքերը։

Հատի մօտ չերթար երբ տեսնէ թըռչուն
Թէ ուրիշ մ'արդէն կայ արգելափակ,
Նայէ որ այլոց փորձէն խրատուիս դուն
Ուրիշներ չառած քեզմէ օրինակ։

Խրատ ՁԶ·

Ի՛նչպէս կը լսէ այն որուն խուլ է ականջն ի բնէ եւ ի՛նչպէս չերթայ այն զոր երջանիկ բախտը պարաւանդած կը քաշէ։

Աստուածասիրին գիշերը մըռայլ
Կը վառի որպէս ցերեկ լուսափայլ·
Բազկի զօրութեամբ չէ այս յաջողուած
Բայց թէ շընորհէ պարգեւիչն Աստուած։

Քեզմէ զատ ո՞ւմ ես լամ զի քան ըզքեզ
Զիք արդար եւ ոչ ձեռք քան ըզքոյդ վեր,
Կորած չէ այն զոր դու կ'առաջնորդես
Եւ ոչ քու լըքածդ ա՛յլ ունի ռահբեր։

Իմաստ ՁԷ

Թշուառ մը որոյ բարի է վերջը լաւագոյն է քան Թագաւորը որ գէշով կը վերջանայ։

Վիշտ որուն յաջորդն է խինդ՝ լաւ է քան
Խինդ որ կը յանգի յետոյ տըրտմութեան։

Խրատ ՁԸ

Երկինքը անձրեւ կուտայ երկրին եւ երկիրը շոգի կը վերառաքէ երկինք, ըստ առածին թէ «Ամենայն ժողովք ջրոց ի գոլորշիս լուծեալ ցնդին»։

Թէ իմ բարքը քեզ թուեցաւ յոռի
Դու ձեռքէ մի՛ տար քուկինըդ բարի։

Խրատ ՁԹ

Աստուած ամենակարող կը տեսնէ և կը ծածկէ, իսկ հարեւանը չտեսներ եւ կը բորբոքի։

Եթէ ըլնէին մարդիկ գաղտնահաս
Քա՜ւ թէ մընար ոք ամբիծ, անբամբաս։

Իմաստ Ղ

Պեղելով՝ հանքէն ոսկին կը հանուի, բայց ագահի ճանկէն հոգին ալ հանես, չես կրնար առնել։

Ժըլատը չուտեր կը ծոմէ անվերջ
Կ՚ըսէ լաւ է յոյս քան ուտելու ստերջ·
Որ մ՚ալ կը տեսնես որ իր ոսկիներ
Թըշնամւոյ ձեռքն եւ ինք խեղճ է մեռեր։

Անդարձ ՂԱ

Ով որ իրմէ վարերուն չի տար իրմէ վերերուն բռնի կուտայ։

Ոչ ամէն ուժեղ բազուկ կը զօրէ
Բըրտօրէն կտրել ձեռքը տըկարին,
Մի խոցեր դու սիրտն հէք ապիկարին
Օր մ'ալ դու տապալ կ'իյնաս հըզօրէ։

Խրատ ՂԲ

Խելացի մարդը երբ հակառակութիւն կը տեսնէ մէջ տեղ՝ խոյս կուտայ, իսկ երբ խաղաղութիւն կը տեսնէ՝ երկաթ կը ձգէ․ զի հոն եզերքն է փրկութիւնը, իսկ հոս մէջ տեղն է հանդարտութիւնը։

Մարտի դաշտէն բիւր ընտիր է ճարակ
Բայց ձիուն ձեռքը չէ երասանակ։

Իմաստ ՂԳ

Տէրվիշ մը աղօթքին մէջ կ'ըսէր․ Ողորմէ չարերուն, ով Տէ՛ր, քանզի բարիներուն արդէն ողորմած ես բարի ստեղծելով զանոնք։

Ցերխտուն ճենազ նըկարիչներուն
Ըսաւ դըրոշմել ճակատը գահուն
«Չարերուն հետ լաւ եղիք, սիրելիք,
Բարիներն արդէն լաւ են երջանիկ»։

Պատուէր ՂԴ

Մեծի մը հարցուցին թէ․ Աջ ձեռքը այնքան գերազանցութիւն ունենալով հանդերձ, ինչո՞ւ մատնին ձախ ձեռքը կը կրեն։ Պատասխանեց․ Չէ՞ք գիտեր որ տաղանդի տէրերը միշտ զրկեալ են։

Այն որ հաճոյքն ու բազկի ոյժն է ըրած
Կամ ձիրք կուտայ, կամ թէ բախտի յաջողուած։

Անդարձ ԳԵ

Միւսիւլման թագաւորներուն ա՛ն միայն կրնայ խըրատ տալ որ ոչ իր գլխուն համար հոգ ընէ եւ ոչ շահ ակընկալէ։

Միաստուածեանն, ոսկի շաղ տուր ոտից տակ
Կամ թէ հընդիկ սուսեր գըլխուն շողարձակ,
Ոչ կը վախնայ, ոչ կ'ագահէ իւր հոգին.
Այս է հիմըն միաստուածեան կըրօնքին։

Անդարձ ԳԶ

Թագաւորները ժողովուրդը բռնութեան դէմ պաշտպանելու համար եղած են եւ ոստիկանը արիւնարբուներու համար եւ դատաւորը կռուարարներու համար, զի երբէք երկու հակառակորդները որ իրարու իրաւունքը կը ճանչնան դատաւորի առջեւ չեն երթար։

Երբ տալու հարկն ակներեւ կայ իրաւամբ
Լաւ է մեղմով քան կռիւով դառնութեամբ,
Եթէ յօժար չիտայ մէկն իւր գըլխի սակ
Դոյզն ոստիկան բաւ է գանձել ուժի տակ։

Խրատ ԳԷ

Թթուն է որ ամէն մարդու ակռան կը փճացնէ, բայց միայն դատաւորինը որ անուշով միայն կը քանդուի։

Երբ դատաւորն առաւ կաշառ հինգ վարունգ
Տաս ձըմերուկ քեզ կը վըճռէ իրաւունք։

Իմաստ ԳԸ

Պառաւած պոռնիկին ի՛նչ կը մնայ ընել այլեւս քան

զղջալ եւ ապաշխարել, ինչպէս որ պաշտօնանկ ոստիկանն ալ ձեռք կը քաշէ այլ եւս մարդ չարչարելէ ։

Մանուկ մենակեացն առիւծ է կամաւ
աստուածանըւէր
Մինչ ծերն ուզէ ալ չէ կարող նըստած
տեղէն ելլալ վեր ։
Խիստ պէտք է հըսկէ մանուկն իւր անկարգ
կիրքերու սանձին
Մինչդեռ բըթացած ծերին բընութիւնն
իսկ չօգներ անձին ։

Խրատ ՂԹ

Իմաստունի մը հարցուցին թէ ա՛յսչափ անուանի ծառեր կան որ Աստուած ստեղծած է, բարձր եւ պտղաբեր, արդ ի՛նչպէս կ՚ըլլայ որ անոնց ոչ մէկուն ազատ չեն ըսեր բացի նոճիէն որ պտուղ չունի ։ Ըսաւ․ Անոնց ամէն մէկը որոշ արդիւնք եւ ժամանակ ունի որ ատեն թարմ ու կանանչ է․ իսկ անցած ատենը չոր ու տկլոր, մինչ նոճին թէպէտ եւ պտուղ չբերեր, այլ միշտ կանանչ ու թարմ է, եւ այս ազատներու յատկանիշն է ։

Անցաւորին մի՛ կապեր սիրտ զի Դըկլաթ
Խալիֆէն վերջն ալ կը վազէ դեռ Բաղդադ,
Արմաւենի լե՛ր բարեբեր թէ կըրնաս
Իսկ եթէ ոչ, նոճիի պէս լեր ազատ ։

Իմաստ Ճ

Երկու մարդ կարօտով մեռան, մէկը այն որ ունէր ու չկերաւ, միւսը այն որ կրնար ու չըրաւ ։

Սուրբ ձեւացող ժըլատը՝ մարդ չը կայ որ
Զը պարսաւէ, մինչդեռ առատ պարգեւող
Եթէ յանցանք ալ ունենայ բիւրաւոր
Բարիքն անոնց վըրայ գիտէ քաշել քօղ ։

Շնորհիւն Աստուծոյ Բուրաստանը վերջացաւ, եւ այս առանց նախնի հեղինակներէն տող մը փոխ առնելու, ինչպէս սովոր են ընել հեղինակք եւ մատենագիրք։ Լաւագոյն է իր ցնցոտիներով երեւնալ քան օտարէն փոխառիկ պատմուճաններով պերեւեթիլ։

Սատուրին զրուցուածքը համեղ եւ գեղեցիկ են եւ այս պատճառաւ ալ գուցէ յաչաղկոտները լեզունին երկընցընեն ըսելու թէ խոհեմութիւն չէր այսչափ իր ուղեղը յոգնեցնել եւ ճրագի մուխը քաշելը զուր եւ անօգուտ տեղ։ Սակայն լուրջ եւ բարեմիտ անձինք պիտի տեսնեն որ փրկարար սկզբունքներ միայն շարած եմ եւ խրատու դառն դեղերը նուրբ արուեստով մը անուշի հետ ճարտարապէս միախառնուած որպէս զի փափուկ ճաշակները չըմբոստանան եւ զրկուին։

Մենք խըրատներ տըւինք երբոր կարգն եկաւ
Զոհելով ջանք ու ժամանակ ոչ սակաւ,
Եթէ ոմանց ականջներուն չեկաւ դուր
Փոյթ չէ զի բաւ է մեզ պատգամն «իմաց տո՛ւր»։

Վ Ե Ր Ջ